

BALTIC LEGAL
SOLUTIONS

EIROPAS SAVIENĪBA

Ieguldījums Tavā nākotnē!

Advokātu biroja
KRONBERGS & ČUKSTE

3. nodevums

Valsts kancelejas konkursa

*“Publiskās personas dalības kapitālsabiedrībā mērķa,
nepieciešamības un statusa kritēriju izvērtējums”*

Starpziņojums par ārvalstu prakses analīzi

Rīga, 2011. gada 5. decembrī

Nodevuma sagatavošanā iesaistītie eksperti

- Vineta Čukste - projekta vadītāja, Zvērināta advokātu biroja „Kronbergs&Čukste” partnere
- Kristīne Sakārne - vadošā eksperte juridiskajos jautājumos, Zvērinātu advokātu biroja „Kronbergs&Čukste” zvērināta advokāte
- Daina Beļicka - vadošā eksperte komercsabiedrību vadības jautājumos, SIA „Ernst&Young” partnere
- Nauris Kļava - vadošais eksperts komercsabiedrību vadības jautājumos, SIA „Ernst&Young” izpilddirektors
- Līnas Dičpetris - vadošais eksperts komercsabiedrību vadības jautājumos ārvalstīs, SIA „Ernst&Young” partneris
- Alfrēds Vanags - eksperts komercsabiedrību vadības jautājumos ārvalstīs, Baltijas Starptautiskā Ekonomikas Politikas Studiju Centra (BICEPS) direktors
- Tālis Putniņš - eksperts komercsabiedrību vadības jautājumos ārvalstīs, Rīgas Ekonomikas augstskolas pasniedzējs, akadēmiskais pētnieks
- Artis Jansons - eksperts komercsabiedrību vadības jautājumos, SIA „Ernst&Young” vecākais konsultants
- Helēna Dombrovska - eksperte komercsabiedrību vadības jautājumos, SIA „Ernst&Young” vecākā konsultante
- Jānis Strautmanis - eksperts komercsabiedrību vadības jautājumos, SIA „Ernst&Young” vecākais konsultants
- Tīna Lūse - eksperte juridiskos jautājumos, Zvērinātu advokātu biroja „Kronbergs&Čukste” juriste
- Annija Mežinska - eksperte juridiskos jautājumos, Zvērinātu advokātu biroja „Kronbergs&Čukste” juriste
- Zane Veidemane-Bērziņa - eksperte juridiskos jautājumos, Zvērinātu advokātu biroja „Kronbergs&Čukste” zvērināta advokāte
- Marta Freimane - eksperte juridiskos jautājumos, Zvērinātu advokātu biroja „Kronbergs&Čukste” juriste
- Normunds Orols - eksperts juridiskos jautājumos, Zvērinātu advokātu biroja „Kronbergs&Čukste” jurists
- Aigars Strupiņš - eksperts juridiskos jautājumos, SIA „A.Strupiņa juridiskais birojs” valdes priekšsēdētājs

- Renāte Strazdiņa - eksperte pakalpojumu analīzes jautājumos, SIA „Ernst&Young” vecākā projektu vadītāja
- Imants Felsbergs - eksperts pakalpojumu analīzes jautājumos, SIA „Ernst&Young” vecākais konsultants
- Dzintars Kalniņš - eksperts komercsabiedrību vadības jautājumos, SIA „Ernst&Young” vecākais konsultants
- Pēteris Miķelsons - eksperts komercsabiedrību vadības jautājumos, SIA „Ernst&Young” vecākais konsultants

-

-

Materiāls ir veidots ar Eiropas Savienības Eiropas Sociālā fonda un Latvijas valsts finansiālu atbalstu 2007.-2013. gada ES fondu plānošanas perioda darbības programmas „Cilvēkresursi un nodarbinātība” aktivitātes „Administratīvo šķēršļu samazināšana un publisko pakalpojumu kvalitātes uzlabošana” projekta „Administratīvā sloga samazināšana un administratīvo procedūru vienkāršošana” ietvaros. Par materiāla saturu atbild Valsts kanceleja. 85 % no projekta finansē Eiropas Savienība ar Eiropas Sociālā fonda starpniecību un 15 % Latvijas valsts budžets. Aktivitāti administrē Valsts kanceleja sadarbībā ar Sabiedrības integrācijas fondu.”

Satura rādītājs

1.	Publisko tiesību subjekta dalības KS mērķis un nepieciešamība.....	10
1.1.	Analīzē izmantotā informācija.....	10
1.2.	Ievads.....	10
1.3.	Valstu informācija.....	12
1.4.	Kopsavilkums.....	23
2.	Normatīvie akti, kas regulē valsts dalību KS.....	24
2.1.	Ievads.....	24
2.2.	Valstu informācija.....	24
2.3.	Somijas un Singapūras prakses padziļināta analīze.....	30
2.4.	Kopsavilkums.....	37
3.	Valsts dalība KS.....	39
3.1.	Analīzē izmantotā informācija.....	39
3.2.	Procedūra, kādā valsts pieņem lēmumu par valsts dalību kapitālsabiedrībā.....	40
3.2.1.	Valsts dalības kapitālsabiedrībās principi.....	40
3.2.2.	Valstu informācija.....	40
3.3.	Procedūra, kādā valsts pieņem lēmumu par valsts dalības pārtraukšanu vai samazināšanu kapitālsabiedrībā.....	46
3.3.1.	Valsts dalības izbeigšanas kapitālsabiedrībās principi.....	46
3.3.2.	Valstu informācija.....	47
3.4.	Kopsavilkums.....	53
3.4.1.	Valsts dalības uzsākšana kapitālsabiedrībā.....	54
3.4.2.	Valsts dalības izbeigšana kapitālsabiedrībā.....	54
3.4.3.	Veidi, kad valsts izbeigusi dalību KS.....	55
3.5.	Ieteikumi par valsts dalību kapitālsabiedrībās.....	56
3.5.1.	Gadījumos, kad valsts uzsāk dalību kapitālsabiedrībā, būtu jāņem vērā šādi apsvērumi:.....	56
3.5.2.	Gadījumos, kad valsts darbojas kapitālsabiedrībās, būtu jāņem vērā šādi apsvērumi:.....	57
3.5.3.	Gadījumos, kad valsts izbeidz dalību KS, būtu ieteicams ņemt vērā šādus apsvērumus:.....	57
3.5.4.	Saistībā ar valsts dalības kapitālsabiedrībās vispārīgajiem principiem būtu ieteicams ņemt vērā šādus apsvērumus:.....	58
4.	Kapitālsabiedrību ar valsts daļu peļņas gūšanas nosacījumi un ierobežojumi.....	59
4.1.	Analīzē izmantotā informācija.....	59
4.2.	Peļņas gūšanas un ierobežojumu principi.....	59
4.3.	Valstu informācija.....	59
4.4.	Kopsavilkums.....	65
4.5.	Ieteikumi.....	66
5.	KS ar valsts daļu iesaistīšanās citās sabiedrībās nosacījumi un ierobežojumi.....	68

5.1.	Ievads.....	68
5.2.	Galvenie nosacījumi un ierobežojumi, kas attiecas uz KS dalību citās sabiedrībās.....	68
5.2.1.	Valstu informācija.....	68
5.3.	Kopsavilkums.....	74
6.	Kapitālsabiedrību ar valsts daļu finansēšanas modelis.....	76
6.1.	Analīzē izmantotā informācija.....	76
6.2.	KS ar valsts daļu finansēšanas principi.....	76
6.3.	Valstu informācija.....	78
6.4.	Kopsavilkums.....	85
6.5.	Ieteikumi.....	86
6.5.1.	Centrālās institūcijas finansēšana.....	86
6.5.2.	Kapitālsabiedrības, kas darbojas komerciāla mērķa vadītās.....	87
6.5.3.	Kapitālsabiedrības, kas pilda speciālu uzdevumu.....	87
7.	Publisko tiesību subjekta dalības kapitālsabiedrībās darbības efektivitāte.....	89
7.1.	Analīzē izmantotie informācijas avoti.....	89
7.2.	Efektivitātes noteikšanas principi.....	89
7.3.	Atsevišķu valstu kapitālsabiedrību informācija.....	89
7.4.	Kopsavilkums.....	96
7.5.	Ieteikumi.....	97
8.	Kapitālsabiedrību ar valsts daļu vadības principi.....	98
8.1.	Analīzē izmantotie informācijas avoti.....	98
8.2.	Kapitālsabiedrību pārvaldības modeļi.....	98
8.2.1.	Decentralizētais pārvaldības modelis.....	98
8.2.2.	Duālais pārvaldības modelis.....	98
8.2.3.	Centralizētais pārvaldības modelis.....	99
8.3.	Kapitālsabiedrību vadības pārvaldes principi.....	99
8.4.	Valstu informācija.....	100
8.4.1.	Kapitālsabiedrību pārvaldības modeļi.....	100
8.4.2.	Kapitālsabiedrību vadības pārvaldes principi.....	104
8.4.3.	Vadības galvenie pienākumi.....	109
8.4.4.	Vadības atalgojuma noteikšanas principi.....	114
8.5.	Kopsavilkums.....	118
8.6.	Ieteikumi.....	120
8.6.1.	Pārvaldības modelis.....	120
8.6.2.	Vadības struktūra un iecelšanas kārtība.....	120
8.6.3.	Vadības pienākumi un vadības locekļu novērtēšana.....	123
8.6.4.	Vadības locekļu atalgojums.....	124
9.	ES līmeņa normatīvo aktu interpretācija.....	127
9.1.	Ievads.....	127

9.2. ES tiesiskais regulējums.....	127
9.2.1. Valsts atbalsts	127
9.2.2. Valsts līdzdalība KS (<i>market economy investor principle</i>).....	128
9.2.3. Tīrgus liberalizācija	129
9.3. Valstu informācija.....	130
9.4. Kopsavilkums	151
Nodevuma kopsavilkums.....	153
Pielikumi	162

Starpziņojumā izmantotie saīsinājumi un skaidrojumi

KS	Kapitālsabiedrība
OECD	Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (<i>Organization for Economic Co-operation and Development</i>)
AI	Akcionāra izpildinstitūcija. <i>Shareholder Executive</i> – Lielbritānijas valdības (konkrēti Biznesa, inovāciju un prasmju ministrijas apakšstruktūra) izveidota institūcija, kas pārvalda konkrētus valsts uzņēmumus
KVK	Kopējā vadības komanda. Valde (<i>Management board</i>) un padome (<i>Supervisory board</i>) – divu kārtu pārvaldes struktūrā <u>vai</u> Direktoru valde (<i>Board of directors</i>), kas sastāv no ārējiem vadītājiem (<i>Non-executive board members</i>) un iekšējiem vadītājiem (<i>Executive-board members</i>) – kopējā pārvaldes struktūrā
ES	Eiropas Savienība
EK	Eiropas Komisija
SE	<i>Shareholder Executive</i> (Akcionāra izpildinstitūcija)
ĪPD	Īpašumu Pārvaldes Departaments
<i>ex ante</i>	Pirms notikuma
<i>ex post</i>	Pēc notikuma
EBITDA	Peļņa pirms procentu, nodokļu maksājumiem, nolietojuma un amortizācijas
EBIT	Peļņa pirms procentu, nodokļu maksājumiem
CAPEX	Kapitāla izmaksas
ROA	Aktīvu atdeve
ROE	Kapitāla atdeve
ASV	Amerikas Savienotās Valstis
GBP	Lielbritānijas mārciņa
SEK	Zviedrijas krona
Akcionāru sapulce	Kārtējā/ārkārtas akcionāru kopsapulce, ja nav norādīts citādi
EUR	Eiro
<i>De minimis</i>	Normatīvajos aktos noteikts valsts atbalsta finansiāls apmērs, kuru nepārsniedzot nav jāpiemēro nosacījumi par atbalsta saskaņošanu ar Eiropas Komisiju
EEK	Igaunijas krona
LESD	Līgums par Eiropas Savienības darbību (bijušais Eiropas Kopienas Līgums)
Vispārīgā grupu atbrīvojuma regula	Komisijas Regulā (EK) Nr.800/2008 (2008.gada 6.augusts), kas atzīst noteiktas atbalsta kategorijas par saderīgām ar kopējo tirgu, piemērojot Līguma 87. un 88.pantu
PSRS	Padomju Sociālistisko Republiku Savienība

Kopsavilkums

Starpzīņojuma par ārvalsts prakses analīzi mērķis ir izanalizēt pastāvošo praksi publiskās personas darbībai privāto tiesību jomā šādās valstīs: Lietuvā, Igaunijā, Vācijā, Lielbritānijā, Zviedrijā, Somijā, Singapūrā, Dānijā, sniedzot analīzi un priekšlikumus par to, kā attiecīgajās valstīs tiek sabalansēts peļņas gūšanas mērķis ar sabiedriskā labuma nodrošināšanu.

Atbilstoši pētījuma darba apjoma ietvaram ir veikts būtiskāko valsts kapitālsabiedrību izveidošanas, darbības un darbības izbeigšanas aspektu izvērtējums, analizējot aktuālāko pieejamo informāciju par valsts kapitālsabiedrībām norādītajās valstīs. Pētījuma ietvaros nav veikts faktu rašanās vēsturisks izvērtējums, izņemot atsevišķus gadījumus, lai uzskatāmāk ilustrētu pastāvošos situāciju.

Informācijas iegūšanai izmantoti publiski pieejami resursi par attiecīgās valsts kapitālsabiedrībām, piemēram, gada pārskati, uzraugošo institūciju apkopotā informācija un pētījumi, ekspertu un starptautisku organizāciju izstrādātie prakses izvērtējumi un secinājumi.

Ārvalstu prakses analīzes ietvaros tika apskatīta un analizēta pieejamā informācija par Lietuvas, Igaunijas, Dānijas, Vācijas, Lielbritānijas, Zviedrijas, Somijas un Singapūras pieredzi jautājumos, kas saistīti ar kapitālsabiedrību ar valsts daļu pārvaldību pēc šādiem nosacījumiem:

1)	Publisko tiesību subjekta dalības kapitālsabiedrībās mērķis un nepieciešamība;
2)	Publisko tiesību subjekta dalību kapitālsabiedrībās reglamentējošie normatīvie akti, to nosacījumi, stingrība, detalizācijas pakāpe;
3)	Procedūra, kādā pieņem lēmumu par valsts dalību kapitālsabiedrībā;
4)	Procedūra, kādā pieņem lēmumu par valsts dalības pārtraukšanu vai samazināšanu kapitālsabiedrībā;
5)	Kapitālsabiedrību ar valsts daļu peļņas gūšanas nosacījumi un ierobežojumi;
6)	Kapitālsabiedrības ar valsts daļu iesaistīšanās citās kapitālsabiedrībās nosacījumi un ierobežojumi;
7)	Kapitālsabiedrības ar valsts daļu finansēšanas modelis, īpaši analizējot valsts budžeta līdzekļu un valsts garantiju piešķiršanas nosacījumus un kārtību;
8)	Publisko tiesību subjekta dalības kapitālsabiedrībās sekas – ietekme uz tirgu, ietekme uz publisko sektoru un tā funkcijām, šo kapitālsabiedrību darbības efektivitāte;
9)	Valdes iecelšanas/atbrīvošanas no amata kārtība un kritēriji;
10)	Valdes atalgojuma noteikšanas pīcēja;
11)	Padomes locekļu iecelšana kārtība;
12)	Eiropas Savienības līmeņa normatīvo aktu interpretācija (Eiropas Savienības dalībvalstu gadījumā).

1. Publisko tiesību subjekta dalības KS mērķis un nepieciešamība

1.1. Analīzē izmantotā informācija

Analīzē izmantota publiski pieejama aktuāla informācija par 8 pētījuma ietvaros aplūkojamajām valstīm – Lītvu, Igauniju, Vāciju, Lielbritāniju, Zviedriju, Somiju, Singapūru un Dāniju.

Galvenie informācijas avoti:

- KS darbības gada pārskati;
- publiski pieejamie pētījumi par KS ārvalstīs;
- ārvalstu institūciju apkopotā informācija par KS darbību;
- politikas plānošanas dokumenti attiecībā uz valsts aktīvu pārvaldīšanu.

1.2. Ievads

Pārskati par valsts dalību KS liecina, ka valsts parasti ir viens no lielākajiem aktīvu īpašniekiem savā valstī. Nav noteiktu gadījumu, kad valstij jāiesaistās tirgū un jāveido KS, bet visbiežāk valsts komercdarbībā iesaistās, lai atbalstītu valstij stratēģiski svarīgus sektorus, attīstītu mazāk attīstītus reģionus un jomas, kā arī, lai aizsargātu sabiedrības intereses jautājumos, kur brīvas konkurences apstākļos tās varētu netikt pietiekami aizsargātas.

Izplatītākie gadījumi, kad valstis iesaistās komercdarbībā un veido KS:

- nacionālās drošības atbalsts;
- dalības uzsākšana nozarēs, kurās šobrīd privātie investori neiesaistās, jo ir neskaidrs peļņas potenciāls;
- apjomīgu projektu uzsākšana, kuros sākotnējās izmaksas ir ievērojamas, taču atdeve un īpašumtiesības neskaidras;
- iesaistīšanās industrijā, kas ir novecojusi, vai attīstību traucē kāds dabas apstākļu risks;
- iesaistīšanās uzņēmumos, caur kuriem tiešā vai netiešā veidā var tikt mazināta sociālā nevienlīdzība un palielināta sociālā stabilitāte;
- mazāk attīstītu reģionu attīstīšana;
- jaunu sektoru ilgtspējas aizsargāšana.¹

¹Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises. OECD, 2005

Sniegtais uzskaitījums norāda, ka pārsvarā valsts KS uzdevums ir administrēt vai īstenot sabiedrībai kopumā nozīmīgus projektus, veikt darbības, kas vērstas uz sabiedrības labumu, nodrošināt valsts kopējo mērķu sasniegšanu un citus mērķus, kas būtiski un noteikti nozarei, kurā valsts KS darbojas. Tomēr praksē ne vienmēr visas valsts KS darbojas ar tiešu mērķi gūt sabiedrības labumu. Dažkārt valsts KS darbības mērķis var būt arī valsts aktīvu pārvaldīšana un to vērtības palielināšana jeb peļņas gūšana. Šādu apsvērumu apstiprina vairākas Skandināvijas valstu KS, kuras, pārvaldot tām nodotos valsts aktīvus, veic komercdarbību.

Lai gan katrā no aplūkojamajām valstīm ir noteikts savs tiesiskais ietvars publisko tiesību subjekta dalībai KS un katrā gadījumā šī ietvara izvēles modelim ir bijuši savi iemesli un apstākļi, detalizētāk šīs apakšnodaļas ietvaros aplūkota Lietuvas prakse jautājumā par priekšnosacījumiem publiskas personas dalībai KS. Izvēle pamatojama ar vēsturiskām līdzībām, proti, Lietuvai tāpat kā Latvijai ir bijis nepieciešams risināt jautājumus, kas saistīti ar valsts īpašumu pārņemšanu no bijušās PSRS valsts iestādēm un vēlāk organizēt šo valsts īpašumu privatizēšanu.

Otra valsts, kuras pieredze būtu analizējama padziļināti, ir Somija. Somija jau kopš savas neatkarības atgūšanas nepārtraukti ir veikusi un turpina veikt valsts KS attīstības un pārvaldības uzlabošanu. Šobrīd izvēlētais valsts KS pārvaldības modelis un valsts KS darbība ne tikai Eiropas, bet visas pasaules tirgos, ir pietiekams iemesls, lai šīs valsts prakse tiktu analizēta un attiecināta uz valsts KS attīstību Latvijā. Papildus minētajam Somijas piemērs ir interesants arī ar to, ka valsts KS pārvaldībā ir iesaistītas vairākas valsts iestādes – atbildīgās ministrijas, valdība, valdības īpaši izveidota darba grupa, parlaments u.c. Somijas valsts KS pārvaldība tiek organizēta jauktā (daļēji centralizēta) pārvaldības modeļa ietvaros - vienlaikus pastāv gan centralizētais, gan decentralizētais publiskai personai piederošu KS pārvaldības modelis. Somijas piemērs uzskatāmi norāda uz atšķirībām starp valsts KS pārvaldības modeļiem un katra modeļa izvēles priekšnosacījumiem.

Visās šīs ziņojuma ietvaros aplūkojamajās valstīs, valsts kā kapitāla daļu turētājs piedalās gan KS, kuru mērķis ir sabiedriska labuma nodrošināšana, gan KS, kuru mērķis ir stratēģiskas valsts intereses. Vērts uzsvērt, ka sabiedrisko funkciju nodrošināšana un KS peļņa nav lietas, kuras ziņojumā aplūkotās valstīs uzskatītu par savstarpēji nesavienojamām. Vairākas no aplūkojamajām valstīm valsts KS, kuru pamatmērķis ir sabiedriska labums, izvirza arī pakārtotu mērķi – darbība bez zaudējumiem, nosedzot savus izdevumus, un, ja iespējams, gūstot arī peļņu.

Atsevišķās valstīs daļa no valsts KS radušās vēsturisku apstākļu dēļ, proti, kā nepieciešamība pēc noteiktām precēm un pakalpojumiem, kā atbalsts citām nozarēm vai kā atbalsts vēsturē nozīmīgu notikumu, piemēram, karu sekū likvidēšanai un valsts ekonomikas atjaunošanai. Valsts, rīkojoties kā tālredzīgs investors, savā rīcībā esošos aktīvus ieguldījusi noteiktās nozarēs, lai vēlāk atgūtu ieguldīto un veicinātu noteiktas nozares attīstību, kas atmaksājies, piemēram, nodokļu ieņēmumu pieauguma, bezdarba samazināšanās vai citādā veidā.

Singapūras piemērs, kas pasaulē ieguvis plašu atzinību valsts aktīvu apsaimniekošanā, ilustrē kā valsts var pārvaldīt ne tikai savus iekšējos resursus, nodrošinot valstij būtisko jomu attīstību, bet arī pelnīt,

ļaujot valstij piederošai holdinga sabiedrībai investēt valsts līdzekļus. Tādējādi Singapūras piemērs skaidri norāda, ka pārdomātas un tālredzīgas investīcijas, nodrošina valsts ekonomisko attīstību.

Konkurence ir būtisks jautājums tām nozarēm, kurās darbojas KS. Neapstrīdams ir fakts, ka valsts kā īpašnieks daudzās nozīmēs ir daudz pārāks pār privātpersonu – valsts rīcībā ir daudz ievērojamāki finanšu līdzekļi, iespējas regulēt tiesisko ietvaru un tirgu un pieņemt sev labvēlīgāku lēmumu. Lai nodrošinātu tirgus attīstību un nepārvērstu tirgu par valsts regulētu tirgu, tajā nepieciešama konkurence, kurā tiek nodrošināta valsts kā KS īpašnieka un pārējo tirgus dalībnieku līdztiesiska pastāvēšana.

Lai vērtētu valsts KS darbību tādās tirgus nozarēs, kur pastāv konkurence, būtu nepieciešams vērtēt vēsturisko tirgus nozares attīstību, proti, vai tajā brīdī, kad valsts iesaistījās attiecīgajā tirgus daļā kā KS īpašnieks, tirgū jau bija konkurenti, vai arī valsts bija attiecīgā tirgus pirmais dalībnieks. Piemēram, Zviedrijā 20.gadsimta sākumā bija nepieciešamība pēc infrastruktūras attīstības, tomēr valsts pasūtījumus esošie tirgus dalībnieki nespēja nodrošināt, tādēļ valsts pieņēma lēmumu dibināt KS, kas nodrošinātu valstij nepieciešamās infrastruktūras būvniecību. Izveidojot KS infrastruktūras būvniecības nozarē, valsts attīstīja ne tikai valsts KS, bet arī attiecīgo nozari un ekonomiku kopumā. Brīdī, kad tirgus dalībnieku skaits bija tik liels, ka īpašas nepieciešamības pēc valsts atbalsta šajā jomā vairs nebija, valsts sev piederošo KS atsavināja. Atsevišķi būtu vērtējami gadījumi, kad valsts tirgū iesaistās brīdī, kad tirgus ir piesātināts un esošie tirgus dalībnieki konkurences ietekmē spēj nodrošināt adekvātu piedāvājumu.

Pamatprincipu, ka KS jādarbojas tāpat kā citiem tirgū esošajiem dalībniekiem, Valsts īpašumtiesību politikā (*State ownership policy*) ir noteikusi Somija. Turklāt attiecībā uz valsts KS valsts ir noteikusi, ka tās, tāpat kā jebkurš cits komersants, bez jebkādam priekšrocībām un izņēmumiem var saņemt valsts garantijas, valsts nav atbildīga par tai piederošo KS zaudējumiem un tām pašam ir jārisina jautājumi, kas saistīti ar tā darbību. Šādi noteikumi norāda uz valsts apņemšanos nodrošināt, ka valsts neizmantos savu pārākumu un neradīs konkurences kropļojumu.

1.3. Valstu informācija

Lietuva. Lietuvas valstij piederošo KS rašanās vēsture ir tāda pati kā pārējām Baltijas valstīm, kad pēc PSRS sairšanas valsts īpašumā nonāca ievērojami resursi. Valstij bija jāpieņem lēmums par šo aktīvu turpmāku apsaimniekošanu, saglabāšanu valsts īpašumā vai nodošanu privatizācijai, lai nodrošinātu valsts ekonomikas un attiecīgo tirgus segmentu attīstību.

Būtiskākās nozares, kurās Lietuvas valsts iesaistās komercdarbībā ir degvielas un gāzes piegāde, dzelzceļi, lidostas, energoapgāde, pasta pakalpojumi, ostas un kodolizpēte.

Lietuvas valsts ir īpašnice vairāk nekā 300 KS, kuru kopējā vērtība 2009.gadā bija 32 710 miljoni litu, 2008. gadā par 6 % vairāk – 34 889 miljoni litu, 2007. gadā 28 390 miljoni litu. Valsts KS apgrozījums 2009. gadā bija 8459 miljoni litu, 2008. gadā 9455 miljoni litu un 2007. gadā 7799 miljoni litu.²

Lietuvā valsts KS kapitāla daļas pieder valstij Ministru kabineta personā. Valsts vārdā īpašumtiesības katrā valsts KS administrē valdība un attiecīgās nozares ministrija. Valdības kompetence ir lemt par attiecīgo institūciju, kura pārvaldīs valsts īpašumtiesības, kā arī par KS privatizāciju, ja KS nolemts nodot privatizācijai. Nozares ministrija ir KS kapitāla daļu turētājs un no īpašumtiesībām izrietošo funkciju īstenotājs. Valsts īpašuma pārvaldīšanā ir iesaistīts arī Valsts īpašuma fonds, kura pienākums ir organizēt attiecīgā KS privatizāciju, ja valdība pieņēmusi lēmumu nodot īpašumu privatizācijai.

Lietuvā valsts ir atzinusi principu, ka aktīvs un atbildīgs īpašnieks nozīmē arī to, ka valsts atbrīvojas no KS, ja vairs nav iemesla īpašumtiesības saglabāt. Ja valsts KS nav valstisku interešu, valstij nav pamata paturēt KS savā īpašumā, un tas jānodod privātam investoram.³

Ar valstiskām interesēm Lietuvā tiek apzīmētas sabiedriskas, komerciālas un stratēģiskas intereses un šobrīd esošais tiesiskais regulējums nenosaka kritērijus, kuri var būt par pamatu lēmuma pieņemšanai par iesaistīšanos kādā KS vai par KS dibināšanu. Valsts intereses un faktori par labu daļībai KS tiek atsevišķi vērtēti katrā konkrētajā gadījumā. Lietuvas prakse un apsvērumi, kuri ņemti vērā pirms lēmuma pieņemšanas par dalību KS, detalizētāk aplūkoti šī nodaļuma 3.nodaļā.

Faktori, kas ietekmē valsts lēmumu par dalību KS

Publisko tiesību subjekts KS var piedalīties sabiedrisko interešu vārdā. Lietuvas normatīvie akti nosaka, ka juridiskas personas var dibināt valsts, pašvaldība vai to institūcijas, kuru mērķis ir sabiedriskas intereses (valsts vai pašvaldību KS, valsts vai pašvaldības iestādes, publiskas iestādes u.c.). KS var tikt izveidota, nododot tai valsts resursu vai normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā nododot pašu KS valstij.

No minētā secināms, ka pirms lēmuma pieņemšanas par dalību KS, valstij jāanalizē ieguvumi no dalības KS un lēmumam jābūt pamatotam ar konkrētām valsts interesēm, kuru nodrošināšanai attiecīgā KS darbosies. Analizējot Lietuvas valstij piederošās KS, secināms, ka ar terminu „sabiedriskās intereses” tiek apzīmētas gan sabiedriskas, gan komerciālas, gan arī valsts stratēģiskās intereses.

Sabiedriskas intereses valsts īsteno tādās valsts KS, kas darbojas sabiedrībai nozīmīgās nozarēs, piemēram, sabiedriskie mediji, veselības aprūpe un farmācija, zinātne, izglītība un citas nozares, kurās nav pietiekams tirgus dalībnieku skaits vai arī tie nenodrošina valsts interešu īstenošanu.

²Annual review. Lithuanian state-owned commercial assets 2009. 4.lpp., pieejams: http://www.lrv.lt/bylos/Naujienos/Annual%20Review-EN_SPAUDAI.pdf

³V.Kalniņš, G.Litvins „Augošas vērtības meklējumos. Valsts un pašvaldību kapitālsabiedrības: rīcībspolitika un prakse izvērtējums” 85.lpp, pieejams: <http://www.providus.lv/public/27500.html>

Komerčiālas valsts intereses īsteno tās valsts, KS, kas darbojas tirgos, kuros ir pilnīgi brīva konkurence un tirgū brīvi var iesaistīties jebkurš pretendents, piemēram, ceļu uzturēšana.

Stratēģisko valsts interešu īstenošanu nodrošina valsts KS, kas darbojas nozarēs, kuras nav pilnībā atvērtas konkurencei un kurām ir būtiska nozīmē citu tautsaimniecības nozaru pastāvēšanai un attīstībai, piemēram, ostas, energoapgādes nozare u.c.

Lietuvas normatīvajos aktos nav noteikts, ka valsts KS var darboties ar mērķi veikt komercdarbību. Tomēr 2010.gadā no valsts KS valsts budžētātika gūti ieņēmumi 41 miljona litu apmērā un 2011.gadā – 86 miljonu litu apmērā.⁴ Minētais fakts apliecina, ka valsts KS Lietuvā veic komercdarbību, lai gan valsts tiesību aktos nav noteikusi, ka komercdarbība ir kādas valsts KS darbības mērķis. Valsts KS komercdarbība, nenosakot to par valsts KS darbības mērķi neatbilst atzītiem caurspīdīguma principiem un praksei, kāda tiek pieņemta citās valstīs, kur valsts KS komercdarbība ir atzīta par vienīgu vai vienu no valsts KS mērķiem.

Rezumējot minēto, secināms, ka Lietuvā nav noteikti vienoti un skaidri kritēriji vai faktori, saskaņā ar kuriem valsts pieņem lēmumu par dalību kādā KS. To Lietuva ir atzinusi un norādījusi Lietuvas Nacionālajā reformu programmā (*Lithuanian National Reform Programme*). Vienlaikus valsts apzinās, ka katrai valsts KS jābūt noteiktam mērķim, kuru tā īsteno un kura dēļ valsts ir iesaistījies KS un līdz ar to Lietuva ir apņēmusies veikt valstij piederošu KS reformu. Reformas sagaidāmais rezultāts ir valsts KS darbības efektivitātes uzlabošana un caurspīdīguma nodrošināšana. Saskaņā ar programmā norādīto valsts ir izstrādājusi un apstiprinājusi arī īpašu programmu, atbilstoši kurai tiks veikta valsts KS reorganizācija. Galvenie uzdevumi, ko Lietuvas Republika ir apņēmusies veikt valsts KS reorganizācijas programmā (*SOE Reorganization Programme*) ir:

- definēt valsts KS īstermiņa komercdarbības mērķus un sasniedzamos finanšu rādītājus;
- sagatavot rekomendācijas komerciālu un nekomerciālu valsts KS un to funkciju nodalīšanai, sniegt skaidrojumu terminam „valsts KS nekomerciālas funkcijas” un noteikt principus cenu veidošanas politikai par to funkciju izpildi, kuras tiks atzītas par valsts KS nekomerciālām funkcijām;
- sagatavot vadlīnijas publisko tiesību subjekta rīcībai, lai, izmantojot tam piešķirtās īpašumtiesības, regulētu uzdoto funkciju izpildi;
- sagatavot vadlīnijas valsts KS pārvaldes institūcijas locekļu iecelšanai amatā, atbildības noteikšanai un atlīdzības aprēķināšanai;
- noteikt valsts KS darbības finanšu rādītāju publiskošanas kārtību, lai nodrošinātu valsts KS darbības caurspīdīgumu un sniegtu informāciju sabiedrībai.⁵

⁴ <http://www.ukmin.lt/en/lemp/index.php/>

⁵ Lithuania National Reform Programme, April 2011, pieejams: http://www.ukmin.lt/en/strat_prog/europe2020/LTNRPeng.doc

Šobrīd valsts KS reorganizācijas programmā noteiktie uzdevumi vēl nav izpildīti un valsts strādā pie tā, lai definētu savus ilgtermiņa un īstermiņa mērķus, kuru īstenošanai valsts piedalīsies KS vai dibinās jaunas KS.

Iepriekš minētās informācijas kontekstā var secināt, ka pirms dalības kādā konkrētā valsts KS vai valsts KS izveides, valsts KS uzraudzībā iesaistītās iestādes, valdība un parlaments izvērtē, vai dalība kādā konkrētā KS atbilst sabiedriskām interesēm. Secinot, ka valsts ar attiecīgās valsts KS starpniecību var īstenot sabiedriskas, komerciālas vai stratēģiskas intereses, lēmums par dalību KS tiek uzskatīts par pamatotu, lai uzsāktu dalību KS. Tā kā Lietuvā laika posmā kopš 2001.gada ir iesaistījusies tikai vienā KS, nav iespējams veikt apsvērumu un to izvērtēšanas nosacījumu padziļinātu analīzi.

Dalība komerciālās un nekomerciālās KS

Analizējot priekšnoteikumu, ka valsts piedalās tikai tādās KS, kas darbojas sabiedrisko interešu vārdā, un nozares, kurās šobrīd Lietuvas valstij pieder KS, secināms, ka valsts īpašu uzmanību pievērš sabiedriskajām interesēm, kas saistītas ar plaši lietojamiem resursiem un to ietekmi uz katru iedzīvotāju un citām saistītām nozarēm, piemēram, elektroenerģija vai pasta pakalpojumi.

Pasta pakalpojumu, dzelzceļa pakalpojumu un energoapgādes nozares par būtiskām uzskata ne tikai Lietuvā, bet visās ES valstīs, ko apliecina fakts, ka visās šajās nozarēs darbojas publiskām personām piederoši KS un tirgū nepastāvēja konkurence. Pēdējā laikā ES pieņemto lēmumu ietekmē valstīm šīs nozares ir jāliberalizē, nodrošinot, ka tirgū var iesaistīties arī jauni dalībnieki.

Lietuvas valstij piederošās KS apliecina, ka Lietuva kā kapitāla daļu turētājs var iesaistīties ne tikai KS, kuru darbības mērķis ir sabiedriskaraktura pakalpojumi, bet arī tādās KS, kurās apvienoti sabiedriski mērķi un peļņas gūšana, kā tas izriet, no KS dzelzceļa un energoapgādes jomā strādājošiem KS.

Ņemot vērā, ka Lietuvas valsts KS veic komercdarbību, apliecina fakts, ka valsts budžetā ik gadu tiek gūti ieņēmumi no valsts KS darbības, kas, piemēram, 2011.gadā bija divreiz lielāki kā iepriekšējā gadā.

Apkopojot minēto informāciju, secināms, ka Lietuvas gadījumā precīzi nav noteiktas valsts tiesības iesaistīties KS, kas veic komercdarbību, tomēr faktiskā situācija liecina, ka valsts šādās KS ir iesaistīta, dalību tajās pamatojot ar sabiedrisko interešu īstenošanu, tādējādi, akcentējot sabiedriskās intereses nevis komercdarbību.

Ar Lietuvas Nacionālo reformu programmas un Valsts KS reorganizācijas programmas sagatavošanu un apstiprināšanu Lietuva ir atzinusi, ka tai piederošās KS veic arī komercdarbību, tādēļ turpmāk tiks izstrādāts īpašs regulējums, lai noteiktu valsts KS komercdarbības mērķus.

KS darbība konkurences apstākļos

Valstij piederošu KS darbība konkurences apstākļos vērtējama divos aspektos – KS darbība ierobežota tirgus ietvaros (energoapgāde, pasta pakalpojumi u.c.) un valstij piederošu KS darbība tirgus segmentos, kuri atvērti brīvai konkurencei.

Jautājums par KS darbību tirgus nozarēs, kuras atbilstoši ES prasībām nepieciešams liberalizēt, turpmāk detalizēti tiks aplūkots šī nodevuma 9.nodaļā. Nepieciešamība pēc tirgus liberalizācijas jau norāda, ka attiecīgais tirgus nav atvērts jebkuram dalībniekiem, vai arī, ja tiek pieņemts, ka tirgus ir daļēji atvērts, tad KS un citi dalībnieki tirgū nedarbojas ar vienādiem nosacījumiem.

Lietuvas valstij piederošas KS, kas darbojas tādās jomās, kuras ir atvērtas brīvai konkurencei, piemēram, veselības aprūpe, prese un masu mediji, ceļu būvniecība un uzturēšana un lauksaimniecības pakalpojumi, darbojas saskaņā ar vispārīgiem komercdarbības principiem brīvas konkurences apstākļos. Lietuvas Republikas normatīvie akti neparedz īpašus noteikumus, kuru ietvaros valsts KS tiktu radīti labvēlīgāki apstākļi.⁶ Kā norāda nozares, kurās Lietuvas valstij piederošas KS darbojas, valsts komercdarbībā iesaistās tajās nozarēs, kurās ir būtiskas valsts intereses un šīs nozares ir būtiskas sabiedrībai kopumā.

Igaunija. Valsts iesaistīšanās KS ir veidojusies vēsturiski pēc valsts neatkarības atjaunošanas 1991.gadā, kad valsts īpašumā nonāca visi iepriekš PSRS valsts iestādēm piederējušie resursi. Vēsturiski Igaunija tāpat kā Latvija un Lietuva laika posmā no 1993. līdz 2001.gadam īstenoja privatizācijas programmu, valsts īpašumā atstājot tikai dažas KS, piemēram, galvenās ostas un enerģētikas uzņēmumus.⁷

Igaunijā KS tiek dibinātas atbilstoši vispārīgiem komercdarbību regulējošiem normatīvajiem aktiem, ievērojot Valsts mantas likumu, kas regulē kārtību un nosaka juridiskos pamatus, uz kādiem valsts un pašvaldība var iesaistīties komercsabiedrībās un citās privāttiesiskās apvienībās.

2009.gada sākumā valsts bija īpašniece 40 KS. 33 KS valstij piederēja pilnīgi, 4 KS valstij piederēja mazāk par 50% akciju un atlikušajās kapitāla īpatsvars bija robežās no 51% līdz 89%. KS pārvaldību nodrošina 9 ministrijas un Mežu attīstības centrs.

Kopējais KS apgrozījums 2009.gadā bija 1 163 miljoni eiro, kas ir par 406 miljoniem mazāk kā gadu iepriekš.⁸

Igaunijai piederošas KS un nozares, kurās tās darbojas, liecina, ka Igaunija ir iesaistījies tādu nozaru KS, kurās tiek īstenotas valsts stratēģiskās intereses un sabiedrības intereses. Valsts stratēģiskās intereses tiek īstenotas tādās nozarēs, kā derīgie izrakteņi, mežu apsaimniekošana, ostas un dzelzceļi. Valsts intereses šajā gadījumā saistītas gan ar pieejamo dabas resursu efektīvu izlietošanu, gan valsts kopējās ekonomikas attīstību, kuras nozīmīgs stūrakmens ir ostas un infrastruktūra, kas savieno ostas ar kravu nosūtītājiem. Attiecībā uz sabiedrības interešu īstenošanu, Igaunija ir kapitāla daļu turētājs

⁶ State-owned enterprises and foundations. Short overview of activities in 2009. Ministry of Finance of the Republic of Estonia, pieejams: <http://www.fin.ee/index.php?id=79453>

⁷ Kalniņš, G.Litvins „Augošas vērtības meklējumos. Valsts un pašvaldību kapitālsabiedrības: rīcībspolitika un prakses izvērtējums” 85.lpp, pieejams: <http://www.providus.lv/public/27500.html>

⁸ State-owned enterprises and foundations. Short overview of activities in 2009. Ministry of Finance of the Republic of Estonia, pieejams: <http://www.fin.ee/index.php?id=79453>

tādās KS, kuras nodrošina sabiedrībai nozīmīgus pakalpojumus un kurus brīvā tirgū par iedzīvotājiem pieejamu cenu ir grūti sniegt jebkurai citai KS.

Vācija. Vācijas gadījumā būtiska loma valstij piederošu KS radišanā un attīstībā bija kariem, kuru dēļ valsts KS sākotnēji tika radītas militāro vajadzību apmierināšanai un vēlāk, lai attīstītu kara laikā cietušo ekonomiku. Pagājušā gadsimta 80.gados, kad valsts KS bija ieguvušas stabilas pozīcijas tirgū un valsts līdzdalība tajās nebija nepieciešama, tika uzsākts KS privatizācijas process.

Galvenie valsts dalības KS mērķi ir noteikti Vācijas Federālā budžeta kodeksa (*Federal Budget Code*) 65.pantā, kas nosaka, ka valsts privāto tiesību subjekta vai holdinga izveidē piedalās tikai tad, ja:

- pastāv būtiskas valsts intereses vai valsts nospraustos mērķus nevar sasniegt citādāk vai efektīvāk, kā vien izveidojot KS;
- valsts ieguldījumu apmērs ir ierobežots, bet pastāv pienākums šādu ieguldījumu veikt;
- valstij ir piešķirta ietekme KS un šī ietekme ir piešķirta kā uzraudzības institūcijai vai uzraudzības institūcijā;
- ir nodrošināts, ka tiek sagatavoti gada finanšu pārskati un valdības ziņojumi saskaņā ar Komerckodeksa (*Commercial Code*) trešās daļas noteikumiem attiecībā uz lieliem komersantiem, ja vien citi normatīvie akti nenosaka citādāk.

No budžeta kodeksā noteiktajiem valsts līdzdalības priekšnosacījumiem secināms, ka valstij pirms lēmumam pieņemšanas par dalību KS, jāizvērtē ieguvumi no šādas rīcības. Gūstot apstiprinājumu tam, ka attiecīgajā nozarē, kurā valsts plāno iesaistīties komercdarbībā, ir nepieciešama valsts līdzdalība un ieguldījumi ir samērīgi ar attiecīgās nozares ieguvumiem, valsts var dibināt savu KS.

Šobrīd Vācija ir īpašnieks 87 tiešajos holdingos un 20 speciālajos holdingos. Tiešo holdingu portfeli pamatā veido daži lieli uzņēmumi, piemēram, *Deutsche Telekom AG*, *Kreditanstalt für Wiederaufbau*, *Deutsche Bahn AG* un *Flughafen München GmbH*.⁹

Lielbritānija. Lielbritānijā tiek uzskatīts, ka valstij attiecībā uz KS jābūt skaidram modelim, kā tā īsteno īpašumtiesības un ko tā sagaida no sev piederošas KS.

Lielākā daļa šobrīd valstij piederošo KS piedāvā sabiedrībai tādus svarīgus pakalpojumus, kā gaisa satiksme un pasta pakalpojumi. KS ir būtisks ieguldījums Lielbritānijas ekonomikā. Tās palīdz sniegt

⁹ State Ownership in Germany. Holding and Privatisation Policy of the Federal Government, 2011, pieejams: <http://www.icpe.si/images/stories/High Level Meeting 2011/Countries/Germany State Ownership.pdf>

būtiskus publiskos pakalpojumus un rada vērtību, kura var tikt investēta citu publisko pakalpojumu nodrošināšanai.¹⁰

Laikā no 1980.gada līdz 1990.gadam tika pārdota lielākā daļa KS. Tomēr, neskatoties uz valsts uzņēmumu privatizāciju, valstij un pašvaldībām pilnībā vai daļēji pieder KS, kuru kopējais apgrozījums 2009.gadā aizvien vēl bija 20,8 miljardi mārciņu.¹¹

Zviedrija. 20.gadsmita sākumā, lai attīstītu valsts ekonomiku un nodrošinātu sabiedrības vajadzības, Zviedrija radīja virkni KS, kas piedalījās daudzu infrastruktūras objektu radīšanā. 1990.gadā valsts savas īpašumtiesības KS sāka atsavināt, ņemot vērā, ka KS bija kļuvušas patstāvīgas un valsts atbalsts tām vairs nebija nepieciešams.

2009.gadā Zviedrijas valdība pārvaldīja 57 KS, kuras pilnībā vai daļēji piederēja valstij.¹² Valsts KS darbība ir saistīta ar dažādām jomām – no kalnrūpniecības līdz operai un no nekustamajiem īpašumiem līdz azartspēlēm. Daudzas valsts KS tirgū ieņem stabilas tirgus pozīcijas, it īpaši, dažāda veida infrastruktūras jomās.

Kopējais neto apgrozījums Zviedrijas valsts KS 2009.gadā bija 352,8 miljoni kronu, kas ir par 7% vairāk kā iepriekšējā gadā, kad tas bija 312,5 miljoni kronu. 2009.gadā KS rīcībā bija aktīvi 1 598,8 miljonu kronu vērtībā, kas salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu ir par 15 % vairāk. Pieaugums vērojams arī valsts KS vērtībā no 500 miljoniem kronu 2008.gadā uz 620 miljoniem kronu 2009.gadā.¹³

Zviedrijā pastāv uzskats, ka valstij nebūtu jāpieder KS tādā nozarē, kurā ir pietiekams dalībnieku skaits un attīstīts tirgus. Minēto apliecina Zviedrijas rīcība atsavinot valstij piederošās KS, kuras tika izveidotas ar speciālu mērķi nodrošināt valstij nepieciešamās infrastruktūras būvniecību un pēc tirgus attīstības, valsts līdzdalība attiecīgajā tirgū vairs nebija nepieciešama. Izņēmums ir tie gadījumi, kad KS nodrošina sabiedriska labuma funkcijas izpildi.

Zviedrijas valsts kā publiska persona iesaistās komercdarbībā ar mērķi nodrošināt sabiedriskas intereses tādās jomās, kurās sabiedrības intereses netiktu nodrošinātas, ja šo nozari nepārraudzītu valsts. Zviedrija īpašumtiesību politikā ir paredzējusi, ka valsts KS būtībā pieder sabiedrībai un tādēļ KS jānodrošina sabiedrībai informētība par tās darbību, kā arī jārūpējas par sabiedrības interesēm. Saskaņā ar Zviedrijas īpašumtiesību politiku šīs rūpes izpaužas, piemēram, valstij piederošo KS darbība kultūras nozarē, nodrošinot sabiedrību ar iespēju apmeklēt operu, izstādes un citus kultūras pasākumus, gan kā darbība nozarē, kas saistīta ar izklaidi un azartspēlēm.

¹⁰ Kalniņš, G.Litvins „Augošas vērtības meklējums. Valsts un pašvaldību kapitālsabiedrības: rīcībpolitikas un prakses izvērtējums” 80.lpp, pieejams: <http://www.providus.lv/public/27500.html>

¹¹ Kalniņš, G.Litvins „Augošas vērtības meklējums. Valsts un pašvaldību kapitālsabiedrības: rīcībpolitikas un prakses izvērtējums” 80.lpp, pieejams: <http://www.providus.lv/public/27500.html>

¹² State ownership policy 2006, Regeringskanslet

¹³ Annual Report State-owned Companies 2009, Regeringskanslet, 2010

Somija. Somijas valstij piederošām KS ir sena vēsture un to pirmsākumi meklējami jau salīdzinoši sen. Pamatā vajadzība pēc šādām KS radās pēc Somijas neatkarības atjaunošanas 1917.gadā un tā izrietēja no vajadzības attīstīt tautsaimniecībai nepieciešamo infrastruktūru, kas ļautu attīstīties pārējām nozarēm un apsaimniekot Somijas rīcībā esošos dabas resursus¹⁴. Šie bija pirmie apstākļi, kuru ietekmē Somija sāka veidot KS. Papildus motivāciju raisīja apsvērumi, ka būtisko nozaru attīstībai nepieciešamos finanšu līdzekļus neieguldīs neviena privātpersona un ka šāds pienākums veicams valstij.

Laika posmā no 2005.gada līdz 2007.gadam Somijā tika veikta tirgus apstākļos strādājošu valsts KS pārvaldības reorganizācija, cenšoties pārvaldības modeli centralizēt un padarīt daudz efektīvāku. Šim mērķim tika izveidota speciāla institūcija – Īpašumtiesību uzraudzības departaments (*Ownership Steering Department*), kas ir tieši pakļauts Ministru prezidenta birojam. 2008.gadā valsts kapitāldaļas tika nodotas minētajam departamentam, kā arī valdība apstiprināja Valsts īpašumtiesību politiku (*State Ownership Policy*) un Valsts īpašumtiesību uzraudzības politiku (*State Ownership Steering Policy*), nosakot galvenos īpašumtiesību un to uzraudzības principus.

Saskaņā ar likumu par valsts akciju un īpašumtiesību uzraudzību (*Act on State shareholding and ownership steering*) būtiskos lēmumus attiecībā uz valstij piederošajām kapitāla daļām un īpašumiem, tajā skaitā attiecībā uz valsts dalību KS, valsts ietekmes palielināšanu vai samazināšanu, KS izveidošanu vai likvidēšanu pieņem valdība ar Parlamenta piekrišanu. Atbildīgās ministrijas, kuras pārraudzībā atrodas attiecīgā KS, kompetence ir nominēt pārstāvjus dalībai akcionāru sapulcēs un sniegt tiem nepieciešamos norādījumus, izlietot valsts kā akcionāra tiesības, valsts interesēs uzraudzīt citu jautājumu risināšanu. Attiecībā uz KS, kuras darbojas saskaņā ar tirgus nosacījumiem un kurām nav noteikti sociāli mērķi, valdības un ministriju kompetenci īsteno Īpašumu uzraudzības departaments, neiesaistot tajā ministrijas un valdību, bet gan pieņemot lēmumu pati. Departamenta kompetence lēmumu pieņemšanā neattiecas uz tādiem jautājumiem, kas pieņemami Parlamentā attiecībā uz īpašumtiesību iegūšanu, atsavināšanu un citiem jautājumiem par īpašumtiesību pastāvēšanu.

Būtisks dokuments valsts KS darbības regulēšanā, kā arī lēmumu pieņemšanā ir Valsts īpašumtiesību politika (*State Ownership Policy*). Tajā skaidri un nepārprotami noteikts, ka valstij pieder gan tādas KS, kas darbojas brīvā tirgū un kuru galvenais uzdevums ir atsevišķu stratēģisko mērķu īstenošana, peļņas gūšana un aktīvu palielināšana, gan arī tādas, kurām ir sociāli mērķi, bet no kurām arī tiek sagaidīts, ka tās gūst ienākumus. Īpaši Somija akcentē, ka valsts īpašumtiesību politikai jābūt atvērtai, paredzamai un konsekventai. Tāpat no visām KS tiek prasīts sagatavot un padarīt publiski pieejamus gada pārskatus tā, lai jebkura ieinteresēta persona varētu iegūt informāciju par šo KS.

¹⁴State Owned Enterprises and the Principle of Competitive Neutrality/Competitive Neutrality, 2009.

Somijas mērķis ir pārvaldīt valsts KS tā, lai sasniegtu pēc iespējas labākus sociālos un ekonomiskos rezultātus. Somija ir vairākkārt vērtējusi valsts KS pārvaldību un secinājusi, ka to vājums slēpjas apstākļi, ka valstij kā īpašnieci ir neskaidri mērķi un vēlmes attiecībā uz savām KS. Ņemot vērā šo apstākļi, Somija ir spērusi attiecīgus soļus un noteikusi valsts rīcībpolitiku attiecībā uz publiskas personas KS, kur kā primārais mērķis ir definēta valsts kā atbildīgā īpašnieka rīcība.

Speciāla valsts institūcija vērtē valsts dalību KS un atbilstoši tai valsts samazina savu līdzdalību KS, ļaujot iesaistīties investoriem, vai arī rada jaunas KS tajās jomās, kurās tirgus nenodrošina attiecīgu piedāvājumu vai netiek piedāvāti attiecīgi pakalpojumi.

2010.gadā valstij piederēja īpašumtiesības 46 KS, no kurām 29 KS valsts ir vairākuma akciju īpašnieks un 17 KS ir sabiedrības ar speciālu noteiktu mērķi, parasti sociālu.¹⁵ Atsevišķi vērtējamas ir holdinga sabiedrības, kurām ir nodota funkcija būt par kapitāla daļu turētāju citās komercsabiedrībās. Saskaitot visas valsts KS un komercsabiedrības, kurās valsts ir kapitāla daļu turētājs ar valsts holdinga sabiedrības starpniecību, valstij pieder vairāk nekā 1000 KS.¹⁶

Somijas tiesību akti nenosaka konkrētus apstākļus vai faktorus, kuru iestāšanās vai izbeigšanās nozīmētu automātisku valsts nepieciešamību iesaistīties vai dibināt KS. Katrā konkrētajā gadījumā par attiecīgo nozari atbildīgās iestādes, valsts KS, kas ir atbildīgā par valsts īpašumtiesību pārvaldību, valdība un noteiktajos gadījumos arī parlaments vērtē attiecīgās nozares prioritātes, attīstības stratēģiju un citus apsvērumus, lai pieņemtu lēmumu par valsts iesaistīšanos kādā KS vai valsts KS dibināšanu. Atzīstot, ka ir pietiekams pamats valsts dalībai KS, tiek pieņemts lēmums par turpmāko valsts rīcību. Somijas valsts prakse par dalību KS un apsvērumi šādai rīcībai tuvāk aplūkoti šī nodaļuma 3.nodaļā.

Faktori, kas ietekmē valsts lēmumu par dalību KS

Somija ir definējusi, ka KS tā iesaistās gan tādēļ, lai īstenotu valsts kā īpašnieka intereses attiecīgajās KS, gan arī tādēļ, lai īstenotu valsts stratēģiskās intereses noteiktās nozarēs, tajā skaitā arī sabiedrībai nozīmīgās nozarēs.

Somijas valsts kā īpašnieka intereses saistītas ar īpaši atbalstām jomām, kurās komercdarbību bez valsts neizvērs citi komersanti neefektīvas ienākumu iespējas dēļ vai specifiskās nozares prasību dēļ, piemēram, KS *Finnish Seed* turpina iepriekš pastāvējuša valsts institūta darbu un veic izpēti veselīgu kartupeļu sēklu iegūšanai, lai nodrošinātu veselīgu pārtikas produktu izmantošanu vietējā tirgū un eksportam.¹⁷ Tā kā šādas KS klientu loks ir ļoti šaurs, ir augsts risks, ka komercdarbība šādā nozarē bez valsts finansiālas palīdzības ir nerentabla, bet valsts veselīgus pārtikas produktus uzskata par prioritāti un šādas KS pastāvēšanu par nepieciešamu.

¹⁵ Annual report of the Ownership Steering Department in the Prime Ministers's Office, 2010

¹⁶ Government resolution on state ownership policy 31 may 2007 (Valsts īpašumtiesību politika)

¹⁷ Finnish Seed mājaslapā norādītā informācija par uzņēmumu. Pieejama: <http://www.potalopro.com/Lists/Companies/DispForm.aspx?ID=751>

Valsts ir noteikusi arī savas stratēģiskās intereses un tās ir saistītas ar tādām KS, kuras tirgū darbojas monopola vai ierobežotas konkurences apstākļos, kā arī attiecīgā nozarē ir valstiski svarīga un jebkādas izmaiņas tajā var būtiski ietekmēt valsts ekonomiku un citu nozaru darbību. Šo iemeslu dēļ tādās KS kā *Finnair* (nacionālā aviokompānija), *Gasum Corporation* (valsts galvenais gāzes piegādes operators), *Itella* (pasta pakalpojumu KS) ir atzītas par KS, kurās valstij ir stratēģiskas intereses.

Otra KS grupa, kurā tiek īstenotas valsts stratēģiskās intereses, ir valsts KS, kuras darbojas svarīgos tirgus segmentos, bet kuru darbības pārtraukšana uz laiku īpaši neietekmētu citu nozaru darbību, piemēram, *Alko Inc*, kas nodrošina alkoholisko dzērienu piegādi un tirdzniecību, un kuru pienākums ir nodrošināt reģionālu pakalpojumu sniedzēju funkcijas, piemēram, *Finnavia*, kuras pamatuzdevums ir reģionālie aviopārvadājumi.

Dalība komerciālās un nekomerciālās KS

Somijā pastāv divu veidu valsts KS – tādas, kuru galvenais mērķis ir peļņas gūšana un vērtības palielināšana un speciālas KS, kurām dots speciāls deleģējums veikt kādu konkrētu uzdevumu. Somijas valsts kā vairākuma daļu turētājs ir iesaistīta 17 KS un kā mazākuma akcionārs 22 KS, kuru darbības mērķis ir peļņas gūšana. Otrajā gadījumā, kad valsts KS mērķis ir valsts noteiktu funkciju realizācija, valsts ir īpašnice 15 KS.

Ja valsts KS, kuras veic komercdarbību, mērķis ir peļņas gūšana, tad otrajā gadījumā valsts KS darbībai ir sociāls mērķis un peļņas gūšana ir tikai pakārtots mērķis.

Attiecībā uz KS, kuru mērķis ir valsts definētu funkciju īstenošana, ir noteikts, ka valsts šajās KS ir vienīgais īpašnieks vai tām vismaz ir jābūt valsts kontrolē. Būtiski minēt, ka tām valsts KS, kuras darbojas brīva tirgus apstākļos, valde ir galvenais pārvaldes institūts un tai ir uzticēta pilnīga lēmšana par KS darbību un attīstību, tā ir atbildīga par KS komercdarbības attīstību. Šādās valstij piederošās KS valsts piedalās tikai akcionāru sapulcēs ar deleģētu pārstāvju starpniecību. Līdz ar to var secināt, ka valsts īpašu uzmanību pievērš sociālo pienākumu izpildei, jo šo KS darbības rādītājs nav tikai zaudējumu/peļņas aprēķins attiecīgajā gadā, bet arī sabiedrībai sniegto pakalpojumu kvalitāte, kas tai pat laikā nav būtiska brīva tirgus apstākļos strādājošām KS.

Valsts īpašumtiesību politikas dokuments (*State Ownership Policy*) paredz, ka valsts izvēles pamatā kādas noteiktas KS dibināšanai ir valsts stratēģiskie mērķi.¹⁸ Pamatojoties uz valsts vajadzību un tirgus izpēti, parlaments pieņem lēmumu par kādas KS dibināšanu vai likvidēšanu, sekmējot valsts mērķu sasniegšanu.

¹⁸Government resolution on state ownership policy 31 may 2007 (Valsts īpašumtiesību politika)

KS darbība konkurences apstākļos

Somijas valsts KS, kurām ir noteikts mērķis īstenot valsts stratēģiskās intereses noteiktās nozarēs, darbojas arī tādos tirgus segmentos, kuros pastāv attīstīta konkurence, vai arī tāda pastāvētu, ja tajā nedarbotos valsts. Par šādām KS var tikt atzīts *Finnair* (nacionālā aviokompānija), *Gasum Corporation* (valsts galvenais gāzes piegādes operators), *Itella* (pasta pakalpojumu KS) un arī vēl citas valstij piederošas KS. Tomēr Somija ir noteikusi, ka normatīvie akti konkurences jomā ir piemērojami ne tikai privātiem komersantiem, bet arī valstij piederošām KS, tādējādi norādot, ka valsts rīcībai nav mērķis kļūt par tirgus dalībnieku, bet gan noteiktu mērķu īstenošana valsts un sabiedrības interesēs.

Atsevišķi vērtējami ir apstākļi, kas saistīti ar valsts KS Somijā sniegtajām priekšrocībām. Ienākuma nodokļa nepiemērošana un iekšējā iepirkuma procedūras (*in house*), savukārt, ir apstākļi, kas liek secināt, ka atsevišķos jautājumos Somijas KS ir priekšrocības salīdzinājumā ar citiem komersantiem.

Atbilstoši Valsts īpašumtiesību politikai (*Ownership Steering Policy*) Somijas valsts KS, kuru pamatmērķis ir valsts sabiedrisku vai stratēģisku interešu īstenošana, vienlaikus ir pienākums savas darbības rezultātā nodrošināt arī ienākumu gūšanu. Tā kā valsts KS rīcības brīvība ir ierobežota ar pienākumu īstenot valsts sabiedriskās vai stratēģiskās intereses, šis aspekts tiek ņemts vērā, nosakot sasniedzamos peļņas rādītājus. Valstij ir jāabalansē valsts KS pamatmērķis ar pienākumu gūt peļņu, ņemot vērā, ka neviens no šiem mērķiem nevar būt augstāks un sasniedzami ir abi mērķi. Īpašos gadījumos, kad valsts KS ir uzticēts specifisks mērķis, kura īstenošanā peļņas rādītāji ir sarežģīti sasniedzami, tiek piemērots nosacījums, ka valsts KS darbības rezultātā būtu jāsedz vismaz savas darbības izdevumi. Nosacījums par savu izdevumu segšanu pārsvarā ir attiecināms uz tām valsts KS, kurās valsts ir vienīgais īpašnieks vai valsts ir vairākuma kapitāla daļu turētājs. Pārējām KS šāds nosacījums netiek piemērots.

Katrā gadījumā, kad noteiktie peļņas rādītāji netiek sasniegti, valsts KS darbību uzraugošajām institūcijām ir pienākums pieprasīt informāciju un veikt valsts KS darbības izvērtējumu, lai noteiktu peļņas rādītāju nesasniegšanas iemeslus un turpmāko rīcību ar valsts KS. Konstatējot, ka valsts KS turpmākajā darbībā nespēs nodrošināt abu mērķu sasniegšanu, var tikt pieņemts lēmums par valsts KS darbības izbeigšanu.

Singapūra. Singapūras valsts aktīvu pārvaldības modelis bieži tiek minēts kā paraugs saimnieciskai un pārdomātai valsts rīcībai ar saviem aktīviem.

Valsts aktīvu pārvaldību veic investīciju holdinga sabiedrība *Temasek*.

2011.gadā *Temasek* pārvalda aktīvus 297,9 miljonu dolāru apmērā, kas ir lielākais tās pārvaldīto aktīvu apjoms pēdējo piecu gadu laikā.

Atšķirībā no ES valstīm, kuras nosaka valsts KS mērķus, izvērtē valstij piederošu KS pastāvēšanas nepieciešamību, Singapūrai šādi jautājumi nav aktuāli. Valsts ir definējusi *Temasek* izveidošanas mērķi

un holdinga sabiedrībai ir pienākums šo mērķi sasniegt. Singapūra par *Temasek* mērķi ir noteikusi valsts aktīvu pārvaldību un to vērtības palielināšanu, veicot investīcijas citās KS.

Lai gan mērķis salīdzinājumā ar citām šī ziņojuma ietvaros aplūkojamajām valstīm sākotnēji šķiet vienkāršs, *Temasek* rīcībai, lai sasniegtu noteikto mērķi, ir jābūt pārdomātai, tālredzīgai un pamatotai ar attiecīgiem apstākļiem.

Dānija. Ilgu laiku Dānijai piederēja KS tādās būtiskās nozarēs, kā dzelzceļa transports, pasts, azartspēles, gāzes piegāde. Tirgus liberalizācijas pienākuma dēļ Dānijai pastāvošā sistēma bija jāmaina un liela daļa šo valsts KS tika nodotas privatizācijai vai pārstrukturētas tā, lai atbilstu ES prasībām.

Ņemot vērā KS specifiku un darbības nozari, secināms, ka Dānijas KS mērķis ir nodrošināt valsts aktīvu vērtības palielināšanu, jo visas KS pēc tirgus liberalizācijas darbojas saskaņā ar komercdarbības principiem.

Dānijā tiek piemērots centralizēts valsts aktīvu pārvaldības modelis, kur KS pārvalda viena iestāde - Finanšu ministrija. Pārvaldības funkcijas nodrošināšanai Finanšu ministrijā ir izveidota nodaļa, kuras kompetencē ietilpst KS pārvaldības jautājumi un tirgus izpētes, lai sniegtu valsts uzņēmumiem nepieciešamo informāciju turpmākai attīstībai.

1.4. Kopsavilkums

Izvērtējot šajā nodaļā analizēto valstu praksi, īpašu uzmanību pievēršot Somijas un Lietuvas valstu piemēriem par valsts dalībai KS mērķiem un nepieciešamību, secināms:

1. valstis ir noteikušas dažādus mērķus publiskas personas dalībai KS, tomēr, visos aplūkotojos piemēros skaidri izīmējās vienots mērķis- sabiedrības interešu īstenošana;
2. valstis, nosakot publiskai personai piederošu KS mērķus, neaprobežojas tikai ar sabiedrības interešu īstenošanu, bet pieļauj, vai pat uzliek par KS pastāvēšanas priekšnosacījumu, peļņas gūšanas elementu valstij piederošās KS mērķos. Tādejādi secināms, ka publiskas personas komercdarbības mērķis var būt arī peļņas gūšana;
3. ārvalstu prakses analīze norāda, ka valsts KS veiksmīgai apsaimniekošanai valstij ir jābūt skaidri noteiktām vēlmēm, t.i., mērķiem, kādus valsts vēlas panākt, veicot komercdarbību attiecīgajā nozarē (jomā);
4. publiskai personai piederošās KS veiksmīgai pārvaldīšanai valstis izstrādā politikas plānošanas dokumentus, kuros tiek noteikti valsts mērķi, veidi kā tos panākt caur valsts iesaisti komercdarbībā, attiecīgo KS mērķi un citi jautājumi, kas veicina valstij piederošo KS veiksmīgu pārvaldīšanu.

2. Normatīvie akti, kas regulē valsts dalību KS

2.1. Ievads

Dažādu valstij raksturīgu apstākļu dēļ katrā valstī KS izveides, pārvaldības, uzraudzības un darbības izbeigšanas procesā ir vērojamas atšķirības. Nacionālās niansas bieži vien valsts praksi padara sarežģīti attiecināmu citu valstu KS piemēriem. Tā, piemēram, Lielbritānijas prakse sarežģīti piemērojama Latvijā, jo Lielbritānijā pastāv daudzi KS veidi un katra veida KS darbību regulē speciāls likums. Neviena Lielbritānijas KS veids pilnībā neatbilst Latvijas Komerclikumā noteiktajiem KS veidiem. Savukārt, Vācijas piemērs nav attiecināms uz Latviju pastāvošās federālās sistēmas dēļ, kur normatīvie akti paredz procedūru lēmumu pieņemšanai attiecīgajā pavalstī, šo lēmumu saskaņošanu ar federālās valdības pamatnostādņiem vai politiku, nodrošinot federālās valdības pamatnostādņu un lēmumu īstenošanu.

Šī iemesla dēļ šīs nodaļas ietvaros detalizētāk tiks veikta to valstu prakses analīze, kuru KS pārvaldības modelis ir pasaulē atzīts, attaisnojot uz sevi liktās prasības un nodrošinot valsts mērķu īstenošanu. Par šādām valstīm ir atzīstama Somija, kura ir definējusi KS pastāvēšanas nosacījumus, kā arī to darbības izvērtēšanas kārtību un Singapūra, kuras KS pārvaldības modelis ir guvis ievēriību vispasaules mērogā un bieži tiek minēts kā piemērs KS darbības uzlabošanai un attīstībai, ņemot vērā šīs KS darbības rezultātus.

2.2. Valstu informācija

Lietuva. Pamata tiesību akts, no kura izriet KS pastāvēšanas priekšnosacījumi, ir valsts pamatlikums jeb Lietuvas Republikas Konstitūcija (*Constitution of Republic of Lithuania*). Lietuvas Republikas Konstitūcijā noteikts, ka valstij jāatbalsta jebkādi ekonomiski centieni un iniciatīvas, kas ir noderīgas sabiedrībai. Tāpat valstij jāregulē ekonomiskā attīstība tā, lai tā sniegtu labumu sabiedrībai kopumā. No tā izriet, ka, lai sasniegtu vispārēju sabiedrisku labumu, valsts ir tiesīga dibināt KS, kuru galvenais mērķis atbilstu minētajam un nodrošinātu pakalpojumus tādās jomās, kuras sabiedrībai ir īpaši nozīmīgas.

Ievērojot Lietuvas Republikas Konstitūcijā noteikto, valsts ir izveidojusi KS darbību regulējošo tiesisko ietvaru, kas sastāv no šādiem normatīvajiem aktiem: Civillikums (*Civil Code*), likums „Par valsts un pašvaldību komercsabiedrībām” (*Law on State and Municipal Companies*), likums „Par valsts un pašvaldības mantas iegūšanu, lietošanu un atsavināšanu” (*Law on Possessions, Use and Disposal of the Assets of State and Municipalities*), Koncesiju likums (*Law on Concessions*), Pašvaldību likums (*Law on Municipalities*), likums „Par valsts un pašvaldības mantas privatizāciju” (*Law on Privatization of Assets of State and Municipalities*) un likums „Par valsts līdzekļu fondu” (*Law on the Fund of State Assets*).

Minētie Lietuvas Republikas normatīvie akti pamatā regulē jautājumus par valsts un pašvaldību KS izveidi, pārvaldību, to darbības izvērtēšanu un likvidēšanu. Norādītie normatīvie akti KS regulē tikai

pamatprincipu līmenī, savukārt, jautājumi, kas saistīti ar kādas noteiktas nozares vai jautājuma izvērtēšanu valsts KS līmenī tiek aplūkoti Ministru kabineta rīkojumos.

Valsts KS darbību Lietuvā ietekmē arī šādi valsts aktīvu turētāja jeb valdības pieņemti rīkojumi: Lietuvas Republikas valdības rīkojums „Par valsts un pašvaldību mantisko un nemantisko tiesību realizēšanu sabiedrībās ar ierobežotu atbildību un akciju sabiedrībās” (*Order of the Government of the Republic of Lithuania on Implementation of Property and Non-Property Rights of State and Municipalities in Public and Private Limited Liability Companies*), Lietuvas Republikas valdības rīkojums „Par valsts un pašvaldības mantisko un nemantisko tiesību realizēšanu valsts un pašvaldības sabiedrībās, kā arī vadlīnijas caurspīdīguma nodrošināšanai valsts pārvaldītās sabiedrībās” (*Order of the Government of the Republic of Lithuania on Implementation on Property and Non-Property Rights of State and Municipalities Companies, Guidelines for the Assurance of the Transparency of the State Governed Companies*), Lietuvas Republikas valdības rīkojums „Par Valsts īpašumā esošu sabiedrību efektivitātes veicināšanu” (*Order of the Government of the Republic of Lithuania on Conception for the Increase of the Effectiveness of State Possessed Companies*) un Lietuvas Republikas valdības rīkojums „Par noteikumiem attiecībā uz lēmumu pieņemšanu par valsts un pašvaldību mantas investēšanu” (*Order of the Government of the Republic of Lithuania on the Rules regarding the Adoption of the Decision to Invest State/Municipalities Assets*).

Norādītie tiesību akti attiecas uz jautājumiem, kas saistīti ar valsts un tās kapitālsabiedrību attiecībām tādos jautājumos, kā valsts mantas ieguldīšana KS, KS informācijas sniegšana kapitāla daļu turētājam un sabiedrībai par KS darbības rādītājiem.

Bez jau minētajiem normatīvajiem aktiem uz KS darbību attiecas arī daudzi citi normatīvie akti, kuri regulē horizontālus jeb tādus jautājumus, kas uzskatāmi par vispārīgiem un attiecas kā uz valsts KS, tā arī uz jebkuru citu KS.

Normatīvo aktu un politikas plānošanas dokumentu kontekstā liela nozīme KS attīstībā ir tam, ka Lietuva ir definējusi pamatprincipus valsts politikai attiecībā uz KS un paredzējusi, ka valsts pienākums ir būt rūpīgam KS pārvaldītājam un rūpēties par to attīstību.¹⁹ Attīstība šajā gadījumā nozīmē ne tikai valsts atbalstu KS darbības veicināšanai, bet arī atteikšanos no tādām KS, kas spēj pastāvēt pašas un valsts atbalsts tām nav nepieciešams, kā arī tādām, kas nevar pastāvēt pašas un kuru darbība attiecīgajā nozarē vairs nav nepieciešama. Jāatzīmē, ka valsts ir noteikusi galvenos principus, pēc kuriem nosakāms, vai publiskas personas KS komercdarbība attiecīgajā nozarē vai jomā vēl joprojām ir nepieciešama, tomēr šī informācija nesatur atsauces uz konkrētām valsts KS.

Igaunija. Lai gan tiešas norādes Igaunijas Konstitūcijā (*Constitution of Republic of Estonia*) uz valsts tiesībām vai pienākumu dibināt KS nav, pamatlikumā ir iekļauta norma, ka valsts aktīvu pārvaldību

¹⁹Annual review. Lithuanian state-owned commercial assets 2009. 4.lpp., pieejams: [http://www.lrv.lt/bylos/Naujienos/Annual%20Review-EN_SPAUDAI .pdf](http://www.lrv.lt/bylos/Naujienos/Annual%20Review-EN_SPAUDAI.pdf)

regulē atsevišķs likums, proti, Valsts mantas likums. Valsts mantas likums, kas attiecas kā uz kustamu, tā arī nekustamu mantu, tajā skaitā arī valstij piederošām kapitāldaļām KS. Likums regulē kārtību un nosaka juridiskos pamatus, uz kādiem valsts un pašvaldība var iesaistīties komercsabiedrībās un citās privāttiesiskās apvienībās.

Igaunijas Komerclikums (*Commercial Code*), Vērtspapīru tirgus likums (*Securities Market Act*) un Nodibinājumu likums (*Foundation Act*) paredz KS pārvaldības modeli, ja valstij KS pieder kapitāla daļas, kā arī tā KS uzraudzības institūta izveidošanas kārtību. Normatīvie akti ietver būtisku pamatprincipu, kas jāņem vērā pirms valsts iesaistīšanās komercsabiedrībā – valstij jānodrošina, ka tā saglabā noteicamo ietekmi attiecīgajā sabiedrībā. Turklāt, pirms iesaistīšanās komercdarbībā, valstij vai pašvaldībai jādefinē mērķus, kādēļ iesaistīšanās komercdarbībā ir nepieciešama un kāds labums no tās tiks gūts.

Vācija. Normatīvais akts, no kura izriet Vācijas valsts dalība KS ir Federālais budžeta kodekss (*Federal Budget Code*), kas nosaka, ka pirms iesaistīšanās KS federālo zemju jeb pavalstu atbildīgajām iestādēm jāsaņem iepriekšēja Federālās Finanšu ministrijas piekrišana. Bez minētā Budžeta kodekss paredz arī citus nosacījumus par savstarpējām attiecībām KS un holdingu veidošanā starp federālo Finanšu ministriju un attiecīgo zemju atbildīgajām ministrijām.

Valsts KS darbība, tāpat kā arī jebkuras citas KS darbība Vācijā veicama saskaņā ar likumu pret konkurences ierobežojumiem (*Act against Restraints of Competition*). Likums ietver ES konkurences tiesībās ietvertos pamatprincipus par godīgu un atklātu konkurenci, konkurenci ierobežojošu vienošanos aizliegumu, aizliegumu ļaunprātīgi izmantot dominējošo stāvokli, konkurences un karteļu uzraudzības institūcijām u.c.

Lielbritānija.

KS, kuras darbojas kā privāttiesību subjekts, dibināšanas kārtība ir noteikta 2006.gada likumā „Par uzņēmējsabiedrībām” (*Company Law*). Lielbritānijā var izdalīt šādas KS formas:

- 1) KS, kas darbojas atbilstoši Uzņēmumu likumam (*Companies Act*). Šīm KS ir tāds pats statuss, pārvaldes forma un atskaišu standarts kā citiem komersantiem. Valstij šādās KS pieder 33-100 % kapitāla daļu;
- 2) ar likumu izveidotas KS (*Statutory Corporations*). Tās tiek dibināti pamatojoties uz speciālu likumu, kurš pamatā ir līdzīgs Uzņēmumu likumam;

3) ierobežotas atbildības KS (*Limited Liability Partnerships*). Tajos īpašnieki personīgi neatbild par KS parādiem.²⁰

Atkarībā no KS veida to dibināšanai, reģistrēšanai un darbībai piemērojams attiecīgs normatīvais ietvars.²¹

Publiska persona var nodarboties ar komercdarbību jebkurā no iepriekš minētajām KS formām. Publiskai personai, dibinot KS, jāievēro normatīvo aktu prasības, kas attiecas uz sabiedrību dibināšanu. Attiecīgās KS formas izvēle ir atkarīga gan no valsts mērķiem, kuru īstenošanai KS jādarbojas, gan no attiecīgās nozares specifiskajām prasībām.

Zviedrija. Rīcība ar valsts aktīviem Zviedrijā ir nodota valdības kompetencē atbilstoši Zviedrijas Konstitūcijai (*Constitution of Sweden*). Tā kā Zviedrijas konstitūcija sastāv no 4 pamatlikumiem, valdības mandāts rīcībai ar valsts aktīviem ir iekļauts vienā no pamatlikumiem - Valdības instrumentu likuma (*The Instruments of Government*) 9.nodaļas 8.pantā. Minētais pants nosaka, ka valsts aktīvi ir valdības rīcībā tiktāl, ciktāl rīcību ar tiem neietekmē citi likumi. Vienlaikus valdības rīcība ir ierobežota attiecībā uz nozīmīgām KS darbības virziena maiņām, īpašumtiesību maiņu, izmaiņām kapitālā un rīcību ar kapitāla daļām. Iepriekš minēto darbību veikšanai valdībai jāsaņem parlamenta piekrišana.²²

Tiesisko regulējumu attiecībā uz valdības rīcību paredz arī Valsts budžeta likums (*State Budget Act*), saskaņā ar kuru valdībai ir tiesības pārdot valsts kapitāla daļas tajās KS, kurās valsts ir mazākuma akcionārs, ja parlaments nav lēmis pretēji. Ja valsts ir vairākuma akcionārs, pirms rīcības ar valsts kapitāla daļām valdībai jāsaņem parlamenta piekrišana.

KS reģistrācijai un jautājumiem, kas saistīti ar nodokļiem, gada pārskatiem un citiem vispārīgiem komercdarbības jautājumiem, tiek piemērota tā pati tiesiskā bāze, kas regulē pārējo komersantu darbību, tādējādi norādot, ka KS nav priekšrocību salīdzinājumā ar brīvā tirgū strādājošiem komersantiem. Lai valsts rīcību ar saviem aktīviem padarītu caurskatāmu un sniegtu informāciju sabiedrībai, valdības aģentūra, kas pārrauga valsts aktīvus, ik gadu publicē pārskatu par KS darbību, norādot būtiskākos KS darbības rādītājus.²³ Šādu prasību kā obligātu nosaka valdības 2007.gadā apstiprinātās vadlīnijas (*Guidelines for external reporting by state-owned companies*).

Somija. Būtiskākie nosacījumi par valsts dalību KS, valsts iestāžu kompetenci lēmumu pieņemšanā un uzņēmumu pārvaldības pamatprincipi ir noteikti Likumā par valsts akciju un īpašumtiesību

²⁰ Kalniņš, G.Litvins „Augošas vērtības meklējumos. Valsts un pašvaldību kapitālsabiedrības: rīcībpolitikas un prakses izvērtējums” 80.lpp, pieejams: <http://www.providus.lv/public/27500.html>

²¹ Corporate governance of state owned enterprises, OECD, 2005, 162.lpp

²² State ownership policy 2006, Ministry of Industry and Trade of Sweden

²³Turpat

uzraudzību (*Act on State shareholding and ownership steering*). Šis likums ir Somijā veiktās KS uzraudzības modeļa reorganizācijas stūrakmens.

Bez jau minētā Likuma par valsts akciju un īpašumtiesību uzraudzību (*Act on State shareholding and ownership steering*) tiesisko ietvaru KS darbībai veido Valsts budžeta likums (*The State Budget Act*), Somijas Republikas Konstitūcija (*The Constitution of Finland*), Pašvaldību likums (*The Municipality Act*) un Administratīvā procesa likums (*The Administrative Procedure Act*).

Ņemot vērā, ka valsts ar KS starpniecību darbojas vairākos būtiskos tirgus segmentos, piemēram, alkohola tirdzniecība, KS tiesisko bāzi un darbības pamatprincipus nosaka attiecīgo jomu regulējošie specifiskie normatīvie akti. Šie normatīvie akti tiešā veidā neregulē valsts kā kapitāla daļu turētāja attiecības ar izveidoto KS, bet gan nosaka valsts definētās politikas īstenošanas pamatprincipus attiecīgajā jomā.

Vienlaikus uzraudzības modeļa pilnveidošanai Somijā ir apstiprināti arī vairāki KS darbībai un uzraudzība nozīmīgi politikas plānošanas dokumenti. Šie dokumenti ir Valsts īpašumtiesību politika (*State Ownership Policy*) un Valsts īpašumtiesību uzraudzības politika (*State Ownership Steering Policy*). Valsts īpašumtiesību politika ietver valsts noteiktus pamatprincipus īpašumtiesību jautājumos, piemēram, KS brīva tirgus apstākļos darbojas bez jebkādām priekšrocībām, KS, kuru mērķis nav peļņas gūšana, pilnībā pieder vai tos kontrolē valsts.

Kā jau minēts iepriekš, Somijas KS pastāvēšana ir vairākkārt analizēta, cenšoties noteikt visefektīvāko modeli, ievērojot un sabalansējot gan valsts, gan brīvā tirgus intereses. Starp Somijas KS ir ne tikai tās, kas īsteno valsts politiku attiecīgās nozarēs, bet arī tādas, kuru akcijas tiek kotētas biržā un tās brīva tirgus apstākļos veiksmīgi darbojas globālajā tirgū. Somijas KS panākumi nav saistīti ar faktu, ka daļa vai visas to kapitāla daļas pieder valstij, bet gan pareizu un tālredzīgu pārvaldību, tādējādi apstiprinot, ka katras KS pastāvēšanas un darbības modelis jāanalizē atsevišķi, nosakot tās darbības mērķus un to izpildes uzraudzību.

Singapūra. Singapūras lielākā aktīvu pārvaldītāja *Temasek* darbībai nav atsevišķas tiesiskās bāzes. Tās darbību regulē Singapūras Konstitūcija (*Constitution of Singapore*), kas paredz pamatnoteikumus par *Temasek* pienākumiem ik gadu ziņot par tā darbības rādītājiem un saņemt atļauju iepriekš uzkrātu līdzekļu izlietošanai. *Temasek* piemērojams arī Singapūras likums „Par uzņēmējdarbību” (*Companies Act*), kas vienlīdz attiecas uz jebkuru citu komersantu un regulē jautājumus, kas saistīti ar KS ikdienas darbību.

Dānija. Valsts KS pastāvēšanas tiesiskais pamats ir Komercesabiedrību likums (*Danish Companies Act*), likums nosaka prasības uzņēmumiem, akcionāru pilnsapulces atvērtība sabiedrībai, tās lēmumu publiskošana, amata savienošana ierobežojumus valdes priekšsēdētājam, auditēšanas nosacījumus un citas prasības.

Īpašos gadījumos valsts var pieņemt likumu, ar kuru var tikt izveidota valsts KS. Šāds piemērs ir Dānijas pasts, kura izveide ir noteikta ar speciālu likumu par Dānijas pastu (*Act on Post Denmark*), kurā paredzēti tādi nosacījumi, ka minimālais akciju skaits, valsts KS pārvaldes un uzraudzības institūts, KS darbības mērķis un KS tiesības veikt papildu komercdarbību.

2.3. Somijas un Singapūras prakses padziļināta analīze

Jautājums	Somija	Singapūra
Publisko tiesību subjekta kā KS īpašnieka funkciju nodalīšana no citām valsts pārvaldes funkcijām	<p>KS pārvaldības un valsts funkciju īstenošana ir nodalīta – tiem gadījumiem, kad KS uzticētas speciālas funkcijas, to pārraudzību veic attiecīgās ministrijas, savukārt, tām KS, kuras darbojas brīva tirgus apstākļos vai kurām jāīsteno valsts kā īpašnieka intereses, pārraudzību veic centralizēta institūcija, jeb valdības departaments, kas izveidots Finanšu ministrijas paspārnē.</p> <p>2007.gada 31.maijā apstiprinātā Somijas valsts īpašumtiesību politika nosaka, ka visi politikā ietvertie nosacījumi īpašumtiesību uzraudzībai ir adresēti uzraugošajām iestādēm un nevis pašām KS, lai būtu pilnīgi skaidrs, ka lēmumu pieņemšana ir valsts īpašumtiesību uzraugošo iestāžu kompetence un lēmumu pieņemšana attiecībā uz komercdarbību ir katras KS kompetencē. Līdz ar to secināms, ka KS pārvaldības jautājumos ir noteikta konkrēta kompetence, lai nodrošinātu valsts funkciju nodalīšanu no komercdarbības un valsts tiešā veidā neklātu par tirgus dalībnieku.</p>	<p>Singapūras Finanšu ministrija ir 100 % kapitāla daļu turētājs Singapūras finanšu holdinga sabiedrībā <i>Temasek</i>. Tomēr tās loma holdinga darbībā ir ļoti minimāla. Finanšu ministrija nozīmē <i>Temasek</i> valdes locekļus un priekšsēdētājus, izvērtē pārskatus, ko ik gadu tai iesniedz kompānija, var pieprasīt tikšanos ar kompānijas pārstāvjiem, lai analizētu tās darbību un turpmākos plānus. Jautājumos, kas saistīti ar kapitāla daļu iegūšanu vai samazināšanu KS, kuras atrodas <i>Temasek</i> pārraudzībā un kurās valsts ir kapitāla daļu turētājs, lēmumus pieņem pati <i>Temasek</i>, savukārt valstij Finanšu ministrijas personā ir tiesības saņemt informāciju par KS darbību.²⁴</p>

²⁴Reforming State Asset Management: Lesson From International Experience, World Bank Note, 2003., 16.lpp

	<p>Somijā valsts darbojas gan kā „aktīvs”, gan kā „pasīvs” īpašnieks. Valsts KS, kas darbojas brīva tirgus apstākļos, valsts īpašumtiesību uzraudzības un lēmumu pieņemšanas kontekstā ir uzskatāma par „pasīvu” īpašnieku. Savukārt, KS, kuru darbības mērķis ir sabiedrības intereses, valsts ir „aktīvs” īpašnieks, kur valdība un atbildīgās iestādes nosaka izvirzīto mērķu īstenošanas stratēģiju un uzrauga to sasniegšanu.</p>	
KS juridiskās formas īpatnības.	<p>KS dibināšanu tāpat kā jebkura cita uzņēmuma dibināšanas tiesisko ietvaru nosaka Likums par uzņēmēj sabiedrībām (<i>Companies Act</i>). Attiecībā uz gadījumiem, kad KS īpašnieks ir valsts, minētais likums neparedz īpašus nosacījumus vai prasības.</p> <p>Izņēmums ir dažas KS, kuras dibinātas uz speciāla likuma pamata.</p> <p>Somijā valsts KS var būt sabiedrība ar ierobežotu atbildību, kas saīsinājumā tiek apzīmēta ar <i>Oy</i>, vai akciju sabiedrības, kas tiek apzīmētas ar <i>Oyj</i>.</p>	<p><i>Temasek</i>, kas nodrošina valsts kapitāla daļu pārvaldību ir dibināta atbilstoši tiem pašiem normatīvajiem aktiem, kuri ir dibināšanas pamats jebkurai citai KS. Pamata normatīvais akts, kas regulē <i>Temasek</i> dibināšanu un darbību ir Singapūras Uzņēmumu likumu (<i>Companies Act</i>).</p> <p>Papildus vispārējam tiesiskajam regulējumam attiecībā uz <i>Temasek</i> darbību attiecināma arī Singapūras konstitūcija, kas paredz <i>Temasek</i> pienākumu ikgadēji sniegt pārskatus par uzņēmuma darbību un pirms iepriekšējo rezervju izmantošanas saņemt prezidenta piekrišana.</p> <p><i>Temasek</i> juridiskā forma neatbilst nevienam no citās valstīs aplūkotajām komercsabiedrību formām. <i>Temasek</i> ir dibināta saskaņā ar Singapūras Uzņēmumu likumā (<i>Companies Act</i>) īpaši</p>

		paredzētu deleģējumu.
Stingrība, ar kādu tiek regulēts pārvaldes uzdevuma deleģējums.	<p>Attiecībā uz valsts KS, kas darbojas brīva tirgus apstākļos, valsts nekontrolē to komercdarbības jautājumus un attiecīgus lēmumus KS pieņem pati. Valsts pienākums ir uzraudzīt KS uzticēto mērķu sasniegšanu.</p> <p>Attiecībā uz valsts KS, kurām uzticēts nodrošināt sabiedriskas intereses, valsts uzrauga mērķu īstenošanu un nosaka galvenos darbības virzienus mērķu sasniegšanai. Tāpat jebkādi darījumi ar kapitāla daļām šajās KS var tikt veikti tikai ar parlamenta piekrišanu.</p> <p>Valsts KS, ar kuru palīdzību valsts īsteno kādu politiku vai kuras īsteno valsts stratēģiskās intereses brīvā tirgus apstākļos, ir izveidotas uzraudzības struktūrvienības (<i>Supervisory Boards</i>). Šo struktūrvienību darbības principi ir standartizēti, lai nodrošinātu vienotu pieeju visās KS, kā arī vērsti uz valsts noteikto mērķu sasniegšanas uzraudzību.</p> <p>Atkarībā no tā, vai valsts KS realizē valsts noteiktus sabiedriskos mērķus vai valsts stratēģiskās intereses brīva tirgus apstākļos, KS darbības un mērķu īstenošanas uzraudzība tiek sadalīta starp Valdības īpašumtiesību uzraudzības departamentu un Ministriju, kas ir kapitāla daļu turētājs attiecīgajā KS. Gan ministrijai, gan Somijas</p>	Atšķirībā no daudzām citām valstīm, kur KS dalās tādās, kuru mērķis ir valsts aktīvu pārvaldība un to vērtības palielināšana un tādās, kuru mērķis ir īstenot noteiktus sociālus mērķus vai valsts politiku, Singapūras <i>Temasek</i> ir tikai viens mērķis – palielināt valsts aktīvu vērtību. Tā kā šī pienākuma izpilde balstās uz vispārīgiem komercdarbības principiem, valsts šīs funkcijas īstenošanu ir nodevusi gandrīz pilnīgā holdinga sabiedrības pārziņā, paturot iespēju būt informētai par notiekošo, bet lēmumu pieņemšanu atstāt <i>Temasek</i> ziņā.

	valdības departamentam ir tiesības jebkurā brīdī pieprasīt KS sniegt pārskatu pār tās darbību un noteikto mērķu sasniegšanu.	
Vai uz publisko tiesību subjekta KS attiecas visas komercietisību jomas tiesību normas?	<p>Valsts un pašvaldību KS Somijā nevar tikt atzītas par maksātnešpējīgām vai bankrotējušām, jo tiek uzskatīts, ka KS nav atsevišķas juridiskas personas, bet gan valsts sastāvdaļa.</p> <p>Somijas valsts KS tiek piemērota zemāka ienākumu nodokļa likme vai arī vispār netiek piemērots ienākuma nodoklis, ja KS primāri sniedz pakalpojumu valsts pārvaldei. Valsts vai pašvaldību KS nevar tikt atzītas par bankrotējušām, jo tās netiek uzskatītas par atsevišķām juridiskām personām, bet gan par daļu no valsts vai pašvaldības un līdz ar to valsts vai attiecīgi pašvaldība ir atbildīga par šiem parādiem.</p> <p>Somijas publisko iepirkumu likums ļauj valsts un pašvaldību iestādēm iegādāties pakalpojumus un preces no KS un aģentūrām bez iepirkuma procedūras piemērošanas (<i>in-house procurement</i>). Šāda iekšēja iepirkuma procedūra pieļaujama gadījumā, ja KS pakalpojumi, ko tā pārdod tirgū nepārsniedz 10 % no apgrozījuma. Pārējos gadījumos valsts vai pašvaldības iestādei jāpiemēro atklāta iepirkuma procedūra.</p>	Tā kā holdīnga sabiedrības <i>Temasek</i> darbības pamatmērķis ir komercdarbības veikšana – uz to attiecas tas pats tiesiskais regulējums, kas attiecas uz jebkuru citu komersantu.

<p>Vai ir noteikti īpaši nosacījumi pieejai finansējumam?</p>	<p>Lai izvērtētu nosacījumus finansējuma pieejamībai KS, jāņem vērā, ka KS dalās divās grupās – KS, kas darbojas tirgus apstākļos un KS, kas īsteno valsts mērķus un valsts politiku.</p> <p>Pirmajām, viennozīmīgi ir noteikts konkrēts mērķis – komercdarbības rezultātā gūt peļņu, kas nozīmē, ka KS visi savas darbības izdevumi KS jāsedz pašai</p> <p>Otrajām jeb KS, kurām uzticēti sociāli vai citi valsts mērķi, ir divi uzdevumi – izpildīt doto uzdevumu un strādāt ar peļņu. Turklāt neviens no šiem mērķiem nav augstāks par otru – abiem jābūt izpildītiem vienlaicīgi. Šāda veida KS netiek garantēts noteikts valsts finansējums. Ja darbības rezultātā KS darbībai nepieciešamais finansējums netiek nopelnīts, tiek izskatīts jautājums par līdzekļu piešķiršanu, kā arī iemesliem, kādēļ noteiktie finansiālie mērķi nav izpildīti.</p> <p>Būtiski jautājumu par finansējumu ietekmē arī kapitāldaļu turētāju skaits KS. Ja valsts ir vienīgais kapitāldaļu turētājs, šādā gadījumā KS sociālais mērķis un iespējas gūt peļņu tiek ņemtas vērā jau pirms finanšu mērķu noteikšanas. Ja KS kapitāla daļu turētājs bez valsts ir arī privātpersona, šādā gadījumā atkāpes no normāliem peļņas gūšanas mērķiem pieļaujamas tikai tad, ja visas puses tam piekrīt.</p>	<p>Singapūras holdinga sabiedrības darbības specifika un nosacīti šaurais mērķis, neliek risināt jautājumus par valsts budžeta līdzekļu piešķiršanu valsts holdinga sabiedrībai. Tieši pretēji <i>Temasek</i> ir tās, kas nodrošina ievērojumus icnākumus valsts budžetā.</p> <p>Attiecībā uz finansējumu pastāv ierobežojums rīkoties ar uzņēmuma rezervēm, kuru lietošanai nepieciešams saņemt prezidenta piekrišanu.</p>
---	---	---

		KS Somijā ir tiesības saņemt valsts galvojumu, bet šāda galvojuma iegūšana notiek uz tādiem pašiem noteikumiem, uz kādiem garantijas var iegūt jebkurš cits komersants. Šādi Somijas likumdevējs ir vēlējies norādīt, ka valsts KS ir vienlīdzīgas ar citiem komersantiem.	
Kā KS tiek sabalansēts pienākums nodrošināt sabiedrisko labumu ar pienākumu gūt peļņu?		Pienākums istenot valsts mērķus un gūt peļņu Somijas KS ir noteikts kā obligāts un jāsasniedz abi rādītāji. Atsevišķi var tikt vērtēti tie gadījumi, kad KS mērķis ir sabiedrīks labums, pieļaujot, ka atsevišķu sociālu pakalpojumu sniegšana daļēji vai pilnībā var nebūt rentabla.	Singapūrā, ņemot vērā, ka <i>Temasek</i> nav sociālu vai citu mērķu, kā vien peļņas gūšana, nav nepieciešamības sabalansēt divus vai vairākus mērķus, bet gan maksimāli koncentrēties uz vienīgo mērķi – valsts aktīvu vērtības palielināšana.
Kas regulē korporatīvos jautājumus?	KS	Korporatīvo pārvaldību Somijas valdība KS sāka ieviest jau salīdzinoši sen. Tās mērķis bija sistematizēt lēmumu pieņemšanas, pārvaldības, un jautājumu risināšanas kārtību KS, apliecinot augstus standartus, kādus KS ievēro. 2009.gadā ir izdotas vadlīnijas par atbildības apmēru KS, kas aizstāja pirms tam 2007.gadā izdotās vadlīnijas. 2004.gadā tika pieņemtas vadlīnijas par kārtību, kādā tiek izvēlēti un icelti amatā KS valdes locekļu amata kandidāti. Bez vadlīniju piemērošanas korporatīvajā pārvaldība Somija arī ņem vērā tos ieteikumus un principus, kādus ir izstrādājusi OECD. Attiecībā uz tām	Korporatīvā pārvaldība Singapūrā ir dalāma divās daļās: tiesiskais regulējums, kur ieskaitāms arī quazi-tiesiskais regulējums, un labā prakse. Korporatīvo tiesisko ietvaru veido normatīvie akti attiecībā uz komercdarbības un vērtspapīru vispārīgo regulējumu, piemēram, likums par komercdarbību (<i>Companies Act</i>), Vērtspapīru un nākotnes līgumu likums (<i>Securities and Futures Act</i>). Quazi tiesisko regulējumu veido dažādas vadlīnijas, kuras izdevušas attiecīgās iesaistītās institūcijas,

	<p>KS, kuru akcijas tiek kotētas biržā, tiek piemērots biržas izstrādāts korporatīvās pārvaldības kodekss (<i>Finnish Corporate Governance Code</i>).</p>	<p>piemēram, fondu biržas vadlīnijas uzņēmumiem, kuru akcijas tiek kotētas biržā u.c.</p> <p>Savukārt, labās prakses piemēri ir gan tādi, kas radušies Singapūrā, gan arī ārpus tās un ir atzīti par lietderīgiem, lai tos ieviestu arī Singapūrā. Papildus šajā sadaļā jāaplūko arī tāds regulējuma veids kā kodeksi. Būtisks korporatīvo pārvaldību regulējošs kodekss ir Korporatīvās pārvaldības kodekss (<i>Code of Corporate Governance 2005</i>).</p> <p>Šis kodekss satur 15 principus, kas paskaidroti ar vadlīnijām un komentāriem un kas attiecas uz jautājumiem par valdi, atalgojumu, amatpersonu atbildību, auditu veikšanu un komunikāciju ar akcionāriem.²⁵</p>
--	---	--

²⁵Corporate governance in Singapore relevant to ACCA Qualification Paper 4 (SGP)

Rezumējot salīdzināto Somijas un Singapūras valstu praksi valsts KS darbību tiesiskā regulējuma noteikšanā normatīvajos aktos, secināms, ka salīdzināma ir tikai tā prakse, kas attiecas uz valsts KS, kuru darbības pamatmērķis ir komercdarbības veikšana. Singapūrā visām valstij piederošām KS par darbības pamatmērķi ir noteikta komercdarbība, līdz ar to šajā gadījumā salīdzinājumu veikt nav iespējams.

Salīdzinot tiesisko regulējumu, kas attiecas uz valsts KS, kuras veic komercdarbību, jāizšķir tiesiskais regulējums, kas attiecas uz valsts KS komercdarbību un tiesiskais regulējums, kas attiecas uz valsts KS pārvaldību un darbības izvērtēšanu.

Somijā un Singapūrā attiecībā uz valsts KS komercdarbību nepastāv īpašs tiesiskais regulējums un KS darbojas tāpat kā jebkurš cits komerciesību subjekts, ar dažiem izņēmumiem. Singapūras gadījumā nosacījums, kas tiek piemērots *Temasek*, bet nav attiecināms uz citiem subjektiem, ir par tiesībām lietot iepriekšējos gadus gūto peļņu. Tās lietošanai nepieciešams saņemt prezidenta atļauju. Somijā attiecībā uz valsts KS ir noteikts, ka tām ir zināmas priekšrocības publiskajā iepirkumā un tām var netikt piemērots iedzīvotāja ienākuma nodoklis, kas valsts KS atšķir no citiem komerciesību subjektiem. Attiecībā uz valsts KS tiesībām un pienākumiem pieņemt lēmumus, kas tieši saistīti ar komercdarbību, noteikts, ka attiecīgā valsts KS ir atbildīga par tai noteikto mērķu sasniegšanu, bet valsts lēmuma pieņemšanā neiesaistās ne Somijā, ne Singapūrā.

Valsts KS pārvaldības un darbības izvērtēšanas aspektā abu minēto valstu prakse ir līdzīga. Gan Somijā, gan Singapūrā uzraugošajām institūcijām tiek iesniegti darbības pārskati, kā arī šīm institūcijām ir tiesības pieprasīt papildu pārskatus par valsts KS darbību.

2.4. Kopsavilkums

1. valsts kā kapitāla daļu turētājs var nodrošināt pilnīgu valsts pārvaldes funkciju un valsts KS uzraudzības funkciju nodalīšanu, izveidojot īpašu holdinga sabiedrību, kurai tiek uzticēta valstij piederošos kapitāldaļu kontrole. Šāda holdinga sabiedrības „pasīvu” uzraudzību veic iestāde, kas atbild par valsts finanšu resursiem;
2. valsts KS var pastāvēt un/vai tikt dibinātas pamatojoties uz vispārējo valstī pastāvošo tiesisko regulējumu vai uz īpaša likuma pamata. Īpašā likumā var tikt detalizēti noteikti tādi jautājumi kā valsts KS dibināšanas kārtība, organizatoriskā forma, uzraudzība un citi noteikumi;
3. ja valsts KS pamatuzdevums ir komercdarbības veikšana, uz to attiecināmas visas komerciesību normas, tomēr izejot no valsts KS īpašā statusa, valsts var noteikt izņēmumus atsevišķās jomās, piemēram, nodokļi, iepirkumi, jautājumi par maksātspēju u.c.;
4. atzīstot valsts KS un komersantu vienlīdzību, atsevišķas valstis normatīvajos aktos ir noteikušas, ka valsts KS nav priekšrocību pret citiem komersantiem;

5. valsts KS, kuru darbības mērķis ir sabiedrības interešu īstenošana, pastāv iespēja saņemt finansējumu no valsts, savukārt, tādām valsts KS, kuru galvenais mērķis ir komercdarbības veikšana, piecējam valsts finansējumam ir tādi patī kā jebkurai citai KS, piemēram, valsts galvojumu saņemšana;
6. valsts KS, īstenojot sabiedrības intereses, peļņas gūšanas nolūkā nav aizliegts darboties citās konkrētās nozares dažādās jomās, tādējādi iegūstot papildu finansējumu;
7. normatīvajos aktos un/vai politikas plānošanas dokumentos valsts var noteikt sev piederošo KS darbības mērķus un/un intereses, kuras valsts KS ir jāīsteno;
8. atbilstoši Somijas praksei, valsts KS, kuras pamatmērķis ir sabiedrības interešu īstenošana, tiek izvirzīts arī otrs mērķis – peļņas gūšana. Gadījumā, ja šāda valsts KS nespēj realizēt vienu no tai noteiktajiem mērķiem, tiek izskatīts jautājums par konkrētās valsts KS nepieciešamību;
9. gadījumos, kad valsts KS mērķis ir noteikts peļņas gūšana, sabiedriskais labums izpaužas kā valsts ienākumi no valsts KS saimnieciskās darbības;
10. korporatīvie jautājumi valstij piederošās KS tiek regulēti ar dažādu dokumentu palīdzību, piemēram, vadlīnijas, kodeksi, labās prakses piemēri u.c.;
11. šāda regulējuma esamība palīdz organizēt valsts KS darbību, iekšējo pārvaldību, lēmumu pieņemšanu procedūru un citus korporatīvos jautājumus.
12. interešu definēšana valsts KS ļauj precīzi apzināties sasniedzamo mērķi un valstij uzraudzīt mērķa sasniegšanu;
13. valsts sev piederošās KS var pārvaldīt gan kā „aktīvs”, gan kā „pasīvs” īpašnieks, atkarībā no valsts KS uzstādītajiem mērķiem:
 - 13.1.kā „aktīvs” īpašnieks, ja par valsts KS mērķi izvirzītas sabiedrības intereses un to realizācija. Šādā gadījumā mērķu īstenošanu uzrauga attiecīgās nozares atbildīgā valsts pārvaldes iestāde;
 - 13.2.kā „pasīvs” īpašnieks, ja par valsts KS mērķi izvirzīta komercdarbība. Šādā gadījumā valsts KS darbību uzrauga centralizēta iestāde, kura nav saistīta ar konkrētu nozari, bet kura pārvalda finanšu un komercdarbības stratēģijas jautājumus;
14. valstij (valsts KS uzraugošās institūcijas personā) jebkurā brīdī ir tiesības pieprasīt un saņemt jebkādu informāciju par tai piederošo KS darbību. Šāds pienākums valsts KS sniegt informāciju var izrietēt no īpaša normatīvā akta, uz kura pamata valsts KS dibināta, valsts pārvaldes izdotiem noteikumiem vai cita specifiska regulējuma, kas attiecināms uz publiskai personai piederošu KS.

3. Valsts dalība KS

Rekomendācijas, kas izriet no ārvalstu prakses analīzes un kas var tikt attiecinātas uz Latvijas KS konkrētiem segmentiem, tiks sniegtas Rekomendāciju nodevumā ar atsauci uz šo Ārvalstu prakses analīzi.

3.1. Analīzē izmantotā informācija

Analīzē izmantotā informācija par piemēriem, kad valsts ir daļēji vai pilnībā privatizējusi KS vai iegādājusies kapitāla daļas, apskatīta par laika periodu no 2005.gada līdz 2010.gadam. Informācija iegūta no šādiem datu avotiem:

- *Merger Market*(profesionāla datubāze par iegādes un apvienošanās darījumiem globālajā tirgū)²⁶;
- *Privatization Barometer* (šajā datu bāzē tiek apkopota informācija par Eiropas valstu privatizētajiem valsts uzņēmumiem)²⁷;
- analīzē iekļauto valstu aktīvu gada pārskati par laika periodu no 2005.gada līdz 2010.gadam (pārskatos norādīta informācija par darījumiem, kad valsts iesaistījies vai beigusi dalību KS).

Šīs sadaļas ietvaros ar visiem darījumiem tiek saprasts šajos datu avotos pieejamās informācijas apjoms.

Lietuvas un Igaunijas KS gadījumā (kā arī atsevišķu citu KS gadījumā) apskatīti darījumi par laika posmu no 2001.gada līdz 2010.gadam, lai tiktu atspoguļota pēc iespējas plašāka informācija par analīzē iekļauto valstu praksi.

Šajā sadaļā atsevišķi aprakstītie piemēri atlasīti pēc šādiem principiem:

- ārvalstu uzņēmuma pamatdarbības nozare saskan ar kādas Latvijas valsts KS pamatdarbības nozari;
- ja ārvalstu piemēra principi novēroti vairākām KS, tad aprakstīts tikai viens piemērs;
- konkrētā darījuma/piemēra detaļas ir atšķirīgas no citiem darījumiem.

Šīs sadaļas ietvaros norādīti piemēri ar valsts dalības uzsākšanu un pabeigšanu. Pilns valstu darījumu saraksts iekļauts šī nodevuma Pielikumā (Tabula Nr.3.1 un Nr.3.2). KS, kas likvidētas nav ietvertas šajā pielikumā.

Šīs sadaļas ietvaros padziļināta analīze veikta par šādiem darījumiem:

- *Hypo Real Estate holding* (Vācija);

²⁶ www.mergermarket.com

²⁷ www.privatizationbarometer.net

- *Deutsche Post* (Vācija);
- *Apoteket* (Zviedrija).

3.2. Procedūra, kādā valsts pieņem lēmumu par valsts dalību kapitālsabiedrībā

3.2.1. Valsts dalības kapitālsabiedrībās principi

Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (*Organization for Economic Co-operation and Development – OECD*) pētījumā²⁸ uzskaitīti šādi gadījumi, kad valsts iesaistās komercdarbībā:

- valstij stratēģiski svarīgu sektoru atbalsts;
- nacionālās drošības atbalsts;
- dalības uzsākšana nozarēs, kurās šobrīd privātie investori neiesaistās, jo ir neskaidrs peļņas potenciāls;
- apjomīgu projektu uzsākšana, kuros sākotnējās izmaksas ir ievērojamas, taču atdeve un īpašumtiesības neskaidras;
- iesaistīšanās industrijā, kas ir novecojusi, vai attīstību traucē kāds dabas apstākļu risks;
- iesaistīšanās uzņēmumos, caur kuriem tiešā vai netiešā veidā var tikt mazināta sociālā nevienlīdzība un palielināta sociālā stabilitāte;
- mazāk attīstītu reģionu attīstība;
- jaunu sektoru ilgtspējas aizsargāšana.

3.2.2. Valstu informācija

Lietuva. Pirms lēmuma pieņemšanas par valsts vai pašvaldības mantas investēšanu, valdība sagatavo priekšlikumu, norādot investīciju veikšanas motīvus, vēršot uzmanību uz ekonomiski un sociāli pamatotiem mērķiem šādu investīciju veikšanai. Normatīvie akti nosaka kritērijus un aizliegumus, kurus jāievēro publiskajam sektoram, investējot komercdarbībā. Atsavinot valstij vai pašvaldībai piederošu mantu, attiecīgajām institūcijām ir jāpamato šādu investīciju sniegtais labums sabiedrībai, efektivitāte, racionālais izlietojums u.c. būtiski aspekti. Valsts definējusi, ka tai nav pamata paturēt komercsabiedrību savā īpašumā, ja tā nenodrošina sabiedrisku vajadzību.

Valsts uzsākusi dalību vienā kapitālsabiedrībā.

²⁸ OECD, 2005. Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises.

<p><i>LEO LT</i> (gāzes imports un tirdzniecība)</p>	<p>KS bija izveidota kā valsts un privāto investoru projekts, lai investētu līdzekļus jauna gāzes vada izveidei starp Lietuvu un citām valstīm (Zviedrija, Polija, u.c.). Tomēr projekts izrādījās nesekmīgs, un KS tika likvidēta, jo nespēja gūt plānoto kapitāla atdevi. Pēc šī lēmuma valdība izpirka akciju kapitālu restitūcijas veidā. Par darījumu atbildīga bija valdība un Enerģētikas ministrija.^{29,30}</p>
--	--

Igaunija. Katru gadu Nacionālais Audita birojs (*National Audit Office*) sagatavo un iesniedz valsts parlamentam pārskatu par valsts līdzekļu izlietojumu iepriekšējā budžeta gadā. Šis izvērtējums skar arī valsts un pašvaldības iesaistišanās komercdarbībā jomu, norādot uz konstatētajām problēmām. Nacionālais Audita birojs norādījis, ka valstij nav skaidra redzējuma un izpratnes par to, kāpēc tai ir jāiesaistās komercsabiedrības un bezpeļņas organizāciju darbībā, kādus mērķus tādējādi tā cenšas sasniegt un kā tie saskan ar sabiedrības interesēm. 2010. gada sākumā spēkā stājās jauns Valsts mantas likums (*State Assets Act*), kura pieņemšanas mērķis bija noteikt principus, kas jāievēro valstij iesaistoties komercdarbībā. Lai arī minētais likums regulē virkni jautājumu šajā jomā, tas neatrisina visas problēmas. Minētais likums skaidri neregulē ne valsts iesaistišanās kapitālsabiedrībās principus, nedz arī nosaka attiecīgo ministru un padomju, kuras nodrošina valsts intereses šajās sabiedrībās, uzdevumus un pienākumus.

Valsts uzsākusi dalību divās kapitālsabiedrībās.

<p><i>Elering</i> (elektroenerģijas pārdošana)</p>	<p>2009. gadā EK, analizējot ES dalībvalstu progresu nacionālā enerģētikas tirgus liberalizācijā, secināja, ka nepieciešams izvirzīt dalībvalstīm vēl precīzākas tirgus liberalizācijas prasības. Tādēļ 2009.gadā tika pieņemta trešā enerģētikas dokumentu pakete, kurā viens no ieviešamajiem dokumentiem ir 2009.gada 13.jūlija Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva 2009/72/EK par kopīgiem noteikumiem attiecībā uz elektroenerģijas iekšējo tirgu. Tās mērķis ir elektroenerģijas tirdzniecības un ražošanas nodalīšana no darbībām, kas saistītas ar elektroenerģijas pārvades sistēmu.³¹</p> <p>2009.gada nogalē valdība ar mērķi atdalīt enerģijas ražošanu un pārdošanu, sekojot ES prasībām, iegādājās <i>Elering</i>, valstij pilnībā piederošā enerģētikas uzņēmuma <i>Eesti Energia</i> meitas sabiedrību.</p>
--	--

²⁹ <http://www.lithuaniantribune.com/2009/09/01/ndx-energija-proposes-restitution-as-a-method-for-the-leo-lt%E2%80%99s-liquidation/>

³⁰ <http://irzikevicius.wordpress.com/2009/05/22/lithuania%E2%80%99s-electric-organisation-the-leo-lt-is-in-deep-trouble/>

³¹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:211:0055:0093:LV:PDF>

	Darījuma summa tika noteikta pēc <i>Elering</i> vērtēšanas, ko veica neatkarīga kompānija. ³²
<i>Eesti Raudtee</i> (dzelzceļa kravas un pasažieru pārvadājumi)	2001.gadā šī KS tika privatizēta, taču 2007.gadā pēc valdības lēmuma, kurā valdība atzina šo uzņēmumu kā stratēģiski svarīgu infrastruktūras objektu, 66% tā akciju tika atpirktas. ^{33,34}

Vācija. Valsts no 2005.gada līdz 2010.gadam iegādājusies septiņu banku akciju kapitāla daļas. Vienā gadījumā pilnībā tika nacionalizēta holdinga sabiedrība, kas ietver citas bankas.

Globālās finanšu krīzes ietekmē banku sektors bija vienīgais, kurā valsts uzsākusi dalību. Valsts iesaistījies vairāku banku „glābšanā”, pamatojoties uz Federālo budžeta kodeksu.³⁵ Par šiem darījumiem atbildīgās iestādes bija attiecīgo federālo zemju (*Bundesländer*) pašvaldības. Vairākās daļēji vai pilnībā nacionalizētajās bankās, kurās valsts iegādājās akciju kapitāla daļas, tika veikta arī papildu kapitāla injekcija.¹⁵

<i>Hypo Real Estate holding</i> (banka)	Kā piemēru par valsts iesaistīšanos banku sektorā var minēt <i>Hypo Real Estate holding</i> , kas ietver bankas, kas finansē nekustamā īpašuma iegādes. Pēc <i>Hypo Real Estateholding</i> 2008.gada finanšu rezultātu paziņošanas bija skaidrs, ka tas ir nonācis nopietnās finanšu grūtībās. Neto zaudējumi 2008. gadā sasniedza 5,46 miljardus EUR, kas varēja novest pie tā maksātnespējas, tāpēc Vācijas valdības stabilizācijas fonds (<i>Sonderfonds Finanzmarktstabilisierung – SoFFin</i>) pieņēma lēmumu KS nacionalizēt. Sākotnēji tika veikta bankas akciju emisija 20 miljonu EUR apmērā, kā rezultātā Vācijas valdība savā īpašumā ieguva 8,7% akciju. Neilgi pēc tam papildus tika iegādātas 38,65% akciju, kas nodrošināja valstij piederošo akciju daļas pārcēlumu līdz 47,31%. 2009.gadā valsts akciju kapitāla daļa tika palielināta līdz 90%, jo saskaņā ar SoFFin pārstāvju sniegto informāciju gadījumā, ja iestātos bankas maksātnespēja, uz nacionālo un starptautisko finanšu tirgu atstātās sekas būtu pārāk dramatiskas. Līdz ar to bankas nacionalizācija tika uzskatīta par visoptimālāko risinājumu. Atlikušie 10% 2009.gada nogalē arī tika pārpirkti no
--	---

³² [http://www.lse.co.uk/regulatory-news-](http://www.lse.co.uk/regulatory-news-article.asp?ArticleCode=kt0h3zi1&ArticleLeadline=Eesti%20Energia%20sells%20Elering%20to%20the%20Estonian%20state)

[article.asp?ArticleCode=kt0h3zi1&ArticleLeadline=Eesti Energia sells Elering to the Estonian state](http://www.lse.co.uk/regulatory-news-article.asp?ArticleCode=kt0h3zi1&ArticleLeadline=Eesti Energia sells Elering to the Estonian state)

³³ <http://www.adb.org/Documents/Reports/Consultant/best-practices-railways/Appendix-8-Privatization-of-Estonian-Railways.pdf>

³⁴ <http://www.baltictimes.com/news/articles/4909/>

³⁵ Bundeshaushaltsordnung (§ 7 Abs. 1; § 65 Abs. 1)

privātajiem investoriem, tādējādi pilnībā banku nacionalizējot.

Lielbritānija. Iemesli, kāpēc valsts iegādājusies KS akciju kapitāla daļas, bija saistīti ar vairāku banku „glābšanas” pasākumu realizēšanu globālās ekonomiskās krīzes ietekmē. Valdība iegādājās četru banku kapitāla daļas – *Lloyds banking group*, *HBOS*, *Northern Rock* un *Royal Bank of Scotland*. Pēdējo divu banku piemēri aplūkoti nākamajā tabulā, bet pārējie gadījumi – Piclikumā (Tabula Nr.3.3). Galvenokārt valsts iesaistījās ar kapitāla injekcijas piesaistīšanu, lai nodrošinātu kapitāla pietiekamības rādītājus. Par šiem darījumiem atbildīgā iestāde bija Lielbritānijas Ekonomikas un Finanšu ministrijas pārstāvošais fonds.

<i>Northern Rock</i> (nekustamā īpašuma kredīti)	Iegādājoties „toksiskos aktīvus” jeb aktīvus, kuru vērtība ir strauji kritusies, valsts netiešā veidā nodrošināja bankas rekapitalizāciju, veicot aktīvu nodalīšanu.
<i>Royal bank of Scotland</i> (bankas pakalpojumi)	Tika veikta tiešā rekapitalizācija, kad valdība iegādājās bankas kapitāla daļas un pēc tam veica kapitāla palielināšanu, emitējot jaunas akcijas, kā rezultātā jaunizdotās akcijas varēja iegādāties jau esošie KS īpašnieki. Jāatzīmē, ka tas īstenojās daļēji, jo daļu jauno akciju iegādājās valsts.

Zviedrija. Ar valdības akceptu tika iegādātas/dibinātas astoņas KS.

Zviedrijas valdības uzskats attiecībā uz KS darbību ir tāds, ka valstij nevajadzētu piederēt KS, kas darbojas konkurējošos tirgos, ja vien attiecīgajai KS nav specifiska sabiedriska uzdevuma, kuru nevarētu realizēt (vai kuru realizēt būtu grūti) citādi. Valdība uzskata, ka jāsamazina valsts dalība KS. Tomēr līdz brīdim, kad KS atrodas valsts īpašumā, valstij ir pienākums pildīt profesionāla un aktīva īpašnieka pienākumus, nodrošinot caurskatāmu un saprotamu pārvaldību ar mērķi – palielināt KS vērtību.

<i>Forier Transform</i> (investīciju uzņēmums)	2008.gadā pēc valdības izdotā likumprojekta (“Valsts atbildība par automobiļu industrijas izpēti, attīstību un citu aktivitāšu uzņēmumiem”) tika dibināta jauna investīciju KS, kuras galvenais darbības mērķis ir investēt automobiļu industrijas projektos un gūt peļņu. ³⁶
<i>Staffanstorp</i>	Tā kā īpašumtiesību nodalīšana elektroenerģijas pārvades līmenī

³⁶ Government bill “The State’s Responsibility for Companies with Research and Development Activities and Other Activities in the Automotive Industry, etc.” (government bill 2008/09:95; report 2008/09:FiU19; parliamentary communication 2008/09:144)

<p><i>Enerģi</i> (elektroenerģijas tirdzniecība)</p>	<p>uzskatāma par visefektīvāko līdzekli, lai nediskriminējoši veicinātu ieguldījumus infrastruktūrā, jaunu dalībnieku taisnīgu piekļuvi tīklam un pārredzamību tirgū, šo izmaiņu rezultātā, izpildot ES prasības veicināt iekšējā tirgus konkurenci vairākās valstīs, tika pieņemts valdības lēmums no elektroenerģijas ražotāja un tirgotāja pārpirkt tam piederošo elektroenerģijas pārvades sistēmu operatorkompāniju. Tika iegādāti atlikušie 50% KS akciju. Atbildīgā iestāde – <i>Staffanstorps</i> pašvaldība. Šis darījums tika īstenots atbilstoši ES prasībām.²⁸</p>
--	---

Atsevišķi var minēt arī gadījumu, kad valsts veica KS restrukturizāciju. 2009. gada janvārī, apvienojot Zviedrijas ceļu administrācijas biznesa konsultāciju nodaļu (*Swedish Road Administration's business unit Konsult*) un Zviedrijas dzelzceļa administrācijas konsultāciju pakalpojumu nodaļu, tika izveidots uzņēmums *Vectura Consulting AB*. Iemesls, kāpēc valdība izlēma apvienot šīs divas nodaļas ir, lai nostiprinātu atsevišķu valdības uzņēmumu nodaļu neitralitāti (šādā gadījumā, kad tiek veidots viens uzņēmums, var tikt labāk pārraudzīta tā darbība), samazināt iespējamo šķērs-subsidēšanu, izmantojot viena departamenta/meitas sabiedrības ienākumus, lai nosegtu cita departamenta zaudējumus, kā arī izveidot labu pamatu kompleksu jautājumu risināšanā starpnozaru limeni.

Somija. Somijas Valsts īpašumtiesību politika KS iedala divās grupās – KS, kas darbojas komerciāla aspekta vadītās ar peļņas gūšanu kā pamatmērķi un KS, kurās ir kāds speciāls uzdevums un peļņas gūšana nav pamatmērķis. Abu šo grupu KS noteikti atsevišķi darbības mērķi.

Valsts uzsākusi dalību četrās KS. Galvenokārt darījumus ar KS īsteno valstij piederošā speciālā uzdevuma KS *Solidium Oy*.

<p><i>Talvivaara</i> (kalnrūpniecība)</p>	<p>2010.gadā <i>Solidium Oy</i> iegādājas 4,3% <i>Talvivaara</i> akciju. Par šī KS kapitāldaļu iegādes iemeslu tika minēti valsts ilgtermiņa plāni.³⁷</p>
<p><i>Tieto</i> (IT pakalpojumi)</p>	<p><i>Solidium Oy</i> 2010.gadā kopumā iegādājas 10,3% akciju daļu vienā no lielākajām Ziemeļeiropas IT pakalpojumu KS. Kā iemesls šim darījumam tiek minēts <i>Solidium Oy</i> mērķis, lai valsts īpašumā ir stratēģiski svarīgi uzņēmumi, un <i>Tieto</i> ir minēts kā viens no tiem. Ņemot vērā tirgus apstākļus, <i>Solidium Oy</i> varētu palielināt savu</p>

³⁷http://www.solidium.fi/publications_and_media/press_releases/press_release/?l=solidium-has-acquired-43-of-the/id=21505208

	akciju kapitālu šajā uzņēmumā. <i>Tieto</i> arī atbilst <i>Solidium Oy</i> investīciju prasībām. ³⁸
<i>Kemira</i> (ķīmiskā rūpniecība)	<i>Solidium Oy</i> pieteicās jaunajām akcijām, kas tika emitētas otrreizējā publiskā piedāvājuma rezultātā, nedaudz palielinot savu akciju daļu uzņēmumā (no 16.52% līdz 16.67%).
<i>Tikkurila</i> (rūpniecība)	<i>Kemira</i> valstij izmaksājamodividenžu vietā valsts īpašumā nodeva tās meitas sabiedrības <i>Tikkurila</i> akciju kapitāla daļas, kas proporcionāli atbilda valsts dalībai <i>Kemira</i> . ³⁹

Atsevišķi jānorāda darbības ar ministriju pārraudzībā esošajām KS. Nākamajā tabulā norādītajām KS tika veikta juridiskā statusa maiņa, kā rezultātā tie kļuva par valsts KS.

<i>Finnish Road Enterprise</i> (ceļu uzturēšana)	Valsts, pamatojoties uz EK 2007.gada lēmumu par Somijas Ceļu uzņēmumu (<i>Finnish Road Enterprise</i>), pārveidoja šo sabiedrību par valsts sabiedrību, atdalot iekšējo ražošanu no pārējiem sniegtajiem pakalpojumiem. Sabiedrība atradīsies Satiksmes un komunikāciju ministrijas pārraudzībā. ⁴⁰
---	--

Dānija. Valsts uzsākusi dalību trīs KS.

<i>Naviair</i> (gaisa navigācijas pakalpojumi)	2010.gadā <i>Naviair</i> tika pārveidota par valsts KS. Šis valdības lēmums tika pieņemts ar domu, ka tas sekmēs Dānijas starpvalstu navigācijas pakalpojumu sniegšanas efektivitāti un konkurētspēju. ^{41,42}
<i>Finansiel Stabilitet</i> (finanšu pakalpojumi)	Lai sekmētu valsts finansiālo stabilitāti tika nodibināts īpaša KS kas sekmēs valsts finansiālo stabilitāti.
<i>Skaelskor</i> (finanšu pakalpojumi)	2010.gadā valdība piekrita konvertēt šīs bankas valsts piešķirto aizdevumu bankas akcijās, kā rezultātā valsts ieguva 53,5% no akciju kapitāla. Par šo darījumu atbildīga bija Dānijas valdība.

³⁸ [http://www.solidium.fi/files/solidium/julkaisut/Solidium_half_year_report_\(pdf\).pdf](http://www.solidium.fi/files/solidium/julkaisut/Solidium_half_year_report_(pdf).pdf)

³⁹ [http://www.solidium.fi/files/solidium/julkaisut/Solidium_half_year_report_\(pdf\).pdf](http://www.solidium.fi/files/solidium/julkaisut/Solidium_half_year_report_(pdf).pdf)

⁴⁰ <http://www.lvm.fi/web/en/pressreleases/view/895706>

⁴¹ <https://www.borger.dk/Lovgivning/I/loeringsportalen/Sider/Fakta.aspx?hpid=2146001160>

⁴² <http://www.naviair.dk/page477.aspx?recordid477=1047>

Singapūra. *Temasek*, Singapūras valdībai pilnībā piederoša sabiedrība, iegādājas kapitāla daļas citās KS komerciālu apsvērumu dēļ. Lai gan lielākā daļa *Temasek* ieguldījumu ir Āzijas reģionā (45%, no kuriem 32% Singapūrā), kopējā portfeli ietilpst KS no visiem pasaules kontinentiem. Investīciju politika un izvēle, pēc kuras tiek iegādātas kapitāla daļas, tiek pamatota ar četriem principiem:

- investēt KS, kas darbojas tādās valstīs, kuru ekonomikas modeļi atrodas pārveides stadijā;
- investēt KS, kas darbojas tādos reģionos un sniedz pakalpojumus tādām valstu grupām, kurās palielinās iedzīvotāju īpatsvars ar vidēja līmeņa ienākumiem (tā saucamā vidusšķira);
- investēt KS, kas nostiprina savu konkurētspējas priekšrocību;
- investēt KS, kas strauji attīstītās reģionos, kuros tās veic savu saimniecisko pamatdarbību.

Blakus iepriekš minētajiem pamatprincipiem, būtiskākais nosacījums, rūpīgi izvērtējot katru investīciju, ir saskatīt nākotnes potenciālu, tas ir, ieguldīt līdzekļus atbilstoši vērtībai, ko attiecīgās KS varētu sniegt ilgākā laika termiņā.⁴³

<i>GMR Energy</i> (enerģētika)	Kā akciju iegādes iemesls tika minēta Indijas enerģijas sektora attīstība. ⁴⁵
<i>Shanghai Pharmaceuticals</i> (farmācija)	Akciju iegādes apsvērumus bija KS izaugsmes potenciāls. ⁴⁵

3.3. Procedūra, kādā valsts pieņem lēmumu par valsts dalības pārtraukšanu vai samazināšanu kapitālsabiedrībā

3.3.1. Valsts dalības izbeigšanas kapitālsabiedrībās principi

Privatizācija atsevišķi, kā arī kopīgi ar tirgus liberalizāciju un budžeta konsolidācijas pasākumiem tiek minēta kā viens no strukturālo reformu veidiem. Tirgus liberalizācija tiek pielietota konkurences veicināšanai, kam jāuzlabo sniegto pakalpojumu kvalitāti un jāsamazina cenu patērētājiem, savukārt, budžeta konsolidācijai jāsekmē konkurētspējas atjaunošanu.

Skatoties no nedaudz šaurākas perspektīvas, var minēt ANO⁴⁴ un citus pētījumus,⁴⁵ kuros aplūkota pasaules mēroga ārvalstu prakse KS pilnīgai vai daļējai privatizācijai. Kā

⁴³ Temasek annual report, 2010.

⁴⁴ http://www.unescap.org/tdw/Publications/TFS_pubs/Pub_1855/Pub_1855_Ch4.pdf

būtiskākie iemesli un mērķi, kāpēc valstis pilnībā vai daļēji privatizē savā īpašumā esošo KS kapitāla daļas, tiek minēti šādi:

- efektivitātes un produktivitātes uzlabošana, kas ietver arī pārvaldības uzlabošanu;
- publiskā sektora finanšu un administratīvā sloga mazināšana;
- ieņēmumu no privatizācijas un nākotnes investīcijām nepieciešamo līdzekļu samazinājums, kas ietver nacionālās privatizācijas programmas;
- privātā sektora iesaiste tautsaimniecībā un privātā sektora stiprināšana;
- riska dalīšana (*risk sharing* papildu investīciju piesaistei);
- sociālais mērķis (programmas, kuru ietvaros tiek īstenota valsts līdzekļu pārdale un vidusšķiras stiprināšana);
- tirdzniecības apjomu palielināšana un jaunu uzņēmumu dibināšana.

3.3.2. Valstu informācija

Lietuva. No 2001.gada līdz 2011.gadam valdība daļēji privatizējusi septiņas valsts KS. Tikai vienā gadījumā (*Vilniaus Sigma*) valsts pēc privatizācijas ir palikusi vairākumakcionāra statusā (lai gan pēc pirmās *Lietuvos Dujos* privatizācijas valstij vēl bija izšķiroša ietekme, pēc otrā piegājiena valsts palika mazākuma akcionāra statusā). *Vilniaus Sigma* darījums bija vienīgais no minētajiem, kura pārdošana tika publiski piedāvāta (*public offering* – akciju pārdošana, organizējot publisku konkursu), pārējo uzņēmumu daļas tika pārdotas tiešās pārdošanas rezultātā (*private offering* – tiešā akciju pārdošana konkrētam investoram).

<i>LISCO</i> (kuģniecības uzņēmums)	Šī KS tika daļēji privatizēta ar trešo piegājieni, kad Dānijas kompānija <i>DFDS Tor Line</i> iegādājās 76,36% kapitāla daļu. Publiskajā telpā šī lēmuma būtiskākais iemesls tika minēta ārvalstu investīciju piesaiste. ^{46,47}
<i>Lietuvos Taupomasis Banka</i> (banku pakalpojumi)	Līdzīgi kā Latvijā arī Lietuvā, privatizējot vietējās bankas, vairākas Skandināvijas bankas uzsāka savu darbību. Kā būtiskākais iemesls, kāpēc tika privatizētas šīs bankas, minēta ārvalstu finanšu līdzekļu piesaiste. ^{48,49}

⁴⁵ Tatahi M., 2010. Enterprise Performance, Privatization and the Role of Ownership in UK. European Business School London.

⁴⁶ <http://www.baltictimes.com/news/articles/4880/>

⁴⁷ http://www.jura.lt/2000_05/article04_e.htm

⁴⁸ <http://www.swedbank.lt/en/articles/view/653>

⁴⁹ <http://www.baltictimes.com/news/articles/2898/>

<i>Lietuvos Dujos</i> (dabas gāzes imports un pārdošana)	Valsts pārdeva nedaudz vairāk kā 30% no KS akciju kapitāla daļām 2002.gadā un līdzīgu apjomu 2004.gadā. Infrastruktūras attīstībai nepieciešamie finanšu līdzekļi tika minēti kā iemesls, kāpēc daļa šīs KS tika pārdota. ⁵⁰
<i>Mažeikių Nafta</i> (naftas uzņēmums)	Sākotnēji KS privatizēja Krievijas kompānija <i>Yukos</i> , taču pēc tam to pārpirka Polijas uzņēmums <i>PKN Orlen</i> . ⁵¹ Publiskajā telpā kā būtiskākais privatizācijas iemesls minēti nepieciešamā KS restrukturizācija un papildu finanšu līdzekļu piesaiste. ⁵²

Igaunija. No 2001.gada līdz 2011.gadam valsts daļēji privatizējusi četras valsts KS un vienu (*AS Vooremaa Teed*) – pilnībā.⁵³ Lielākā daļa akciju pirkšanas piedāvājumu bija tiešā pārdošana (*private offering*). Vienīgais akciju pirkšanas piedāvājums, kas tika izsludināts publiskā pārdošanā (*public offering*), bija otrreizējais *Eesti Telekom* piedāvājums.

<i>Tallinna Vest</i> (ūdenssaimniecība)	Privatizācijas rezultātā valsts īpašumā palika mazāk nekā 50% akciju kapitāla daļu. Primārais privatizācijas mērķis bija investīciju piesaiste, lai nodrošinātu ūdensapgādes pakalpojumu kvalitātes uzlabojumus Tallinā. Kā sekundārie, taču gandrīz tikpat svarīgi iemesli minēti pašvaldības budžeta izmaksu segšana un nepieciešamo nākotnes aizņēmumu palielināšana, ko varētu nodrošināt privāta investora klātbūtne. ⁵⁴
<i>Eesti Telekom</i> (telekomunikācijas)	Valsts 2010.gadā, pārdodot 40% no akciju kapitāla daļām, atbrivojās no kontrolpaketes turētāja statusa.
<i>AS Vooremaa Teed</i> (ceļu būve un uzturēšana)	Valsts 2009.gadā pilnībā privatizēja <i>AS Vooremaa Teed</i> , kad <i>Merko Ehitus</i> (privāts Igaunijas būvniecības uzņēmums) iegādājās 100% no KS akciju kapitāla daļām.

Vācija. KS privatizācijas būtiskākais iemesls ir valsts bilances uzlabošana – publiskā parāda samazināšana.⁵⁵

⁵⁰ <http://www.baltictimes.com/news/articles/7077/>

⁵¹ <http://www.euractiv.com/enlargement/lithuanian-government-questioned-privatization-deal/article-118183>

⁵² IMF, 2001. Republic of Lithuania: 2000 Article IV Consultation and First Review Under the Stand-By Arrangement.

⁵³ Dimireva I. Estonian Investment climate

⁵⁴ http://www.watertime.net/docs/WP2/D40_Tallinn.doc,11.lpp

⁵⁵ Beteiligungsbericht 2009

Starp privatizācijas piemēriem minēti *Deutsche Post* un *Deutsche Telekom* gadījumi, lai gan šīs privatizācijas iesāktas pirms 2005.gada, tās ir KS, kas darbojas nozarēs, kurās savu saimniecisko darbību veic arī divas Latvijas valstij piederošas KS.

No 2005.gada līdz 2010.gadam valsts daļēji privatizējusi 16 KS, pilnībā – 16.

<p><i>Deutsche Post</i> (pasta pakalpojumi)</p>	<p>Līdz 1980. gadam, kad aizsākās pasta tirgus liberalizācijas process, pasta sūtījumu pārvadāšanai līdz 20 kg bija monopola tirgus apstākļi. 1984. gadā pasta tirgus tika atvērts konkurencei. 1989. gadā tagadējais <i>Deutsche Post</i> tika sadalīts trīs struktūrvienībās: iekšzemes pasta pakalpojumi, starpvalstu pasta pakalpojumi un kurjerpasts.</p> <p>Sākot no 1999.gada valsts pakāpeniski samazinājusi īpašumā esošās akciju kapitāla daļas, kad šīs KS akcijas tika izliktas sākotnējā publiskajā piedāvājuma (<i>Initial Public Offering</i>), (sk. Attēlu Nr.3.4 Pielikumā).</p> <p>Finanšu ministrija kā galveno privatizācijas iemeslu minēja nepieciešamo KS efektivitātes uzlabošanu. Turklāt, KS restrukturizācijai, lai konkurētu starptautiskajā loģistikas tirgū, bija jānotiek ātri (esot pilnīgā valsts īpašumā tam būtu nepieciešams ilgāks laiks). Valdība uzskatīja, ka pēc pasta tirgus liberalizācijas, lai nebūtu jāatļauj ievērojams darbinieku skaits, šai KS jābūt konkurētspējīgai, ko labāk var nodrošināt privāto investori piesaiste. Vēl viens privatizācijas mērķis bija nepieciešamā valsts budžeta konsolidācija. Privatizācijas rezultātā iegūtie finanšu līdzekļi tika izlietoti pensiju obligāciju garantēšanai un Pasta bankas parādu atmaksai.⁶⁶</p> <p>Sākot no kotēšanās biržā <i>Deutsche Post</i> iegādājās vairākas citas KS, piemēram, <i>DHL</i>, <i>Airborne Express</i> (abas ekspresspasta nozares KS).</p> <p>Lai gan lielākā daļa pakalpojumu pēc pasta nozares liberalizācijas tiek sniegti tirgus konkurences apstākļos, <i>Deutsche Post</i> joprojām saglabā dominējošo lomu Vācijas pasta tirgū. Lielākā konkurence pastāv kurjerpasta un eksprespasta sūtījumu tirgū.</p> <p>2010.gadā valstij piederēja 30,5% <i>Deutsche Post</i> akciju, kuru turētāja bija valsts īpašumā esošā Vācijas Attīstības banka (<i>KfW</i>).</p>
<p><i>Deutsche Telekom</i> (telekomunikāciju pakalpojumi)</p>	<p>Sākot no 1996.gada valsts pakāpeniski samazinājusi savas akciju kapitāla daļas šajā KS (sk. Attēlu Nr.3.5 Pielikumā).</p> <p>Galvenais iemesls privatizācijai bija organizatorisks – nepieciešamā</p>

⁶⁶ Ruozzi R., Anderloni L., 2002. Modernization and Privatization of Postal Systems in Europe.

	<p>reforma attiecībā uz augstajām pakalpojumu cenām un darba vietu saglabāšana tirgus liberalizācijas gadījumā. Ņemot vērā iepriekš minēto, vajadzēja veikt būtiskas izmaiņas un sākt konkurēt citos tirgos, kam bija vajadzīgas jaunas investīcijas.^{57,58}</p> <p>2010.gadā valsts tiešā īpašumā atradās 14,8% akciju un netiešā, caur <i>KfW</i> bankas akcijām – 16,9%.</p>
<i>Fraport</i> (lidosta)	<p>Vācijas lidostas pakāpeniski tiek privatizētas pēc Vācijas valdības izdotā lēmuma par budžeta konsolidāciju un lidostu privatizāciju.</p> <p>2005.gadā valsts samazināja dalību Frankfurtes lidostā no 18,2% uz 6,6%.^{59,60}</p>
<i>Osthannoversche Eisenbahnen AG</i> (dzelzceļa pasažieru pārvadājumi)	<p>2007.gadā, pārdodot 33,8% akciju kapitāla daļas, tika izbeigta dalība <i>Osthannoversche</i> dzelzceļa KS. Iemesls bija valsts budžeta konsolidācija.</p>
<i>Genossenschaft Höhekllinik Valbella Davos</i> (rehabilitācijas klīnika)	<p>Valsts privatizēja šo KS 2006.gadā, pārdodot visas akciju kapitāla daļas. Iemesls bija valsts privatizācijas plāns, lai uzlabotu valsts bilanci.</p>

Atsevišķi minams ir *EXPO 2000* izstādes celtniecības un pārvaldības KS likvidēšanas gadījums. Sabiedrība tika dibināta galvenokārt tieši šim mērķim – izstādes organizēšanai, tāpēc tika īstenota KS likvidēšana.¹⁵

Lielbritānija. No 2005.gada līdz 2010.gadam valsts daļēji vai pilnībā privatizējusi 17 KS.

<i>QinetiQ</i> (militārās aizsardzības tehnoloģijas)	<p>2008.gadā valsts pārdeva atlikušo 18,9% <i>QinetiQ</i> KS akciju kapitāla daļas, kas bija lielākais darījums, kurā tika privatizēta kāda valsts KS attiecīgajā gadā.</p> <p>Privatizācijā iegūtie finanšu līdzekļi tika novirzīti finanšu institūcijām, kuras finanšu krīzes rezultātā nonākušas grūtībās, piemēram, tādām bankām kā <i>Northern Rock and Bradford & Bingley</i>.^{61,62}</p>
---	--

⁵⁷<http://www.german-way.com/privat.html#de>

⁵⁸<http://dspace.mit.edu/bitstream/handle/1721.1/48858/politicsofprivat00zieg.pdf?sequence=1>

⁵⁹http://userpage.fu-berlin.de/~jmueller/gapprojekt/downloads/gap_papers/Privatisation_21_04_09.pdf

⁶⁰http://www.icao.int/icao/en/atb/epm/CaseStudy_Germany.pdf

⁶¹<http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200708/cmselect/cmpublic/151/151.pdf>

<p><i>British Energy</i> (enerģētika)</p>	<p>Šī valsts KS bija nonākusi līdz bankrota sliekšnim, jo, iestājoties finanšu krīzei, lielās veiktās investīcijas neatmaksājās. Tā kā tika atrasts atbilstošs pircējs, kurš pārņēma KS parādus un nāca klajā ar tās „atveseļošanās plānu”, valdība nolēma šo KS privatizēt.⁶³</p> <p>Svarīgi minēt, ka pēc šīs valstij stratēģiski nozīmīgās KS privatizēšanas un kotēšanas izbeigšanas no Londonas fondu biržas, valstij tomēr paliek konkrētas administratīvās pilnvaras speciālu akciju formā, kuras valdība var izmantot tikai ārkārtas gadījumos, kas skar nacionālo enerģētikas drošību.⁶⁴</p>
---	---

Zviedrija. 2007.gadā valdība pieņēma plānu par atsevišķu KS privatizēšanu (gan daļēju, gan pilnīgu), lai samazinātu valsts budžeta deficītu. Plānā tika noteikts privatizējamo sabiedrību saraksts, kas katru gadu tiek pārskatīts. Sākotnējā privatizācijas plānā uzskaitītās KS darbojās, pamatojoties tikai uz komerciāliem mērķiem, neietverot sociālus mērķus. Tādēļ nozarēs, kurās tās veica savu saimniecisko darbību, nebija juridisku barjeru un pastāvēja brīvā tirgus konkurence.

<p><i>Apoteket</i> (farmācija un aptieku darbība)</p>	<p>2009.gadā, pēc Zviedrijas medicīnisko produktu aģentūras izplatītās ziņas par iesniegumu pieņemšanu par privāto aptieku izveidi, tika pārdotas 465 aptiekas (jeb aptuveni divas trešdaļas no visām valstij piederošajām aptiekām) un tirgus liberalizācijas rezultātā tika likvidēts farmācijas izplatīšanas uzņēmuma <i>Apoteket</i> monopola stāvoklis, kas valsti ilga no 1970.gada, kad tā nacionalizēja šo biznesu. Pēc valdības komentāriem, lēmums pārdot valstij piederošās aptiekas tika pieņemts, lai paaugstinātu farmācijas speciālistu darbības standartu un kvalitātes līmeni. <i>Apoteket</i> gadījumā valsts nodoms bija konkurences palielināšana, kurai vajadzētu uzlabot pakalpojumu kvalitāti un pazemināt pakalpojuma cenu patērētājiem.</p>
<p><i>Vasakronan</i> (nekustamo īpašumu apsaimniekošana)</p>	<p>2008.gadā tika pārdota <i>Vasakronan</i> un iegūtā peļņa tika izmantota publiskā parāda samazināšanai.^{65,66}</p>

⁶²<http://www.economist.com/node/5444958>

⁶³http://www.bellona.org/english/import_area/energy/nuclear/26199

⁶⁴ Annual Report, 2008 – 2009. Shareholder Executive.

⁶⁵ <http://www.vasakronan.se/sv/Om-Vasakronan/Press/Pressmeddelanden/Pressmeddelanden-2010/Swedish-Government-sells-Vasakronan-for-a-value-of-SEK-41-bn/>

⁶⁶<http://www.lhlocal.se/tag/vasakronan> -

Somija. Valsts no 2005.gada līdz 2010.gadam pilnībā privatizējusi astoņas KS, bet daļēji – septiņas.

<i>Sponda</i> (biznesa platību nomāšanā un apsaimniekošanā)	2010.gadā valsts pārdeva visas šīs KS akciju kapitāla daļas. ⁶⁷
<i>Destia Oy un Labtium Oy Raskone Ltd</i> (starptautiskas infrastruktūras un celtniecības sabiedrības)	Lai nodrošinātu labākas nākotnes investīciju iespējas (šajos uzņēmumos plānots ieguldīt privāto investoru kapitālu), valsts samazināja savu daļību, taču palika kā būtisks mazākuma akcionārs. Valdība uzskata, ka privāta investora kapitāla piesaiste ir KS izdevīga nekā valdības ieguldīti līdzekļi. ⁶⁸
<i>Santa's Holding Oy</i> (Ziemassvētku veciņa parks)	Somijas valdība 2009.gadā, pamatojoties uz tūristu apjoma samazinājumu par 12%, pārdeva tai piederošo akciju daļu 32,1% apmērā vietējiem investoriem (tūristu kompānijām). Šis lēmums tika pieņemts, paredzot lielāku uzņēmuma attīstības potenciālu, KS nododot privāto investoru īpašumā.

Dānija. Valsts no 2005.gada līdz 2010.gadam pilnībā privatizējusi deviņas KS, bet daļēji – sešas.

<i>A2Sea (DONG meitas uzņēmums)</i>	2010.gadā <i>Siemens Wind Power</i> iegādājās 49% no <i>A2Sea</i> akciju kapitāla. Par vicu no apsvērumiem šī darījuma realizācijai tika minēts, ka šis darījums sekmēs turpmāku <i>DONG</i> (<i>A2Sea</i> mātes sabiedrība) un Vācijas KS <i>Siemens Wind Power</i> sadarbību (<i>win-win</i> situācija). ⁶⁹
<i>Nysted Havmollepark</i>	<i>Pension Denmark</i> iegādājās 50% no <i>Nysted Havmollepark</i> akciju kapitāla.

Singapūra. Valdības īpašumā esošais valsts kapitāla daļu pārvaldītājs *Temasek* izbeidz dalību KS, pamatojoties uz finanšu rādītājiem. Tiek beigta dalība tajos uzņēmumos, kas nav rentabli.

⁶⁷http://www.solidium.fi/publications_and_media/press_releases/press_release/?l=solidium-has-sold-shares-in/id=19343290

⁶⁸<http://www.helsinkitimes.fi/hTimes/domestic-news/general/7642.html>

⁶⁹ <http://www.rechargenews.com/energy/wind/article219038.ece>

3.4. Kopsavilkums

Valsts	Darījumu kopskaits		Darījumu kopējā vērtība (milj. USD)	
	Pārdošana	Iegāde	Ieņēmumi	Izdevumi
Lietuva**	7	1	1 918	293
Igaunija**	6	1	789	241
Vācija*	32	5	32 651	20 927
Lielbritānija*	17	3	18 701	103 698
Zviedrija*	20	7	26 286	10
Somija*	15	4	10 358	131
Dānija*	15	2	2 475	19
Singapūra***	3	7	N/A	N/A

*Darījumi no 2005.gada līdz 2010.gadam

** Darījumi no 2001. gada līdz 2010.gadam

*** Lielākie darījumi tikai par 2010.gadu

Pie iegādes skaitītas arī KS, kas nonākušas valsts īpašumā gadījumos, kad valsts nav tiešā veidā iegādājusies kapitāla daļas, bet tās valsts īpašumā nonākušas, piemēram, citai KS izmaksājot dividendes kā meitas sabiedrības akciju kapitāla daļas.

Gan privatizācija, gan pārdošana var būt gan pilnīga, gan daļēja. Darījumu kopskaitā, ja viena KS tiek privatizēta vairāk kā vienu reizi, tad tas tiek ieskaitīts tikai kā viens darījums, bet tiek ņemta vērā katra atsevišķā darījuma vērtība, aprēķinot ieņēmumus un izdevumus.

3.4.1. Valsts dalības uzsākšana kapitālsabiedrībā

Analizējot darījumus, var izšķirt piecus izplatītākos apsvērumus, kas ietekmējuši lēmuma par valsts dalības KS uzsākšanu vai īpašumā esošo kapitāla daļu palielināšanu (sk. nākamo tabulu).

Apsvērums	Apraksts	Darījumu skaits pa valstīm							
		Lietuva	Igaunija	Vācija	Lielbritānija	Zviedrija	Somija	Dānija	Singapūra
1. KS strauja finanšu stāvokļa pasliktināšanās jeb finanšu krīze	Ārvalstu prakse parāda, ja finanšu krīzes apstākļos kādai finanšu sistēmu veidojošai bankai rodas finanšu grūtības, valdības pieņem lēmumus iejaukties un veikt rekapitalizāciju, lai novērstu iespējamās sistēmiskas finanšu krīzes rašanos.	1	-	5	3	-	-	-	-
2. Tirgus liberalizācija	ES normatīvo aktu ietekmē, daudzās nozarēs tiek veikta tirgus liberalizācija, kuras rezultātā valsts, veicot reformas nacionālā līmenī, iesaistās KS, kad lielākas KS tiek sadalītas. Būtbūvē šī procesa ietekmē valsts atkāpjas no komercdarbības.	-	1	-	-	2	-	-	-
3. Stratēģiski svarīga nozare	Ja valsts definējusi valstiski svarīgu nozari, tad mēdz būt gadījumi, kas tiek iegādātas citas KS, lai tiktu stiprināta valsts loma šajā nozarē, kas noteikta kā valstij būtiska.	-	-	-	-	1	3	1	-
4. Komerčiālais aspekts	Valsts plāno iegūt peļņu no KS veiksmīgas darbības gan dividenžu veidā, gan no akciju vērtības pieauguma.	-	-	-	-	-	-	-	7
5. Citi apsvērumi	Valstij daļēji piederoša VS dividenžu vietā izmaksā kādas meitu sabiedrības akciju kapitāla daļas, tādējādi valstij netieši kļūstot par īpašnieku jaunā sabiedrībā, u.c. gadījumi.	-	-	-	-	4	1	1	-

Ja valsts uzsāk dalību KS, tad visbiežāk tā nonāk valsts īpašumā tiešās nacionalizācijas ietvaros (īpaši aktuāls tas bija finanšu institūciju „glābšanas pasākumu” īstenošanā). Atsevišķos gadījumos, konkrēti Somijā un Singapurā, valsts mēdz palielināt dalību biržā kotētām KS, iegūstot īpašumā papildu akciju daļu.

3.4.2. Valsts dalības izbeigšana kapitālsabiedrībā

Analizējot darījumus, uzskatāmi var izšķirt sešus izplatītākos apsvērumus, kas ietekmējuši lēmuma par valsts dalības kapitālsabiedrībā daļēju vai pilnīgu izbeigšanu (sk. nākamo tabulu).

Apsvērums	Apraksts	Darījumu skaits pa valstīm							
		Lietuva	Igaunija	Vācija	Lielbritānija	Zviedrija	Somija	Dānija	Singapūra
1. Finanšu līdzekļu nepieciešamība	Infrastrukturā nepieciešamības gadījumā tiek piesaistīti privātie investori, ja valsts nav gatava ieguldīt nepieciešamos līdzekļus.	9	6	-	1	-	-	-	-
2. Privatizācijas plāns/finanšu krīze	Finanšu krīzes ietekmē vairākas valstis izveidojušas privatizācijas programmu un periodiski pārskata privatizējamo KS sarakstu, lai mazinātu valsts budžeta deficītu/palielinātu budžeta pārpalikumu.	-	-	33	-	21	-	13	-
3. Konkurence	Dabiskā monopola reststruktūrizācija un konkurences izveidošana.	-	-	-	-	1	-	-	-
4. Konkurētspēja	Nemot vērā, ka privātā investora esamība bieži nodrošina KS efektivitātes uzlabošanu (ražošanas produktivitāte, pārvaldības, u.c.) valsts daļēji vai pilnībā privatizē VS, lai tās kļūtu konkurētspējīgas starptautiskajā tirgū.	-	-	-	-	-	-	2	-
5. Komerčiālais aspekts	KS pārdošana pamatota galvenokārt uz neatbilstīgu kapitāla atdevi.	-	-	-	-	-	-	-	3
6. Stratēģisks lēmums	Valsts izvērtē katras atsevišķas KS stratēģisko izdevīgumu to paturēt īpašumā. Ja nepieciešami papildu finanšu līdzekļu (kapitāla palielināšana), tad valsts izvērtē, vai pašai valstij ieguldīt vai tomēr pilnībā vai daļēji pārdot privātam investoram, kas piesaistīs nepieciešamos finanšu līdzekļus.	-	-	-	17	-	17	-	-

Apsvērumi	Apraksts	Darījumu skaits pa valstīm							
		Lietuva	Igaunija	Vācija	Lielbritānija	Zviedrija	Somija	Dānija	Singapūra
1. Finanšu līdzekļu nepieciešamība	Infrastrukturās nepieciešamības gadījumā tiek piesaistīti privātie investori, ja valsts nav gatava ieguldīt nepieciešamos līdzekļus.	9	6	-	1	-	-	-	-
2. Privatizācijas plāns/finanšu krīze	Finanšu krīzes ietekmē vairākas valstis izveidojušas privatizācijas programmu un periodiski pārskata privatizējamo KS sarakstu, lai mazinātu valsts budžeta deficītu/palielinātu budžeta pārpalikumu.	-	-	33	-	21	-	13	-
3. Konkurence	Dabiskā monopola reststrukturizācija un konkurences izveidošana.	-	-	-	-	1	-	-	-
4. Konkurētspēja	Nemot vērā, ka privāta investora esamība bieži nodrošina KS efektivitātes uzlabošanu (ražošanas produktivitāte, pārvaldības, u.c.) valsts daļēji vai pilnībā privatizē VS, lai tās kļūtu konkurētspējīgas starptautiskajā tirgū.	-	-	-	-	-	-	2	-
5. Komerčiālais aspekts	KS pārdošana pamatota galvenokārt uz neatbilstīgu kapitāla atdevi.	-	-	-	-	-	-	-	3
6. Stratēģisks lēmums	Valsts izvērtē katras atsevišķās KS stratēģisko izdevīgumu to paturēt īpašumā. Ja nepieciešami papildu finanšu līdzekļu (kapitāla palielināšana), tad valsts izvērtē, vai pašai valstij ieguldīt vai tomēr pilnībā vai daļēji pārdot privātam investoram, kas piesaistīs nepieciešamos finanšu līdzekļus.	-	-	-	17	-	17	-	-

3.4.3. Veidi, kad valsts izbeigusi dalību KS

Izplatītākie veidi KS privatizācijai ir tiešās pārdošanas metode. Starp valstīm atšķiras, vai tiešā pārdošana ir pilnīgā vai daļēja. Analizē iekļautās valstis (izņemot Singapūru), piedāvājot KS sākotnējā publiskajā piedāvājumā patur daļu akciju valsts īpašumā. Proporcioniāli visvairāk KS biržā no visu privatizācijas darījumu skaits veikusi Somija. Dānijā privatizācijas notiek tikai ar tiešās pārdošanas starpniecību.

Apsvērumi	Apraksts	Darījumu skaits pa valstīm							
		Lietuva	Igaunija	Vācija	Lielbritānija	Zviedrija	Somija	Dānija	Singapūra
1. Sākotnējais publiskais piedāvājums (IPO)	Daļējs	1	1	4	2	2	8	-	-
	Pilnīgs	-	-	-	-	-	-	-	3
2. Tiešā pārdošana (Direct Sales)	Daļēja	6	2	15	3	7	4	6	-
	Pilnīga	-	2	14	13	13	5	9	-

Kopumā, apskatot analizē iekļauto valstu darījumus ar KS, vērojama tendence, ka valstīm ir svarīgi paturēt vai palielināt kontroli tajās KS, kas valstiskā līmenī definētas kā tautsaimniecībai stratēģiski svarīgas.

Lielākajā daļā gadījumu valstis cenšas nodalīt sabiedrības, kas pilda kādu sociālu uzdevumu no tām, kas darbojas komerciāla mērķa vadītās.

Viens no galvenajiem valsts uzdevumiem, pārvaldot kādu no kapitālsabiedrībām, ir nodrošināt nodokļu maksātājiem maksimālu vērtības gūšanu no veiktajiem ieguldījumiem, kā arī aktīvu un profesionālu kapitālsabiedrības pārvaldīšanu. Šī iemesla dēļ ārvalstu praksē ir izplatīta tendence regulāri pārskatīt valstij piederošo aktīvu portfeli kritiski izvērtējot, vai

šis uzdevums tiek izpildīts un kapitālsabiedrības pārvalde ir pietiekami efektīva, lai sniegtu maksimālo labumu sabiedrībai.

Šādas izvērtēšanas rezultātā bieži vien tiek pieņemts lēmums samazināt vai pilnībā pārtraukt valsts dalību tajās kapitālsabiedrībās, kas objektīvu iemeslu dēļ spētu efektīvāk strādāt privātu īpašnieku pārraudzībā. Tā rezultātā tiktu paaugstināta kapitālsabiedrības konkurētspēja, kā arī tās pārdošana nodrošina nepieciešamos finanšu līdzekļus valstij, lai attīstītu citas nozares.

Atkarībā no valdības līmenī izlemtās stratēģijas, tās KS, kas nepilda kādu sociālo funkciju un darbojas tirgus konkurences apstākļos, tiek vai nu aktīvi pārvaldītas, ko veic kāda atsevišķa valsts institūcija, vai arī tiek pēc iespējas izdevīgāk privatizētas.

3.5. Ieteikumi par valsts dalību kapitālsabiedrībās

Ieteikumus par valsts dalību KS var iedalīt četrās daļās: pirmkārt, kad valsts uzsāk dalību KS, otrkārt, kad valsts darbojas KS, treškārt, kad valsts izbeidz dalību KS, un, ceturtkārt, vispārīgos principos, kas attiecas uz valsts dalību KS.

3.5.1. Gadījumos, kad valsts uzsāk dalību kapitālsabiedrībā, būtu jāņem vērā šādi apsvērumi:

- kādu daļu no sabiedrības kapitāla valsts vēlas savā īpašumā, kas nodrošina vairākuma vai mazākuma dalību KS:
 - pirmajā gadījumā jāizvērtē politiskās ietekmes risks uz KS darbību;
 - otrajā gadījumā jāvērtē, kādēļ valstij ir interese kļūt par mazākuma kapitāldaļu turētāju.
- uz cik ilgu laiku valsts plāno iesaistīties uzņēmuma pārvaldē:
 - vai dalība ir plānota ilgtermiņā (piem., dzelzceļa infrastruktūras pārvaldīšana);
 - vai dalība ir ārkārtas risinājums (piem., banku glābšana);
 - vai dalības mērķis ir veicināt nozares attīstību un pārdot uzņēmuma kapitāla daļas, kad nozare ir sasniegusi noteiktu attīstības līmeni (piem., elektronisko sakaru nozare).
- gadījumā, kad valsts iesaistās privāta uzņēmuma glābšanā, jāizvērtē šāda nepieciešamība, pamatojoties uz uzņēmuma darbības ietekmi valsts mērogā, piemēram, finanšu sektorā:
- vai valsts dalība KS negatīvi neietekmēs konkrētās nozares tirgu;
- vai dalības mērķa pamatā ir tikai kapitāla atdeves apsvērumi vai arī tie ir sabalansēti ar citiem mērķiem;

- pirmajā gadījumā ir nepieciešama ļoti aktīva dalība uzņēmuma pārvaldīšanā, lai nezustu tā konkurētspēja. Šādu pieeju tiek realizēta Singapūrā.
- otrajā gadījumā tiek nodrošināti vidusmēra investīciju apjomi, kā to rāda Somijas piemērs;
- ja pieņemts lēmums par dalības uzsākšanu, valstij ir jānosaka KS ilgtermiņa finanšu mērķi un ilgtermiņa stratēģija;
- ja valsts kopīgi ar privāto investoru iesaistās kādā projektā (pat ja valsts iesaistās ar nelielu kapitāla apjomu), tad rūpīgi jāizvērtē projekta scenāriji un valstij jābūt aktīvam projekta līdzdalībniekam un regulāri jāpārvērtē projekta atdeve un potenciālais ieguvums. Nedrīkstētu būt situācija, kurā privātais investors pārāk viegli var rīkoties ar finansiālajiem līdzekļiem, valstij skrupulozi neizvērtējot šos lēmumus.

3.5.2. Gadījumos, kad valsts darbojas kapitālsabiedrībās, būtu jāņem vērā šādi apsvērumi:

- katrai KS ieteicams uzstādīt tai pielāgotus rezultatīvo rādītāju mērķus, ņemot vērā nozares specifiku;
- ieteicams īstenot atšķirīgu pārvaldību tām KS, kurās valsts dalība ir pamatota tikai ar kapitāla atdeves apsvērumiem un kuru darbības mērķos ietilpst arī citi valstij svarīgi apsvērumi (piem., nozares politikas īstenošana, valsts deleģēto funkciju veikšana u.c.).
 - pirmajā gadījumā ieteicams izveidot centralizētu valsts institūciju, kas pārraudzītu visas attiecīgās KS;
 - pārējās KS, ieteicams atstāt nozaru ministriju pārraudzībā;
- ieteicams izvērtēt investīciju portfeli, kas saistīts ar valstij piederošajām KS, vismaz reizi divos gados kā tas ir Vācijā. Šāda prakse sekmē valsts aktīvu līdzdalību attiecīgajās KS un palīdz identificēt tās KS, kurās valsts dalība nav nepieciešama.
- investīciju portfeļa izvērtēšanu ieteicams veikt centralizētai institūcijai;
- tām KS, kuru darbība pamatota tikai ar komerciāliem apsvērumiem, ieteicams izvērtēt valsts īstenoto uzraudzības mehānismu, lai pēc iespējas samazinātu uzņēmumu administratīvo slogu attiecībā uz atbildīgajām institūcijām iesniedzamo atskaišu daudzumu.

3.5.3. Gadījumos, kad valsts izbeidz dalību KS, būtu ieteicams ņemt vērā šādus apsvērumus:

- privatizācijai nevajadzētu būt pašmērķim;

- lēmumam par KS privatizāciju jābūt pamatotam ar šāda soļa ekonomiskā un sociālā labuma izvērtējumu;
- tās KS, kuru pamatmērķis ir kapitāla atdeve, ieteicams pārdot gadījumos, kad uzņēmuma finanšiālās atdeves potenciāls no privatizācijas ir lielāks;
- valstij jāizvērtē investīciju politika – vai investīcijas tiek plānotas tikai kapitāla atdeves dēļ (Singapūras piemērs) vai plānoto investīciju pamatā ir nozaru stratēģijas jautājumi;
- pirms KS privatizācijas valstij būtu rūpīgi jāizvērtē tās ietekme uz tautsaimniecību un valsts attīstību un nepieciešamības gadījumā jāpatur īpašumā speciālas valsts akcijas, par kurām netiek saņemtas dividendes un tām nav balsstiesību, bet kuras var realizēt (*exercise*) gadījumā, ja šīs privatizētās KS darbība kaut kādā mērā apdraud vai būtiski negatīvi ietekmē valsts izaugsmi (piemēram, Lielbritānijas valdība saglabāja uzņēmumā *British Energy* savu ietekmi speciālo akciju formā).

3.5.4. Saistībā ar valsts dalības kapitālsabiedrībās vispārīgajiem principiem būtu ieteicams ņemt vērā šādus apsvērumus:

- būtu nepieciešams noteikt prioritāri svarīgas nozares, ņemot vērā šādus aspektus:
- vai valsts vēlas sekmēt kādas nozares attīstību (piem., ar investīcijām un citiem atbalsta mehānismiem, ņemot vērā ES konkurences noteikumus);
- vai valsts pati iesaistās stratēģiski svarīgajās nozarēs ar tiešu klātbūtni;
- vai valsts vēlas uzsākt darbību jaunās nozarēs, kurās nav tūlītēja atdeve, bet ilgtermiņā ir liels potenciāls;
- būtu jāpieņem savlaicīgi lēmumi attiecībā uz KS ilgtermiņa darbību, ņemot vērā izmaiņas ES tiesību aktos, kas var ietekmēt nozares ilgtermiņa attīstību (piemēram, pasta nozares liberalizācija).

Prioritāru nozaru noteikšana atvieglo valsts kopējo virzību attiecībā uz resursiem, kas tiek ieguldīti KS darbībā. Prioritāras nozares būtu jānosaka ilgtermiņā. Piemēram, Somijā, ņemot vērā valsts noteiktās stratēģiskās nozares, notiek aktīva kapitāla daļu pārvaldīšana, kas sniedz būtisku atdevi un kopš šo nozaru noteikšanas ir palielinājusies. Savukārt Igaunijā, kad tika pārvērtētas stratēģiski svarīgas nozares, rezultātā valstij bija jāiegulda nozīmīgi finanšu resursi, lai atgūtu īpašumā lielu KS.

Ja prioritāri svarīgas nozares netiek noteiktas, tad var rasties situācija, kad pieejamie resursi, piemēram no ES struktūrfondiem vai valsts budžeta, netiek pietiekami efektīvi apgūti/izlietoti.

4. Kapitālsabiedrību ar valsts daļu peļņas gūšanas nosacījumi un ierobežojumi

4.1. Analīzē izmantotā informācija

Šīs sadaļas ietvaros izmantoti šādi informācijas avoti:

- analīzē iekļauto valstu pārskati par valsts KS;
- analīzē iekļauto valstu uz peļņas gūšanu attiecināmie konkrētie normatīvie akti, kas attiecas uz peļņas gūšanas nosacījumiem;
- atsevišķo KS interneta vietnē publiski pieejamā informācija.

Šīs sadaļas ietvaros tikt veikta padziļināta analīze par šādām valstīm:

- Lielbritānija;
- Zviedrija.

4.2. Peļņas gūšanas un ierobežojumu principi

Būtiskākie ierobežojumi, kas var ierobežot peļņas apjomu, ko KS var gūt ir šādi:

- cenas griesti (*price caps*);
- apgrozījuma griesti (*revenue caps*);
- aktīvu atdeves robeža;
- tarifu/cenas regulējums.

Galvenie nosacījumi, ko īpašnieks var uzstādīt, definējot peļņas izmantošanas veidu ir šādi:

- noteikts dividenžu apmērs no neto peļņas (*pay-out ratio*);
- noteikts naudas līdzekļu apjoms, kas jāiemaksā valstij.⁷⁰

4.3. Valstu informācija

Lietuva. Saskaņā ar valdības 2011.gada martā izdotā likuma „Par valsts un pašvaldību kapitāla daļām un kapitālsabiedrībām” korigēto versiju valsts KS dividendēs jāizmaksā summa, kas atbilst 7% kapitāla atdevei. No otras puses dividendēs izmaksājamais apjoms nedrīkst pārsniegt 80% no iepriekšējā gada neto peļņas.

⁷⁰ Reforming State Asset Management: Lessons From International Experience, World Bank Note, 2002.

Saistībā ar pēdējo gadu ekonomisko situāciju, vairākas KS, pamatojoties uz valdības apstiprinātām atļaujām, dividendes neizmaksā. Ir atsevišķas KS uz kurām attiecas atsevišķa specifiskās nozares normatīvo aktu bāze par dividenžu izmaksu.

KS, kuras pilda valsts deleģētu funkciju, dividendes nav noteiktas, taču šīm KS ir jāstrādā tā, lai peļņa segtu izmaksas un nolietojumu/amortizāciju. Katru gadu tiek izdots atsevišķs rīkojums, kur norādītas KS, kas tiek atbrīvotas no dividenžu iemaksas.

Atsevišķas KS pašas nosaka izmaksājamo dividenžu apjomu – summa uz katru akciju (piem., elektroenerģijas sadalcs *KS Lesto*).

<i>Lietuvos geležinkeliai</i> (Lietuvas Dzelzceļš)	Tika pildīts likumā noteiktais un 2010.gadā Valsts kasē tika ieskaitīti 80% no 2009.gada neto peļņas.
<i>Lietuvos Paštas</i> (Lietuvas Pasts)	Dividendes maksātas netiek, jo pēdējos gados sabiedrība darbojas ar zaudējumiem. Vispārēja dividenžu politika nav izveidota.
<i>Vilniaus airport</i> (Viļņas lidosta)	Dividendes maksātas netiek. Ar nodokli tiek aplikti tikai ne-aviācijas ieņēmumi.
<i>LVRT</i> (Lietuvas Valsts radio un televīzijas centrs)	2008.gadāvalsts kasē tika iemaksāts likumā noteiktais dividenžu apmērs. Par 2009.gada peļņas sadali lēmums vēl nav pieņemts.
<i>Oro Navigacija</i> (Aeronavigācija)	Saskaņā ar EK regulu Nr. 1794/2006 peļņa netiek sadalīta, taču ieņēmumi nedrīkst pārsniegt izmaksas (kapitāla izmaksas un amortizāciju).
<i>Lietuvos jūrų laivininkystė</i> (Lietuvas Kuģniecība)	2009.gadā un 2010.gadā dividendes netika maksātas, kas tika nolemts ar atsevišķu valdības izdotu lēmumu.
Lietuvas Valsts mežu administrācija	KS maksā dividendes likumā noteiktajā apmērā, taču papildus Meža likums paredz, ka valsts var piemērot atlaidi līdz 15% no izmaksātajām dividendēm (par 2010.gadā tie bija 10%)

Igaunija. Valsts izmanto dividenžu izmaksas nosacījumus, lai ietekmētu KS kapitāla struktūru. Pēdējo gadu prakse rāda, ka valsts dažādi izmantojusi savas pilnvaras attiecībā uz likumā noteikto, ka visām KS jāmaksā dividendes. Piemēram, Igaunijas pastam (*Eesti Post*) par 2008.gadu bija jāsamaksā 10 miljonu kronu, lai gan šis uzņēmums 2008.gadā strādāja ar zaudējumiem.

Vācija. Kopēji peļņas gūšanas nosacījumi nepastāv. Katra KS izvirza dividendēs izmaksājamo peļņas apjomu, ko apstiprina Akcionāru sapulce.^{71, 72}

<i>Deutsche Bahn</i> (dzelzceļa pakalpojumi)	Kopš nodibināšanas visa peļņa tika investēta valsts dzelzceļa infrastruktūras uzlabošanai. 2011.gadā pirmo reizi tika izmaksātas dividendes, ko Vācijas valdība noteica, lai samazinātu valsts budžeta deficītu. Neskatoties uz to, valdība plāno turpināt ieguldīt līdzekļus investīcijām līdz 2015.gadam, kas netieši norāda, ka izmaksātas dividendes tiks atgrieztas atpakaļ KS attīstībā.
---	--

Lielbritānija. Katru gadu (atsevišķām KS ik pa trīs gadiem) tiek izvērtēta dividendēs izmaksājamā summa katrai KS atsevišķi, ņemot vērā KS attīstību, kā arī funkciju, ko tā pilda. Valsts savas intereses ar SE palīdzību cenšas realizēt, būtisku uzsvāru liekot uz KS ilgtermiņa attīstību. Vērtējot dividendēs izmaksājamo summu, tiek apskatīta un ņemta vērā KS potenciālā attīstība vismaz trīs gadu periodā.

KS dividenžu politiku var iedalīt šādās grupās:

- procents no iepriekšējā gada peļņas;
- konkrēts naudas apjoms;
- vidējā termiņā netiek noteikts maksāt dividendes;
- peļņa jāreinvestē turpmākajā attīstībā vai jāpatur nesadalītās peļņas postenī;
- jāiemaksā dividendes par konkrētu uzdevumu veikšanu.

<i>Actis</i> (investīciju sabiedrība)	KS jāiemaksā 80% no neto peļņas līdz 2013.gadam.
<i>Met Office</i> (meteoroloģijas pakalpojumi)	Dividendēs jāiemaksā peļņa kas gūta virs 3,5% no kapitāla atdeves.
<i>NATS</i> (aeronavigācija)	KS jāizmaksā tāds peļņas procentu apjoms, lai tiktu noturēts konkrēts kredītreitings.
<i>Royal Mint</i> (monētu ražošana)	KS jāiemaksā vismaz 4 miljonu GBP gadā.
<i>Ordnance Survey</i>	Jāmaksā konkrēti procenti no valsts izsniegtā aizdevuma.

⁷¹ http://www.deutschebahn.com/site/shared/en/file_attachments/reports/annual_report_2009.pdf

⁷² <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,14971427,00.html>

(karšu izgatavošana)	
<i>BNFL</i> (investīciju veikšana)	Jāiemaksā dividendes no meitu sabiedrību pārdošanas.
<i>Bradford & Bingley, u.c. bankas, Forensic Science Services</i> (kriminālistikas pakalpojumi)	Dividendes nav jāmaksā. Vidējā termiņā dividendes netiek prasītas, taču tas tiks nākotnē, ik pa trīs gadiem, pārskatīts.
<i>British Waterways, CDC, Channel 4</i>	Noteikts, ka saimnieciskajā darbībā gūtā peļņa jāinvestē turpmākajā KS attīstībā vai jāpatur nesadalītā peļņā.

KS darbības mērķi ir cieši saistīti ar peļņas gūšanu. Mērķus var iedalīt šādās grupās:

- finansiālie mērķi;
- rezultatīvie rādītāji;
- izmaksu optimizācija.

<i>Actis</i> (investīciju sabiedrība)	KS mērķus nosaka vadības komanda, atbilstoši Akcionāra līgumam (<i>Member's Agreement</i>). Valsts nepiedalās saimnieciskās darbības veidošanā un nepārstāv kopējās pārvaldes komandu, kas nosaka rezultatīvos mērķus.
<i>BNFL</i> (investīciju veikšana)	Rentabla meitu sabiedrību pārdošana.
<i>Channel 4</i> (TV kanāls)	Auditorijas apjoms.
<i>Covent Garden Market Athority</i> (tirgus pārvaldīšana)	Pārvaldāmo platību efektivizācija.
<i>National Nuclear Laboratories</i>	Patērētāju apmierinātības rādītāji.
<i>B&B, Royal bank of Scotland, Northern Rock</i>	Noteikta valsts ieguldīto līdzekļu atmaksa.
<i>ECGD, Forensic Science Services</i>	Noteikta izmaksu optimizācija.
<i>CDC</i>	Aktīvu atdeve.
<i>Met Office</i>	Peļņa, kapitāla atdeve.
<i>National Nuclear Laboratories</i>	EBIT.

Zviedrija. KS, kuras darbojas tirgus konkurences apstākļos, visbiežāk ir noteikti trīs veida finanšu mērķi/nosacījumi, kas ietekmē peļņas gūšanu:

- kapitāla atdeve (*return on equity*);

- kapitāla pietiekamības rādītājs (*equity/assets ratio*);
- kā arī dividendžu izmaksas no neto peļņas apjoms (*dividend pay-out ratio*).

Ir KS, kurām vēl var būt noteikti šādi papildus rādītāji, atkarīgi no specifiskās nozares, kurā tā darbojas.

<i>Sveaskog</i> (mežsaimniecība)	Saimnieciskajā darbībā izmantotā kapitāla atdeve.
<i>Arbetslivresurs</i> (rehabilitācija), <i>Lernia</i> (apmācības), <i>Svenska Spel</i> (azartspēles), <i>Swedesurvey</i> (aptauja), <i>SweRoad</i> (autoceļu uzturēšana)	Saimnieciskās darbības peļņas marža (<i>operating margin</i>).
<i>Jernhusen</i> (termināļu un lidostu attīstība), <i>Sveaskog</i> (mežsaimniecība), <i>Vasallen</i> (mājokļu projekti), <i>Vattenfall</i> (elektroenerģijas un siltumenerģijas ražošana, izplatīšana un pārdošana)	Procentu seguma koeficients (<i>interest coverage ratio</i>).
<i>Nordeabank</i> (finanšu pakalpojumi), <i>Svenska Skeppshypotekskassan</i> (kuģu aizdevumu banka)	Kapitāla seguma koeficients (<i>capital coverage ratio</i>).
<i>Nordeabank</i> (finanšu pakalpojumi)	<i>Tier 1</i> koeficients (kapitāla attiecībā pret vidējiem riska sabalansētajiem aktīviem, kas ļauj izvērtēt bankas finansiālo noturīgumu iespējamajos negatīvos ekonomiskajos apstākļos).

KS, kurām ir kāds publiskās pārvaldes uzdevums visbiežāk tiek pielāgots kāds ekonomiskais mērķis, kas tiek uzstādīts, ņemot vērā darbības jomu un tirgus apstākļus.

Kopējais mērķis visām valsts īpašumā esošajām KS ir izmaksu optimizēšana.

Būtiskākie no KS noteiktajiem nefinanšu mērķiem, kas cieši saistīti ar sociālā labuma gūšanu ir šādi:

- klientu apmierinātības rādītājs (*Akademiska Hus*);
- jaunu komersantu apjoma palielinājums valstī (*ALMI*);
- pakalpojumu pieejamība valsts līmenī (*Apoteket*);
- ražošanas izmešu samazinājums (*Green Cargo*);
- kultūrvēsturisko vietu atjaunošana (*Gota Kanal*);
- „vidēji draudzīgu” produktu popularizēšana (*Miljomerkning Sverige*).

Somija. KS peļņas gūšanas nosacījumi atbilst valsts īpašumtiesību politikai. KS attiecībā uz peļņas gūšanu var iedalīt šādās grupās:

- īpašu uzdevumu KS – galvenais un primārais mērķis ir panākt deleģēto sociālo mērķu izpildi, nodrošinot pozitīvu rentabilitāti.
- KS, kas darbojas tirgus konkurences apstākļos – šo uzņēmumu darbības principi, finanšu struktūra un ieņēmumu mērķi ir salīdzināmi ar konkurējošiem tirgus dalībniekiem, līdz ar to kopējie darbības mērķi ir rentabilitāte un vērtības pieaugums ilgtermiņā. Gadījumos, kad šīs KS ietver arī deleģētus valsts pārvaldes uzdevumus – ir jāvienojas visiem akcionāriem un jānodrošina tāds šo uzdevumu izpildes papildus izmaksu finansējums, kas ir godīgs un atbilstošs valsts normatīvajiem aktiem attiecībā uz peļņas gūšanu.

Dividenžu izmaksas nosacījumi KS, kas darbojas tirgus konkurencē apstākļos ir dažādi, taču praksē dividendēs izmaksājamo līdzekļu apjoms no iepriekšējā gada neto peļņas ir diezgan nemainīgs. Kā būtisks aspekts, kas tiek ņemts vērā, veidojot dividenžu politiku, ir kapitāla pietiekamības rādītājs un nākamo periodu investīciju programma.

<i>Elisa</i> (telekomunikācijas)	Kopējā pārvaldes komanda lemj par dividenžu izmaksas apjomu (visbiežāk 40% - 60% no neto peļņas). Dividendes var izmaksāt arī kā kapitāla izmaksu (<i>capital repayment</i>), vai kā Valsts kases akciju atpirkšanu, ņemot vērā uzņēmuma finanšu pozīciju.
<i>Kemira</i> (ķīmiskā rūpniecība)	Kopējās pārvaldes komanda (<i>board of directors</i>) sniedz akcionāru sapulcei lēmumprojektu par dividenžu izmaksas apjomu (parasti 40% - 60%).
<i>Metso</i> (iekārtu ražošana)	KS politika nosaka 50% no neto peļņas izmaksāt dividendēs (2009.gadā tika izmaksāti 25% - skaidrojums bija finanšu ekonomiskās krīzes ietekme uz uzņēmuma darbību).
<i>Outokumpu</i> (tērauda rūpniecība)	KS politika nosaka vismaz 1/3 no neto peļņas izmaksāt dividendēs, ņemot vērā finanšu pozīciju un tuvākās nākotnes investīciju plānus.
<i>Sponda</i> (nekustamie īpašumi)	Ņemot vērā kapitāla pietiekamības ilgtermiņa uzstādīto rādītāju (aptuveni 40% no kopējo aktīvu apjoma), tiek izlemts dividendēs izmaksājamās neto peļņas apjoms, kas parasti ir aptuveni 50% (būtisks aspekts, kas tiek ņemts vērā ir uzņēmuma finansiālā pozīcija un ilgtermiņa investīciju plāni).
<i>Stora Enso</i> (celulozes un papīra ražošana)	Dividendes tiek izmaksāti 50% no neto peļņas, ņemot vērā ilgtermiņa investīciju plānus.
<i>Telia Sonera</i>	Uzņēmums ir izlēmis turēt augsta līmeņa kredītreitingu, saglabājot kapitāla struktūru tādā līmenī, lai aizņēmumi neaizņem pārāk lielu

(telekomunikācijas)	procentuālo daļu no kopējiem aktīviem, lai nodrošinātu elastīgas uzņēmuma nākotnes investīciju finansēšanas iespējas. Dividendēs tiek izmaksāti 30% līdz 50% no neto peļņas.
<i>Tieto</i> (IT pakalpojumi)	Ņemot vērā finanšu pozīciju un nākotnes investīciju plānus, dividendēs tiek izmaksāti 50% no neto peļņas.

Ņemot vērā, ka KS galvenokārt darbojas komerciāla mērķa vadītās, bet speciālus uzdevumus pilda aģentūras, tad KS pamatā prevalē finanšu rakstura mērķi. Starp nefinanšu mērķiem, kas saistīti ar sociāla labuma sniegšanu var minēt šādus piemērus:

- ārvalstu tirgus daļas palielināšana;
- saražotās produkcijas apjoms un kvalitāte;
- personāla mainība.

Dānija. Peļņas gūšanas nosacījumi tiek noteikti katrai atsevišķai KS, kas darbojas tirgus konkurences apstākļos. Vienoti peļņas gūšanas nosacījumi nepastāv.⁷³

<i>Copenhagen Airports</i> (lidostu darbība)	Vienmērīga un efektīva kapitāla struktūra un nepieciešamās investīcijas ir būtiskākie nosacījumi, lai noteiktu dividendēs izmaksājamo peļņas apjomu.
---	--

Singapūra. Ņemot vērā, ka *Temasek* holdinga grupai pieder KS no visas pasaules, tad arī peļņas gūšanas nosacījumi būtiski atšķiras. *Temasek* piedalās dividendžu izmaksas noteikšanā tikai kā akcionārs un dividendēs projektu par izmaksājamās peļņas daļu iesniedz katras atsevišķās KS vadības komanda.⁷⁴

<i>Singapore Power</i> (enerģētika)	Galvenokārt tiek ņemtas vērā nākotnes investīcijas un kapitāla struktūra.
--	---

4.4. Kopsavilkums

Nosacījumus un ierobežojumus, ko valsts uzstāda KS saistībā ar peļņas gūšanu var iedalīt četrās kategorijās:

- valsts nosaka ārējos normatīvajos aktos noteiktu dividendēs izmaksājamo peļņas apjomu, nediferencējot KS pēc to saimnieciskās darbības;

⁷³ http://www.eph.dk/NR/rdonlyres/FAA8027A-9AB9-4790-A105-EA9E7A676EFD/0/CPI1_Aarsrapport09_UK.pdf

⁷⁴ http://www.singaporepower.com.sg/trj/go/km/does/documents/SP%20Content/Sites/Singapore%20Power/Site%20Content/Annual%20Reports/documents/2010/SP_AR2010_FINANCIALS_Final.pdf

- valsts atstāj jautājumu par dividendēs izmaksājamo peļņas apjomu KS kopējās pārvaldes komandas rīcībā, apstiprinot to Akcionāru sapulces laikā;
- valsts kā akcionārs ņem aktīvu dalību dividenžu politikas veidošanā, tādējādi arī peļņas nosacījumu noteikšanā;
- valsts apstiprina KS ilgtermiņa stratēģiju trim līdz pieciem gadiem, pēc kuras tiek noteikta dividendēs izmaksājamā peļņas daļa.

Ārvalstu prakse parāda, ka peļņas gūšanas nosacījumi galvenokārt ir saistīti ar KS noteikto dividendēs izmaksājamo neto peļņas apjomu. Svarīgi pieminēt arī to, ka valsts var būtiski ietekmēt peļņas gūšanu ar KS uzstādītajiem mērķiem un rezultativajiem rādītājiem.

Peļņas gūšanas ierobežojumi galvenokārt saistīti ar tarifiem, ko uzstāda sabiedriskā pakalpojumu regulētājs.

Detalizēti vērtējot Lielbritānijas, Zviedrijas un Somijas KS finanšu un nefinanšu rādītājus, izriet šādi būtiskākie punkti:

- starp finanšu mērķiem lielākajā daļā gadījumu ir peļņas mērķis, maržas mērķis, kapitāla struktūras mērķis, kā arī dividenžu izmaksas procenta mērķis;
- starp nefinanšu mērķiem, kas saistīti ar sociālā labuma sniegšana, lielākajā daļā gadījumu ir klientu apmierinātības rādītājs, pakalpojumu pieejamības palielinājums un uz vīdi radīto negatīvo ietekmju samazinājums.

4.5. Ieteikumi

4.5.1. Kopējie ieteikumi par dividenžu politiku būtu šādi:

- valstij nevajadzētu uzstādīt konkrētu dividenžu apjomu no iepriekšējā perioda peļņas ar ārēju normatīvu aktu, kas attiektos vienādi uz visām KS;
- valstij, lemjot par dividenžu apmēru, kas KS jāicmaksā, būtu jādiferencē KS, ņemot vērā to darbības veidu, nozari uz uzdevumiem;
- visām KS, neatkarīgi no darbības jomas un būtības (komerciālās vai mazāk komerciālas), ir jāuzstāda gan finanšu mērķi, gan nefinanšu mērķi. Finanšu mērķu proporcijai būtu jābūt lielākai tām KS, kas darbojas pamatā komerciāla mērķa vadītas. Nefinanšu mērķiem, kas izriet no rezultativajiem rādītājiem būtu jābūt primāriem tajās KS, kas pamatā veic kādu speciālu uzdevumu.

4.5.2. KS, kas darbojas komerciāla mērķa vadītas, būtu jāņem vērā šādi aspekti:

- KS, kas darbojas tirgus konkurences apstākļos, nosakot dividenžu politiku, būtu jāņem vērā ilgtermiņa stratēģija un investīciju plāni, kas tiek saskaņoti ar valsti kā akcionāru;

- gadījumā, ja KS kopējā vadības komanda sniedz lēmumprojektu par dividenžu izmaksu apjomu, svarīgākajiem nosacījumiem, nosakot dividendēs izmaksājamo peļņas apjomu, būtu jābūt izanalizētai finanšu situācijai, kapitāla struktūrai (ši brīža un tā, uz kuru KS tiecas), kā arī tuvāko gadu investīciju programmai;
- gadījumos, ja tiek veidota atsevišķa pārvaldošā iestāde, kas aktīvi iesaistās dividendēs izmaksājamās peļņas apjoma noteikšanā, tad dividenžu politikai būt jābūt sasaistītai ar mērķiem, kas attiecīgajai KS tiek uzstādīti;
- KS, kurām nozīmīgu attiecību pret kopējo apgrozījumu sniedz pakalpojumi, kuru cena vai tarifi tiek regulēti, dividenžu politika būtu jāanalizē atsevišķi.

4.5.3. KS, kas veic speciālus uzdevumus, būtu jāņem vērā šāds aspekts:

- KS, kas veic deleģētu funkciju un kuru sniegto pakalpojumu cenu lielā mērā nosaka valsts ar deleģēšanas līgumu, iespējams, dividenžu politikai nevajadzētu tikt piemērotai.

5. KS ar valsts daļu iesaistīšanās citās sabiedrībās nosacījumi un ierobežojumi

5.1. Ievads

Publisku personu KS, tāpat kā jebkuras citas privāto tiesību personas var iesaistīties citās sabiedrībās, ja šādas tiesības tām nav aizliegtas ar valsti pastāvošo tiesisko regulējumu. Atsevišķās valstīs valstij piederošas KS dalība citās sabiedrībās ir ierasta prakse un iespējami gadījumi, kad KS galvenais pastāvēšanas mērķis ir dalība un investīcijas citās KS, piemēram, jau iepriekš pieminētais Singapūras aktīvu pārvaldītājs un investīciju holdings *Temasek*.

Ņemot vērā valstu specifiku, valsts KS regulējumu un pastāvēšanas priekšnoteikumus, šīs nodaļas ietvaros atsevišķi aplūkojami jautājumi, kas saistīti ar speciāli valsts aktīvu pārvaldībai izveidotu KS iesaistīšanos citās sabiedrībās, un KS dalību citās sabiedrībās, ja KS pastāvēšanas mērķis nav valsts aktīvu pārvaldība.

Šīs nodaļas ietvaros padziļināta analīze tiks veikta Zviedrijas publisko tiesību subjekta dalībai KS, ņemot vērā, ka Zviedrijas valsts ir kapitāla daļu turētājs vairākās KS, kuras sev uzticētu mērķu sasniegšanai, iesaistās daudzās citās KS ne tikai Zviedrijā, bet arī Eiropā, Krievijā un Tuvajos Austrumos. Papildus tam būtisks apsvērums Zviedrijas prakses padziļinātai izpētei ir arī Zviedrijai piederošo KS darbības finansiālie rezultāti.

5.2. Galvenie nosacījumi un ierobežojumi, kas attiecas uz KS dalību citās sabiedrībās

5.2.1. Valstu informācija

Lietuva. Lietuvas Civilkodekss (*Civil Code*) nosaka, ka publisko tiesību juridiskas personas Lietuvā var dibināt valsts, pašvaldības vai to institūcijas, kurām ir publiski mērķi. Speciālais tiesību akts, kas šajā gadījumā ir Likums „Par valsts un pašvaldības komercsabiedrībām” (*Law on State and Municipal Companies*) nosaka detalizētu kārtību KS dibināšanai. Saskaņā ar minēto likumu valstij piederošas KS var tikt izveidotas šādos veidos:

- KS tiek izveidota no valsts līdzekļiem;
- KS kapitāla daļu turētājs nodod kapitāla daļas valstij;
- normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā valstij piekrit tiesības uz attiecīgo KS.

Normatīvajos aktos noteikts, ka KS, kura pilnībā pieder valstij, nevar iegūt kapitāla daļas citās sabiedrībās. Gadījumā, ja jautājums par valstij piederošas KS dalību citās KS kļūst aktuāls, valsts, izvērtējot situāciju, var tomēr pieņemt attiecīgu lēmumu par labu kapitāla daļu iegūšanai. Tā, piemēram, saskaņā ar Lietuvas valsts KS darbības pārskatā par 2010.gadu iekļauto informāciju, *Lietuvos geležinkeliai AB* ir pilnībā valstij piederoša KS,

kura pati, savukārt, ir kapitāla daļu turētājs *Vilniaus lokomotyvu remonto depas UAB* (100%), *Geležinkelio tiesimo centras UAB* (100%) un *Gelmaģis UAB* (100%).

Attiecībā uz KS, kur valstij pieder tikai daļa KS kapitāla daļu, noteikts, ka tās drīkst iesaistīties citās sabiedrībās. Iesaistīšanās šādā gadījumā notiek saskaņā ar vispārīgiem noteikumiem, kas attiecas uz kapitāla daļu iegūšanu, apvienošanu un konkurenci.

Vienlaikus Lietuvas valsts KS darbības pārskatā par 2010.gadu ir minēts, ka Lietuvā tika izvērtēta iespēja aizgūt ārvalstu praksi un veidot holdinga sabiedrību, kas pārvaldītu valsts akciju sabiedrības, tomēr lēmums par šādas holdinga sabiedrības izveidošanu līdz šim tā arī nav pieņemts.

Igaunija.

Igaunijas normatīvajos aktos nav atrunāta kārtībā, kādā tās KS var iesaistīties citās sabiedrībās, līdz ar to, ņemot vērā valsts kapitāla daļu pārvaldības principus un vispārīgo tiesisko regulējumu, secināms, ka KS var iesaistīties citās sabiedrībās, ja par to ir pieņemts attiecīgs akcionāra lēmums.

Igaunijas valdība nosaka, kuras ministrijas uzdevumā būs attiecīgās KS dibināšana un kapitāla daļu turēšana, savukārt, attiecīgā ministrija nodrošina kapitāla daļu turēšanu un akcionāru jautājumu risināšanu. Iesaistoties citās KS, Igaunijas KS lēmums saskaņojams ar kapitāla daļu turētāju, kā arī lēmums jāpieņem valdībā.

Vācija. Vācijas gadījumā vērts pievērst uzmanību īpašai valsts izveidotai institūcijai, kuras tiešā funkcija gan nav kapitāla daļu iegūšana citās sabiedrībās, tomēr tās darbības rezultātā tā var kļūt par kapitāla daļu turētāju. Šī iestāde ir Finanšu un tirgus stabilizācijas fonds (*Financial – Market Stabilization Fund*).

Tās izveides brīdis sakrita ar globālās ekonomiskās krīzes sākumu un nepieciešamību sniegt palīdzību bankām, novēršot draudus nacionālai ekonomiskai krīzei. Kopš tās dibināšanas brīža fonds vairākkārt ir mainījis savu juridisko statusu un nosaukumu, līdz 2011.gada sākumā tas ieguva šībrīža statusu un nosaukumu.⁷⁵

Fonda darbības tiesiskais pamats ir 2008.gada 17.oktobrī pieņemtais Finanšu un tirgus stabilizācijas fonda likums (*Act on the Establishment of a Financial-Market Stabilisation Fund*). Likums ir fonda pastāvēšanas tiesiskais ietvars, kurā paredzēta, ne vien fonda izveidošana, bet arī tā tiesības un pienākumi, kur cita starpā ir regulēti jautājumi, kas attiecas uz aktīvu nodalīšanu, garantiju izsniegšanu, parādu kapitalizāciju, Vācijas Federācijas atbildību finanšu stabilitātes nodrošināšanu, aktīvu iegūšanu un citiem būtiskiem jautājumiem.

⁷⁵ <http://www.fmsa.de/en/fmsa/tasks/history/>

Saskaņā ar likumu fonds ir pilnvarots finanšu sektora uzņēmuma stabilizēšanas gadījumā iegūt no komersanta vai trešajām personām komersantu kapitāla daļas. Šāda kapitāla daļu iegūšana ir pieļaujama tikai tajos gadījumos, ja šī iegūšana notiek Vācijas Federācijas būtiskās interesēs un šīs intereses nevar tik īstenotas savādāk, kā vien iegūstot šīs kapitāla daļas.⁷⁶ Likumā nav skaidri noteikts, kas atzīstamas par valsts būtiskām interesēm, tomēr no likuma mērķa izriet, ka par valsts būtiskām interesēm atzīstamas kopējā finanšu tirgus stabilitāte un ekonomiskais līdzsvars, kas nepieciešams, lai maksimāli aizsargātu un rūpētos par visas sabiedrības interesēm.

Vācijā attiecībā uz valsts KS tiesībām iegūt kapitāla daļas citās KS nav paredzēti īpaši izņēmumi no vispārējās prakses.⁷⁷ Attiecīgi valsts KS var pieņemt lēmumu par iesaistīšanos citās KS.

Vācijas valstij pieder 87 holdinga sabiedrības, kuru darbības mērķis ir investīciju veikšana un līdzdalība citās KS, un 20 holdinga sabiedrības, kuru mērķis ir speciālu fondu pārvaldība.⁷⁸ Tā kā holdinga sabiedrība pēc būtības ir komersants, kas iegūst, pārvalda un pārdod kapitāla daļas citās sabiedrībās, jābūt noteiktai un skaidrai kārtībai, kādā tiek pieņemts lēmums iesaistīties citā sabiedrībā un mandātam rīkoties ar šiem valsts īpašumiem. Likumiskais pamats holdinga sabiedrību pastāvēšanai un darbībai ir Vācijas Budžeta kodekss (*Budget Code*), tomēr tas neregulē visus jautājumus, kas saistīti ar valsts aktīvu pārvaldību. Budžeta kodeksā noteikts, ka valsts privāto tiesību subjekta izveidē iesaistās, ja tajā ir īpašas federālās valdības interese un ja nospraustais mērķis nevar tikt sasniegt savādāk. No minētajiem principiem izriet, ka holdinga sabiedrība ir valdības instruments noteiktu mērķu īstenošanai, bet tā nevar būt par līdzekli, lai finansētu valdības aktivitātes vai lai ietekmētu tirgu.⁷⁹ Katrai holdinga sabiedrībai tiek noteikts savs darbības mērķis, piemēram, *Deutsche Bahn*, mērķis ir nodrošināt dzelzceļa infrastruktūras uzturēšanu un dzelzceļa pārvadājumu pakalpojumu sniegšanu. Tā kā dzelzceļa tirgus liberalizācijas ietvaros bija nepieciešams veikt infrastruktūras pārvaldības un pakalpojumu sniegšanas nodalīšanu, *Deutsche Bahn* kļuva par holdinga sabiedrību, kura tur kapitāla daļas citās KS, kuras sniedz attiecīgus pakalpojumus, saistītus ar dzelzceļa infrastruktūru. Par holdinga sabiedrību ir uzskatāma arī *KfW* banka, kurā valstij pieder kapitāla daļas un kura valsts vārdā tur kapitāla daļas citās sabiedrībās, piemēram, *Deutsche Post*.

Tāpat kā iepriekš aplūkotajās valstīs, arī Vācijā valsts neiejaucas holdinga sabiedrības darbībā. Valdībai ir tiesības piedalīties akcionāru sapulcēs un informatīvās diskusijās, noteikt galvenos darbības pamatprincipus un ar uzraudzības institūta palīdzību uzraudzīt

⁷⁶ Vācijas Federācijas Finanšu un tirgus stabilizācijas fonda likuma 5a.pants

⁷⁷ State Owned Enterprises and the Principle of Competitive Neutrality 2009., OECD

⁷⁸ State Ownership in Germany, Holding and Privatization Policy of the Federal Government., Michael Offer, Head of Directorate VIII B of Federal Ministry of Finance, Germany, 2011

⁷⁹ State Ownership in Germany, Holding and Privatization Policy of the Federal Government., Michael Offer, Head of Directorate VIII B of Federal Ministry of Finance, Germany, 2011

holdinga sabiedrības darbību.⁸⁰ Pārējos jautājumus risina pati holdinga sabiedrība, ņemot vērā, ka tās pienākums ir ne tikai peļņas gūšana, bet arī valsts noteikti pamatpienākumi, kas katrai kompānijai ir savi. Bez jau minētā valsts no savas puses definē holdingu politiku un nodrošina holdinga sabiedrību uzraudzības institūta locekļu apmācību.⁸¹ Jāņem vērā, ka holdinga politika šajā gadījumā uzskatāma par attīstības plānošanas dokumentu, saskaņā ar kuru kompānijai ir jādarbojas, tomēr tas nenosaka konkrētus pienākumus, bet gan tikai darbības virzienus un valsts intereses attiecīgajā holdingā.

Vācijā holdinga sabiedrībām ir tiesības iegūt un uzturēt citu KS kapitāla daļas. Lēmumu par kapitāla daļu iegūšanu Vācijas holdinga sabiedrības pieņem patstāvīgi, bez valsts līdzdalības procesā.

Lielbritānija. Arī Lielbritānija nav izņēmums KS dalījumā tādās KS, kuru mērķis ir veikt noteiktus valsts deleģētus uzdevumus, kā to veic, piemēram, *Covent Garden Market Authority*, kura galvenais uzdevums ir uzturēt, pārvaldīt un gūt peļņu no tirdzniecības vietu nomas tirgos, un tādās valsts KS, kuras darbojas kā investīciju sabiedrības, ieguldot līdzekļus, zināšanas un pieredzi citu sabiedrību attīstībā.⁸²

Lielbritānijā valsts neiesaistās KS komercdarbībā, bet gan tikai uzrauga tās, kā arī pieprasa pārskatus par KS darbību.

Katrai investīciju sabiedrībai ir noteikts savs darbības mērķis un profils, kādā attiecīgā sabiedrība darbojas. Tā kā valsts rīcībā šādi investīciju holdingi ir vairāki, katram no tiem ir sava specializācija kādā noteiktā jomā. Piemēram, valstij piederošās KS *CDC* mērķis ir veikt investīcijas un veicināt komercdarbības attīstību nabadzīgās valstīs, visbiežāk Āfrikā vai Dienvidāzijā.

Skandināvijas valstu KS līdzdalība citās sabiedrībās

Vērtējot Skandināvijas valstu pieredzi jautājumos, kas saistīti ar KS pārvaldību un to iesaistīšanos citās sabiedrībās, konstatējams, ka šie jautājumi Dānijā, Zviedrijā un Somijā tiek risināti līdzīgi.

Visās uzskaitītajās valstīs publiskai personai piederošās KS ir tiesīgas iesaistīties citās KS, realizējot tām uzticēto uzdevumu palielināt valsts aktīvu vērtību. Šajā gadījumā valsts KS

⁸⁰State Ownership in Germany, Holding and Privatization Policy of the Federal Government., Michael Offer, Head of Directorate VIII B of Federal Ministry of Finance, Germany, 2011

⁸¹ Turpat

⁸² Shareholder Executive annual report 2008-09

ricība, iesaistoties citās KS kā kapitāla daļu turētājam, valsts aktīvu vērtību palielina netieši, ievērojot visus nosacījumus, kādiem jābūt ņemtiem vērā brīva tirgus apstākļos.

Būtiski atzīmēt, ka visas šīs valstis vieno ne vien līdzīga pieceja līdzdalības jautājumos, bet arī vairāku KS īpašuma tiesību jautājumi. Atsevišķos gadījumos divas vai vairākas Skandināvijas valstis ir kapitāla daļu turētāji vienā KS. Piemēram, *TeliaSonera*, *Swedfund*, *Nordea*, kurā Zviedrija ir lielākais kapitāla daļu turētājs, kapitāla daļas pieder arī Somijai. *Scandinavian Airlines System (SAS)* kapitāla daļas pieder Zviedrijai un Dānijai. Par Zviedrijas un Dānijas kopīgu kapitālsabiedrību uzskatāma *Post Nord Corporation*, kas ir pirmais pasta pakalpojumu sniedzējs, kas izveidots divām valstīm piederošu KS apvienošanas rezultātā.

Zviedrija. Valsts KS darbojas saskaņā ar tādu pašu tiesisko ietvaru kā jebkurš cits komersants. Līdz ar to arī attiecībā uz valsts KS tiesībām iegūt kapitāla daļas citās KS nekādi īpaši aizliegumi vai ierobežojumi nepastāv. Piemēram, *TeliaSonera*, kurā kapitāla daļas pieder Zviedrijai un Somijai, kā arī privātajiem investoriem, ir kapitāla daļu turētājs daudzos elektronisko sakaru KS Skandināvijā, Baltijas valstīs, citur Eiropā, Krievijā un Tuvajos Austrumos. Bez kapitāla daļām KS, kas uzskatāmi par tiešajiem elektronisko pakalpojumu sniedzējiem, *TeliaSonera* pieder arī kapitāla daļas holdinga uzņēmumos, kuri, savukārt, ir akcionāri citos uzņēmumos, kas sniedz elektroniskos pakalpojumus.⁸³

Atšķirībā no pārējām KS, valsts KS tiek piemērots nosacījums, ka tās var pārbaudīt Nacionālā audita iestāde (*National Audit Office*) un tām ir jāsaņem gada pārskats par darbību, kā arī jāsniedz kapitāla daļu turētājam informāciju ko tas pieprasa. Audita pārbaudes objekts un informācija, kuru pieprasa kapitāla daļu turētājs, var būt par pamatu lēmumam iesaistīties vai neiesaistīties kādā noteiktā KS.

Galvenie ierobežojumi un nosacījumi KS dalībai citās sabiedrībās

Zviedrijas valsts KS dalību citās sabiedrības regulē tie paši normatīvie akti, kas regulē jebkura privāta komersanta darbību un iesaistīšanos citās KS. Pamata likums, no kuru izriet valsts KS iesaistīties citos komersantos ir Uzņēmumu likums (*Companies Act*). Saskaņā ar likumu kapitāla daļas sabiedrībā var iegūt ikviens, ja kapitāla daļas tiek pārdotas un attiecīgais pircējs apliecina vēlmi tās iegādāties. Uzņēmums ir kapitāla daļu iegāde gadījumā, ja kādam pieder 90 % kapitāla daļu. Šādā gadījumā, vairākuma kapitāla daļu turētājam ir priekšrocības atlikušo kapitāla daļu iegādē.

Zviedrijā pastāv uzskats, ka valstij nav jāpieder KS, kas darbojas tādās tirgus jomās, kurās ir pietiekama konkurence un tirgū esošie komersanti spēj nodrošināt tirgus sabalansētu

⁸³ TeliaSonera prezentācija par tās darbību 2010.gadā, http://www.teliasonera.com/Global/Reports/2010/financial/CompanyPresentation_en.pdf

darbību. Līdz ar to arī valsts KS dalībai citās sabiedrībās jānotiek šo pašu principu ietvaros. KS dalības citās KS pamatojumu pēc lēmuma pieņemšanas pārbauda Nacionālā audita iestāde (*National Audit Office*), kura ziņo par to parlamentam. Parlaments, vērtējot lēmuma pamatojumu par dalību citās KS, var lemt, ka pamatojuma trūkums šādai rīcībai ir fakts, ka attiecīgā nozare vai tirgus ir pietiekami attīstīts.

KS lēmumam par dalību citā KS jābūt pamatotam ar noteiktu sabiedrisko labumu, piemēram, patērētāju interešu aizstāvību. Sabiedriskā labuma novērtējums šajā gadījumā ir ļoti subjektīvs lielums un tādēļ atsevišķām KS, kurās Zviedrija ir kapitāla daļu turētājs šāds novērtējums grūti nosakāms. Piemēram, *TeliaSonera* kā darbības pamatmērķis ir noteikts telekomunikāciju tīklu uzturēšana. Tomēr no *TeliaSonera* darbības jomas un iesaistišanās komersantos ārpus Zviedrijas teritorijas, secināms, ka šis valsts KS pastāvēšana un iesaistišanās citās sabiedrībās notiek komerciālu principu ietvaros.

Somija. Somijas valstij pieder divas KS (*Solidium Oy* un *Governia Oy*), kas nodrošina valsts aktīvu pārvaldību. Minētās KS ir arī kapitāla daļu turētājas citās KS.

Governia Oy dibināta 2009.gadā, nodalot to no *Solidium Oy*. Sākotnēji *Solidium Oy* bija divi komercdarbības pamatvirzieni – valsts kapitāla daļu pārvaldīšana un valsts nekustamo īpašumu pārvaldīšana. Sadalīšanas rezultātā *Governia Oy* kļuva par nekustamo īpašumu pārvaldītāju un *Solidium Oy* – par valsts kapitāldaļu pārvaldītāju. Pēc veiktās reorganizācijas *Solidium Oy* kļuva par kapitāla daļu turētāju astoņās sabiedrībās: *Kemira*, *Metso*, *Outokumpu*, *Rautaruukki*, *Sampo*, *Sponda*, *Stora Enso* un *TeliaSonera*. Vēlāk *Solidium Oy* tika nodotas arī valsts kapitāla daļas *Elisa Corporation*.

Solidium Oy rīcībā esošie aktīvi dalās divās daļās – valsts nodotās kapitāla daļas KS, kurās valsts ir kapitāla daļu turētāja, un KS, kurās *Solidium Oy* investē finanšu līdzekļus un iegūst kapitāla daļas. Attiecībā uz valsts nodotajām KS kapitāla daļām *Solidium Oy* rīcība ar šo kapitālsabiedrību daļām ir ierobežota un lēmumus pieņem valsts. Jautājumus par kapitāla daļu iegūšanu, atsavināšanu vai jebkuru citu rīcību pārējos gadījumos pieņem KS pati. jāatzīmē, ka šajā gadījumā valsts KS nav pilnīgi brīva, jo investīcijas var veikt un kapitāla daļas iegūt tikai tajās KS, kurās var būt valstiska mēroga interese un nepieciešamība pēc šādām investīcijām. Pirms lēmuma pieņemšanas, *Solidium Oy* veic attiecīgās KS izvērtējumu, kur galvenie vērtēšanas kritēriji ir:

- investīciju ienesīgums;
- investīciju pamatotība ar nacionāliem mērķiem;
- kapitāla daļu turētāja iespējas ietekmēt sabiedrības darbību;
- investīcijām ir būtiska nozīme *Solidium Oy* kopējā portfeli.⁸⁴

⁸⁴*Solidium Oy* gada pārskats par 2010.gadu, [http://www.e-julkaisu.fi/solidium/annualreport-2010/pdf/Solidium annual report 2010.pdf](http://www.e-julkaisu.fi/solidium/annualreport-2010/pdf/Solidium%20annual%20report%202010.pdf)

Dānija. Dānijas tiesību aktos nav noteikta īpaša kārtība valsts KS dalībai citās sabiedrībās. Šādi darījumi notiek saskaņā ar vispārīgiem komercdarbību regulējošiem principiem un normatīvajiem aktiem. Dānijas KS nav izliegts iesaistīties citās sabiedrībās, ko apliecina *Post Denmark A/S*, kam pilnībā piederēja kapitāla daļas *Budstikken Transport A/S* (100%), *Post Danmark Leasing A/S* (100%), *DATA SCANNING A/S* (100 %), *Pan Nordic Logistics AB* (50 %), *e-Boks* (33.3 %), Beļģijas pasta pakalpojumu sniedzējā *De Post - La Poste* (49%) un *Transportgruppen A/S* (51%).

Likumā par Dānijas pastu (*Act on Post Denmark*) ir noteikts, tā darbojas saskaņā ar komerciesību principiem. KS statūtos (*Articles of Association for Post Danmark A/S*), savukārt, ir noteikts, ka KS mērķis ir pasta pakalpojumu sniegšana, bet papildus tam KS var nodarboties ar izplatīšanas, komunikāciju, transporta un loģistikas pakalpojumiem. Papildus tam KS ir atļauts veikt arī citu komercdarbību, ja tā uzskatāma par atbalstu pasta tīklam.

Singapūra. Analizējot Singapūras pieredzi valsts aktīvu pārvaldībā un KS tiesības iesaistīties citās sabiedrībās, secināms, ka valsts ir noteikusi, ka tās aktīvus pārvalda holdinga sabiedrība *Temasek*. Šai holdinga sabiedrībai ir piešķirta tikpat kā pilnīga autonomija valsts aktīvu pārvaldīšanā un lēmumu pieņemšanā. Sabiedrībai ar valdību nav jāsaskaņo lēmumi par investēšanu un/vai kapitāla daļu iegādi citās sabiedrībās neatkarīgi no tā, kurā valstī šī KS atrodas.

Temasek ir jāsniedz pārskati par savu darbību valsts prezidentam un jānodrošina brīva pieeja visai informācijai, kas nepieciešama audīta veikšanai.

Izvērtējot šo pārvaldības modeli var uzskatīt, ka tā priekšrocība ir tieši iespēja ātri reaģēt uz notikumiem tirgos un ātri, bez birokrātiskas saskaņošanas pieņemt lēmumu par investīciju veikšanu, neveikšanu vai kapitāla daļu iegādi vai to atsavināšanu, tādējādi, iespējams, izvairoties no zaudējumiem, kas varētu rasties, ja lēmuma saskaņošanai būtu nepieciešams papildu laiks.

5.3. Kopsavilkums

1. Valstij piederošajām KS ir tiesības iesaistīties citās KS, ievērojot valstī noteikto vispārējo tiesisko regulējumu, izņemot gadījumus, kad valsts KS tas ir īpaši aizliegts;
2. pārsvarā gadījumos valstīs nav regulēts jautājums par valsts KS tiesībām (nosacījumiem un ierobežojumiem) iesaistīties citās KS;
3. valsts var izvirzīt priekšnosacījumus valsts KS dalībai citās KS, piemēram, sabiedrisku mērķu īstenošanai;

4. atbilstoši Somijas praksei valsts KS pirms lēmuma pieņemšanas par kapitāla daļu iegūšanu citā KS, jāizvērtē:
 - 4.1. investīciju ienesīgums;
 - 4.2. investīciju pamatotība ar nacionāliem mērķiem;
 - 4.3. kapitāla daļu turētāja iespējas ietekmēt sabiedrības darbību;
 - 4.4. investīciju nozīme valsts KS kopējā portfeli;
5. valsts var iesaistīties komercdarbībā, dibinot holdinga sabiedrību, kura ir kapitāla daļu turētājs citās KS. Ārvalstu praksē šādas holdinga sabiedrības iesaistās citās KS gan sabiedrības interesēs, gan peļņas gūšanas nolūkā;
6. ārvalstu prakses piemēri liecina, ka ekonomiski veiksmīgākas ir tās valstij piederošās holdinga sabiedrības, kurām ir pietiekami liela autonomija lēmumu pieņemšanā (tai skaita attiecībā uz dalību vai dalības izbeigšanu citās KS), jo tās var efektīvāk reaģēt uz izmaiņām tirgū;
7. pastāv valstis, kur gadījumos, kad valsts KS ir tiesības iesaistīties citās KS atbilstoši vispārējam tiesiskajam regulējumam, ir pienākums publiski sniegt informāciju par pieņemtā lēmuma motīviem;
8. atsevišķas valstis ir noteikušas, ka KS ar valsts kapitāla daļu ir tiesības iesaistīties vai dibināt KS tikai tādās nozarēs (jomās), kur darbojas patī KS.

6. Kapitālsabiedrību ar valsts daļu finansēšanas modelis

Šis sadaļas ietvaros skatīti analizē iekļauto valstu KS finansēšanas modeļi un sniegts ieskats par nosacījumiem valsts atbalsta sniegšanai ES.

KS atlasītas pēc principa, lai tiktu apskatīts pēc iespējas plašāks nozaru loks.

6.1. Analizē izmantotā informācija

Analizē izmantotā informācija par piemēriem, kā tiek finansētas valsts īpašumā esošas KS un kādi nosacījumi attiecas uz līdzekļu piešķiršanu tām, iegūta no šādiem informācijas avotiem:

- analizē iekļauto valstu gada pārskati;
- analizē iekļauto valstu Finanšu ministriju interneta vietnē publiski pieejamā informācija;
- citi informācijas avoti, uz kuriem norādītas atsauces.

Padziļināta izpēte tiks veikta par šādu valstu KS un pārvaldības institūciju finansēšanas modeļiem:

- Lielbritānija;
- Zviedrija;
- Somija.

6.2. KS ar valsts daļu finansēšanas principi

Valsts palīdzība (*state aid*), pamatojoties uz Konsolidētā Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 2.sadaļas 87.panta nosacījumiem, kopējā ES tirgū nav saderīga ar palīdzību (gan finansiālu, gan cita veida), [...] „kas rada vai draud radīt konkurences traucējumus, dodot priekšroku atsevišķiem uzņēmumiem vai atsevišķu preču ražošanai, ciktāl šāda palīdzība iespaido tirdzniecību starp dalībvalstīm”.⁸⁵

„Valsts palīdzību var uzskatīt par saderīgu ar kopējo tirgu:

- palīdzību, kas veicina ekonomikas attīstību apgabalos, kur dzīves līmenis ir ārkārtīgi zems vai kur valda liels bezdarbs;
- palīdzību, kas veicina kāda svarīga projekta īstenojumu visas Eiropas interesēs vai novērš nopietnus traucējumus kādas dalībvalsts tautsaimniecībā;

⁸⁵<http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/LV/publikacijas/konsolidetsekligums-17.pdf>

- palīdzību, kas veicina atsevišķu saimniecisko darbību vai atsevišķu tautsaimniecības jomu attīstību, ja šādai palīdzībai nav tāds nelabvēlīgs iespaids uz tirdzniecības apstākļiem, kas būtu pretrunā vispārējām interesēm;
- palīdzību, kas nodrošina kultūras un kultūras mantojuma saglabāšanu, ja tāda palīdzība neiespaido tirdzniecības apstākļus un konkurenci ES kopienā tiktāl, lai šī palīdzība būtu pretrunā kopējām interesēm;
- citu kategoriju palīdzību, ko Padome pēc EK priekšlikuma var noteikt ar lēmumu, kuru pieņem ar kvalificētu balstu vairākumu”.⁸⁶

ES konkurences principi, kas tiek regulāri pārskatīti, lai tie pēc iespējas efektīvāk ietekmētu ES kopējā tirgus attīstību, ir ieviesti katras ES dalībvalsts nacionālajos normatīvajos aktos. Šobrīd aktuālā versija par valsts palīdzību (izņemot lauksaimniecību un zivsaimniecību) ietverta 2011.gada 1.marta pārskatītajā ES Konkurences likumu (*EU Competition Law*) kopumā.⁸⁷

No ES normatīvo aktu bāzes par konkurenci un valsts atbalstu izriet vairāki principi, kas tiek lietoti praksē. Piemēram, tirgus ekonomikas investora princips (*The Market Economy Investor Principle – MEIP*) norāda, ja valsts institūcija sniedz finansiālu atbalstu (investīciju) ar nosacījumiem, kuriem teorētiski, darbojoties tirgus konkurences apstākļos, piekristu privātais investors, tad tas nav formulējams kā valsts atbalsts. Līdzīgi, atsevišķos gadījumos arī tirgus ekonomikas garantētāja princips (*The Market Economy Guarantor Principle – MEGP*) var netikt interpretēts kā valsts atbalsts, taču tas notiek retos gadījumos.⁸⁸

EK lielākoties atsevišķi skata konkrētus valsts atbalsta piešķiršanas gadījumus un vērtē to ietekmi uz kopējo ES konkurenci. Nereti tieši komersanti, kas darbojas tirgus konkurences apstākļos vēršas EK ar iesniegumu, ka valsts atbalsts konkurējošai sabiedrībai rada ietekmi uz kopējo konkurenci ES.

Nepārvaramas varas (*force majeure*) gadījumos EK pieņem lēmumus, kas var neatbilst konkurences noteikumiem. Nesenās finanšu krīze ir piemērs tam, ka tika atļauts sniegt finansiālu palīdzību komercbankām.⁸⁹

⁸⁶<http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/LV/publikacijas/konsolidetsekligums-17.pdf>

⁸⁷<http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/LV/publikacijas/konsolidetsekligums-17.pdf>

⁸⁸http://ec.europa.eu/competition/state_aid/legislation/compilation/state_aid_11_03_11_en.pdf

⁸⁹ http://ec.europa.eu/competition/publications/cpn/2002_2_23.pdf

⁹⁰ http://ec.europa.eu/competition/state_aid/legislation/banking_crisis_paper.pdf

6.3. Valstu informācija

Lietuva. Kārtība, kādā tiek piešķirti valsts līdzekļi KS adaptēti valsts normatīvajos aktos, ņemot vērā ES uz konkurenci attiecināmos normatīvos aktus. Konkurences Padome ir atbildīga par konkurences ievērošanu, valstij piešķirot finansējumu KS. Finanšu krīzes ietekmē valdība piešķīra ārpuskārtas finansiālo palīdzību bankām⁹⁰ un, veicinot reģionu attīstību, arī trīs lidostām.⁹¹ Abus lēmumus apstiprināja EK.

KS finansēšanas modeļi ir atšķirīgi starp nozarēm, kurās tās darbojas.

<i>JSC Lietuvos geležinkeliai</i> (dzelzceļa kravu pakalpojumi)	Lielākie finanšu avoti dažāda veida apjomīgiem projektiem un investīciju programmām ir aizņēmumi no starptautiskiem aizdevējiem (<i>Nordic Investment Bank, ERAB</i>), kā arī no saimnieciskās darbības.
<i>Lietuvos Paštas</i> (pasta pakalpojumi)	Lielākais šī brīža finanšu avots ir vietējās komercbankas (<i>AS bankas Snoras</i>) aizdevums. Citu finanšu avotu vidū ir saimnieciskās darbības peļņa, starptautiskās Pasta Savienības subsīdijas, kā arī valdības dotācijas universālā pasta pakalpojuma sniegšanai.
<i>Klaipēdos nafta</i> (Klaipēdas Nafta)	Šobrīd vienīgais finansēšanas avots ir saimnieciskās darbības peļņa.
<i>Lietuvos Juru Laivininkyste</i> (Lietuvas Kuģniecība)	Lielāko finansēšanas avotu veido komerckredīts no <i>SEB</i> bankas.
<i>Oro navigacija</i> (Aeronavigācija)	Daļa no finansējuma nāk no valsts piešķirtajām subsīdijām.
<i>Vilniaus airport</i> (Viļņas lidosta)	KS darbība tiek finansēta no valsts piešķirtajām subsīdijām, ES Kohēzijas fonda, kā arī no saimnieciskās darbības peļņas.
<i>Lietuvos Enerģija</i> (enerģētika)	Nozīmīgākie finansējuma avoti ir komercbanku piešķirtie kredīti (<i>DnB Nord, Swedbank, UniCredit Bank Lithuania Branch</i>), kā arī valsts subsīdijas meitas sabiedrību iegādei (investīcijas).
<i>LitGri</i> (elektroenerģijas transmisijas operators)	Valsts KS aktīvu iegādei (plānotajām investīcijām) piešķīrusi subsīdiju. Atlikušais finansējums nāk no KS saimnieciskās darbības peļņas

⁹⁰ <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/1032>

⁹¹ <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/1386&format=HTML&aged=0&language=EN>

Igaunija. ES normatīvā bāze attiecībā uz valsts atbalsta sniegšanu adaptēta Konkurences likumā.⁹²

Valsts līdzekļu un garantiju piešķiršanu koordinē Finanšu ministrijas Publisko iepirkumu un valsts atbalsta departaments. Šis departaments sniedz ieteikumus un norādes par Valsts līdzekļu piešķiršanu un gatavo ziņojumus EK par valsts sniegtajiem atbalstiem. Šis departaments nav atbildīgs par valsts atbalsta sniegšanu tādās nozarēs kā zemkopība, mežsaimniecība, zivsaimniecība un transports. Par šīm nozarēm atbildīga ir Zemkopības ministrija (par zemkopību, mežsaimniecību un zivsaimniecību) un Ekonomikas un komunikāciju ministrija (par transportu). Atsevišķi var atzīmēt EK 2006.gada lēmumu, ar kuru Igaunijas valdībai tika atļauts veidot reģionālo karti, uz kuras pamata no 2007.gada līdz 2013.gadam tika un šobrīd vēl tiek piešķirts valsts atbalsts, lai stiprinātu mazāk attīstītus valsts reģionus un izlīdzinātu vispārējo dzīves līmeni.⁹³

2010.gada jūlijā EK apstiprināja valsts atbalsta piešķiršanu platjoslas ātrgaitas interneta infrastruktūras izveidei visā valsts teritorijā, jo tas atbilst ES „Digitālās programmas Eiropai” (*Digital Agenda*) plāniem, neietekmējot konkurenci. Šī infrastruktūra būs pieejama visiem interneta pakalpojumu sniedzējiem.⁹⁴

2011.gada martā EK uzsāka izmeklēšanu par valdības plāniem piešķirt līdzekļus elektrostaciju izveidei, kas pēc EK izteiktā viedokļa varētu neatbilst ES kopienas valsts līdzekļu piešķiršanas noteikumiem un būt pretrunā ar konkurences ievērošanu.⁹⁵

KS tiek finansētas dažādos veidos. Lai pēc iespējas plašāk tiktu aptverti visi veidi, nākamajā tabulā ir apskatīti dažādu KS finansēšanas avoti.

<i>Eesti Energia</i> (elektroenerģijas ražošana un pārdošana)	KS pamatā tiek finansēta no diviem komerciāliem ilgtermiņa aizņēmumiem, ko nodrošina <i>Nordic Investment Bank un Nordea</i> . Neliela daļa no finansējuma nāk no ES Kohēzijas fonda līdzekļiem un valdības līdzfinansējuma. Turklāt uzņēmums ir izdevis arī parādzīmes, kas tiek kotētas Londonas fondu bīržā.
<i>Tartu Pukkol</i> (mežu pārvaldība)	Lielākoties KS tiek finansēta no saimnieciskajā darbībā gūtās peļņas. 2007.gadā valsts piešķir vienreizēju dotāciju.
<i>Tallinna Sadam</i> (Tallinas osta)	Blakus saimnieciskajā darbībā gūtai peļņai, KS aktīvi iesaistās Kohēzijas fonda (<i>TEN-T</i>) līdzekļu apgūšanā. Uzņēmums ir izdevis arī parāda vērtspapirus.
<i>Eesti Vedelkütusevaru</i>	KS tiek finansēta no paša uzņēmuma saimnieciskās darbības

⁹²<http://www.legalex.ee/et/andmebaas/tekst.asp?loc=text&dok=X50066K6&keel=en&pg=1&ptyyp=RT&lyyp=X&query=konkurentsiseadus>

⁹³http://ec.europa.eu/competition/state_aid/register/ii/doc/N-466-2006-WLWL-en-13.09.2006.pdf

⁹⁴<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/975>

⁹⁵<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/349>

<i>Agentuur</i>	peļņas.
<i>Metrosert</i> (metroloģijas centrs)	KS tiek finansēta no valsts dotācijām gan aktīvu iegādei, gan ikgadējiem izdevumiem, kā arī no saimnieciskajā darbībā gūtajiem ienākumiem.

Finanšu ministrija atsevišķos gadījumos piešķir aizdevumus KS, taču vienmēr pamatojoties uz tirgus procentu atmaksas nosacījumiem.⁹⁶

Vācija. Ekonomikas un tehnoloģiju ministrija ir atbildīga par ES valsts atbalsta normatīvo aktu ieviešanu visās jomās, izņemot lauksaimniecību, transportu un sociālo dzīvokļu celtniecību. Par šiem jautājumiem ir atbildīgas attiecīgās ministrijas.⁹⁷

Tā kā valsts īpašumā ir liels skaits KS, tad arī finansēšanas modeļi ir ļoti dažādi. Ir KS, kas tiek finansēti galvenokārt tikai no pašu KS saimnieciskās darbības, savukārt, citu KS galvenais finansēšanas avots ir ilgtermiņa aizņēmumi. Arī parāda vērtspapīru emitēšana ir izplatīts finansēšanas veids.

EK sāks izmeklēt atbilstību valsts līdzekļu piešķiršanai automobiļu ražotājiem (*BMW* un *Volkswagen*), lai gan Vācijas valdība pamatoja to ar vides un enerģijas politikas pamatnostādņiem. Nesen EK atļāva piešķirt valsts atbalstu Drēzdenes mikroprocesoru ražotājiem, jo šajā valsts reģionā pastāv liels bezdarba līmenis.⁹⁸

Lielbritānija. Valdība nosaka maksimālo subsīdiju un papildu aizdevuma apmēru valdības izsniegtajiem aizdevumiem KS no Nacionālā parādu fonda (*National Loans Fund*). Lielākajai daļai KS tiek atļauts aizņemt ilgtermiņa aizņēmumus tikai no šīs institūcijas.⁹⁹ Taču praksē pastāv atsevišķi izņēmumi.¹⁰⁰

Galvenais nosacījums, pēc kura periodiski tiek piešķirti līdzekļi valstij piederošajām akciju sabiedrībām, ir to budžeta tips un vai tā pilda kādu publiskās pārvaldes uzdevumu.

Gadījumā, ja KS pilda kādu deleģētu publiskās pārvaldes funkciju vai veic kādu sociālu labumu (*social policy*), tad attiecīgā ministrija var piešķirt subsīdijas.

Ministrija var uztvert attiecīgo KS kā konkrēto sociālo funkciju nodrošinātāju (*handling agent*). Šādā gadījumā ministrija apmaksā tās izmaksas, kas rodas, KS sniedzot konkrēto pakalpojumu, kas saistīts ar publiskās pārvaldes funkcijas veikšanu (līdzīgi kā universālā pakalpojuma sniegšanas gadījumā).

⁹⁶http://ec.europa.eu/competition/state_aid/legislation/compilation/state_aid_11_03_11_en.pdf

⁹⁷<http://www.bmw.de/BMWi/Navigation/Europa/Wirtschaftsraum-Europa/beihilfen,did=141528.html>

⁹⁸ <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,15230457,00.html>

⁹⁹http://www.hm-treasury.gov.uk/psr_spend_plancontrol.htm

¹⁰⁰<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1974/8/contents>

Subsīdijas var piešķirt arī ministrija, kuras turējumā neatrodas attiecīgā uzņēmuma kapitāla daļas tajos gadījumos, kad konkrētā KS veic kādu publiskās pārvaldes uzdevumu konkrētajai ministrijai.

KS nav jāmaksā dividendes, ja Valsts kase un attiecīgā ministrija, kuras turējumā atrodas akciju sabiedrība, nolēmj, ka attiecīgās atdeves neizpildīšana bija ārēju tirgus apstākļu dēļ.¹⁰¹

Kārtība, kādā tiek piešķirti līdzekļi no valsts budžeta, tiek lemta parlamentā, kad katra ministrija argumentē un prezentē budžeta projektu ar nepieciešamo līdzekļu apmēru un izlietošanu katrai tās pārraudzībā esošajai KS.

Akcionāra izpildinstitūcijas (*Shareholder executive* - SE) finansēšana, kas ir atsevišķa Uzņēmējdarbības, inovāciju un prasmju ministrijas (*Business, Innovation and Skills Department* – BIS) struktūrvienība, notiek atsevišķi. SE ir atvēlēts konkrēts finansējums no valsts budžeta. Katru gadu valdībai tiek iesniegts SE vadības komandas budžeta projekts, kur tiek ietvertas administrācijas izmaksas, kā arī prognoze par konsultāciju izmaksām (daļa no konsultācijām tiek iepirkta ārpusvalsts jomā).¹⁰²

Centrālā pārvaldības iestāde tiek finansēta no turējumā KS peļņas daļas, kā arī konsultācijām finanšu jomā.

KS pēc līdzekļu piešķiršanas no valsts budžeta var iedalīt šādās grupās:

- publiskās akciju sabiedrības (*public corporations*), kurām valsts piešķir vismaz daļēju finansējumu;
- pašfinansētās publiskās akciju sabiedrības (*self-financing public corporations*), kurām valsts nepiešķir finanšu līdzekļus. Šīs sabiedrības nepilda deleģētu publiskās pārvaldes uzdevumu un tām nav valsts iepirkumu ietekme.

Pašfinansētām publiskām akciju sabiedrībām ienākumiem ir jānāk no pārdotajām precēm un pakalpojumiem konkurētspējīgā tirgū nevis no administratīvajiem iekasējumiem. Šādai KS jāstrādā ar peļņu un tā nedrīkst izmantot subsīdijas vai citu valsts finanšu atbalstu.

<p><i>Met Office</i> (meteoroloģijas aģentūra)</p>	<p>Šī publiskā KS saņem lielu finansiālo atbalstu no valsts subsīdiju veidā. Galvenokārt subsīdijas tiek piešķirtas pētniecībai, lai sekmētu klimata izmaiņu ietekmi uz dažāda veida tautsaimniecībai svarīgām nozarēm. Pēdējais lielais projekts (lieldatora iegādei) tika sponsorēts no valdības budžeta līdzekļiem. Akciju sabiedrība kopumā tiek finansēta no līdzekļiem, ko piešķir dažādas ministrijas, privāti uzņēmumi, kā arī ārvalstu iestādes. Nereti līdzekļi tiek piešķirti pēc kādu</p>
--	---

¹⁰¹http://www.hm-treasury.gov.uk/d/consolidated_budgeting_guidance201011.pdf

¹⁰²<http://www.bis.gov.uk/policies/enterprise-and-business-support/access-to-finance/enterprise-finance-guarantee/efg-guidance>

	komiteju iesniegumiem valdībai (piem., <i>Commons transport committee</i>). ¹⁰³
Royal Mint (monētu ražošana)	KS tiek finansēta no paša uzņēmuma saimnieciskā darbības peļņas.
<i>Royal Mail</i> (pasta pakalpojumi)	<i>Royal Mail</i> pēc juridiskā statusa ir pašfinansēta akciju sabiedrību, taču saņem valsts atbalstu subsīdiju veidā. Saistībā ar šo KS nesēn ir izskanējušas sūdzības par konkurences noteikumu pārkāpumiem saistībā ar valsts piešķirtajiem aizdevumiem. KS konkurenti, ņemot vērā Lielbritānijas pasta tirgus liberalizācijas statusu, uzskata, ka <i>Royal Mail</i> pensiju fonda un cita veida aizdevumi (piem., aizdevums no BIS, lai varētu turpināt reģionālo pasta nodaļu darbību) krasi ietekmē konkurenci un sniedz <i>Royal Mail</i> konkurences priekšrocību. ES lēmums šajā lietā paredz, ka <i>Royal Mail</i> ir jāatgriežas aizņēmums, kas bija paredzēts pensiju fonda stabilizēšanai.

Atsevišķi var apskatīt finanšu iestādes, kuras valdība nacionalizēja finanšu krīzes rezultātā (piem., *Northern Rock*, *Royal bank of Scotland*). Lēmumi par šo banku toksisko aktīvu pārņemšanu tika nolemti valstiskā līmenī un šis KS tiks finansētas īslaicīgi, lai stabilizētu to darbību un atrastu tām pircēju.

Svarīgi minēt, ka KS nedrīkst ņemt ilgtermiņa aizņēmumus no privātām finanšu iestādēm, jo šāda veida aizdevumus sniedz valsts, ja tas parlamentā tiek atzīts par nepieciešamu. Šis noteikums ieviests ar domu, ka valsts var aizņemties par izdevīgākām procentu likmēm, tomēr valsts neizsniedz KS ilgtermiņa aizdevumus par procentu likmēm, kas ir zemākas nekā tirgū, lai nodrošinātu komerciālu noteikumu ievērošanu visiem tirgus spēlētājiem.

Zviedrija. Par valsts palīdzību un atbalsta piešķiršanu atbildīga Uzņēmumu, enerģētikas un komunikāciju ministrija, kas arī ziņo EK par valsts līdzekļu piešķiršanu.^{104,105} Zviedrijas konkurences padome uzrauga valsts līdzekļu piešķiršanu un konkurences principu ievērošanu.¹⁰⁶

Ņemot vērā to, ka uz Zviedrijas valsts īpašumā esošajām KS attiecas tā pati likumdošana, kas uz privātajiem uzņēmumiem, tad arī valsts garantiju piešķiršanas nosacījumi ir tādi paši kā privātajiem uzņēmumiem. Valsts dotāciju vai subsīdiju veidā piešķir finansējumu tām KS, kuras specializējas kādas konkrētas darbības īstenošanā vai kurām ir konkrēti

¹⁰³<http://www.dailyfinance.co.uk/2011/05/12/bungling-met-office-to-get-extra-10m/>

¹⁰⁴<http://www.sweden.gov.se/sb/d/13166/a/19592>

¹⁰⁵<http://www.regeringen.se/sb/d/2112/a/19592>

¹⁰⁶http://www.kkv.se/default_218.aspx

deleģēti valsts publiskās pārvaldes uzdevumi. Atbildību par subsīdiju piešķiršanu savā starpā daļa valdība un attiecīgo pašvaldību vadības. Valdība iesniedz un prezentē parlamentam priekšlikumus-likumprojektus par jautājumiem saistībā ar līdzekļu piešķiršanu dažādiem mērķiem. Parlamenta apstiprinātā gala ziņojumā tiek uzstādīti finanšu ietvari aģentūrām un organizācijām, kurām tiek piešķirtas subsīdijas. Šīs aģentūras un organizācijas tālāk pašas lemj par līdzekļu konkrētu izlietošanu.

Valsts finansējums dotāciju veidā 2010.gadā tika piešķirts 12 no 57 valstī pilnībā vai daļēji piederošajām sabiedrībām. Galvenokārt valsts piešķir dotācijas KS, kas darbojas kultūras jomā. Šīm KS piešķirto dotāciju apmērs gadu no gada ir tikpat kā nemainīgs. Lai gan ik pa laikam jaundibinātām KS tiek piešķirts ievērojams finanšu līdzekļu apjoms, tendence rāda, ka valsts piešķirto līdzekļu apjoms procentuāli no KS apgrozījuma samazinās (sk. Pielikumā Tabulu Nr.6.1).

Vairākām KS, kuras pilda kādu speciālu sociālo uzdevumu, tiek noteikts, ka tās nedrīkst ņemt aizņēmumus, bet tām jānodrošina saimnieciskā darbība no pašu kapitāla. Katrai KS ir jānosaka kapitāla izmaksas.

Centralizētās pārvaldības ietvaros, atbildīgo institūciju finansējums tiek piešķirts no valsts budžeta līdzekļiem.

KS, kas nepilda kādu sociālu funkciju vai kas neīsteno kādu valsts programmu, darbība tiek finansēta galvenokārt no peļņas vai aizņēmumiem.

<p><i>Akademiska Hus</i> (nekustamie īpašumi)</p>	<p>Ši KS ir viena no tām, kurai ir skaidri noteikts finansēšanas modelis. Kopš 1996.gada sabiedrība aizņemas publiskajā tirgū, emitējot dažāda veida parāda vērtspapirus. Šobrīd <i>Akademiska Hus</i> ir emitējusi četru veidu vērtspapīru programmas, līdz ar to šai KS ir būtiski saglabāt labu kredītreitingu.¹⁰⁷</p>
<p><i>Sveaskog</i> (mežsaimniecība)</p>	<p>KS tiek finansēta galvenokārt no parāda vērtspapīru programmas.¹⁰⁸</p>

Budžeta likumprojekta ietvaros ir arī īpašas programmas, kurās tiek piešķirti līdzekļi konkrētiem projektiem un ar tiem saistītām KS, piemēram, *ALMI* imigrējošo uzņēmēju projektam.¹⁰⁹

Somija. ES normatīvie akti attiecībā uz valsts līdzekļu piešķiršanu un konkurenci ir ieviesti nacionālajā līmenī atsevišķos normatīvajos aktos, piemēram, likumā par eksporta

¹⁰⁷<http://akademiskahus.se/index.php?id=525>

¹⁰⁸<http://www.sveaskog.se/en/About-Sveaskog/Financial-information/Financing/>

¹⁰⁹<http://www.regeringen.se/sb/d/8186/a/80527>

garantijām vides aizsardzības jomā, kuģu būvniecībā un specializētās Somijas finansēšanas institūcijas finansēšanas sniegšanas noteikumos.¹¹⁰

Nodarbinātības un ekonomikas ministrija ir atbildīga par valsts līdzekļu piešķiršanu, kā arī uzrauga reģionālo centru un garantiju aģentūru darbu attiecībā uz valsts līdzekļu piešķiršanu.¹¹¹

Centrālā pārvaldības KS – *Solidium* – tiek pamatā finansēta no tās turējumā esošo KS peļņas daļas.

2011.gada jūlijā EK atzina, ka piešķirtais finansējums nekustamā īpašuma komersantam kādā Somijas pašvaldībā ir pretrunā ar ES konkurences noteikumiem, jo pašvaldības piešķirto subsīdiju noteikumi neatbilda tirgus situācijai.¹¹²

Somijā KS ir vairāku veidu finansēšanas modeļi.

<i>Finnair</i> (aviācija)	Uzņēmuma investīcijas tiek finansētas galvenokārt no pagarinātā Eiropas Investīciju bankas ilgtermiņa aizdevuma. <i>Finnair</i> izmanto arī finanšu līzingu (<i>financial leasing</i>) kontraktus ar eksporta kredītaģentūrām. Lai stiprinātu KS finanšu pozīciju (bilanci) tika emitēti hibrīda parāda vērtspapīri (<i>hybrid bonds</i>). Būtiskākie finansēšanas avoti ir sindicētie kredīti, komerciālo vērtspapīru programmas, kas ir apdrošinātas ar pensiju fondu līdzekļiem (<i>option of loan-back of employment pension fund</i>), kā arī iepriekšējo periodu nesadalītā peļņa.
<i>Fortum</i> (enerģētika)	Uzņēmums tiek finansēts no saimnieciskās darbības peļņas. Ar opciju palīdzību ir apdrošināti (<i>hedged</i>) elektroenerģijas pārdošanas apjomi.
<i>Destia</i> (būvniecība)	Būtiskākais finansēšanas avots ir ilgtermiņa komerckredīts.
<i>Fingrid</i> (enerģētika)	Lielākā daļa finansējuma nāk no emitētajiem parāda vērtspapīriem. Jaunākajai investīciju programmai ir veikts arī aizņēmums konkrētā finanšu institūcijā.
<i>Gasum</i> (gāzes eksports)	Uzņēmums tiek finansēts no saimnieciskās darbības ieņēmumiem un aizņēmumiem no finanšu institūcijām.
<i>Itella</i> (pasta pakalpojumi)	Galvenokārt uzņēmums tiek finansēts no emitētajiem parāda vērtspapīriem un pensiju uzkrājumiem, kā arī no īstermiņa līzīgiem un iepriekšējo gadu nesadalītās peļņas. Sindicētā kredīta nodaļa ir atbildīga vērtspapīru programmu, kas arī sniedz

¹¹⁰ <http://www.tem.fi/index.html?l=en&s=2608>

¹¹¹ <http://www.tem.fi/index.html?l=en&s=34>

¹¹² <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/870&type=HTML>

	līdzekļus uzņēmuma finansēšanai.
<i>VR-Group</i> (vilcienu apsaimniekošana)	Uzņēmums tiek finansēts no saimnieciskās darbības ieņēmumiem, kā arī neliela komerckredīta.

Daudzi Somijas valstij daļēji vai pilnībā piederošie uzņēmumi aktīvi izmanto finanšu instrumentus, lai apdrošinātu saimniecisko darbību un ilgtermiņa aizņēmumus.

Dānija. Nacionālie normatīvie akti attiecībā uz valsts atbalsta sniegšanu ir veidoti, ņemot vērā ES regulējumu attiecībā uz konkurenci un valsts atbalsta sniegšanu.

Naviair (aeronavigācija)	Uzņēmums tiek finansēts no valsts izsniegtā mērķaizdevuma, kā arī neliela komerckredīta.
-----------------------------	--

Singapūra. Publiski nav pieejama informācija par valsts līdzekļu piešķiršanas nosacījumiem. Valstij caur *Temasek* piederošajās KS ir atšķirīgs finansēšanas modelis.

6.4. Kopsavilkums

ES normatīvā bāze attiecībā uz valsts atbalsta sniegšanu attiecas uz visām ES valstīm. Kopējie ES tirgus konkurenci ietekmējošie valsts atbalsta sniegšanas gadījumi tiek atsevišķi vērtēti un tiek noteikta to atbilstība.

Ārvalstu pieredze kapitālsabiedrību finansēšanas modeļu izvēlē liecina par dažādību ne tikai nozaru starpā, bet arī starp līdzīgām nozarēm dažādās valstīs. (sk. Pielikumā Tabulu Nr.6.2).

Ārvalstu KS ir šādi finansēšana avoti:

- valsts piešķirti kredīti;
- nacionālais parādu fonds;
- subsīdijas;
- ES fondi;
- komerckredīti;
- vērtspapīri;
- lizingi;
- iepriekšējo periodu nesadalītā peļņa;
- dažādifinanšu instrumenti.

Finansēšanas modeļu izvēles kritēriji atšķiras ne tikai valstu valdību atšķirīgās pieejas dēļ, bet arī kapitālsabiedrību vadības stratēģijas un uzņēmumu atšķirīgo iespēju dēļ. Piemēram,

parādījumu emitēšanas iespējas ir relatīvi lielākas lielām KS. Prakse parāda, ka arī līdzīgas KS, kas darbojas vienā nozarē, bieži tiek finansētas atšķirīgos veidos.

KS, kas darbojas komerciāla mērķa vadītās ar peļņas gūšanu kā prioritāru no valsts saņem finansējumu tikai uz tādiem pašiem apstākļiem kā privātā sektora dalībnieki. Šīs KS pārsvarā finansējas no saimnieciskās darbības peļņas, komercaizņēmumiem un parāda vērstpapīriem. Kapitāla pietiekamības rādītājs ir prioritārs nosacījums finansēšanas veidam.

Zviedrijā valsts finansējumu pamatā saņem KS, kas pilda kādu speciālu valsts uzdevumu, piemēram, valsts pārvaldes deleģētu uzdevumu. Dotāciju apjomu nosaka valdība pēc kapitāla daļu turētāja pamatojuma finansējuma izlietojumam. Centrālās pārvaldības iestādes tiek finansētas no valsts budžeta līdzekļiem.

Lielbritānijā valsts finansējumu piešķir galvenokārt tām KS, kas pilda kādu speciālu uzdevumu. Ja KS veic konkrētu uzdevumu, kas tai noteikts ar valdības lēmumu, tad izmaksas, kas rodas, realizējot šo uzdevumu, tiek kompensētas. Valsts finansējuma apjomu nosaka valdība pēc kapitāldaļu turētāja prezentācijas pirms kārtējā gada budžeta pieņemšanas. Valsts politikas ietvaros KS pašas reti var aizņemties, jo valsts uzskata, ka tā var iegūt aizņēmuma uz izdevīgākiem nosacījumiem. Centrālā pārvaldības institūcija tiek finansēta no turējumā esošo KS peļņas daļas un sniegtajām finanšu konsultācijām.

Somijā valsts finansējumu saņem tikai aģentūras un citas organizācijas, kas veic speciālus uzdevumus. KS finansējumu saņem tikai uz tādiem pašiem nosacījumiem kā privātais sektors. Centrālā pārvaldības institūcija tiek finansēta no turējumā esošo KS peļņas daļas.

Kā redzams, būtiskākā atšķirība pastāv starp Lielbritānijas un Somijas/Zviedrijas KS finansēšanu, jo Lielbritānijā KS pašas lielākoties nevar aizņemties, bet to dara valsts, jo var iegūt zemāku aizdevuma procenta likmi.

6.5. Ieteikumi

6.5.1. Centrālās institūcijas finansēšana

Prickšrocība finansējuma piešķiršanai centrālajai iestādei no turējumā esošo KS peļņas ir, ka tiek mazāk iesaistīti tiešie valsts budžeta līdzekļi. Taču tādā veidā centrālā institūcija var tikt tiešā vai mazāk tiešā veidā ietekmēta no pārraudzībā esošajām KS (*regulatory capture*). Centrālās institūcijas finansēšana no valsts budžetiem var tikt ietekmēta, ja valsts budžeta līdzekļi, kas paredzēti šai institūcijai, tiek samazināti. No otras puses, ņemot vērā, ka KS peļņas tiek pārskaitīta valsts kasē dotāciju veidā, tad valsts var konkrētu daļu nodot centrālās institūcijas finansēšanai.

Ņemot vērā atšķirīgu finansēšanas līdzekļu nepieciešamības elastību, nepieciešamo apjomu, produktu un pakalpojumu pieprasījuma cikliskās izmaiņas gada laikā, būtu jānodala tās KS, kas pilda kādu speciālu uzdevumu (piemēram, valsts pārvaldes deleģētu)

un saņem par to valsts finansējumu no tām, kas darbojas tirgus komerciāla mērķa vadītas nesaņem valsts dotācijas.

Būtu jāizvērtē, vai valsts finansējums tiek piešķirts pirms deleģēto pakalpojumu sniegšanas, nosakot konkrētus apjomus, kas būtu jāsniedz vai pēc, izvērtējot sniegto apjomu un finanšu līdzekļus, kas tika patērēti šos pakalpojumus sniedzot.

6.5.2. Kapitālsabiedrības, kas darbojas komerciāla mērķa vadītas

KS, kas darbojas komerciāla mērķa vadītas, svarīgi būtu uzstādīt konkrētu saistību un kapitāla attiecības koeficienta (*debt/equity ratio*) mērķi un regulāri pārbaudīt tā izpildi. Šo koeficientu vajadzētu izvērtēt atkarībā no nozaru specifikas un konkrētām darbībām, ko KS veic. Nosakot koeficientu, būtu jāņem vērā specifiskie riski, kas attiecas uz konkrētu KS. Atkarībā no šī koeficienta līmeņa varētu apsvērt alternatīvu finansēšanas avotu piesaisti, piemēram, parāda vērtspapīru emitēšanu, kas var tikt uzskatīta par mazāk ierobežojošu finansēšanas avotu. Aizņemoties no finanšu iestādēm, tiek noteikti ierobežojumi attiecībā uz piešķirto līdzekļu izlietojumu un jaunu investīciju piesaisti, kas varētu zināmā mērā ietekmēt KS attīstību.

Valsts izsniegtajiem aizdevumiem vajadzētu būt pamatotiem ar tirgus aizdevumu procentu likmēm un jābūt saskaņā ar ES uz konkurenci attiecināmo normatīvo aktu bāzi.

6.5.3. Kapitālsabiedrības, kas pilda speciālu uzdevumu

Jānosaka, kāda veida deleģētu funkciju vai citu speciālu uzdevumu veic katra atsevišķā KS un kāds apjoms valstij, finansējot konkrētos pakalpojumus, ir nepieciešams deleģētās funkcijas veikšanai.

Valsts finansējums būtu jāpiešķir pēc detalizētām diskusijām, kur katras KS kapitāldaļu pārvaldītājs argumentē līdzekļu nepieciešamību un izlietojuma lietderību. Diskusijām vajadzētu atvēlēt pietiekamu laiku, lai tās būtu objektīvas un argumenti tiktu pietiekami izsvērti.

Tām KS, kuru finanšu līdzekļu apgrozījumu pilnībā vai gandrīz pilnībā sastāda valsts finansējums par konkrētu deleģētu funkciju realizāciju, nevajadzētu būt uz peļņu orientētām. Atsevišķos gadījumos tās varētu veidot līdzekļu pārpalikumus no peļņas, kas gūti no pakalpojumiem, par kuriem valsts nepiešķir finansējumu. Cita iespēja ir no KS gūtās peļņas atļaut paturēt akcionāra noteiktu procentu apjomu KS tālākai attīstībai. Valsts, iespējams, var piešķirt mērķaizdevumu konkrētu investīciju projektu īstenošanai, taču tam jābūt pamatotam uz tirgus aizdevumu procentu likmēm. Kā alternatīvu valsts, iespējams, var piešķirt arī cita veida aizdevumu, kas pamatots akcionāra apstiprināta projekta realizēšanai.

KS, kurām daļu apgrozījuma sastāda valsts finansējums un daļu no apgrozījuma tās gūst no konkurences apstākļos sniegto pakalpojumu ienākumiem, vajadzētu nodalīt pakalpojumus, kas tiek finansēti no valsts piešķirtajiem līdzekļiem un kas no citiem saimnieciskās darbības ienākumiem. Par pakalpojumiem, kas tiek sniegti tirgus konkurences apstākļos KS vajadzētu būt iespējai ņemt papildu finansējumu komercbankās, ja tas ir pamatots ar ilgtermiņa plānu, kas ir akcionāra apstiprināts. Ja valsts piešķir aizdevumu, tad tam vajadzētu būt pamatotam uz tirgus procentu likmēm. Par pakalpojumiem, kas ir valsts deleģēta funkcija, būtu jāpiešķir atsevišķs finansējums, par kuru notiek vienošanās atbilstoši valsts normatīvo aktu bāzei.

7. Publisko tiesību subjekta dalības kapitālsabiedrībās darbības efektivitāte

7.1. Analīzē izmantotie informācijas avoti

Šīs sadaļas ietvaros izmantoti šādi informācijas avoti:

- analīzē iekļauto kapitālsabiedrību gada pārskati;
- informācija no publiskajiem datu avotiem un analīzē iekļauto kapitālsabiedrību interneta vietnēs sniegtā informācija.

7.2. Efektivitātes noteikšanas principi

Efektivitāti var vērtēt pēc šādām metodēm:

- finanšu rādītāju un citu kvantitatīvo rādītāju salīdzinājums pirms un pēc darījuma;
- ja KS kotēta fondu biržā, tad var vērtēt akciju cenu pirms un pēc akcionāru struktūras izmaiņām;
- kvalitatīvs ieviesto reformu izvērtējums, ņemot vērā uzlabotos iekšējo procesu vadības principus, u.c. rādītājus.¹¹³

7.3. Atsevišķu valstu kapitālsabiedrību informācija

Šajā sadaļā atsevišķu kapitālsabiedrību gadījumu izpētes līmenī salīdzināti finanšu rādītāji (apgrozījums, EBITDA, EBIT, kapitāla un aktīvu attiecība, aktīvu un kapitāla atdeves rādītāji, peļņas attiecība pret apgrozījumu), kā arī cita veida rādītāji (atsevišķos gadījumos darbinieku skaits, veiktās investīcijas, personāla izmaksas) pirms darījuma (*ex ante*), kad valsts privatizēja vai iegādājās KS un pēc tā (*ex post*).

Lai ietvertu pēc iespējas plašāku redzējumu par KS darbības efektivitāti, iekļautas dažādu valstu KS no dažādām nozarēm. Turklāt, lai izvērtētu veidus, kad valsts izmaina dalību kapitālsabiedrībās, iekļauti šādi darījumu veidi:

- liberalizācija rezultātā valsts uzsāk dalību;
- valsts daļēji privatizē KS, paturot izšķirošu ietekmi;
- valsts izbeidz monopola tirgus apstākļus un pārdod daļu aktīvu;
- valsts ilgākā laika posmā, pamazām samazinot valsts akciju kapitāla daļas, kļūst par mazākuma akcionāru;

¹¹³ Ernst & Young GPS Centre of Excellence Study: Government and Enterprise, Government as best in class shareholder, 2008.

- valsts palielina akciju kapitāla daļas un kļūst par vairākuma akcionāru.¹¹⁴

Lietuva. *Lietuvos Dujos* akciju kapitāla daļas 2002.gadā tika pārdotas Ruhrgas AG and E.ON Energie AG un 2004.gadā Krievijas dabas gāzes piegādātājam *Gazprom OAO*. 2011.gada pirmajā ceturksnī akcionāri sadalās šādi: *E.ON Ruhrgas International GmbH* - 38,91%, *Gazprom OAO* - 37,06% un Lietuvas republikas Enerģētikas ministrija - 17,70%.

Kopš KS privatizācijas būtiski samazinājies darbinieku skaits. Apgrozījums pieauga kopš 2002.gada. Lai gan finanšu krīzes rezultātā kapitāla un aktīvu atdeves rādītāji samazinājās, 2010.gadā gan atdeves rādītāji, gan neto peļņas marža sasniedza augstus rādītājus.

Lietuvos Dujos neregulētā dabas gāzes tirgus daļa 2003.gadā pieauga no 1,7% līdz 11,5%, galvenokārt, KS iegūstot tiesības *Lietuvos Elektrinė* gāzes piegādes iepirkumā. Kopš KS privatizācijas būtiski tika palielināts kapitāls, kas ļāva KS turpināt palielināt tirgus daļu.¹¹⁵

2004.gadā Lietuvas dabas gāzes tirgus tika liberalizēts. KS tirgus daļa palielinājās no 21% 2004.gadā uz 34,1% 2005.gadā¹¹⁶. 2009.gadā *Lietuvos Dujos* tirgus daļa Lietuvas dabas gāzes tirgū tika lēsta ap 40%.¹¹⁷

Lietuvos Dujos rādītāji, tūkstoši LTL

Valsts kapitāla daļa	Gads	Apgrozījums	EBITDA	EBIT	Kapitāls/Aktīvi	ROA	ROE	Darbinieku skaits	Neto peļņas marža
100%	2001
64%	2002	403	..	71,3	0,48	8,04%	16,82%	2 304	14,24%
64%	2003	468	..	93,6	0,53	9,62%	18,13%	2 222	13,20%
30%	2004	496	..	81,0	0,79	8,91%	11,22%	1 968	13,65%
18%	2005	608	..	58,8	0,82	2,06%	2,50%	1 955	7,60%
18%	2006	780	167,7	71,2	0,81	2,49%	3,09%	1 827	7,35%
18%	2007	1 024	219,2	124,6	0,78	4,23%	5,39%	1 813	10,15%
18%	2008	1 562	162,0	67,6	0,74	2,54%	3,41%	1 821	4,11%
18%	2009	1 271	214,8	117,1	0,78	3,71%	4,76%	1 787	7,46%
18%	2010	1 752	245,2	146,2	0,77	5,89%	7,67%	1 750	9,11%

¹¹⁴ OECD, *State Owned Enterprises and the Principle of Competitive Neutrality*, 2009.

¹¹⁵ *Lietuvos dujos* annual report 2003

¹¹⁶ <http://www.dujos.lt/index.php/media-service/press-releases/activities-results-of-lietuvos-dujos-ab-for-2005/438>

¹¹⁷ <http://www.dujos.lt/index.php/media-service/press-releases/unaudited-results-of-ab-lietuvos-dujos-for-2009/1893>

Igaunija. ES normatīvo aktu ietekmē, ņemot vērā enerģētikas tirgus liberalizācija un elektroenerģijas ražošanas un sadales atdalīšanu, 2009.gadā valsts iegādājās 100% elektroenerģijas sadales KS *Elering* kapitāla daļas. Kā redzams zemāk norādītajā tabulā, finanšu rādītāji kopš valsts dalības uzsākšanas nav būtiski izmainījušies. Turklāt arī kapitāla struktūra nav mainīta, kas lecina par valsts nelielu ietekmi uz KS darbību. Kopējās valsts ekonomikas izaugsmes rezultātā līdz ar apgrozījuma nedaudz uzlabojušies *Elering* atdeves rādītāji.¹¹⁸ Kopš *Elering* iegādes, šī valstij piederošā KS nav palielinājusi tarifus, bet grasās to darīt no 2012.gada sākuma.¹¹⁹

Elering rādītāji, miljoni EUR

Valsts kapitāla daļa*	Gads	Apgrozījums	EBITDA	EBIT	Kapitāls/Aktīvi	ROA	ROE
0%	2006 ^a	72	41	21	0,42	3,86%	9,90%
0%	2007 ^a	76	44	24	0,47	5,07%	11,00%
0%	2008 ^a	82	44	25	0,5	5,07%	10,50%
100%	2009	76	40	20	0,38	1,36%	6,10%
100%	2010	89	44	21	0,38	3,34%	9,00%

*Finanšu gads no aprīļa līdz martam

Vācija. 1999.gadā valsts izlēma sadalīt *Deutsche Post* pasta pakalpojumu KS un 50% akciju nodot *KfW* Attīstības bankas īpašumā, lai sagatavotu *Deutsche Post* privatizācijai. 2000.gadā KS tika daļēji privatizēta. Privatizācija tika veikta, lai piesaistītu privāto investoru finanšu līdzekļus tirgus liberalizācijas ietekmē izveidotās *Deutsche Post* stratēģijas realizācijai, kad tika pamatota galvenokārt uz jaunu tirgu apgūšanu.

1999.gadā pasta pakalpojumi sastādīja 46% no kopējā apgrozījuma, eksprespasta pakalpojumi – 20%, loģistikas pakalpojumi – 19%, finanšu pakalpojumi – 13%, un citi pakalpojumi – 2%. Tiklīdz KS tika daļēji privatizēta, mainījās saimnieciskās darbības fokuss un strauji samazinājās standarta pasta pakalpojumu apjoms no kopējā apgrozījuma. Nedaudz samazinājās arī eksprespasta pakalpojumi īpatsvars no kopējā apgrozījuma. Palielinājās loģistikas pakalpojumi un finanšu pakalpojumi. 2008.gadā visi pakalpojumi, ko sniedz *Deutsche Post* ierindojās līdzīgi pēc īpatsvara no kopējā apgrozījuma: pasta pakalpojumi – 26%, eksprespasts – 24%, loģistika un kravu pārvadājumi katrs pa 25%.

¹¹⁸ http://elering.ee/map.php?mod_rewrite=/&cmd=annual-reports/

¹¹⁹ https://www.energia.ee/en/home/start/-/asset_publisher/C5Xi/content/modalwindow/6041392?opennews=6041392

Tūlīt pēc privatizācijas uzsākšanas KS aktīvi iesaistījās starptautiskajā pasta tirgū. Ja vēl 1999.gadā 78% no kopējā apgrozījuma tika saņemts no Vācijas, tad jau pēc gada tirgus liberalizācijas rezultātā palielinājās ietekme pārējās Eiropas valstīs (no 17% līdz 25%). Arvien straujāk palielinājās arī ietekme ASV tirgū. 2008.gadā *Deutsche Post* pakalpojumu apgrozījums ģeogrāfiskajā griezumā sadalījās šādi: Vācijas daļa sastādīja 31%, pārējo Eiropas valstu – 35%, ASV – 19%.

Sākot no 2000.gada jaunu tirgu iciešanas stratēģijas rezultātā palielinājās KS produktivitāte. Veiksmīgi tika samazināts personāla izmaksu apjoms pret kopējās saimnieciskās darbības izmaksām, nesamazinot darbinieku skaitu, jo tika nodrošināts vienmērīgs apgrozījuma pieaugums. Tika kardināli izmainīta kapitāla struktūra, aktīvu apjomam tickot palielinātam daudz straujāk kā kapitālam (attiecībā pret pirms privatizācijas aktīvu apjomu, 1999.gadā tas tika palielināts 4 reizes un 1,25 reizes 2000.gadā).^{120,121}

Deutsche Post rādītāji, miljoni EUR

Valsts īpsumā esošā kapitāla daļa*	Gads/Rādītājs	Apgrozījums	EBITDA	EBIT	Kapitāls/Aktīvi	ROA	ROE*	Darbinieku skaits	Personāla izmaksas (% no kopējām saimnieciskās darbības izmaksām)
100%	1998	14 669	1 568	827	0,22	6,1%	16,8%	260 520	67,2%
100%	1999	22 636	1 848	939	0,04	1,4%	42,1%	301 229	51,4%
71%	2000	32 708	3 426	2 379	0,03	7,2%	38,2%	324 203	35,1%
69%	2001	33 379	3 617	2 553	0,03	7,2%	29,8%	323 298	34,7%
68%	2002	39 255	4 372	2 969	0,03	0,4%	35,5%	371 912	34,6%
63%	2003	40 017	4 367	2 975	0,04	0,8%	34,2%	383 173	47,2%
56%	2004	43 168	4 798	3 347	0,05	1,1%	32,4%	379 828	33,4%
42%	2005	43 168	4 912	3 001	0,06	1,2%	29,2%	379 828	33,3%
35%	2006	44 594	5 576	3 755	0,07	1,3%	28,5%	502 545	32,2%
31%	2007	54 043	4 329	2 133	0,06	0,8%	8,6%	447 626	31,6%
31%	2008	54 474	2 095	-567	0,04	-0,8%	-9,0%	456 716	31,1%
31%	2009	46 201	1 851	231	0,24	0,8%	3,0%	436 651	35,4%
31%	2010	51 481	3 131	1 835	0,28	7,0%	29,8%	421 274	32,0%

* Aprēķinot izmantota peļņa pirms nodokļu nomaksas

Valsts 2009.gadā pārdeva 25% no ķīmiskās rūpniecības KS *Evonik group* akciju kapitāla daļām. 2010.gadā darbinieku skaits attiecībā pret iepriekšējo periodu samazināts gan proporcionāli, gan absolūtos skaitļos vairāk kā iepriekšējos periodos. Kapitāla atdeves rādītājs uzlabojies attiecībā pret iepriekšējo 2 gadu rādītājiem. 2010.gadā kapitālsabiedrība vairāk kā trīs reizes palielināja peļņu. Būtiskākais iemesls minams 34% pārdošanas apjomu palielinājums ASV.¹²²

¹²⁰ <http://www.dp-dhl.com/en/investors/publications/annual-reports.html>

¹²¹ http://www.ncpa.org/sub/dpd/index.php?Article_ID=18132

¹²² <http://blog.al.com/press-register-business/2011/03/evonik-triples-profit-in-2010.html>

Evonik Group rādītāji, miljoni EUR

Valsts kapitāla daļa	Gads	Apgrozījums	EBITDA	EBIT	Kapitāls/Aktīvi	ROA	ROE	Darbinieku skaits
100%	2006	14 125	2 157	1 179	20,6	4,99%	24,23%	46 430
100%	2007	14 444	2 236	1 363	25,7	4,42%	17,21%	43 057
100%	2008	15 873	2 165	1 298	25,6	1,40%	5,46%	40 767
75%	2009	13 076	2 025	1 194	27,6	1,27%	4,60%	38 681
75%	2010	13 300	2 365	1 639	29,1	3,57%	12,28%	34 407

Lielbritānija. *QinetiQ* privatizācija tiks uzsākta jau 2003.gadā. KS nodarbojas ar militāru preču ražošanu. Pēdējos gados pieprasījums ir palielinājies galvenokārt dēļ pieaugošās tirgus daļas Ziemeļamerikā, kur apgrozījums kopš 2006.gada pieaudzis no 248 līdz 800 miljoniem GBP. Tikmēr apgrozījums pārcējas pasaules valstīs palicis salīdzinoši nemainīgs.¹²³

QinetiQ rādītāji, miljoni GBP

Valsts kapitāla daļa	Gads	Apgrozījums	EBIT	Kapitāls/Aktīvi	ROA	ROE	Darbinieku skaits	Neto peļņas marža
53%	2006	1 052	91,0	-	-	-	11 024	5,74%
19%	2007	1 150	99,9	-	-	-	11 870	6,00%
0%	2008	1 366	118,6	-	-	-	13 470	3,47%
0%	2009	1 617	151,6	0,30	4,59%	15,53%	13 882	5,79%
0%	2010	1 625	120,3	0,29	-3,87%	-13,36%	13 850	-3,89%

Zviedrija. 2009.gadā Zviedrijas farmācijas tirgus tika atvērts konkurencei. Līdz tam tas bija valsts monopola tirgus apstākļos. Pēc tirgus liberalizācijas, valsts tirgus daļa farmācijas segmentā saruka no 100% uz 35%. Kopējais apgrozījums farmācijas ir samazinājies par aptuveni 39%. Lai gan apgrozījuma kritums bija plānots lielāks, negatīvo ietekmi mazināja tas, ka *Apoteket* uzvarēja vairākos valsts iepirkumos par farmācijas pakalpojumu sniegšanu,

¹²³ <http://www.guardian.co.uk/business/2008/sep/10/qinetiqgroup.defence>

kas nesu papildu ienākumus. Klientu uzticības rādītāji, ņemot vērā pazīstamo zīmolu, nav samazinājušies kopš konkurences ieviešanas.^{124,125}

Apoteket rādītāji, miljoni SEK

Valsts tirgus daļa**	Gads	Apgrozījums	EBITDA	EBIT	Kapitāls/Aktīvi	ROA	ROE	Darbinieku skaits	Personāla izmaksas	Peļņa/Apgrozījums
100%	2006	37 269	398	600	29,2	4,34%	15,80%	10 632	4 741	1,20%
100%	2007	39 493	325	588	31,1	3,99%	13,70%	10 689	5 003	1,10%
100%	2008	41 710	1 253	950	32,8	3,21%	19,90%	10 666	4 955	1,70%
50%	2009	43 073	1 312	804	34,5	2,14%	13,50%	10 319	4 991	1,23%
50%	2010	26 275	-397	63	56,6	0,84%	2,50%	5 655	2 698	0,34%

*Norādīts normalizētais, atskaitot peļņu par pārdošanu

** Valsts farmācijas tirgus daļa, ņemot vērā pārdoto aptieku skaitu

Apgrozījums, EBITA un EBIT norādīti miljonos SEK

Somija. *Vapo Oy* ir atjaunojamās enerģijas KS. Valsts privatizēja 49,9% KS akciju kapitāla daļu, tomēr paliekot vairākuma akcionāra statusā. Privātā investora piesaiste vērtējama kā pozitīvs signāls KS ilgtermiņa attīstībai.

Vapo Oy rādītāji, miljoni EUR

Valsts kapitāla daļa	Gads	Apgrozījums	EBITDA	EBIT	Kapitāls/Aktīvi	Investīcijas (bruto)	Darbinieku skaits	ROA	ROE
100%	2006	601	90	54	47,3	69	1 891	5,14%	11,06%
100%	2007	661	89	56	43,5	112	1 828	4,52%	10,88%
100%	2008	632	59	21	42,2	84	1 780	0,32%	0,76%
50,1%	2009	574	79	38	39,5	81	1 451	2,53%	6,57%
50,1%	2010	720	83	39	38,3	81	1 333	3,26%	8,67%

¹²⁴ *Apoteket* annual report 2009, 2010

¹²⁵ <http://www.thelocal.se/30484/20101129/>

Dānija. Līdz 2007.gadam Dānijas Transporta ministrijas turējumā bija 50% prāmju pakalpojumu kapitālsabiedrības *Scandlines* kapitāla daļu, kad izsoles rezultātā tās tika pārdotas par gandrīz trīs reišu lielāku summu kā tas sākotnēji bija plānots lielā dažādu kapitāla fondu pieprasījuma rezultātā. Līdz 2007.gadam KS rādīja atzīstamu sniegumu. Finanšu krīzes rezultātā pārvadāto pasažieru skaits 2008.gadā samazinājās par 3%, kas tieši ietekmēja peļņas samazinājumu. Arī naftas cenas picaugums ietekmēja kapitālsabiedrības izaugsmi. Iepriekš minēto iemeslu rezultātā KS samazināja galamērķu skaitu.

2010.gadā lielākajos uz lielākajiem galamērķiem pasažieru pārvadājumu skaits palielinājās par aptuveni 10%. Lai gan nedaudz samazinājās pasažieru un automašīnu pārvadāto skaits, tomēr izmainīta cenu stratēģija ir pozitīvi ietekmējusi kopējo apgrozījumu. Jaunu meitu sabiedrību izveidošana arī jāmin pie iemesliem, kāpēc 2010.gadā KS spēja palielināt kopējo peļņu. 2010.gadā tika palielināts reisu apjoms arī sekundārās nozīmes maršrutos. 2009.gadā veiktās investīcijas maršrutu infrastruktūras uzlabošanā arī jāmin pie aspektiem, kas uzlaboja KS rādītājus. Vācijas privāta investora piesaiste nodrošinājusi labāku pakalpojumu kvalitāti un uzlabojusi infrastruktūru. cenas atkarībā no pieprasījuma. lai gan bija jāsamazina darbinieku skaits, kopējā KS Restrukturizācija pēc finanšu krīzes bijusi salīdzinoši veiksmīga. Neskatoties uz iepriekš minēto, jāņem vērā kapitāla fonda, kas iegādājās KS daļas, īstermiņa interese un KS pārdošana, kad tiks palielināta tās vērtība.^{126,127}

Scandlines rādītāji, miljoni DKK

Valsts kapitāla daļa	Gads	Apgrozījums	EBIT ¹	Kapitāls/ Aktīvi	ROA	ROE	Darbinieku skaits	Apgrozījums uz 1 darbnieku	Apgrozījums uz 1 darbnieku
100%	2006	2 580	612	0,80	22,7%	28,3%	1 522	1 695	23,70%
50%	2007	2 749	642	0,60	46,2%	77,1%	1 548	1 776	23,30%
50%	2008	2 556	545	0,65	30,6%	46,9%	1 354	1 888	21,30%
50%	2009	2 556	519	0,76	26,4%	34,7%	1 227	2 083	31,90%
50%	2010	2 114	654	0,76	33,6%	44,2%	1 164	1 816	35,00%

Singapūra. *Temasek* 2007.gadā palielināja savā īpašumā esošā IT pakalpojumu kapitālsabiedrības *STATS ChipPAC* akciju kapitāla daļas no 35% uz 83%. Neilgi pēc iegādes nomainījās gandrīz visa KS vadība.

¹²⁶<http://www.scandlines.com/about-scandlines/finance>

¹²⁷http://www.isltee.org/Le/papers/N42/42_3_Baird.pdf

Lai gan pēc *Temasek* īpašumā esošo akciju palielināšanas samazinājās gan aktīvu, gan kapitāla atdeve, jāņem vērā šīs industrijas īpatnības, jo to lielā mērā ietekmēja finanšu krīze.

2010.gadā, kā arī 2008.gadā, tika samazināts akciju kapitāls, kad tika izmaksātas vienreizējās dividendes. Tā kā šim lēmums tika pieņemts 27. septembrī, tad 2010.gada pozitīvais kapitāla atdeves pieaugums būtu jāvērtē ar zināmu piesardzību. Neskatoties uz to, apgrozījuma apmērs 2010.gadā atgrīcās 2007.gada un 2008.gada līmeni. Kapitāla izmaksu pieaugums attiecībā pret apgrozījumu vērtējams kā pozitīvs aspekts turpmākā KS attīstībā. [128,129]

STATS ChipPAC rādītāji, miljoni USD

Valsts kapitāla daļa	Gads	Apgrozījums	EBIT	Kapitāls/Aktīvi	ROA	ROE	CAPEX/Apgrozījums	Brīvā naša
35%	2006	1617	154,31	0,51	3,12%	4,75%	21,60%	20,20%
35%	2007	1652	160,128	0,53	3,61%	6,77%	16,30%	19,50%
83%	2008	1658	75,786	0,63	1,05%	1,66%	14,40%	16,50%
83%	2009	1326	53,431	0,66	0,44%	0,67%	12,00%	15,70%
83%	2010	1678	187,18	0,46	4,80%	10,51%	16,50%	20,30%

Apgrozījums, EBITA un EBIT norādīti miljonos USD

KS nav nozīmīgu nolietojumu un amortizāciju, tāpēc EBITA būtiski neatšķiras no EBIT.

CAPEX – kapitāla izmaksas

7.4. Kopsavilkums

Lai izvērtētu KS darbības efektivitāti pēc tam, kad valsts uzsākusi vai pabeigusi dalību tajā, ir jāapskata laika periods, kurā tiek izvērtēta KS darbība, kā arī jāņem vērā pasaules ekonomisko procesu ietekme uz KS darbību. Jāņem vērā, ka nozares, kurā KS darbojas, pieprasījuma kritums, finanšu krīzes rezultātā, var būtiski ietekmēt rezultātu atbilstību.

Ņemot vērā, ka valsts dalības vai privātā investora dalības uzsākšana visbiežāk ir saistīta ar ilgtermiņa mērķiem, tad, lai izvērtētu KS efektivitāti, būtu jāapskata akcionāru struktūras maiņas ietekme pēc vismaz trīs līdz piecu gadu perioda.

Visbiežāk, lai tiktu novērotas būtiskas izmaiņas KS darbības efektivitātē, akcionāru struktūras izmaiņām jābūt radikālām. Privātā investora būtisks īpašumā esošais akciju

¹²⁸ <http://www.eetimes.com/electronics-news/4071480/STATS-ChipPAC-shareholders-resist-private-equity-buyout>

¹²⁹ <http://news.asiaone.com/News/The%2BStraits%2BTimes/Story/Board%2Bresignations%2Bat%2BStats%2Bmay%2Bpoint%2Bto%2Bdelisting.html>

palielinājums lielākajā daļā gadījumu maina KS efektivitāti ievērojamāk nekā, ja valsts pārņem KS savā īpašumā.

Saskaņā ar ārvalstu prakses pieredzes analīzi, liberalizējot vai mainot tirgus struktūru, valsts, turpinot aktīvi pārvaldīt atlikušos īpašumā esošos aktīvus, var sekmīgi konkurēt ar pārējie tirgus dalībniekiem.

7.5. Ieteikumi

7.5.1. Valsts dalības uzsākšanas gadījumā jāņem vērā šādi aspekti:

- KS saimnieciskā darbība pirms tirgus liberalizācijas būtu skaidri jānodala, lai pēc šīs KS nonākšanas valsts īpašumā, tās darbība netiktu būtiski ietekmēta;
- lai KS efektivitāte saglabātos augstā līmeni, valstij būtu jābūt skaidri definētai stratēģijai KS pārvaldīšanā pēc dalības uzsākšanas;
- valstij iesaistoties, jāapsver KS ilgtermiņa efektivitāte un nepieciešamie finanšu līdzekļi, lai KS varētu sekmīgi konkurēt starptautiskos tirgos.

7.5.2. Valsts dalības pabeigšanas gadījumā jāņem vērā šādi aspekti:

- izvēloties privāto investoru, daļējas vai pilnīgas KS privatizācijas rezultātā, būtu jāņem vērā šī investora piedāvātais ilgtermiņa investīciju plāns un priekšlikumi efektivitātes uzlabošanai, būtiski nesamazinot darbinieku skaitu;
- pārdodot KS riska kapitāla fondiem, būtu jāņem vērā mērķis ar kādu šie fondi iegādājās KS, jo bieži šiem fondiem būtiskākais ir divu līdz piecu gadu laikā palielināt KS vērtību un tad izdevīgi pārdot, pievēršot mazāku uzmanību KS izaugsmei ilgtermiņā.

8. Kapitālsabiedrību ar valsts daļu vadības principi

Šīs sadaļas ietvaros apskatīti analizē iekļauto valstu vispārējie valsts kapitālsabiedrību (KS) pārvaldības modeļi, kā arī tādi aspekti kā vadības struktūra un iecelšanas kārtība, galvenie vadības pārstāvju pienākumi un to atalgojuma noteikšana politika KS līmenī.

8.1. Analizē izmantotie informācijas avoti

Šīs sadaļas ietvaros izmantoti šādi informācijas avoti:

- analizē iekļauto valstu gada pārskati par valsts īpašumā esošajiem aktīviem;
- OECD valstu pieredze un izstrādātās vadlinijas^{130,131};
- citi informācijas avoti, kas norādīti atsaucēs un Izmantotās literatūras un normatīvo aktu sarakstā.

8.2. Kapitālsabiedrību pārvaldības modeļi

8.2.1. Decentralizētais pārvaldības modelis

Saskaņā ar OECD 2005.gadā veikto pētījumu,¹³² kā arī 2011.gadā papildināto šī pētījuma versiju ar aktuālākajām izmaiņām¹³³ tradicionālākais un nesenās pagātnes praksē visvairāk izmantotais valsts KS pārvaldības modelis ir decentralizētais jeb nozaru ministriju modelis, kura ietvaros KS pārvaldība ir attiecīgās ministrijas atbildība.

8.2.2. Duālais pārvaldības modelis

Nesen zināmu popularitāti ārvalstīs iemantojis duālais KS pārvaldības modelis, kura ietvaros KS pārvaldība sadalīta starp nozaru ministrijām un centrālo institūciju vai valsts aktīvu pārvaldošu fondu. Šādu modeļi bieži izmanto attīstības valstis, taču arī atsevišķās attīstītajās valstīs tas tiek izmantots. No 2009.gada Vācijas KS pārvaldībā konkrētāk vērsta virzība uz duālā modeļa īstenošanu.^{134,135}

¹³⁰ OECD, 2005. Corporate Governance of State-Owned Enterprises: A Survey of OECD Countries.

¹³¹ OECD, 2005. Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises

¹³² OECD, 2005. Corporate Governance of State-Owned Enterprises: A Survey of OECD Countries.

¹³³ OECD, 2011. State-Owned Enterprise Governance Reform: An Inventory of Recent Change

¹³⁴ OECD, 2005. Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises

¹³⁵ OECD, 2011. State-Owned Enterprise Governance Reform: An Inventory of Recent Change

8.2.3. Centralizētais pārvaldības modelis

Pēdējos gados arvien izplatītāks kļūst centralizētais KS pārvaldības modelis, kura ietvaros pārvaldība nodota vienai atbildīgajai ministrijai vai atsevišķai institūcijai, piemēram, Akcionāra izpildinstitūcijai (*Shareholder Executive* – SE) Lielbritānijā, *Solidium Oy* un *Governia Oy* Somijā.^{136,137}

Sākotnēji centralizētais modelis tika izmantots KS sagatavošanai privatizācijas procesam, taču atsevišķās valstīs šī pieeja pierādījusi sevi arī kā ērtu veidu KS pārvaldībai ikdienā. Šādu pārvaldības modeli, piemēram, Nīderlandē ieviesa jau 90-to .gadu beigās, kad Finanšu ministrija pārņēma īpašumtiesības pār valsts KS. Lielbritānijā, savukārt, tika izveidota atsevišķa juridiska vienība ar mērķi nodrošināt centralizētu un konsekventu pieeju valdības īpašumtiesību pārvaldībai. Dažās valstīs KS pārvaldības funkciju veikšanai nodibināta centralizēta aģentūra, kas, lai gan parasti ir tiešā Finanšu ministrijas pakļautībā, tomēr ir salīdzinoši autonoma. Piemēram, Francijā 2004.gadā tika nodibināta APE (*Agence des Participations d'Etat*).^{138,139,140}

8.3. Kapitālsabiedrību vadības pārvaldes principi

Pastāv divi galvenie pārvaldes veidi – divu kārtu/duālā pārvaldes struktūra (*two-tier/dual board structure*) un kopējā/vienas kārtas pārvaldes struktūra (*unitary/one-tier board structure*).

Divu kārtu pārvaldes struktūrā ietilpst uzraudzības instance (*supervisory board*) jeb valde un pārvaldes instance (*management board*) jeb padome. Kopējās pārvaldes struktūras ietvaros pastāv tikai izpildes instance (*Board of directors*), kas sastāv no pilna laika vadītājiem (*executive directors*) un nepilna laika vadītājiem (*non-executive directors*).

Galvenā atšķirība starp šiem pārvaldes veidiem ir tā, ka divu kārtu pārvaldes sistēmas ietvaros pārraudzības funkciju veic atsevišķa instance, bet kopējā pārvaldes sistēmā šis pienākums tiek dalīts starp visiem izpildes instances locekļiem.

Lai gan 2009.gadā Latvijā kapitālsabiedrību padomes tika likvidētas (izņemot finanšu sektoru), teorētiski Latvijā pastāv divu kārtu pārvaldes struktūra, kas sastāv no valdes un padomes.

Ņemot vērā, ka analizē iekļautajās valstīs pastāv dažāds likumiskais ietvars, tad šajā sadaļā (ja tekstā nav norādīts citādi) ieviesti šādi skaidrojumi:

¹³⁶ OECD, 2005. Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises

¹³⁷ OECD, 2011. State-Owned Enterprise Governance Reform: An Inventory of Recent Change

¹³⁸ OECD, 2005. Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises

¹³⁹ OECD, 2011. State-Owned Enterprise Governance Reform: An Inventory of Recent Change

¹⁴⁰ Kalniņš V., Litvins G., 2011. Augošas vērtības meklējums. Valsts un pašvaldību kapitālsabiedrības: rīcībspolitika un prakses izvērtējums. Providus.

- ar *management board* (Latvijā – valde) tiks saprasta pārvaldes instance;
- ar *supervisory board* (Latvijā – padome) tiks saprasta uzraudzības instance;
- ar *supervisory board* un *management board* divu kārtu pārvaldes struktūrā vai *board of directors* kopējā pārvaldes struktūrā tiks saprasta kopējā vadības komanda (KVK).¹⁴¹

8.4. Valstu informācija

8.4.1. Kapitālsabiedrību pārvaldības modeļi

Lietuva. Ņemot vērā, ka KS atrodas attiecīgo ministriju pārvaldībā, valsts realizē decentralizēto KS pārvaldības modeli.

Normatīvie akti nosaka principus un pamatnoteikumus attiecībā uz KS pārvaldi, taču detalizēts regulējums attiecībā uz KS iesaistīšanos komercdarbībā nepastāv. Īpašs regulējums pastāv tādās jomās kā publiskais iepirkums, kā arī publiskā-privātā partnerība.

2010.gadā valdības līmenī tika apspriesta ideja par holdinga uzņēmuma, kas pārvaldītu valstij piederošos komerciālos uzņēmumus, izveidi, tomēr valdošā koalīcija nespēja vienoties par kopsaucēju šajā jautājumā.¹⁴²

Pirmais ceturkšņa pārskats par valsts īpašumā esošajiem aktīviem izdots 2011.gada augustā (pirms tam 2010.gadā tika izdots pirmais gada pārskats par 2009.gadu). Detalizēta informācija, ieskaitot dividendu politiku un informāciju par uzstādītajiem mērķiem, ir pieejama tikai par lielākajām valsts KS. Savu finanšu informāciju interneta vietnēs publisko 86 no 156 Lietuvas KS.¹⁴³

Igaunija. Valsts galvenokārt īsteno decentralizētu KS pārvaldības modeli, taču Finanšu ministrijas funkcijas izcīmē dažas duālā modeļa pazīmes. KS kapitāldaļu turētājas ir 9 ministrijas un īpaši izveidota peļņas aģentūra – Valsts mežu pārvaldības centrs (*State Forest Management Centre*), kura turējumā ir viena valsts KS. Lai gan valstī nav izstrādāta formāla KS pārvaldības koncepcija, likumā par Valsts aktīviem (*Riigivaraseadus 437 SE III, 03.09.2009*) skaidroti daži no pārvaldības principiem. Piemēram, noteikts, ka valsts kapitāla daļas jāpārvalda efektīvā, ekonomiski pamatotā, mērķtiecīgā un apdomīgā veidā. Finanšu ministrija veic koordinējošo funkciju, izstrādājot vienotas šo uzņēmumu pārvaldības un finanšu politikas, koordinējot valdības lēmumu KS līmenī un pārvaldot tās valstij daļēji piederošās sabiedrības, kurās valsts ir mazākuma akcionārs. Finanšu ministrija ir galvenā

¹⁴¹ Corporate Governance for State-Owned Enterprises, Dag Detter.

¹⁴² <http://www.freedomhouse.org/images/File/niL/2011/NIT-2011-Lithuania.pdf>, 6.lpp.

¹⁴³ <http://www.ukmin.lt/en/dokumentai/ziniasklaidai/detail.php?ID=30935>

valsts kapitāla daļu uzraudzības instance, turklāt tieši šī ministrija sniedz valdībā arī visus ar valsts nekustamajiem īpašumiem saistītos lēmumprojektus.^{144, 145}

Pēc 2001.gada privatizācijas procesa beigām valsts īpašumā ir palicis neliels skaits KS, kas vai nu ir saistītas ar valsts funkciju izpildi, vai arī ir valstij stratēģiski svarīgas. Valsts sistemātiski atsakās no tāda veida komercdarbības kā atsevišķu pakalpojumu sniegšanas, vairumtirdzniecības u.tml. pakalpojumiem. Valsts privatizē atsevišķas valsts KS, kas darbojas iepriekš minēto darbību sfērās. 2010.gadā Igaunija iekļauta OECD dalībvalstu sarakstā. Pie galvenajiem iekļaušanas iemesliem minēti valsts centieni apkarot korupciju, intelektuālā īpašuma aizsardzība un augsta korporatīvā pārvaldības standartu nodrošināšana.¹⁴⁶

Vācija. Vācijā pastāv duālais pārvaldības modelis – KS pārvaldību realizē atsevišķas ministrijas, tomēr to darbu koordinē Finanšu ministrija, kas arī apstiprina grozījumus valstij piederošo holdingu struktūrās. KS pārvaldības politika apkopota dokumentos „Valsts līdzdalības kapitālsabiedrībās vadlīnijas” (*Guidelines for the administration of government holdings*) un „Vadlīnijas personu iecelšanai padomēs un citās pārraudzības institūcijās” (*Guidelines for appointing personalities to supervisory boards*). Attiecībā uz finanšu uzskaites uzraudzību, jāmin, ka papildus ārējiem, neatkarīgiem revidentiem gada pārskatus pārbauda Federālā revidentu palāta, kurai ir īpašas pilnvaras gadījumos, ja valstij KS pieder izšķiroša ietekme.

Vācijā reizi divos gados atbilstoši valsts Budžeta likumam, veicot detalizētu analīzi, tiek pārskatīts KS kopums un tiek izveidots saraksts ar tām valsts KS, kas jānodod privatizācijai vai jāatstāj valsts īpašumā. Par privatizācijas procesa tālāku izpildi atbildīgas federālās ministrijas.¹⁴⁷

Lielbritānija. Lielbritānijā līdz 2003.gadam valsts savas īpašumtiesības istenoja pilnībā decentralizēti, tomēr pēdējā laikā vērojama virzība uz centralizēto pārvaldības modeli. 2003.gada septembrī Lielbritānijā izveidota Akcionāra izpildinstitūcija (*Shareholder Executive – SE*), kuras uzdevums ir nodrošināt Lielbritānijas kā akcionāra intereses tai piederošajās valsts KS, kā arī atsevišķos gadījumos sniegt konsultatīvu atbalstu ministriju departamentiem ar KS saistītu lēmumu pieņemšanā. Tāpat Lielbritānijā izveidots valstij piederošs uzņēmums *UK Financial Investments Ltd*, kura uzdevums ir pārstāvēt valsts, kā akcionāra intereses vairākās apjomīgās finanšu iestādēs (piemēram, *Royalbank of Scotland*, *Lloyds Banking* u.c.). Lai gan Lielbritānijā prevalē centralizēta pārvaldības struktūra,

¹⁴⁴ OECD, 2005. Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises

¹⁴⁵ http://www.riigikogu.ee/index.php?page=en_vaade&op=ems&enr=437SE&kooosseis=11

¹⁴⁶ http://www.oecd.org/document/57/0,3343,en_2649_201185_45159737_1_1_1_1,00.html

¹⁴⁷ Bericht des Bundesministeriums der Finanzen zur „Verringerung von Beteiligungen des Bundes – Fortschreibung 2010“

lidztokus tam vairākas KS tiek pārvaldītas decentralizēti, esot ministriju pārraudzībā. Tās lielākoties ir specializētas institūcijas, piemēram, Veselības ministrijas pārraudzībā atrodas *National Health Service* (publiski finansēti ārstu pakalpojumi).¹⁴⁸ Valsts KS, kuras nepārvalda SE vai *UK Financial Investments*, ir vēsturiski sadalītas starp daudzām ministrijām un pašlaik atrodas deviņpudažādu ministriju un nodaļu pārraudzībā.¹⁴⁹

SE pienākumos ietilpst konkrētu KSkopējās vadības komandas (KVK) darba kvalitātes izvērtēšana, priekšlikumu izstrādāšana, finanšu konsultāciju sniegšana KS, kā arī kopējā valsts īpašumā esošo KS portfeļa sastāva noteikšana.

SE struktūrā ietilpst 3 nodaļas: Finanšu nodaļa (*the Corporate Finance Unit*), Īpašumtiesību pārvaldes nodaļa (*Portfolio Unit*), kā arī Valdības īpašumu nodaļa (*the Government Property Unit*).

2010. gadā SE uzdevumi attiecās uz 27 lielākajām KS, un tā ir tieši, nevis kā padomdevējs, atbildīga par astoņiem uzņēmumiem. Tās ir četras valsts KS, kas atrodas Tirdzniecības un rūpniecības departamenta pakļautībā (*Department of Trade and Industry*), kā arī *Royal Mint, Partnerships UK, NATS* un *Actis Capital LLP*.¹⁵⁰

SE attiecībā uz šīm astoņām KS ir šādi pienākumi/tiesības:

- uzstādīt uzņēmumam darbības mērķus, sabalansējot gan finanšu, gan politikas mērķus;
- apstiprināt stratēģiju un uzraudzīt tās izpildi pret noteiktiem kritērijiem;
- apstiprināt valdi;
- izstrādāt kopējo vīziju par valstij piederošo uzņēmumu pārvaldību.

SE pakāpeniski palielina savā portfeli esošo KS skaitu, pārņemot tās no ministrijām.

KS, kurām nav kāds speciāls uzdevums (piem., *British Waterways* speciālais uzdevums ir nodrošināt un uzlabot infrastruktūru ap valsts ūdensceļiem), nav citu oficiālu pienākumu akcionāru priekšā kā vispārpieņemtie, kas raksturīgi privātā sektora biznesam – peļņas gūšana. Uzņēmums ir tirdzniecības fondi, uz kuriem attiecas ministriju departamentu politika, tādos jautājumos kā, piemēram, nodarbinātība un piegādātāju norēķinu politika, jo tiem ir saistoši Civildienesta noteikumi.

Zviedrija. Lielākajai daļai KS pārvaldība ir centralizēta. Tās KS, kas pilda konkrētu publiskās pārvaldes funkciju, ir attiecīgo ministriju pārziņā un tiek pārvaldītas decentralizēti. Pārējās KS tiek pārvaldītas centralizēti un atrodas Uzņēmumu, enerģētikas

¹⁴⁸ <http://www.nhs.uk/NHSEngland/thenhs/about/Pages/overview.aspx>

¹⁴⁹ *Corporate Governance of State-Owned Enterprises: A SURVEY OF OECD COUNTRIES, 2005, 52 lpp.*

¹⁵⁰ *Corporate Governance of State-Owned Enterprises: A SURVEY OF OECD COUNTRIES, 2005, 52 lpp.*

un komunikāciju ministrijas (*Naringsdepartmentet*) Valsts uzņēmumu departamenta pārraudzībā.

Uzņēmējdarbības un enerģētikas ministrs ir atbildīgs par vispārējo KS pārvaldīšanas politikas (akcionāra funkcijas) veidošanu visās KS. Savukārt katra ministrija, kas pārvalda vienu vai vairākas KS, nodrošina valdes iecelšanas procesa, kā arī citu akcionāra funkcijās ietilpstošo uzdevumu veikšanu.

Uzņēmējdarbības un enerģētikas ministrijas pārvaldīto KS pārvaldi un valdes iecelšanas procesu koordinē speciāli tam veidota ministrijas struktūrvienība, kas nodrošina potenciālo valdes locekļu atlasi, atbilstoši nepieciešamajām kompetencēm un individuālajam nākotnes skatījumam attiecībā uz uzņēmuma vadīšanu. Šīs struktūrvienības izmaksas tiek atsevišķi uzskaitītas un atspoguļotas publiskos gada pārskatos.¹⁵¹

Somija. Somijā savulaik bija decentralizēts KS pārvaldības modelis, kur pārvaldību realizēja atsevišķas ministrijas un to darbu koordinēja Tirdzniecības un rūpniecības ministrija. 2005.gadā tika veikta radikāla pāreja uz centralizēto modeli.

KS, kas darbojas tirgus konkurences apstākļos (valsts īpašumtiesību mērķis – komerciāls), pārvaldība ir centralizēta. KS, kurām ir publiski/specializēti uzdevumi (lielākoties valsts īpašumtiesību mērķis – sociāls), pārvaldība ir decentralizēta. Pārvaldību realizē attiecīgās ministrijas pilnvarotā persona.

Valdības 2007.gadā izstrādātais likums *Ownership Steering Act* (1368/2007) nosaka piekritības un lēmumu pieņemšanas principus gadījumos, kad valsts uzsāk, izbeidz dalību vai reorganizē KS.¹⁵²

Saskaņā ar šo likumu, apvienojot trīs ministriju resursus, tika izveidota atsevišķa institūcija – Īpašumu pārvaldes departaments (*Omistajaohjauksen*) (turpmāk – ĪPD), par kuru atbildīgs ir viens valdības ministrs. Šis departaments atrodas Ministru prezidenta biroja pārziņā.

ĪPD uzrauga tikai tās KS, kas darbojas tirgus konkurences apstākļos, no kā izriet ĪPD galvenais uzdevums – novērtēt un pieņemt lēmumus saistībā ar šīm KS, kuru galvenais mērķis ir pamatots ar komerciāliem apsvērumiem. Atsevišķi tiek veidotas ĪPD un nozares ministriju pārstāvju darba grupas, kas apspriež KS stratēģisko mērķu izpildi paralēli ar nozares kopējo attīstību. 2009.gadā Somijas valsts ĪPD pārvaldīja 28 valstij piederošas komercsabiedrības, kas darbojas tirgus konkurences apstākļos, savukārt, pārstāvēto nozaru ministrijas pārvaldīja 15 īpašo uzdevumu komercsabiedrības (KS, kurām deleģēti valsts pārvaldes uzdevumi).

¹⁵¹<http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/01/97/92/a9389b37.pdf>

¹⁵²http://www.omistajaohjauksen.fi/documents/Asiakirjat/Lait/en/VALTIONYHTIOeLAKI_en.pdf

Somijas ĪPD sastāv no divām apakšstrukturvienībām – *Solidium Oy* un *Governia Oy*, kuru abu izveides mērķis ir īstenot valsts īpašumtiesības KS, kuras šīs strukturvienības pārvalda. *Solidium Oy* mērķis ir pārvaldīt un palielināt vērtību KS, kas nav definētas kā valstij stratēģiski svarīgas. *Solidium Oy* aktīvi pārvalda tās īpašumā esošos brīvos finanšu līdzekļus. Investīciju priekšnoteikums ir iespējamā atdeve un ietvertā riska pakāpe. *Governia Oy*, kas 2009.gadā tika atdalīta no *Solidium Oy*, tika izveidota ar mērķi pārvaldīt valstij piederošos nekustamos īpašumus.

Dānija. Lai gan KS pārvaldībā izmantots duālais modelis, kopš 2001.gada galvenokārt tiek izmantots centralizētais modelis, kurā KS pārvaldību realizē Finanšu ministrija un atsevišķi izveidots atbildīgais departaments. Tikai dažas KS tiek pārvaldītas decentralizēti.¹⁵³ Kopenhāgenas fondu biržas izstrādātās vadlīnijas detalizēti regulē KS pārvaldes institūciju izveidi un to darbības principus.¹⁵⁴

Singapūra. Singapūras valstij piederošo komercsabiedrību pārvaldības piecja būtiski atšķiras no citu valstu KS pieejas. Saskaņā ar ieviesto pārvaldības modeli valstij komercsabiedrību akcijas pieder netieši – ar *Temasek* starpniecību, kas ir Singapūras valdības investīciju holdings, kas, komerciālu mērķu vadīts, investē uzņēmumos visā pasaulē. Lai gan valsts prezidentam ir tiesības ievēlēt *Temasek* vadības komandas locekļus, investīciju plānus nosaka vienīgi kopējā vadības komanda. Kopš Singapūras neatkarības pasludināšanas, *Temasek* ir stratēģiska un nozīmīga loma republikas ekonomiskajā attīstībā. Šis holdings tika nodibināts 1974.gadā, un kopš tā laika tā ikgadēji aprēķinātā kapitāla atdeve bijusi vidēji 17%. Valdība, caur šo holdingu kontrolē ap 80% valstij piederošo komercsabiedrību. Vērtējot aktīvu vērtību, 2011.gada martā no *Temasek* kopējā portfeļa lielāko īpatsvaru sastāda finanšu institūcijas (36%), transporta un industriālās sabiedrības (23%), telekomunikācijas, mediju un tehnoloģiju uzņēmumi (22%).^{155, 156}

8.4.2. Kapitālsabiedrību vadības pārvaldes principi

Lietuva. KS pastāv divu kārtu pārvaldes struktūra, taču praksē ir gadījumi, kad KS sastāv tikai no pārvaldes instances vai tikai no galvenā izpilddirektora (*Chief Executive Officer*).

Atbilstoši Uzņēmumu likumam (*Akcinių bendrovių įstatymas*) un Lietuvas fondu biržā izdotā Korporatīvās pārvaldības kodeksa, KS darbību un pārvaldi pamatā regulē tie paši normatīvie akti, kas citus privāto tiesību subjektus, taču ir arī daži īpaši noteikumi, kas

¹⁵³ <http://uk.fm.dk/About%20Us/Organisational%20chart/Selskabsenheden.aspx>

¹⁵⁴ State Owned Enterprise Governance Reform. An Inventory of Recent Change. OECD, 2011, 19.lpp.

¹⁵⁵ <http://www.asiacase.com/publ/governmentLinked.html>

¹⁵⁶ <http://www.temasek.com.sg/>

aprakstīti Lietuvas valdības izdotajā likumā „Par Valsts un pašvaldību kapitālsabiedrībām”.^{157,158,159}

Uzraudzības instances nepieciešamība šobrīd noteikta tikai rekomendāciju līmenī, atbilstoši Lietuvas fondu biržas Korporatīvās pārvaldības kodeksam (*Corporate Governance Code of Lithuania*). Kodekss darbojas pēc „izpildi vai paskaidro” (*comply or explain*) principa – ja uzraudzības instance netiek veidota, ir jāpaskaidro iemesls, kāpēc tas netiek darīts. Piemēram, *Lietuvos Dujos* akcionāri nolēmuši, ka atsevišķa uzraudzības instance nav jāveido, jo galvenais izpilddirektors spēj pildīt pārraudzības funkciju.

KS kopējās vadības komandas pārstāvjus ievēl Akcionāru sapulce. Valsts kā akcionāra intereses Akcionāru sapulcē pārstāv ministrijas, kuras turējumā atrodas attiecīgā KS, pilnvarotā persona.

Igaunija. KS ir divu kārtu pārvaldes struktūra.

Katru gadu KS pārvaldes instance izdod pārvaldes ziņojumu. KS galvenais izpilddirektors nevar būt vienlaicīgi arī pārvaldes instances priekšsēdētājs.

Darbinieki netiek pārstāvēti kopējā KS vadības komandā.

Atbilstoši KS lielumam tiek veidotas audita komitejas, turklāt lielās KS, ņemot vērā aktīvu kopsummā un apgrozījumu, tiek veidotas arī cita veida komitejas.

Ministri un ministriju pārstāvošie KS kapitāla daļu turētāji var būt fondu kopējās vadības locekļi, bet ne KS vadības dalībnieki. KS darbojas citi valsts ierēdņi un parlamenta pārstāvji.

KS pārvaldes un uzraudzības instances locekļi tiek atrasti arī publiska konkursa rezultātā. Piemēram, viens no līdzšinējiem Tallinas lidostas uzraudzības instances pārstāvjiem tika ievēlēts publiska konkursa rezultātā. Kā stiprās izvēlēta kandidāta puses tika minētas viņa iepriekšējā pieredze un skaidrā vīzija konkrētā KS nākotnes attīstībā.

Kopējās vadības komandas pārstāvjus ievēl Akcionāru sapulce.

Nesen tika atcelts lēmums par to, ka ministrs, kura pārvaldībā atrodas attiecīgā KS, var izdod norādes KS kopējai vadības komandai. Šobrīd galvenais veids, kā valsts var ietekmēt KS darbību ir caur Akcionāru sapulcē pieņemtajiem lēmumiem.^{160,161}

¹⁵⁷ http://skelbimas.lt/istatymai/akciniu_bendroviu_istatymas.htm

¹⁵⁸ http://www.nasdaqomxbaltic.com/upload/reports/ldj/2010_ar_en_lll_con_ias.pdf

¹⁵⁹ [http://www.nasdaqomxbaltic.com/files/vilnius/teisesaktai/The%20Corporate%20Governance%20Code%20for%20the%20Companies%20Listed%20on%20NASDAQ%20OMX%20Vilnius%20\(effective%20as%20of%202010-01-01\).pdf](http://www.nasdaqomxbaltic.com/files/vilnius/teisesaktai/The%20Corporate%20Governance%20Code%20for%20the%20Companies%20Listed%20on%20NASDAQ%20OMX%20Vilnius%20(effective%20as%20of%202010-01-01).pdf)

¹⁶⁰ State Owned Enterprise Governance Reform. An Inventory of Recent Change. OECD, 2011

¹⁶¹ <http://www.investinestonia.com/en/news/estonian-state-owned-airport-co-gets-fourth-board-member>

Vācija. KS ir divu kārtu pārvaldes struktūra.

KS pārvaldes instancē ir viens vai divi valsts interešu pārstāvji, kas var būt un var arī nebūt valsts pārvaldes institūciju ierēdņi. Pārējie pārvaldes instances locekļi ir neatkarīgi profesionāļi. Par KVK locekļiem ir aizliegts iecelt Vācijas parlamenta deputātus un ministrus, bet ir atļauts iecelt ministriju valsts sekretārus. KS netiek veikts formāls un sistemātisks KVK locekļu darba novērtējums.

Uzraudzības instances sastāvā nedrīkst būt vairāk nekā divi bijušie pārvaldes instances locekļi. Uzraudzības instances locekļi tiek ievēlēti Akcionāru sapulces laikā. Konkrēts uzraudzības instances locekļu skaits katrai KS ar likumu nav noteikts, taču Korporatīvās pārvaldības kodeksa ieteikumi norāda, ka tam ir jābūt adekvātam attiecībā pret KS lielumu un darbības virzienu.

Visus pārvaldes instances locekļus ievēl uzraudzības instance. Salīdzinoši nelielām valsts KS, kuru juridiskais statuss ir sabiedrība ar ierobežotu atbildību (*Gesellschaft mit beschränkter Haftung*) šie noteikumi var būt atšķirīgi.

Darbinieki tiek pārstāvēti KS uzraudzības instances sastāvā gadījumā, ja attiecīgās KS darbinieku skaits pārsniedz 500. Šādā gadījumā darbinieku pārstāvju skaits uzraudzības instances sastāvā ir līdz vienai trešdaļai, ja darbinieku skaits lielāks par 2000, tad darbinieku pārstāvju skaits uzraudzības instances sastāvā ir līdz vienai pusei.

Lielbritānija. KS pastāv kopējā pārvaldes struktūra.

KVK ietilpst viens vai divi valsts interešu pārstāvji, ja KS akciju kapitāla daļas pieder arī privātajiem akcionāriem.

Kopējās vadības locekļi, kā arī citi vadošie KS vadītāji tiek ievēlēti saskaņā ar Valsts amatpersonu iecelšanas komisāra prakses kodeksu (*Code of Practise of Commissioner for Public Appointments*), uz kura pamata tiek rīkots atklāts konkurss uz iepriekš minētajām pozīcijām. Komisārs ir valdības neatkarīga persona, kas nav valsts ierēdnis un to iecel Lielbritānijas karalis (*the Crown*).

Galvenie komisāra pienākumi, kurus palīdz pildīt vairāki komisāra biroja pārstāvji ir šādi:

- Publiskā ievēlēšanas procesa regulēšana;
 - ievēlēšanas kodeksa izdošana;
 - papildu nosacījumu izdošana;
 - ievēlēšanas sūdzību izvērtēšana;
- ievēlēšanas kodeksa ievērošanas monitorings;
 - neatkarīgā iecelšanas procesa novērtēšana;
 - gada pārskata, kurā ietilpst vēlēšanu apraksti, izdošana;
 - ievēlēto personu pēdējo piecu gadu politisko aktivitāšu vērtēšana, u.c.

- efektīvas un objektīvas ievēlēšanas veicināšana.

Vairums KVK locekļu ir neatkarīgi profesionāļi, kurus izvirza pārvaldošā KS institūcija SE, saskaņā ar caurspīdīgiem profesionalitātes kritērijiem. Notiek darbs pie tā, lai kopējās vadības darbs tiktu sistemātiski novērtēts.

KS galveno izpilddirektoru ieceļ attiecīgās ministrijas pilnvarotā persona pēc apspriedes ar valdības un SE speciāli izveidotu darba grupu.

Par KVK un auditoru iecelšanu ir atbildīga Lielbritānijas valdība. Sadarbībā ar SE, kas sniedz ieteikumus, valsts nosaka katras KS galvenos mērķus, par kuru realizēšanu atbildīga ir KVK. KS nav pilnībā iegrozītas attiecībā uz stratēģiju un nosprausto mērķu sasniegšanu, tomēr izvēlētais stratēģijas efektivitāti un uzņēmuma virzību uzrauga SE.

Zviedrija. KS pastāv kopējā pārvaldes struktūra.

KS KVK locekļu skaits var būt no trīs līdz desmit, bet vidēji – septiņi. No kopējā KVK locekļu skaita viens vai divi ir valsts interešu pārstāvji. Pārējie dalībnieki ir neatkarīgi profesionāļi, kurus izvirza saskaņā ar labi strukturētu, uz profesionālām īpašībām balstītu atlases sistēmu.

KS darbinieki tiek pārstāvēti tās pārvaldē. Parasti darbiniekus pārstāv divi līdz trīs pārvaldes locekļi.

Šī brīža OMX Nordic Stokholmas fondu biržas regulējums izvirza noteikumus, ka ne vairāk kā viens no KS locekļiem, kas ir Akcionāru sapulces ievēlēts, var būt pilna laika vadītāju (*executive board members*) sastāvā KS vai kādā no tās meitas uzņēmumiem. Parasti šo vietu aizņem KS galvenais izpilddirektors. Zviedrijas fondu biržas kotēto uzņēmumu KS parasti pilnībā sastāv no nepilna laika vadītājiem (*non-executive board members*).

KS kopējās vadības komandu ievēl attiecīgā ministrija, kuras turējumā ir konkrētā KS.

KS galveno izpilddirektoru ievēl KS locekļi. KS vadītāju iecelšanas kārtība notiek pēc centralizēta principa, ko izstrādā Uzņēmumu, enerģētikas un komunikāciju ministrijas Valsts uzņēmumu departamenta īpaši izveidota darba grupa. Galvenie kritēriji ir atbilstoša nepieciešamā kvalifikācija, kā arī zināšanas un kompetence par konkrēto nozari. Valsti ir speciāla ekspertu datu bāze, no kuras visbiežāk tiek izvēlēti KS KVK pārstāvji. Izvēlētie kandidāti tiek apstiprināti Akcionāru sapulces laikā.

Zviedrijā pastāv dzimuma līdztiesības nosacījums, kas norāda, ka aptuveni 40% no kopējās KS vadības locekļiem ir jābūt sievietēm (praksē gan tas pilnībā vēl netiek izpildīts).

Somija. KS pastāv kopējā pārvaldes struktūra.

KS kopējā vadības komandā ir viens valsts interešu pārstāvis. Pārējie KVK locekļi ir neatkarīgi profesionāļi. Līdzīgi kā Zviedrijā, valstī tiek uzturēta datubāze ar kvalificētiem potenciālajiem kopējās pārvaldes komandas pārstāvjiem

Valsts kā akciju kapitāla daļu turētājs ievēl un apstiprina kopējās vadības komandu, kas savukārt ievēl KS galveno direktoru.

ĪPD uzdevums ir nominēt valsts pārstāvjus KS padomēs, uzraudzīt KS akcionāru kopsapulču starplaikos, regulāri komunicēt ar kopējo KS pārvaldes komandu.

Kopš 2009.gada septembra valdības lēmuma, kad tika izdotas „Vadlīnijas par vadības atbildību un pensiju pabalstiem”, KVK locekļi nosaka visa veida atbildību KS augstākā līmeņa vadītājiem. Akcionāri (t.sk. valsts) atbildības noteikšanas procesā iesaistās tikai atsevišķos gadījumos.

KS sastāv no pieciem līdz deviņiem locekļiem, kuri, izņemot KS darbinieku ievēlētos pārstāvjus, ir neatkarīgi no konkrētās KS. Darbinieku pārstāvēto locekļu skaitu kopējā pārvaldē nosaka attiecīgās nozares likumdošana, taču parasti KS ir viens darbinieku pārstāvis.

Dānija. KS ir divu kārtu pārvaldes struktūra.

KS pārvaldes instancē nav formālu valsts interešu pārstāvju. Visi pārvaldes instances locekļi ir neatkarīgi profesionāļi, kuru izvirzīšanu kontrolē īpaša valdības komisija, kas uzrauga, lai izvēle notiktu pēc profesionalitātes kritērijiem.

KVK ir atbildīga par KS ievēlēšanas kārtības izveidi (*nomination process*). KS galveno izpilddirektoru ievēl KVK. Mazākuma akcionāri arī tiek pārstāvēti kopējā KS vadības komandā.

Ieteikumi no Kopenhāgenas fondu biržas korporatīvās pārvaldības komisijas rekomendācijām (*Corporate Governance Recommendations*, 2005. gads, grozītas 2008. gadā) paredz, ka vismaz puse no uzraudzības instances locekļiem, ko ievēl Akcionāru sapulce, ir no KS neatkarīgas personas, lai tādējādi uzraudzības instances darbība nebūtu saistīta ar interešu konfliktiem un būtu neatkarīga.

Singapūra. Tā kā valstij piederošās holdinga sabiedrības *Temasek* īpašumā ir uzņēmumi no visas pasaules, *Temasek* nepiedalās ārvalstu kompāniju pārvaldē. Tomēr KS, kas darbojas Singapūrā, ir kopējā pārvaldes struktūra *Temasek* pārraudzībā.

Singapūras valsts prezidents ir augstākā lēmējvara attiecībā uz KS. Valsts prezidenta akcepts ir nepieciešams šādu lēmumu pieņemšanā:

- galveno *Temasek* vadības locekļu (kopējās pārvaldes pārstāvju, uzņēmuma vadītāja) ievēlēšana/atlaišana;

- jebkāda veida peļņas rezervju izlietošana (kopējais „Temasek” pārvaldei ir noteikts, ka nākamā perioda budžets vai cita veida transakcijas nevar tikt veiktas no iepriekšējo periodu rezervēm bez valsts prezidenta apstiprinājuma);
- konkrētu finansiālās pārvaldības jautājumu risināšana saistībā ar noteiktām valsts institūcijām un citiem noteiktiem uzņēmumiem.

Papildu iepriekš minētajam, kopējai *Temasek* pārvaldei jānodrošina, ka jebkāda veida aktīvu pārdošana notiek atbilstoši tīrgus vērtībai. Par visu pārējo jautājumu pieņemšanu pilnas tiesības un atbildība pieder kopējai *Temasek* pārvaldes komandai, ar nosacījumu, ka visu investīciju un citu ar uzņēmumu darbību saistītu lēmumu galvenais ilgtermiņa mērķis ir finansiālās atdeves maksimizēšana.

Temasek vadība sastāv no atzītiem biznesa līderiem, kas darbojas gan pašā holdinga sabiedrības pārvaldē, gan tai piederošu meitu sabiedrību pārvaldēs. Meitas sabiedrību kopējās pārvaldes vidēji visvairāk sastāv no neatkarīgiem locekļiem, kā arī ārvalstu pilsoņiem.

Kopējā pārvalde sastāv no deviņiem locekļiem, kuriem palīdz trīs komitejas: Izpildkomiteja, Audita komiteja, Līderības Attīstības un Atalgojuma komiteja. Katrā no trim komitejām var būt cits priekšsēdētājs no kopējās pārvaldes locekļu vidus. Bieža prakse ir, ka meitas sabiedrību vadībā iesaistīti ārvalstu pilsoņi.

8.4.3. Vadības galvenie pienākumi

Lietuva. Atbilstoši likumam „Par valsts pašvaldību kapitāla daļām un kapitālsabiedrībām” KVK galvenie pienākumi ir vadīt KS komerciālās aktivitātes un organizēt KS darbību. Papildus KVK nosaka KS struktūru, izveido statūtus, ko apstiprina Akcionāru sapulce, izstrādā stratēģiju, atskaites un risku pārvaldības sistēmu.¹⁶²

Igaunija. KSKVK uzdevumi un pienākumi atbilst valsts Komerclikuma noteikumiem. Pārvaldes instance realizē saimniecisko darbību, bet uzraudzības instance palīdz formulēt KS stratēģiju un pārrauga pārvaldes instances darbu.^{163,164,165}

Valsts KS KVK pārstāvju darbs netiek formāli novērtēts.

Vācija. KS uzraudzības instances funkcijas un pienākumi ir noteikti kopējā Uzņēmumu likumā, kas vienādā līmenī attiecas arī uz privātajiem uzņēmumiem.

¹⁶² http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=263628

¹⁶³ OECD, 2005. Corporate Governance of State-Owned Enterprises: A Survey of OECD Countries.

¹⁶⁴ OECD, 2005. Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises

¹⁶⁵ OECD, 2011. State-Owned Enterprise Governance Reform: An Inventory of Recent Change

Uzraudzības instances pārstāvji piedalās fundamentāli svarīgu lēmumu pieņemšanā par darījumiem, izmaiņām KS statūtos un precīzē nosacījumus, kādos gadījumos ir nepieciešams papildu valsts apstiprinājums šo lēmumu pieņemšanā.

Uzraudzības instances uzdevumos ietilpst:

- regulāri dot padomus pārvaldes instancei;
- pārraudzīt pārvaldes instances rīcības uzņēmuma pārvaldības jautājumos;
- ievēlēt/atlaist pārvaldes instances locekļus;
- izdot noteikumus, kas regulē pārvaldes instances pienākumus.

Pārvaldes instances sasauk Akcionāru sapulces (kārtējās un ārkārtas). Pārvaldes instance nodrošina, lai visi attiecināmie likumdošanas akti un iekšējās politikas dokumentu noteiktie punkti tiktu ievēroti gan uzņēmuma mērogā, gan tā meitas kompāniju mērogā. Pārvaldes instance nodrošina atbilstošu risku pārvaldību un riska kontroles sistēmu darbību.

2009.gadā izdotais Publiskās korporatīvās pārvaldības kodekss (*Public Corporate Governance Code*) vērš ciešāku kontroli attiecībā uz noteikumiem par uzraudzības instances locekļu interešu konfliktiem. Pirms šī likuma pieņemšanas uzraudzības instances locekļi ziņoja tikai par konfliktiem attiecībā uz kopējās vadības pienākumiem, bet tagad uzraudzības instances locekļiem jāziņo par visa veida interešu konfliktiem par laika periodu, kad viņi atrodas šajā amatā.

Pārvaldes instance un uzraudzības instance cieši sadarbojas, lai uzlabotu uzņēmuma darbību.

Lielbritānija. KS KVK pienākumi lielākajā daļā gadījumu atbilst ieteikumiem un norādījumiem no *Cadbury report*¹⁶⁶ un Kopējā kodeksa (*Combined Code*¹⁶⁷).

Cadbury report nosaka:

- kopējai vadības komandai ir jābūt izveidotai formālai shēmai, kā notiek lēmumu pieņemšana, lai visa uzņēmuma vadīšana un kontrole būtu stingri tās rīcībā;
- ārējiem direktoriem (*non-executive directors*) ir jādod neatkarīgs vērtējums par uzņēmuma stratēģijas, snieguma un resursu jautājumiem;
- iekšējo direktoru pienākums (*executive directors*) ir atspoguļot uzņēmuma līdzšinējo pozīciju un stāvokli;

¹⁶⁶ Report of The Committee on The Financial Aspects of Corporate Governance ("Cadbury Report"). December 1992, reissued 1996).

¹⁶⁷ The Combined Code on Corporate Governance (July 1998, revised July 2003, June 2006, June 2008)

- kopējai vadības komandai ir jāziņo par kompānijas sistēmas efektivitāti un iekšējās kontroles mehānismiem;
- akcionāri nodod vairākus savus pienākumus KVK, lai viņi darbojas kā pārvaldnieki.

Kopējais kodekss nosaka:

- KVK ir jāuzņemas atbildība par lēmumu veikšanu objektīvi un uzņēmuma interesēs;
- uzņēmuma ārējiem vadītājiem ir konstruktīvi jāmēģina apstrīdēt iekšējo vadītāju pieņemtos lēmumus, lai veidotos diskusija un tiktu argumentēta pieejas efektivitāte, kā arī jāpalīdz izveidot priekšlikumus uzņēmuma stratēģijai;
- ārējiem vadītājiem ir jākontrolē darbības rādītāji;
- ārējiem vadītājiem jānodrošina finanšu informācijas, finanšu kontroles godīgums un riska pārvaldības sistēmas aizsardzība;
- ārējie vadītāji ir atbildīgi par iekšējo vadītāju atbilstoša līmeņa atalgojuma sistēmas ieviešanu. Ārējiem vadītājiem jābūt galvenajai lomai iekšējo vadītāju ievēlēšanas/atlaišanas procedūrā un pēctecības plānošanā;
- galvenajam izpilddirektoram jānodrošina, ka akcionāru viedoklis un uzskati tiek komunicēti kopējās vadības komandas locekļiem;
- galvenajam izpilddirektoram jāapspricž pārvaldība un stratēģija ar lielākajiem akciju turētājiem;
- ārējiem vadītājiem jābūt piedāvātai iespējai piedalīties tikšanās ar lielākajiem akcionāriem. Ārējiem vadītājiem ir jāpiedalās sapulcēs ar lielākajiem akcionāriem tādos gadījumos, ja to pieprasa šie lielākie akcionāri.

Zviedrija. KVK ir šādi galvenie uzdevumi:

- būtiskāko saimnieciskās darbības mērķu un kopējās uzņēmuma stratēģijas noteikšana;
- galveno uzņēmuma direktoru ievēlēšana, vērtēšana un, nepieciešamības gadījumā, atlaišana;
- efektīvas uzņēmuma saimnieciskās darbības regulāra izvērtēšana un kontroles sistēmas nodrošināšana;
- uzņēmuma darbības atbilstības attiecināmajiem likumdošanas aktiem un citiem regulējošiem dokumentiem nodrošināšana;
- uzņēmuma ētikas koda pārvaldības vadlīniju noteikšana;
- uzņēmumam ārējās komunikācijas atvērta, akurāta, uzticama un atbilstoša nodrošināšana.

KVK locekļiem ir tikpat neierobežota atbildība par attiecīgo KS, kurā tie darbojas, kā tas ir privātajos uzņēmumos.

KVK atbild par uzņēmuma attīstību ne tikai finansiālā, bet arī ētiskā, vides, sociālās atbildības un ilgtspējas ziņā. Līdz ar to valsts īpašumtiesību rīcībpolitikā jāapskata arī jautājumi, kas saistīti ar vidi, sociālo nodrošinājumu, cilvēktiesībām, dzimumu līdztiesību un ētiku. Tas ir svarīgi valsts ekonomikai kopumā un tās turpmākai attīstībai. KS savā darbībā jārada piemērs citiem uzņēmumiem.

KS KVK aktīvi jādarbomas, lai stiprinātu sociālo atbildību uzņēmuma iekšienē un ārēji, sadarbībā ar biznesa partneriem un klientiem. Viens no šo mērķu sasniegšanas instrumentiem ir ISO 14001 kvalitātes kritēriju ieviešana. Katras atsevišķās KS ārējiem vadītājiem ir jāizstrādā vadlīnijas, pēc kurām tiek izveidots atalgojuma apmēru projekts, iesniedzams akcionāriem apstiprināšanā. Jebkura veida rediģējumi tajās ir jāpamato.

Valdība sistemātiski novērtē KS KVK darbu. Arī KS iekšienē notiek pašnovērtēšanas darbs, kad ārējie vadītāji vērtē katra iekšējā vadītāja individuālo darbu. Ar novērtējuma rezultātiem tiek iepazīstināta attiecīgā KS Nominēšanas komiteja, kā arī pati valdība (akcionāru kopsapulcē). Par šī procesa organizēšanu atbildīgs ir padomes priekšsēdētājs.

Somija. Vadības galvenie uzdevumi ir stratēģijas izveide un ieviešana, risku vadības sistēmu izveide un KS saimnieciskās darbības nodrošināšana. Kopējās vadības komandas pārstāvji aktīvi iesaistās dividenžu politikas veidošanā un finansēšanas struktūras izveidē.

Tikai tie KVK pārstāvji, kas ir ārējie KS vadītāji (*non-executive directors*) var veidot atalgojuma sistēmu un noteikt atalgojuma apmērus (parasti tie ir ārējie vadītāji).

Dānija. Valsts normatīvie akti rekomendē, ka uzraudzības instance apspriež un izveido svarīgākos stratēģiskos uzdevumus, KS finansiālās un pārvaldības pārraudzības uzdevumus, kā arī regulāri izvērtē pārvaldes instances darbību.

Uzraudzības instancei ir noteikti šādi svarīgākie uzdevumi:

- izveidot kopējos uzņēmuma mērķus un stratēģijas un būt atbildīgai par to regulāru izvērtēšanu;
- nodrošināt skaidri definētas vadlīnijas tādās sadaļās kā atbildību sadale, plānošana, izvērtēšana, kā arī risku pārvaldīšana;
- ievēlēt kvalificētu valdi, kā arī izveidot nosacījumus valdes locekļu ievēlēšanai (iesk. ievēlēšanas vadlīniju izveide un sastāva noteikšana, kā arī nodrošināt, lai atbildība par darbu būtu saistīta ar darbības rādītājiem);
- nodrošināt to, ka sadarbība ar uzņēmumā iesaistītajām pusēm ir atbilstoša un konstruktīva.

Uzņēmuma darbinieku ievēlētajiem uzraudzības instances locekļiem ir vienādas tiesības, pienākumi un atbildība kā tiem, ko ievēl Akcionāru sapulce.

Singapūra. Katrai no *Temasek* meitu sabiedrībām ir dažādi izveidoti pārvaldības pienākumi, taču pēc būtības tie atbilst paša *Temasek* holdinga pārvaldes struktūrai.

Temasek vadības locekļi ir trīs komiteju sastāvā (Vadības komiteja, Līderības Attīstības un Atalgojuma komiteja un Audita komiteja) un katrai komitejai ir konkrēti pienākumi un uzdevumi.

Vadības komiteja:

- biznesa un politisko risku pārvaldība;
- ārzemju valūtas riski;
- stratēģisko investīciju un attiecīgo valstu riski;
- *Temasek* holdinga uzņēmuma saimnieciskās darbības risku novērtēšana;
- audita komitejas darba pārraudzība;
- iekšējās kontroles novērtējums saistībā ar saimnieciskās darbības riskiem;
- sadarbība ar iekšējo un ārējo auditoru, lai sekotu līdzi audita procesam;
- riska pārvaldības efektivitātes izvērtēšana.

Vadības komiteja tiekas šo sanāksmju starplaikos, lai piedāvātu konkrētus galveno saimniecisko jautājumu risinājumus.

Līderības Attīstības un Atalgojuma komitejas galvenie pienākumi:

- galveno vadītāju līderības un pēctecības plānošana;
- kopējās pārvaldes komandas izveide, reorganizēšana un atalgojuma noteikšana;
- ar darbības rādītājiem sasaistītās atalgojuma daļas izskatīšana un apstiprināšana.

Līderības Attīstības un Atalgojuma komiteja tiekas vismaz reizi pusgadā, lai atjauninātu informāciju par izmaiņās un svarīgākajiem notikumiem holdinga sabiedrības iekšienē, kā arī, lai izvērtētu atalgojuma apmērus un to atbilstību.

- Audita komiteja galvenokārt iesaistās audita procesā. Audita komiteja tiekas vienreiz ceturksnī, lai novērtētu uzņēmumu finanšu rezultātus pirms tos apstiprina kopējās pārvaldes locekļi.

Audita komiteja palīdz kopējās pārvaldes komandai šādu funkciju veikšanā:

- finanšu atskaites;
- iekšējais un ārējais audits;
- finanšu risku pārvaldība;

- iekšējā kontrole;
- darbību atbilstība attiecināmajiem likumiem un regulām;
- riska pārvaldes funkcija;

Kopējā pārvalde ir atbildīga par riska pārvaldi un pārraudzību. Kopējās pārvalde nosaka mērķus un politiku, lai pārvaldītu saimniecisko darbību un investīciju riskus, kā arī, lai noteiktu riska pārvaldības struktūru un sekmētu riska apzināšanos *Temasek* vidē.

2005.gadā publiskā tirgus fonda pārraudzība un riska pārvaldība tika nodota jaundibinātā *Fullerton* fonda pārvaldības uzņēmumam (*Fullerton Fund Management Company*), ko turpina atbalstīt Riska pārvaldības struktūrvienība.

Komunikāciju funkciju nodrošina kopējās pārvaldes komanda. *Temasek* kopējās pārvaldes locekļi tiek vērtēti „apaļā galda” ietvaros, kur katrs pārstāvis sniedz viedokli par pārējiem kopējās pārvaldes locekļiem. Arī pakļautie darbinieki sniedz viedokli par vadību. Kopējā pārvalde organizē sanāksmes vismaz reizi ceturksnī.

8.4.4. Vadības atalgojuma noteikšanas principi

Lietuva. Šobrīd nav precīzi noteikta atalgojuma noteikšanas politika KS KVK locekļiem, taču 2011.gada jūlijā valdība apstiprināja jaunu Ekonomikas ministrijas ierosināto likumprojektu par KS KVK un augstāko līmeņu vadītāju atalgojumu. Lai gan jaunais likumprojekts tuvākajā laikā tiks papildināts, tiek plānoti šādi galvenie jauninājumi:

- KS tiks izstrādāti īstermiņa un ilgtermiņa mērķi ar kuriem tiks sasaistīti KS KVK locekļu mainīgā atalgojuma daļa (ilgtermiņā pat līdz vairākiem gadiem);
- kopējā atalgojuma apmērs vadības locekļiem jānosaka tādā līmenī, lai tas būtu konkurētspējīgs attiecībā pret privātā sektora atlīdzības līmeni (lai KS pārvaldē būtu konkurētspējīgi vadītāji);
- valsts monopolu vadītāju fiksētās algas var tikt samazinātas.¹⁶⁸

Igaunija. Būtiskākie vadības locekļu atalgojuma principi noteikti valsts Komerclikumā.

Vācija. Padomes locekļu atalgojums tiek noteikts Akcionāru sapulce rezolūcijā vai KS statūtos.

Izvērtējot uzraudzības instances locekļu atalgojumu, tiek ņemti vērā to pienākumi un darbības uzdevumu apjoms, kā arī ekonomiskā situācija un uzņēmuma darbības rezultāti.

¹⁶⁸ <http://www.ekonomika.lt/naufjena/keis-valstybinu-imoniu-vadoVS-atlyginimu-mokejimo-tvarka-10091.html>

Uzraudzības instances locekļu atalgojums sastāv gan no fiksētās, gan progresīvās daļas. Progresīvajai atalgojuma paketei jāietver arī uzņēmuma ilgtermiņa darbības rādītāji.

Pārvaldes instances locekļu atalgojums tiek noteikts atbilstošā līmenī, ņemot vērā līdzīgu uzņēmumu pārvaldes instanču locekļu atalgojumus. Lēmumu par pārvaldes instances atalgojumu pieņem uzņēmuma uzraudzības instance. Galvenie kritēriji, pēc kuriem nosaka atalgojuma atbilstību, ir attiecīgā pārvaldes instances locekļa pienākumi, individuālais veikums, kopējais pārvaldes instances veikums, ekonomiskā situācija, uzņēmuma darbības rādītāji un uzņēmuma nākotnes perspektīvas.

KVK pārstāvju atalgojums ir līdzīgs kā privātajā sektorā, izņemot tām KS, kas nedarbojas konkurences apstākļos. Šādos uzņēmumos atalgojuma līmenis ir salīdzinoši mazāks.

Lielbritānija. Lielākajā daļā gadījumu KS atalgojuma noteikšanas principi saskan ar *Cadbury report* un Kopējo kodeksu.

Atalgojuma līmenim jābūt pietiekamam, lai tas spētu piesaistīt, noturēt un motivēt vadītājus, kuri vadītu uzņēmumu tādā kvalitātē, lai tas darbotos sekmīgi. Uzņēmumam būtu jāizvairās no atalgojuma pārmaksas. Neviens no KVK pārstāvjiem nedrīkst izlemt par savu atalgojuma apmēru.

Ārējo vadītāju atalgojuma līmenim jābūt sasaistītam ar laiku, ko šis darbinieks atvēl uzņēmuma vadīšanai un pienākumu apjomam, ko tas veic. Atalgojumā nevajadzētu būt iekļautām akciju opcijām. Akciju opcijas var tikt piešķirtas tikai ar akcionāru apstiprinājumu, un tām ir jāatrodas turējumā (nedrīkst būt realizētas) vismaz vienu gadu pēc tam, kad attiecīgais vadītājs ir atstājis savu amatu uzņēmumā.

Akcionāriem jābūt iesaistītiem visu jauno ilgtermiņa progresīvo atalgojuma shēmu apstiprināšanā kā tas noteikts Kotēšanās noteikumos (*Listing Rules*) un esošo izmaiņu veikšanā.

Parasti attiecīgais valsts sekretārs, kura pārraudzībā atrodas konkrētā KS kopā ar attiecīgā KS Atalgojuma komiteju lemj par atalgojuma apmēriem. Iepriekšējā perioda novērtējums tiek veikts pēc kvantitatīviem (piemēram, rentabilitāte, bilances rādītāji un citi izvirzītie mērķi) un kvalitatīviem kritērijiem.

Atalgojumu veido pamatalga un prēmijas, kas veido 20 – 70% no kopējā atalgojuma. Atalgojuma apmēru nosaka ministrijas pilnvarotā persona pēc apspriedes ar atalgojuma komisijas pārstāvjiem.

KS KVK locekļu atalgojums ir zemāks kā privātā sektora vadītāju atalgojums.

Zviedrija. 2009.gadā Zviedrijas valdība ieviesa jaunas vadlīnijas attiecībā uz uzņēmumu vadītāju nodarbinātību. Šo vadlīniju, kuras tiešā mērā attiecas arī uz KS, būtiskākais princips ir tāds, ka KVK atalgojuma apmērs jānosaka pārdomātā, atbildīgā un caurspīdīgā

veidā un, ka šim atalgojumam jābūt atbilstošam darba pienākumiem un atbildības nastai. Piemēram, svarīgi noteikt KS kopējās vadības locekļu nodarbinātību speciāli izveidotajās uzņēmuma komitejās.

Ņemot vērā iepriekš minētos atalgojuma noteikšanas pamatprincipus, kā arī līdzīgu uzņēmumu attiecīgo pozīciju un visu KS galveno vadītāju algu apmērus, pirms akcionāru sapulces KVK iesniedz akcionāriem atalgojuma projektu. Akcionāru sapulce lemj par atalgojuma apmēru apstiprināšanu. Tā ir arī lemttiesīga par papildus atalgojuma noteikšanu KS darbinieku pārstāvētajiem kopējās vadības dalībniekiem par laiku, ko tie velta darbībai kopējā vadības komandā ārpus sava noteiktā darba laika.

Atbilstoši Zviedrijas Uzņēmumu likumam (*Companies Act*), kā arī Gada pārskatu likumam (*Annual Accounts Act*), KS uzdevums ir publiskot šādus datus par katra KVK dalībnieka atalgojumu:

- fiksēto algu;
- papildus maksājumus (piem., prēmijas);
- privilēģijas (piem., dienesta auto, dzīvoklis vai māja, nodokļu atvieglojumi, u.tml.);
- atkāpes no KS izveidotajām atalgojuma vadlīnijām un to iemeslus.

Atalgojuma veids ir fiksēta alga, bonusi, un pensiju shēma.

KS galvenā izpilddirektora atalgojuma apmēru nosaka visi KVK locekļi un, nosakot šo apmēru, ir jāseko valdības izdotajām vadlīnijām. Nevienam no KVK locekļiem netiek piemērots mainīgais atalgojuma apmērs.

Pensiju shēmas apmērs (ja tas tiek veidots papildu standarta pensiju apjomam) nedrīkst pārsniegt 30% no fiksētā atalgojuma.

KS vadības atalgojumam jābūt vienādā līmenī ar atalgojumu privātā sektora uzņēmumos, taču praksē tas ir nedaudz augstāks.¹⁶⁹

Somija. 2009.gada 8.septembrī tika izdotas Ekonomikas ministrijas vadlīnijas par KS vadības un galveno vadītāju atalgojumu un pensijām (*Guidelines by the state owner on management remuneration and pension benefits*). Galvenais vadlīniju princips ir, ka KVK locekļi pieņem lēmumus par uzņēmuma vadītāju atbildības apmēriem. Valsts kā akcionārs iesaistās šajā procesā tikai pēc nepieciešamības un atbilstoši Uzņēmumu likumam.

Veidojot atalgojuma apmērus, jāņem vērā attiecīgās personas darba uzdevumus, laiku, kas tiek patērēts, lai realizētu noteiktos darba uzdevumus, kā arī attiecīgā darbinieka atbildības līmenis. Atalgojuma izveides kritērijiem jābūt skaidri definētiem, caurspīdīgiem un tiem ir jābūt sasaistītiem ar mērķiem, kas sekmē KS ilgtermiņa attīstību.

¹⁶⁹ <http://www.regeringen.se/content/1/c6/12/86/62/520625d.pdf>

Atalgojuma noteikšanas vadlīnijas atšķiras starp tām valsts KS, kas darbojas tirgus konkurences apstākļos un tām, kas pilda kādu speciālu publisko uzdevumu. Līdzās fiksētajai atalgojuma daļai, pastāv arī uz darbības rādītājiem balstīts papildu atalgojums – kompensācija, kas nevar pārsniegt 40% no kopējā atalgojuma apjoma.¹⁷⁰ Atalgojums kopējās vadības locekļiem ir tikai nedaudz mazāks kā privātajā sektorā.

Ņemot vērā, ka atsevišķās KS vadības locekļu, īpaši galvenā izpilddirektora, atalgojums pēc publiskajā telpā izskanējušām diskusijām ir pārāk liels, pieņemts lēmums to pārskatīt.¹⁷¹

Dānija. KS atalgojuma principi lielākajā daļā gadījumu atbilst Kopenhāgenas fondu biržā izdotajām vadlīnijām.

Tiek rekomendēts, ka kopējam atalgojumam (fiksētā samaksa, progresīvā samaksa, kas ietver visa veida mainīgo kompensāciju, pensijas, darba attiecību pārtraukšanas atlīdzība un cita veida pabalsti) jābūt konkurētspējīgā un godīgā līmenī, kā arī, lai tas izrietētu no individuālās darba izpildes un uzņēmumā radītās pievienotās vērtības apmēram.

Atalgojuma veidam būtu jāveicina darbs KS attīstīšanai ilgtermiņā, un tā struktūrai ir jābūt caurspīdīgai un viegli saprotamai. Progresīvās samaksas vadlīnijām ir jāatbilst akcionāru un uzņēmuma intereses, jāskaidro ar specifiskiem uzņēmuma apstākļiem un jābūt saprātīgām.

Uzraudzības instances locekļu atalgojums nesastāv no akciju opciju shēmas, bet gan bonusu shēmas un tirgus vērtības.

Atalgojuma komitejai jākonsultējas ar uzraudzības instances locekļiem par pārvaldes instances un galvenā izpilddirektora atalgojumu, savukārt par uzraudzības komitejas atalgojuma lielumu jākonsultējas ar uzņēmuma galveno izpilddirektoru. Atalgojumu apmērus nosaka kopējā pārvalde.

Visbiežāk Dānijas KS izmantotais atalgojuma veids ir fiksēts, tomēr mēdz būt arī papildu (*bonus*) atalgojuma daļa līdzās fiksētajai.

Valsts kapitālsabiedrību un kapitālsabiedrību ar ievērojamu valsts dalību tajā vadītāju atalgojums ir zems salīdzinājumā ar privāto sektoru.

Singapūra. Līdzās konkurētspējīgam fiksētam atalgojumam, *Temasek* darbiniekiem (parasti vadības locekļiem) tiek piedāvāta snieguma un laika progresīvā samaksas sistēma, kas ir saistīta ar darbības riska pakāpi, kā arī tirgus cikla atdeves ilglaicīgumu.

¹⁷⁰ <http://www.valtioneuvosto.fi/tiedostot/julkinen/pdf/2009/Palkkio-ja-elakejarjestelma-150609/fi.pdf>

¹⁷¹ <http://www.hs.fi/english/article/Government+to+re-examine+incentive+programmes+for+state-owned+companies/1135244852998>

Progresīvā samaksas sistēma parasti tiek veidota no 3 līdz 12 gadu periodam, lai veicinātu īpašumtiesību kultūras un ilgtermiņa apvienojumu, īpaši vecākā līmeņa pārvaldības pārstāvjiem.

Uzņēmuma progresīvā atalgojuma sistēma riska un atlidzības dališanai tiek pamatota uz peļņas atdevi, kas pārsniedz kopējo peļņas atdeves barjeru ar pielāgoto riska pakāpi. Tā atdeve, kas pārsniedz šo riska pielāgoto kapitāla izmaksu apjomu (barjeru) nosaka progresīvā atalgojuma kopējo apmēru. Ja atdeve nokrīt zem šīs barjeras, tad šī starpība tiek atņemta no iepriekšējā periodā progresīvā atalgojuma apjoma.

Ja šī balansa starpība ir pozitīva, vadības pārstāvji saņem ne vairāk kā trešdaļu no aprēķinātās progresīvās atalgojuma summas. Atlikusī progresīvā atalgojuma daļa paliek kontā, lai nodrošinātu negatīvā starpības noklāšanu.

8.5. Kopsavilkums

Kapitālsabiedrību ar valsts dalību vadības principi var būtiski ietekmēt šo uzņēmumu darbību valsts interesēs. Ārvalstu prakse liecina, ka iespējamās dažādas pieejas efektīvas vadības nodrošināšanā. Tomēr visām valstīm, kas veiksmīgi pārvalda savas KS, ir kopīga izpratne par to, ka valsts institūcijām ir jādefinē, ko tās vēlas sagaidīt no uzņēmumiem, kuros tās ir ieguldījušas savus līdzekļus.

No trīs pārvaldības modeļu veidiem – decentralizētā, duālā, centralizētā – visbiežāk tiek izmantots duālais vai centralizētais, veicot pakāpenisku pārvaldības centralizāciju. Valstis ir izveidojušas vai nu atsevišķu institūciju, vai arī uzticējušās KS portfeļa pārvaldi kādai no ministrijām. Tomēr arī tajās valstīs, kur valsts KS tiek pārvaldītas centralizēti, specifiski uzņēmumi, kur pilda kādu sociālo funkciju tiek nodoti par attiecīgo nozari atbildīgās ministrijas pārraudzībā.

Kas attiecas uz KS iekšējo pārvaldi, tad vienlīdz izplatīta ir kopējā pārvalde un divu kārtu pārvalde, kurā nodalītas pārvaldes instances (valdes) un uzraudzības instances (padome) funkcijas.

No apskatītajiem valstu piemēriem, aptuveni pusē gadījumu valsts KS vadības atalgojums bija zemāks nekā līdzīgās sfērās darbojošos privātos uzņēmumos. Pārējos gadījumos atalgojums bija līdzīgs, lai gan tas attiecas tikai uz tirgus konkurences apstākļos strādājošajām KS. Tajās KS, kuras veica kādu sociālu funkciju (tātad – kuru darbība netiek vērtēta tikai pēc finanšu rādītājiem), vadības atalgojums bija zemāks.^{172,173}

Pielikumā pieejamās tabulās (Tabula Nr.8.1, Nr.8.2, Nr.8.3, Nr.8.4, Nr.8.5, Nr.8.6) attēlots šajā nodaļā aplūkotās ārvalstu prakses kopsavilkums.

¹⁷² ICGN Global Corporate Governance Guide, 2004: best practice in the boardroom.

¹⁷³ Minichilli, A., et al. Governance of State Owned Enterprise: a Worldwide Review,

KS vadības komandas (Lielbritānijā pastāv kopējā vadības sistēma, kas sastāv no iekšējiem un ārējiem vadītājiem, kas zināmā mērā atbilst valdei un padomei kopā) un augstāko amatu vadītāji tiek iecelti publiska konkursa kārtībā.

Konkursu organizē centrālā pārvaldības institūcija (Akcionāra izpildinstitūcija – *Shareholder Executive*), kas katras atsevišķās KS ievēlēšanas procesam, atbilstoši izstrādātām vadlīnijām, veido konkrētus kritērijus ar minimālajām prasībām uz attiecīgo pozīciju amatiem. Katra iecelšanas konkursa norisi uzrauga neatkarīga institūcija, kas atrodas Lielbritānijas karaļa pārraudzībā. Šī neatkarīgā institūcija uzlabo iecelšanas vadlīnijas un nodrošina atbilstošas kārtības konkursa norisi.

Tiek īstenota līgumu slēgšana ar valdes locekļiem, lai tie būtu atbildīgi sabiedrībai (*publicly accountable*), kā arī būtu noteikti to darbības novērtēšanas kritēriji, regularitāte un sekas.

No katras KS padomes (uzraudzības institūcija – Vācijā, ārējie vadītāji – Zviedrijā un Somijā) sastāva locekļiem tiek veidota ievēlēšanas komiteja, kas, konsultējoties ar kapitāla daļu turētāju galvenokārt no potenciālo vadības komandas rezerves saraksta datu bāzes pēc konkrēti izstrādātiem kritērijiem, kuru pamatā ir minimālo prasības, kas saskan ar iecelšanas vadlīnijās noteiktajām pamata prasībām, iecel valdes locekļus (pārvaldības institūcija – Vācijā, iekšējie vadītāji – Zviedrijā un Somijā) un augstāko amatu vadītājus.

Padomes locekļus iecel kapitāldaļu turētājs, konsultējoties ar centrālo pārvaldības institūciju.

Valdes iecelšanas procesam būtu jā sākas laicīgi pirms Akcionāru sapulces, apmēram sešus līdz astoņus mēnešus pirms.

Centrālā iestāde sadarbībā ar citām ministrijām un Ministriju prezidenta biroju ir atbildīga par valdes, padomes un augstāko vadītāju iecelšanas vadlīniju izstrādi, kas tiek ņemtas par pamatu katras KS ievēlēšanas procesa izveidei.

Tajās KS, kurās valsts ir vienīgais akcionārs, būtiski, lai valde tiek veidota kā viens veselums, kas sastāvētu no daudzprofilu zināšanu un pieredzes profesionāļiem. Valde, kas sastāv tikai no virknes nozares profesionāļu, ņemot vērā Zviedrijas pieredzi, reti ir pietiekami efektīva, tāpēc KS valdēs jāietver „dažādība” gan kvalifikāciju, gan dzimuma, gan dzīves gājuma aspektos. Vienlaicīga visu valdes locekļu atbrīvošana var radīt būtisku negatīvu efektu uz KS darbību. Vismaz vienam vai dažiem valdes locekļiem būtu jābūt iepriekšējai pieredzei valdes locekļa amatā. Ja efektīvi tiek nodalīta iespējamā politiskā un interešu grupu ietekme, tad valdes locekļa iepriekšējā politiskā pieredze var pozitīvi ietekmēt valdes darbību.

Ārvalstis, tajās KS, kuras pēc aktīvu kopsummas, neto apgrozījuma, peļņas un darbinieku skaita definētas kā lielas vai ļoti lielas, augsta līmeņa vadītāju, kā arī valdes un padomes locekļu iecelšanā tiek piesaistītas ārēji speciālisti.

8.6. Ieteikumi

8.6.1. Pārvaldības modelis

Veidojot kopējo pārvaldības modeli, kas būtu piemērojams KS, būtu jāņem vērā citu valstu prakse. Pārskatā aplūkoti piemēri, kā KS pārvaldi realizē atsevišķas attīstītākās Eiropas valstis, pārcējas divas Baltijas valstis, kā arī Singapūra. Pamatojoties uz šo valstu pieredzes izvērtējumu, izriet vairāki ieteikumi.

Izvēloties valsts KS pārvaldības modeli, būtu jāmēģina izvairīties no vienas KS pārvaldības metodes piemērošanas visām valsts īpašajām KS, jo veiksmīga pārvaldības risinājuma izveidē jāņem vērā gan konkrētās nozares tirgus struktūra, gan KS izveides un darbības mērķis pēc būtības.

Pirms konkrēta pārvaldības modeļa izvēles (decentralizētā, duālā vai centralizētā), būtu jāizanalizē KS darbība – vai KS darbojas komerciāla mērķa vadītā, vai veic kādu valsts deleģētu publiskās pārvaldes uzdevumu/funkciju, vai realizē citu speciālu uzdevumu. Tajās KS, kas darbojas komerciālam mērķa vadītā, un vienlaikus veic arī valsts deleģētu funkciju, būtu jāidentificē, kurš no KS mērķiem (peļņas gūšana vai deleģētās funkcijas nodrošināšana) ir prioritārs, kāda ir šo abu aspektu ietekme uz KS darbību un kāds ir apgrozījums no šo abu mērķu realizēšanas attiecībā uz kopējo KS apgrozījumu.

Būtu ieteicams centralizēti pārvaldīt tās KS, kuras pamatā darbojas komerciāla mērķa vadītā. Tās KS, kuru mērķis saistīts ar kādu specifisku valsts pārvaldes deleģēto funkciju veikšanu, vajadzētu pārvaldīt decentralizēti, atstājot attiecīgo ministriju pārraudzībā. Attiecībā uz KS, kas veic speciālu funkciju un peļņas gūšana nav pamatmērķis, būtu jāizstrādā konkrēts nozares ilgtermiņa redzējums, taču kopumā šī veida KS var tiks pārvaldītas gan centralizēti, gan atstātas nozaru ministriju pārvaldībā. Būtisks aspekts ir cik lielā mērā KS, kas veic speciālu funkciju, sniedz maksas pakalpojumus tirgus konkurences apstākļos. KS pārraugošajām institūcijām vajadzētu izstrādāt ilgtermiņa redzējumu attiecībā uz visām to pārraudzībā esošajām KS.

8.6.2. Vadības struktūra un iecelšanas kārtība

Apskatīto ārvalstu prakses piemēri liecina, ka vienlīdz izplatīti ir abi modeļi – divu līmeņu pārvaldes modelis (valde un padome atsevišķas institūcijas) un viena līmeņa pārvaldes modelis. Tā kā Latvijā ir vairāk izplatīts divu līmeņu pārvaldes modelis, nebūtu ieteicams pāriet uz viena līmeņa modeli.

Nosakot optimālāko kapitālsabiedrības vadības komandas locekļu skaitu, būtu jāņem vērā nozares specifika, kurā darbojas KS, kā arī uzņēmuma stratēģiskā ietekme uz nozari kopumā. Viens no būtiskākajiem KS vadības komandas locekļu skaita kritērijiem ir KS lielums gan pēc apgrozījuma, gan darbinieku skaita. Saskaņā ar ārvalstu KS pieredzi

optimālam vadības locekļu skaitam lielajos uzņēmumos nevajadzētu pārsniegt septiņus, bet mazajos – trīs.

Izvērtējot ārvalstu praksi, izriet divas potenciālās alternatīvas attiecībā uz valdes un padomes, kā arī galveno vadītāju ievēlēšanas kārtībā:

- tiek rīkots publisks konkurss, kurā aktīvi piedalās centrālā pārvaldības iestādes pārstāvji, izstrādājot pamata nosacījumus, minimālās kvalifikācijas prasības, kā arī veic intervijas ar potenciālajiem kandidātiem un izvērtē to atbilstību;
- no KS padomes (kad tiek ievēlēti valdes locekļi un galvenie vadītāji) vai centrālās pārvaldības institūcijas pārstāvjiem (kad tiek ievēlēti padomes locekļi) tiek veidota ievēlēšanas komiteja, kas izstrādā pamata nosacījumus un minimālās kvalifikācijas prasības, no speciāli veidotas datu bāzes atlasa potenciālos kandidātus, ar kuriem tiek organizētas intervijas un kuri tiek vērtēti.

Attiecībā uz Latvijai piemērojamo valdes, padomes un augstāko līmeņu vadītāju iecelšanas procesu, neatkarīgi no alternatīvas izveles, būtu jāapsver vienotas datu bāzes izveide (valdes, padomes un augstāko līmeņu vadītāju rezerves saraksts), kur tiek apzināti potenciālie valdes, padomes un augstāko līmeņu vadītāju locekļu kandidāti. Šāda veida datu bāze būtu periodiski jāatjauno un jāapzina potenciālie kandidāti, kas varētu tikt iekļauti šāda valdes locekļu rezerves sarakstā. Šādā datu bāzē tiktu iekļautas personas, kas guvušas vismaz maģistra grāda izglītību finanšu, ekonomikas vai citas ar KS darbību saistītās jomās un nostrādājušas vismaz piecus gadus vadošā amatā nozaru spektrā, kas saistīts ar KS darbību vai ekonomikas un finanšu jomu. Šāda datu bāze ļautu efektīvāk apzināt potenciālo valdes locekļu kandidātu loku. Atbildīgā iestāde par šādas datu bāzes izveidi, uzturēšanu un potenciālo kandidātu iekļaušanu tajā varētu būt centrālā KS pārvaldes institūcija.

Ņemot vērā Latvijas specifiku, valdes locekļus būtu jāievēl publiska konkursa kārtībā. Tas būtiski mazinātu iespēju, ka ievēlētās personas tiek virzītas no valdībā esošajiem politiskajiem spēkiem. Valdē būtu jāieceļ nozares profesionāļi atkarībā no tā, kāda veida speciālisti attiecīgajos tirgus apstākļos nepieciešami. Ja tiek ievēlēti lielu KS valdes locekļi, būtu jāapsver doma piesaistīt augsta līmeņa vadītāju atlases kompānijas.

Padomes locekļu būtu jāievēl centrālai pārvaldības iestādei. Ņemot vērā, ka padomes locekļu atalgojuma apmērs būtu salīdzinoši zemāks kā valdes un augstāko vadītāju, jo padomes locekļi nav pilna laika KS darbinieki, tad būtu jāizvērtē, vai būtu nepieciešams to atlasei piesaistīt augsta līmeņa vadītāju atlases kompānijas. Būtu ieteicams padomes locekļus pamatā izvēlēties no datu bāzes rezerves saraksta.

Augstāko līmeņu vadītājus būtu ieteicams iecelt ievēlēšanas komitejai, kas tiek veidota no padomes locekļiem (tajās KS, kurās tiek veidotas padomes), konsultējoties ar centrālo pārvaldības institūciju vai no centrālās institūcijas pārstāvjiem (attiecībā uz tām KS, kurās padomes netiek veidotas). Ja tiek ievēlēti lielu KS augstāko līmeņu vadītāji, būtu jāapsver doma piesaistīt augsta līmeņa vadītāju atlases kompānijas.

Jebkuram valdes, padomes vai augstāko līmeņu vadītāju pārstāvim vajadzētu atbilst iepriekš definētiem minimāliem profesionalitātes kritērijiem. Šiem pārstāvjiem vajadzētu būt pieredzējušiem speciālistiem attiecīgajā nozarē. Ņemot vērā KS specifiku, lielākajās KS un tajās, kas darbojas ar partneriem vai klientiem ārpus Latvijas, vadības dalībniekiem vajadzētu būt ar ārvalstu darba pieredzi. Tie varētu būt arī ārvalstu speciālisti, kas sekmētu vadības profesionalitāti un objektīvu KS pārvaldi.

Viens no centrālās pārvaldības iestādes pienākumiem būtu jābūt KS valdes vadītāju iecelšanas procesa uzraudzība.

Šī brīža prasība zināt latviešu valodu ierobežo iespēju piesaistīt ārvalstu ekspertus, kas atsevišķos gadījumos var būt svarīgs aspekts, tāpēc būtu jāapsver doma par teicamu angļu valodas zināšanu prasmi kā pamata valodas nosacījumu.

Būtu vēlams izstrādāt valdes, augstāko vadītāju un padomes locekļu iecelšanas vadlinijas.

Ņemot par pamatu ārvalstu prakses analīzi, būtiskākie jautājumi, kas jāietver vadlinijas, būtu šādi:

- pamata veids kā tiek ievēlēti valdes un augstāko līmeņu vadītāji un padomes locekļi;
- centrālās pārvaldības institūcijas loma un pienākumi attiecībā uz valdes, padomes locekļu, kā arī augstāko līmeņu vadītāju iecelšanas kārtību;
- akcionāru sapulces loma un pienākumi valdes padomes locekļu, kā arī augstāko līmeņu vadītāju iecelšanas procesā;
- katras atsevišķās KS valdes padomes locekļu, kā arī augstāko līmeņu vadītāju iecelšanas kritērijos jānorāda minimālās kvalifikācijas prasības specifiski attiecībā uz amatu un jomu, par kuru primāri attiecīgais kandidāts būs atbildīgs;
- vairāku gadu pieredze uzņēmējdarbības, finanšu vai citas specifiskas nozares vidē, kā arī godīgums un spēja dot neatkarīgus spriedumus;
- pieredze ārvalstīs tiktu vērtējama kā papildu priekšrocība;
- KS valdes locekļiem pamata pienākumiem un ekspertīzei būtu jābūt saistībā ar kādu no KS iekšējiem procesiem, piemēram, finanšu vadība, tehniskā vadība, no kā izrietētu to loma un atbildības joma KS valdē;
- termiņi uz kādiem valdes, padomes locekļu, kā arī augstāko līmeņu vadītāji tiek ievēlēti;
- valdes, padomes locekļu, kā arī augstāko līmeņu vadītāju līgumsaistību nosacījumi attiecībā pret KS un akcionāru.

8.6.3. Vadības pienākumi un vadības locekļu novērtēšana.

KS valde galvenokārt nodarbojas ar saimnieciskās darbības nodrošināšanu un stratēģisko lēmumu ieviešanu uzņēmuma iekšienē. Kas attiecas uz valdes locekļu pienākumiem, tad primāri tiem ir jāveic konkrēti darba uzdevumi KS iekšienē (piemēram, finanšu direktora pienākumi) un tikai pēc tam – darbs valdes sastāvā.

Padomes būtiskākais pienākums būtu sniegt neatkarīgus un profesionālus ieteikumus, veidojot KS stratēģiju un investīciju plānus.

KS padomes (tajās KS, kurās padome tiek veidota) vai centrālās pārvaldības iestādes (tajās KS, kurās padome netiek veidota) kompetencē vajadzētu būt dividendēs izmaksājamās neto peļņas apjoma noteikšana, pamatojoties uz ilgtermiņa investīciju plāniem un izstrādāto stratēģiju. Vadības komandai, ņemot vērā kapitāla struktūru, būtu jāizvērtē alternatīvi KS finansēšanas avoti, kas sekmētu uzņēmuma ilgtspējīgu darbību.

Kapitālsabiedrības vadības komandas darbu vajadzētu regulāri vērtēt, ieviešot kontroles mehānismus, kas stimulētu vadības darbības attīstību un tās caurskatāmību.

Par pamatu valdes locekļu izvērtēšanai būtu jāņem KS uzstādīto mērķu sasniegšana.

Būtiskākie aspekti, veicot valdes locekļu izvērtēšanu:

- ikgadēja valdes izvērtēšana;
- izvērtēšanas sistemātiskums un struktūra;
- valdes priekšsēdētāja pienākumi izvērtēšanas procesā;
- atsevišķi būtu jāvērtē valde kopumā, komitejas, ja tādas tiek veidotas, valdes priekšsēdētājs un individuāli katrs valdes loceklis;
- izvērtēšanas procesā būtu jāizmanto vienota kvalitatīvu un kvantitatīvu rādītāju metodika.

Padomes locekļus izvērtē centrālā pārvaldības institūcija. Augstāko līmeņu vadītājus izvērtē KS valde.

Par valdes locekļu novērtēšanu būtu jābūt atbildīgam valdes priekšsēdētājam, kas izvērtē katra atsevišķa valdes locekļa darbu atbilstoši centrālās pārvaldības iestādes izstrādātām vadlīnijām. Vērtējumu valdes priekšsēdētājs iesniedz kapitāldaļu turētājiestādei. Par valdes priekšsēdētāja izvērtēšanu, kā arī iesniegto vērtējumu par valdes locekļiem atbild kapitāldaļu turētājiestāde, kas saņem atzinumu arī no uzraudzības instances. Uzraudzības instances darbību izvērtē akcionārs – kapitāldaļu turētājs. Centrālā iestāde pēc ministriju pieprasījuma var līdzdarboties visu šo iesaistīto personu izvērtēšanas procesā.

Ņemot vērā Somijas praksi, ieteicams ik pa laikam mainīt izvērtēšanas struktūru, mainot iekšējās vērtēšanas pieejas (aptaujām, intervijām) pārreju uz ārēja vērtētāja piesaistīšanu. Veids, kā notiek izvērtēšana var mainīties, taču būtiskākais izvērtēšanas posms ir gala

diskusija, kad tiek apkopoti izvērtēšanas dati un kurā kapitāldaļu turētājiestādes izveidota darba grupa apspriež rezultātus un sniedz ieteikumus.

8.6.4. Vadības locekļu atalgojums

Ņemot vērā augsta līmeņa vadītāju atlases (*executive search*) kompāniju, piemēram, *Pedersen & Partners, Amrop* u.c. esamību Latvijas tirgū, ir iespējams piesaistīt šāda veida uzņēmumus, valdes un augstākā līmeņa vadītāju atlasei. Šāda veida atlases speciālistu piesaiste būtu vērtīga, ja tiek plānots piesaistīt ārvalstu ekspertu KS valdē, kā, piemēram, tas tika īstenots AS „AirBaltic Corporation” kontekstā. Augsta līmeņa vadītāju atlases kompānijām ir izveidotas potenciālo vadītāju datu bāzes, kā pieejams plašs starptautisko partneru loks.

Augsta līmeņa vadītāju atlases kompānijas piesaiste nodrošinātu piesaistīto speciālistu profesionalitāti, kā arī „caurspīdīgu” atlases procesa norisi. Tomēr jāņem vērā, ka šādu speciālistu piesaiste prasītu ievērojamus līdzekļus.

Tabulā Nr. 1 norādīts kopējais atalgojuma apmērs (fiksētā un mainīgā ekvivalenti viena mēneša apjomam) Zviedrijas dažādu nozaru KS valdes locekļu un valdes priekšsēdētāja mēnešalgas atalgojuma apmērs.

Apskatot augstākā līmeņa vadītāju atalgojuma līmeni Zviedrijas KS, secināms, ka ārvalstu speciālisti piesaistīšana prasītu ievērojamus līdzekļus.

Tabula Nr. 1 Zviedrijas KS valdes locekļu mēnešalgas apmēri dažādās nozarēs, 2010.gadā

Kapitālsabiedrība (nozare)	Pilna laika vadības komandas locekļa atalgojums, Ls mēnesī	Pilna laika vadības komandas priekšsēdētāja atalgojums, Ls mēnesī	Apgrozījums, milj Ls	Aktīvi, milj Ls	Darbinieku skaits, #
<i>Sveaskog</i> (mežsaimniecība)	11 000	30 000	521	2 671	964
<i>Green Cargo</i> (dzelzceļa kravu pārvadājumi)	9 000	20 000	463	370	2 908
<i>SJ</i> (dzelzceļa pasažieru pārvadājumi)	9 000	20 000	646	695	4 262
<i>Bilprovnigen</i> (transportlīdzekļu tehniskā apskate)	5 500	7 500	114	113	1 658
<i>ALMI</i> (garantiju izsniegšana)	4 500	7 500	65	2	455

<i>Dramaten</i> (leātru darbība)	2 200	4 500	20	5	330
-------------------------------------	-------	-------	----	---	-----

Informācijas avots: Zviedrijas 2010.gada aktīvu pārskats (*Annual Report State-Owned companies 2010*), <http://www.regeringen.se/content/1/c6/17/46/71/31df60c8.pdf>

Alternatīvas valdes, padomes un augstāko līmeņu vadītāju atalgojuma līmeņa noteikšanai:

- tiek noteikta tikai fiksētā atalgojuma daļa;
- tiek noteikta fiksētā un mainīgā atalgojuma daļa.

Ņemot vērā ārvalstu prakses analīzi, Latvijā KS valdes, padomes un augstāko līmeņu vadītājiem būtu ieteicams noteikt fiksēto un mainīgo atalgojuma daļu. Ņemot vērā Zviedrijas, Somijas, Vācijas, Lielbritānijas un Singapūras piemērus, mainīgā atalgojuma daļa ļauj sasniegt augstākus mērķus, kas uzlabo KS darbību, jo vadītāju ieguldītais darbs un motivācija tiek atalgota atbilstoši KS ilgtermiņa sasniegumiem.

Lai gan normatīvajā bāzē noteiktais algu griestu princips var tikt piemērots pēc būtības joprojām, tomēr būtu jāapsver doma par šo algu griestu paaugstināšanu.

Mainīgai daļai vajadzētu tikt sasaistītai ar KS uzstādītajiem finanšu un ne-finanšu mērķiem, lai veicinātu šo mērķu sasniegšanu. Svarīgi, lai finanšu mērķu sasniegšana tiktu vērtēta par periodu, kas ilgāks nekā viens gads (ieteicamais periods – trīs gadi), lai nerastos motivācija īstermiņa oporūnismam.

Līdzīgi kā Singapūrā, būtu jāapsver, ka, ja viena gada mērķi netiek izpildīti, tad kopējais mainīgā atalgojuma fonds var samazināties. Attiecīgi, ja mērķi tiek izpildīti, tad kopējais fonds palielinās.

Aprēķinot valdes locekļu atalgojumu, būtu jāņem privāto uzņēmumu atalgojuma līmenis attiecīgajā nozarē. Atalgojums, kas līdzvērtīgs citu tirgus dalībnieku vadības atalgojumam, spētu piesaistīt, noturēt un motivēt profesionālus vadības pārstāvjus. Tomēr šajā ziņā būtiski ir izvērtēt situāciju attiecīgajā nozarē – mazākās KS un tādās, kuru galvenais mērķis nav balstīts uz finanšu rezultātiem, vadības locekļu atalgojuma līmenis ne vienmēr varētu būt privātā sektora līmeni.

KS, kas darbojas komerciāla mērķa vadītās, būtiskākie mērķi, vērtējot mainīgo atalgojuma daļu būtu finanšu. Savukārt tām KS, kas pilda speciālus uzdevumus vai sniedz publiskus pakalpojumus – ne-finanšu mērķi.

Mainīgā atalgojuma daļa nedrīkstētu pārsniegt konkrētu procentuālu apjomu no fiksētās atalgojuma daļas.

Būtu jāpārvērtē, vai divu KS lieluma (apgrozījums, aktīvu kopsumma, darbinieku skaits) rādītāju sasniegšana ir atbilstoša, nosakot KS valdes locekļu atalgojuma griestu apjomu, ja tiek pārvaldīts ievērojams finanšu līdzekļu apjoms, kas atrodas KS bilancē. Ņemot vērā ārvalstu praksi, konkrēti Zviedrijas piemēru, būtu jāņem vērā arī tādi rādītāji kā strukturālā ietekme uz tautsaimniecību (sistemātiskā riska faktors), tirgus daļa, tirgus situācija, līdzīgu

privāto nozares uzņēmumu atalgojuma līmenis, ģeogrāfiskais pakalpojumu sniegšanas apjoms gan Latvijā, gan ārvalstīs.

Tā kā KS valdes locekļiem un darbiniekiem nav izstrādāts detalizēts prēmiju un cita veida materiālās stimulēšanas noteikšanas process un principi šādu instrumentu pielietošanai plašākā apmērā, kā tas ir šobrīd, lai KS tiktu piesaistīti labākie eksperti, tad būtu jāpilnveido šī brīža nosacījumi, pēc kuriem KS tiek iekļautas sarakstā, kurā norādītās KS, kurām atļauts izmaksāt prēmijas. Uzstādīto mērķu izpildi vajadzētu ņemt par pamatu arī iespējamo prēmiju noteikšanai.

Līdzīgi kā ārvalstīs, būtu jāievieš vadlīnijas, kurās ietverti būtiskākie principi atalgojuma noteikšanā. Vadlīnijās būtu jāietver šādi pamata punkti:

- KS darbiniekiem piedāvātajam atalgojuma līmenim vajadzētu būt atbilstošam nepieciešamās kompetences līmenim;
- atalgojuma politikai būtu jābūt pamatotai uz KS ilgtermiņa plāniem un sniegumu, lai motivētu kopējās vadības komandas locekļus;
- atalgojuma apjomam jābūt saistītam ar atbildības līmeni un pienākumu apjomu.

9. ES līmeņa normatīvo aktu interpretācija

9.1. Ievads

Šajā ziņojumā aplūkotajām valstīm, kuras ir ES dalībvalstis, jāņem vērā ES tiesību akti un judikatūra, kas saistīta ar ES tiesību aktu piemērošanu. Bez tam katras dalībvalsts tiesību normām jābūt atbilstošām ES tiesību aktiem, līdz ar to pamatprincipi, kas piemērojami šī ziņojuma ietvaros aplūkojamajām ES dalībvalstīm ir vienādi, izņemot nianšes, kas saistītas ar attiecīgās valsts tiesību sistēmas īpatnībām, administratīvo dalījumu un dažādu no direktīvām un regulām izrietošu normu ieviešanas statusu.

Ņemot vērā, ka šīs sadaļas ietvaros aplūkojama ES tiesību normu piemērošana valsts KS, sadaļā tiks aplūkota visu ES valstu pieredze, izņemot Singapūru.

9.2. ES tiesiskais regulējums

9.2.1. Valsts atbalsts

LESD 107.pants nosaka, ka ar ES iekšējo tirgu nav saderīgs atbalsts, ko piešķir dalībvalsts vai no tās līdzekļiem un kas rada vai var radīt konkurences izkropļojumus, dodot priekšroku kādai konkrētai sabiedrībai. Par saderīgu ar iekšējo tirgu var uzskatīt sociālu atbalstu, ko piešķir individuāliem patērētājiem bez diskriminācijas, atbalstu, ko sniedz, lai novērstu dabas katastrofu vai ārkārtēju notikumu izraisītas sekas. Par saderīgu ar iekšējo tirgu var tikt uzskatīts atbalsts, kas veicina ekonomikas attīstību apgabalos ar zemu dzīves līmeni vai lielu bezdarbu, atbalstu, kas veicina kāda svarīga projekta īstenošanu visas Eiropas interesēs vai novērš traucējumus kādas dalībvalsts tautsaimniecībā, atbalstu, kas veicina konkrētu saimniecisko darbību vai tautsaimniecības jomas attīstību, ja šādam atbalstam nav nelabvēlīgs iespaids uz tirdzniecības apstākļiem, atbalstu, kas veicina kultūras mantojuma saglabāšanu, ja tāds atbalsts neietekmē tirdzniecību un konkurenci ES, kā arī citu atbalstu, ja šādu lēmumu pēc Komisijas priekšlikuma ir pieņēmusi Eiropas Padome.

Gadījumos, kad valsts atbalsts var būt saderīgs ar kopējo tirgu, pirms atbalsta piešķiršanas nepieciešams saņemt EK akceptu šādā atbalsta piešķiršanai, ja vien atbalstam attiecīgajā nozarē nav noteikts izņēmuma statuss. Pārējos gadījumos valsts atbalsts nav pieļaujams un tā piešķiršanas gadījumā pret dalībvalsti tiek vērstas attiecīgas sankcijas, liekot atgūt nelikumīgo valsts atbalstu.

Valsts atbalstu pasākumu komercdarbības veicināšanai klasificē kā valsts atbalstu, ja vienlaikus izpildās šādi kritēriji:

- atbalsts tiek sniegts no publiskiem resursiem (valsts resursiem);
- atbalsta saņēmējs gūst ekonomiskas priekšrocības, kādas tas nevarētu gūt normālos komercdarbības veikšanas apstākļos;

- istenotais pasākums ir selektīvs pēc sava rakstura;
- atbalsts ietekmē konkurenci un tirdzniecību iekšējā tirgū un starp ES dalībvalstīm.¹⁷⁴

Par valsts atbalstu var tikt uzskatīti ne tikai konkrēti maksājumi, kas tiek veikti no valsts, pašvaldības vai ES budžeta, bet arī jebkādas citas priekšrocības publisko resursu ietvaros, piemēram, nodokļu atlaides, vai citi negūti maksājumi vai atlaides, ja vienlaikus izpildās visi pārējie minētie kritēriji.

Atbalstu valsts KS ES tiesību aktu līmenī neregulē citi īpaši nosacījumi, kā tie, kas attiecas uz jebkuru citu komersantu, tomēr atbalstam valsts KS parasti tiek pievērsta daudz lielāka vērība, ņemot vērā, ka KS kapitāla daļu turētājs ir valsts, kas ir arī atbalsta sniedzējs.

Atvieglojot nosacījumus valsts atbalsta piešķiršanai dažās noteiktās jomās, EK ir noteikusi atbalsta kategorijas, kas ir atzīstamas par saderīgām ar kopējo tirgu un uz kurām neattiecas paziņošanas pienākums pirms atbalsta piešķiršanas. Atbalsta kategorijas ir noteiktas Vispārīgā grupu atbrīvojuma regulā. Atbilstoši minētajai regulai noteiktos apstākļos atbalsts maziem un vidējiem uzņēmumiem, atbalsts pētniecībai un attīstībai, atbalsts vides aizsardzībai, atbalsts nodarbinātībai un mācībām un atbalsts, kas atbilst kartēi, ko Komisija apstiprinājusi katrai dalībvalstij reģionālā atbalsta piešķiršanai, ir saderīgs ar kopējo tirgu un uz to neattiecas LESD 88. panta 3. punktā noteiktā prasība par paziņošanu.

9.2.2. Valsts līdzdalība KS (*market economy investor principle*)

Valsts līdzdalība KS var izpausties gan kā jaunas KS dibināšana, gan arī kā investīcijas esošā KS. Investīciju gadījumā būtiski noteikt robežšķirtni, lai investīcijas KS netiktu uzskatītas par valsts atbalstu, kurām piemērojami attiecīgi nosacījumi par paziņošanu un saderību ar kopējo tirgu. Būtiskākā atšķirība starp valsts atbalstu un valsts investīcijām KS ir apstākļos un nosacījumos, kādos investīcijas KS tiek veiktas. Valsts investīcijām tai piederošās KS jānotiek saskaņā ar tādiem noteikumiem, saskaņā ar kuriem šādas investīcijas normāla tirgus apstākļos veiktu jebkurš cits privāts investors.¹⁷⁵

Kā piemēru augstākminētajam var minēt salīdzinājumu starp valsts un privāta investora interesēm investīciju veikšanai. Privāts investors ieguldījumu veic ar mērķi gūt maksimālu labumu sev, piemēram, dividenžu veidā. Tādam vajadzētu būt arī valsts ieguldījumam, jo gadījumā, ja valsts veic investīcijas KS, bet sev vēlamu labumu nosaka zemāku nekā privātais investors, KS, kurā veiktas investīcijas, valsts investīcijas ir izdevīgākas un tās var ietekmēt tā konkurētspēju, kas nebūtu iespējams gadījumā, ja investīcijas būtu veicis privāts investors.

¹⁷⁴ http://www.fm.gov.lv/?lat/komercdarbibas_atbalsts/komercdarbibas_atbalsta_jedziens

¹⁷⁵ The Market Economy Investor Principle, Ben Slocock, 2002

Lai noteiktu, vai atbalsts atbilst norādītajam principam, EK ir izveidojusi tirgus ekonomikas investora testu, kurā jāgūst pozitīva atbilde uz šādiem kontroljautājumiem:

- Vai ir pierādāms, ka atbalsta noteikumi ir līdzvērtīgi tiem, kādus noteiktu privāts investors?
- Vai atbalsts nerada vai nevar radīt konkurences kropļojumus?
- Vai netiek ietekmēta starpvalstu tirdzniecība?¹⁷⁶

9.2.3. Tirgus liberalizācija

Tādas jomas kā transports, energoapgāde, pasta pakalpojumi un telekomunikācijas iepriekš ir bijušas un joprojām ir īpašas jomas, kurās daudzas ES dalībvalstis saglabājušas būtisku valsts ietekmi. Būtiska valsts ietekme izpaudusies kā ekskluzīvu tiesību piešķiršana konkrēta pakalpojuma sniegšanā, kas noved pie ierobežota attiecīgo pakalpojumu sniedzēju loka un līdz ar to patērētāja izvēlēs brīvības ierobežojuma, kas, savukārt, var būt iemesls neadekvātai pakalpojuma cenai un kvalitātei. Parasti šādā gadījumā valsts nosaka arī tarifus, kādi piemērojami attiecīgajam pakalpojumam vai precei. Liberalizācija jeb tirgus atvēršana citiem attiecīgo pakalpojumu sniedzējiem ir veids, kādā tiek palielināta konkurence, kas ļauj patērētājiem izvēlēties pakalpojumu sniedzēju un iespējams, saņemt pakalpojumus par zemāku cenu vai saņemt tādus pakalpojumus, kādi nav bijuši pieejami iepriekš.

Stratēģiski svarīgo tirgus liberalizācijas nepieciešamību apliecina ES pieņemtie tiesību akti, kas dalībvalstīm jāievieš nacionālajos normatīvajos aktos un jānodrošina to ieviešana praksē. Tirgus liberalizācija ir komplikēts pasākumu kopums, kas saistīts ar daudzu jaunu noteikumu ieviešanu attiecīgajā nozarē. Šī iemesla dēļ normatīvie akti jautājumos, kas saistīti ar noteikta tirgus liberalizāciju ES tiek pieņemti liberalizācijas tiesību aktu paketēs, jeb normatīvo aktu kopumos, kas regulē vairākus jautājumus vienlaicīgi.

Šobrīd ES līmenī ir pieņemtas vairākas liberalizācijas tiesību aktu paketes, tostarp, par pasta pakalpojumu, elektroenerģijas, dzelzceļa un telekomunikāciju tirgus liberalizēšanu.

Dzelzceļa liberalizācija ES ir viena no jomām, kurā liberalizācija un tirgus atvēršana norit vissarežģītāk. To apliecina EK vairāk kārt pieņemtās tiesību aktu paketes dzelzceļa liberalizācijas jautājumos, kā arī fakts, ka dzelzceļa tirgus liberalizācijai tiek sastādīts katras valsts indekss, iedalot visas ES dalībvalstis trīs grupās: liberalizācija ir attīstīta, liberalizācija noris saskaņā ar plānu un liberalizācija tiek kavēta.

Ņemot vērā, ka valsts atbalsta noteikumi, tirgus ekonomikas investora princips un tirgus liberalizācijas pienākums vienlīdz attiecas uz visām ES valstīm, šī pētījuma ietvaros detalizētākai analīzei netiks izvēlētas atsevišķas valstis, bet padziļināta analīze pieejamās informācijas ietvaros tiks veikta par visām dalībvalstīm. Informācijas apkopošana un analīze par visām ES dalībvalstīm uzskatāmi norādis katras valsts piecu ES tiesiskā

¹⁷⁶ Restructuring aid for British Energy: Issues for the European Commission. A Report for Greenpeace UK. Nera.2004

regulējuma ieviešanā nacionālā līmeņa normatīvajos aktos, nianšes, kas raksturīgas attiecīgajai valstij, un ES prasību ieviešanas ietekmi.

9.3. Valstu informācija

Lietuva.

Valsts atbalsts. Saskaņā ar Lietuvas Konkurences padomes datiem 2010.gadā Lietuva EK nosūtījusi 13 paziņojumus par valsts atbalstu un 5 informācijas apkopojumus par valsts atbalstu, kas piešķirts atbilstoši grupu atbrīvojumam.¹⁷⁷

Jautājumos par valsts atbalstu kā atbildīgā iestāde atbilstoši Uzņēmumu valsts atbalsta kontroles likumam (*Law on monitoring of state aid to undertakings*) ir noteikta Konkurences padome (*Competition Council*), savukārt, politikas plānošanas jautājumos valsts atbalsta jomā risina Lietuvas Ekonomikas ministrija (*Ministry of Economics of Republic of Lithuania*).

Viens no galvenajiem Konkurences padomes pienākumiem ir paziņojumu par plānoto valsts atbalstu un pārskatu par piešķirto valsts atbalstu iesniegšana EK atbilstoši ES tiesību aktos noteiktajām prasībām. Iestādēm, kuras piešķir valsts atbalstu un kuras atbilstoši Uzņēmumu valsts atbalsta kontroles likumam ir valsts un pašvaldību iestādes, aģentūras vai citas iestādes, ir pienākums par katru valsts atbalsta gadījumu pirms atbalsta piešķiršanas sniegt informāciju Konkurences padomei un saņemt tās piekrišanu.¹⁷⁸ Turklāt šī prasība attiecas arī uz *de minimis* atbalsta gadījumiem un izņēmumiem atbilstoši Vispārīgā grupu atbrīvojuma regulai.

Valsts KS Lietuvas normatīvie akti konkurences jomā neizvirza īpašus izņēmumus vai nosacījumus. To apliecina arī Uzņēmumu valsts atbalsta likumā iekļautais valsts atbalsta definīcijas skaidrojums, kur cita starpā kā viena no pazīmēm, kas raksturo valsts atbalstu ir minēta dažāda veida valstij piederoša kapitāla samazināšana vai palielināšana. Tāpat likumā minēts, ka valsts atbalsta saņēmējs var būt jebkurš komersants, kas atkārtoti apliecina vienādu noteikumu attiecināšanu uz visām KS, tajā skaitā arī valsts KS.

Atbilstoši Vispārīgā grupu atbrīvojuma regulai Lietuvā tiek piemēroti nosacījumi par valsts atbalsta paziņojuma npublicēšanu pirms valsts atbalsta piešķiršanas, ja šis atbalsts tiek veikts noteiktās atbalstāmās grupās. To apliecina iesniegtie pārskati par piešķirto atbalstu saskaņā ar Vispārīgo grupu atbrīvojumu regulu.

Valsts līdzdalība KS (*market economy investor principle*). Lietuvas normatīvajos aktos nav atrunāti principi valsts dalībai KS, darbojoties kā privātam investoram (*market*

¹⁷⁷ 2010 annual report, The Competition Council of the Republic of Lithuania

¹⁷⁸ Competition, State Aids and Subsidies 2010, OECD

economy investor principle). Valsts līdzdalība KS pamatā balstās uz vispārīgiem principiem par konkurenci un valsts investīciju veikšanu. Gadījumi, kādos valsts var darboties līdzīgi privātam investoram tirgus apstākļos, nav regulēti, tomēr ir pieļaujami. To apliecina valsts atbalsta paziņojums Lietuvas projektam par informācijas tehnoloģiju tīkla attīstību lauku apvidos (*Development of Rural Area Information Technology Network*) (turpmāk – RAIN projekts) un EK lēmums necelt iebildumus par valsts atbalstu šādam projektam. Projektā valsts, apzinoties nepieciešamību pēc kvalitatīvas datu pārraides infrastruktūras, investēja tirgū, kas pats pēc savas būtības varētu būt interesants privātajiem investoriem, tomēr lielais izmaksu apmērs privātos investorus attur no investīciju veikšanas attiecīgā pakalpojuma nodrošināšanā. Lietuvā īstenojamā RAIN projekta rezultātā valsts savā īpašumā iegūst infrastruktūru un to pārvalda valstij piederoša bezpeļņas KS *Plačājuostis internetas*.¹⁷⁹

RAIN projekta ietvaros Lietuvā tiek izbūvēta tikai pakalpojumu sniegšanai nepieciešamā infrastruktūra. Valsts KS *Plačājuostis internetas*, kurai pieder izbūvētā infrastruktūra, gala pieslēguma pakalpojumus nesniedz, bet sadarbojas ar operatoriem. Lietuvas normatīvajos aktos *Plačājuostis internetas* ir uzdots pienākums nodrošināt visas informācijas, kas saistīta ar infrastruktūras tehnisko specifikāciju un pakalpojumu sniegšanu, publicitāti, lai jebkurš icinteresētais piegādātājs ar to brīvi varētu iepazīties. Pieteikties izbūvētās infrastruktūras lietošanai var jebkurš operators, tādejādi nodrošinot brīvu konkurenci nozarē.

Lietuvas Republikas normatīvie akti neparedz īpašu regulējumu gadījumiem, kad valsts iesaistās tirgū saskaņā ar tirgus ekonomikas investora principu, tomēr projekta īstenošanas fakts apliecina, ka šādu principu piemērošana Lietuvā nav aizliegta.

Noteiktu tirgu liberalizācija

Elektroenerģijas un gāzes tirgus liberalizācija. Lietuvā tāpat kā pārējās Baltijas valstīs liela nozīme bija no PSRS atstātajam mantojumam, tajā skaitā arī valsts regulētam tirgum, kur katrā nozarē darbojās valsts. Pēc Lietuvas neatkarības atjaunošanas bija nepieciešams izlemt par nozarēm, kuras būtu atveramas brīvam tirgum, un valstij piederošām KS, kuras būtu nododamas privatizācijai. Energoapgāde bija nozare, kurā valsts nolēma saglabāt savu ietekmi.

Lietuvas energoapgādes tirgus sastāv no divām komponentēm – elektroenerģijas ražošanas un gāzes apgādes. Energoapgādes tirgus liberalizācija tika uzsākta 2002.gadā, kad Lietuvas valsts akciju sabiedrība *Lietuvos Energija* tika sadalīta vairākās atsevišķās KS – enerģijas ražošanas, piegādes infrastruktūras uzturēšanas un pakalpojumu sniegšanas sabiedrībās. Vienlaikus ar šo sadalīšanu elektroenerģijas un ar tās piegādi saistīto pakalpojumu

¹⁷⁹EK lēmums Nr.183/2009 – Lithuania. Development of Rural Area Information Technology Network

sniegšanu tirgū savu darbību uzsāka vairākas citas jaunas KS, kuras līdz tam tirgū nebija darbojušās.¹⁸⁰

Saskaņā ar Lietuvas valsts aktīvu pārskatu par 2009.gadu norādīto informāciju Lietuva joprojām ir nozīmīgs enerģijas tirgus dalībnieks, jo tieši vai pastarpināti valstij pieder kapitāla daļas daudzos elektroapgādes un gāzes piegādes komersantos. Lietuva ir 100% kapitāla daļu turētājs holdinga sabiedrībā *LEO LT AB*, kurai, savukārt, pieder kapitāla daļas lielākajos elektroenerģijas ražošanas, piegādes un infrastruktūras komersantos. Dabasgāzes piegādes, uzglabāšanas un pārdošanas komersantā *Lietuvos dujos AB* Lietuvas valstij pieder 17,7% kapitāla daļu. Gandrīz visas kapitāla daļas valstij pieder termoelektroenerģijas ražošanas uzņēmumā *Lietuvos elektrinė AB* – 95,6%. Vienīgais kapitāla daļu turētājs reģionālajā elektrības apgādes KS *Visagino energija VI* ir valsts. Ģeotermālās enerģijas ražošanas uzņēmumā *Geoterma UAB* valstij pieder 76,7 % kapitāla daļu.

Lai gan bez jau minētajiem komersantiem liberalizācijas rezultātā energoapgādes tirgū var iesaistīties arī citi komersanti, faktiskā situācija liecina, ka valsts ar savu līdzdalību norādītajās KS joprojām ieņem liderpozīcijas, ietekmējot citu komersantu iespēju iesaistīties tirgū. Tāpat būtiski atzīmēt, ka elektrības un gāzes piegādes cenas klientiem lielā mērā ir atkarīgas no izmaksām, kas saistītas ar iepirkuma cenām un infrastruktūras izmantošanas maksām. Teorētiski, pastāvot lielākai iespējai izvēlēties infrastruktūru, pa kuru piegādāt gāzi vai elektrību klientam, konkurences rezultātā infrastruktūras maksai būtu jābūt zemākai, bet, tā kā valstī ir viens infrastruktūras tīkls un jaunas infrastruktūras izbūve ir finansiāli ietilpīgs projekts, visiem piegādātājiem nākas izvēlēties vienu infrastruktūras pārvaldītāja piedāvāto infrastruktūru un maksas, kas neļauj pazemināt piegādes cenas gala lietotājam, lai tādējādi paplašinātu klientu loku. Līdz ar to, vērtējot faktisko situāciju, secināms, ka, lai gan tirgus ir liberalizēts, atsevišķas tā iezīmes joprojām liecina, ka šis process vēl nav pabeigts.

Elektrības un gāzes piegādes tirgus liberalizācijas rezultātā Lietuvā ir veikta infrastruktūras pārvaldītāja un pakalpojumu sniedzēju nodalīšana, izveidojot atsevišķas KS, kas nozīmē nodalītas funkcijas, nodalītu pārstāvību un atsevišķu grāmatvedības uzskaiti. Lai gan valsts ietekme energoapgādes tirgū ir samazinājusies, tā joprojām ir nozīmīgs tirgus dalībnieks.

Dzelzceļa liberalizācija. Nozare, kuras pārvaldību daudzās ES valstīs ir uzņēmusies valsts ir transporta nozare. Lietuvā dzelzceļš ir valsts pārvaldīts un valstij pieder gan dzelzceļa infrastruktūra, gan arī tiesības veikt pārvadājumus, ko nodrošina KS *Lietuvos geležinkeliai*. Lietuvas dzelzceļš ir ne vien lielākais transporta nozarē strādājošais uzņēmums, bet arī vienīgais, kas piedāvā dzelzceļa pasažieru pārvadājumus, dzelzceļa kravu pārvadājumus, dzelzceļa infrastruktūras uzturēšanu un ritošā sastāva remontdarbus.

¹⁸⁰ Development of electricity market in Lithuania and in the Baltics. Vidmantas Jankauskas, National Control Commission for Prices and Energy, <http://www.regula.lt/en/publications/other-publications/Developmen...the%20Baltics.pdf>

Lietuva dzelzceļa nozares liberalizāciju uzsāka 2004.gadā. Turpmāk, ievērojot ES izdotās liberalizācijas tiesību aktu paketes, par nepieciešamajiem pasākumiem tirgus liberalizācijai, 2006.gadā *Lietuvos geležinkeliai* tika pārveidota par holdinga sabiedrību, sadalot tā darbību trīs virzienos – kravu pārvadājumi, pasažieru pārvadājumi un infrastruktūras uzturēšana. Lietuvas Satiksmes ministrija ir apņēmusies turpināt uzsākto liberalizāciju un atsevišķi nodalīt arī pasažieru un kravu pārvadājumus.¹⁸¹

Saskaņā ar Lietuvas Dzelzceļa kodeksu (*Railway Transport Code*) jebkurš vietējais vai ārvalstu komersants ir tiesīgs izmantot publisko dzelzceļa infrastruktūru, ja tam ir attiecīgas atļaujas un sertifikāti. Tomēr iekšzemes pasažieru pārvadājumi Lietuvā tiek piešķirti tieši, bez atklātas procedūras vietējam *Lietuvos Geleženkeliai*. Līdz ar to jebkurš cits pasažieru pārvadājumu sniedzējs, kas vēlas uzsākt tā darbību Lietuvā, ir spiests konkurēt ar *Lietuvos Geleženkeliai* tajos maršrutos, kurus jau apkalpo *Lietuvos Geleženkeliai*.¹⁸²

Dzelzceļa nozares liberalizācijas rezultātā valstij piederošā KS *Lietuvos Geleženkeliai* tika sadalīta atsevišķās struktūrvienībās. Katra jaunizveidotā struktūra juridiski, grāmatvedības uzskaites un pārvaldes ziņā ir neatkarīga no pārējām struktūrvienībām.

Pasta pakalpojumu tirgus liberalizācija. Tāpat kā Latvijā arī Lietuvā pasta pakalpojumu sniedzējs vēsturisku apstākļu dēļ ievērojumu laiku pēc neatkarības atjaunošanas darbojās monopola tirgus apstākļos. Lai nodrošinātu pasta pakalpojumu tirgus liberalizāciju EK 2008.gadā apstiprināja direktīvu par pasta pakalpojumu liberalizāciju, ar kuru noteikts, ka ES valstīm pasta pakalpojumu tirgus bija jālibalizē līdz 2010.gada 31.decembrim. Liberalizāciju līdz 2012.gada 31.decembrim var atlikt jaunās ES dalībvalstīs, starp kurām pieskaitāma arī Lietuva.

Lietuvā pasta pakalpojumu sniegšanu nodrošina valstij pilnībā piederoša KS *Lietuvos paštas PLC*. Tā darbības tiesiskais pamats ir Lietuvas likums „Par pasta pakalpojumiem” (*Law of Postal Services*). Lietuvas pasts ir arī viens no lielākajiem darba devējiem valstī, kas izriet no likumā noteiktā pienākuma nodrošināt pasta pakalpojumu sniegšanas vietas atrašanos ne tālāk par 3 kilometriem no iedzīvotāja pilsētā un 8 kilometriem lauku teritorijās.¹⁸³ Pakāpeniskas liberalizācijas rezultātā Lietuvā šobrīd tāpat kā Latvijā nav liberalizēta tirgus daļa pasta sūtījumiem līdz 50 gramiem un ekskluzīvas operatora tiesības tajā pieder *Lietuvos paštas*. Pasta pakalpojumu tirgus (sūtījumiem virs 50 gramiem) liberalizācijas rezultātā Lietuvā izveidojās virkne jaunu komersantu, kas konkurē ar *Lietuvos paštas* un sagaidāms, ka pēc visa pasta pakalpojumu tirgus liberalizācijas,

¹⁸¹IBM Global Business Services. Rail Liberalisation Index 2011. Market opening: comparison of the rail market of the Member States of the European Union, Switzerland and Norway

¹⁸²Turpat

¹⁸³Annual review. Lithuanian state-owned commercial assets 2009. 4.lpp., pieejams: [http://www.lrv.lt/bylosi/Naujienos/Annual%20Review-EN_SPAUDAI .pdf](http://www.lrv.lt/bylosi/Naujienos/Annual%20Review-EN_SPAUDAI.pdf)

pakalpojumu sniedzēju loks kļūs plašāks un konkurence sīvāka. Ņemot vērā iespējamo tirgus pārstrukturēšanu, šobrīd Lietuvā tiek apsvērta *Lietuvos paštas* struktūras maiņa, lai novērstu neefektivitāti tā darbībā, kas iespējama pēc pilnīgas tirgus liberalizācijas.¹⁸⁴

Pasta pakalpojumu tirgus liberalizācija būtisku ietekmi uz valsts KS *Lietuvos paštas* korporatīvo pārvaldību nav atstājusi. Tirgus liberalizācijas rezultātā ir ietekmēti valsts KS darbības rādītāji un tiek plānots veikt strukturālas izmaiņas valsts KS, tomēr šobrīd konkrēti lēmumi vēl nav pieņemti.

Igaunija

Valsts atbalsts. Valsts atbalsta jautājumi Igaunijā tiek regulēti Konkurences likumā (*Competition Law*). Likuma 30.pantā sniegta atsauce uz Līgumu par ES darbību, nosakot, ka valsts atbalsts piešķirams saskaņā ar Līgumā par ES darbību noteiktajiem principiem un Līgumā noteiktajos gadījumos. Tāpat minētais likums nosaka, ka likums nav piemērojams valsts atbalsta piešķiršanai transporta sektorā, atbalstam, kas tiek piešķirts produktu un tirgus attīstībai lauksaimniecības jomā, mežsaimniecībā un zvejsaimniecībā.

Minētajā likumā pārskatāmā veidā ir iekļautas visas tās prasības, kuras attiecībā uz valsts atbalstu paredz ES tiesību akti, tomēr tajā nav noteiktas nacionālās procedūras valsts atbalsta jautājumos.

Igaunijas Konkurences likuma 33.pants paredz *de minimis* noteikumu piemērošanu valsts atbalstam, paredzot, ka *de minimis* valsts atbalsts ir valsts atbalsts Komisijas Regulas (EK) Nr.1998/2006 (2006.gada 15.decembris) par Līguma 87. un 88.panta piemērošanu *de minimis* atbalstam izpratnē. Likums nosaka, ka par *de minimis* atbalstu EK nav jāiesniedz iepriekšējs paziņojums, tomēr atbalsts piešķirams regulā noteiktajā kārtībā. Papildus tam likums paredz valsts atbalsta piešķirēja pienākumu pirms lēmuma pieņemšanas par valsts atbalstu piešķiršanas paziņot par šo faktu atbalsta saņēmējam un pieprasīt informāciju par iepriekš izmaksāto valsts atbalstu.

Valsts atbalsts, kuram netiek piemēroti īpaši nosacījumi vai izņēmumi, tiek piešķirts pēc tam, kad par attiecīgo valsts atbalstu ir paziņots EK un iebildumi no EK par atbalsta piešķiršanu nav saņemti.

Igaunija, ņemot vērā EK paredzētos grupu atbrīvojumus, likumā ir paredzējusi šo normu piemērošanas kārtību, nosakot, ka Vispārīgā grupu atbrīvojuma regulas ietvaros paredzēto nozaru atbalstam valsts atbalsts var tikt izmaksāts bez paziņošanas EK. Pēc valsts atbalsta izmaksas, atbalsta sniedzējam jāpaziņo EK par veikto valsts atbalsta izmaksu, iesniedzot attiecīgu paziņojumu. Ja prasība par paziņojuma iesniegšanu nav izpildīta, Igaunijas

¹⁸⁴Annual review. Lithuanian state-owned commercial assets 2009. 4.lpp., pieejams: [http://www.lrv.lt/bylos/Naujienos/Annual%20Review-EN_SPAUDAI .pdf](http://www.lrv.lt/bylos/Naujienos/Annual%20Review-EN_SPAUDAI.pdf)

Finanšu ministrijai ir tiesības pieprasīt sniegt papildu informāciju vai iesniegt attiecīgo paziņojumu pašai.

Atsevišķi no valsts atbalsta vispārējā tiesiskā regulējuma aplūkojams valsts atbalsta tiesiskais regulējums lauku atbalsta, transporta un zivsaimniecības jomās. Šādu izņēmumu paredz Igaunijas Konkurences likums. Minētajām jomām no Konkurences likumā paredzētā piemērojams Igaunijas Finanšu ministrijas pienākums reizi gadā apkopot informāciju par piešķirto *de minimis* atbalstu un reģistrēt *de minimis* atbalstu valsts atbalsta reģistrā. Pārējās darbības saistībā ar valsts atbalstu veic attiecīgās nozares ministrijas – Igaunijas Zemkopības ministrija un Ekonomikas un sakaru ministrija. Atšķirībā no valsts atbalsta, ko regulē tikai Konkurences likums, šajās nozarēs valsts atbalstam tiek izvirzītas prasības par atbilstību ES vadlinijām par valsts atbalstu un kritērijiem noteiktajā nozarē un nozares nacionālo attīstību. Attiecībā uz pienākumu pirms valsts atbalsta piešķiršanas paziņot par to EK, noteikumi valsts atbalstam norādītajās jomās ir identiski Konkurences likumā noteiktajam – valsts atbalsts piešķirams tikai pēc tam, kad tas saskaņots ar EK vai, ja atbilstoši Vispārīgā grupu atbrīvojuma regulai valsts atbalstu atļauts piešķirt pirms paziņojuma nosūtīšanas, par to jāpaziņo pēc atbalsta piešķiršanas.

Attiecībā uz valsts atbalsta piešķiršanas procedūram valsts KS Igaunijas normatīvajos aktos nav noteiktas īpašas prasības vai izņēmumi, līdz ar to uzskatāms, ka valsts atbalsta procedūras netiek diferencētas pēc atbalsta saņēmēja statusa un valsts atbalsts tiek piešķirts, ievērojot visu saņēmēju vienlīdzību.

Valsts līdzdalība KS (*market economy investor principle*). Igaunijas Republikas normatīvajos aktos nav noteikti īpaši izņēmumi attiecībā uz valsts investīcijām, kuras valsts var veikt saskaņā ar tādiem principiem, kādus ievērotu privāts investors. Līdz ar to piemērojamas tās normas, kas noteiktas ES tiesību aktos un katrs gadījums tiek vērtēts individuāli. Attiecībā uz KS darbību tirgū, ja tajās ir veiktas valsts investīcijas, nav izvirzīti papildu ierobežojumi vai nosacījumi.

Noteiktu tirgu liberalizācija

Elektroenerģijas un gāzes tirgus liberalizācija. Kopš 2010.gada 1.aprīļa Igaunijas elektroenerģijas ražošanas tirgus ir liberalizēts 35% apmērā. Pilnīgai tirgus liberalizācijai jābūt veiktai līdz 2013.gada 1.janvārim. Jau iestājoties ES, Igaunija panāca sev izdevīgus noteikumus elektroenerģijas tirgus liberalizācijai, norādot uz ģeogrāfiskajām un tehnoloģiskajām īpatnībām, kuru dēļ tirgus liberalizāciju nav iespējams veikt ātrāk. Priekšnosacījumi tirgus liberalizācijai bija galvenā elektrotīkla atdalīšana no valstij piederošā elektroenerģijas ražotāja *Eesti Energia* un neatkarīga pārvades sistēmas

operatora *Elering* dibināšana, kas pārvaldīs Estlink-1 kabeli un uzraudzīs Estlink-2 kabeļa izbūves pabeigšanu.¹⁸⁵ *Elering* netika dibināts kā jauna KS, bet tā vietā valsts to iegādājās no *Eesti Energia*.

Igaunijā elektroenerģijas ražošana ir pilnībā nodalīta no infrastruktūras uzturēšanās, kas tika panākts iegādājoties *Eesti Energia* meitas sabiedrību *Eleringe*. Funkcionāli *Eleringe* ir pilnībā nodalīta no enerģijas ražošanas KS *Eseti Energy*.

Dzelzceļa liberalizācija. Saskaņā ar *IBM Global Business Services* Dzelzceļa liberalizācijas indeksu 2011.gadam¹⁸⁶ Igaunijas dzelzceļa tirgus liberalizācija noteikta kā liberalizācija saskaņā ar plānu, atšķirībā no Latvijas un Lietuvas, kurām piešķirts zemākais novērtējums un liberalizācija novērtēta kā aizkavēta.

Neskatoties uz Igaunijas centieniem liberalizēt tirgu jau 2001.gadā, kad *Eesti Raudtee* tika nodots privatizēšanai, bet pēc neveiksmīgās privatizācijas nacionalizēts un kopš 2007.gada atkal ir pilnībā valstij piederoša KS, šobrīd Igaunija ir spērusi attiecīgus soļus, lai liberalizētu tirgu un nodalījusi dzelzceļa infrastruktūru no pakalpojumu sniegšanas organizācijas, grāmatvedības, juridiskā un funkcionālā līmenī.¹⁸⁷ Igaunijas dzelzceļa infrastruktūras pārvaldītājs ir KS *Eesti Raudtee* un tā meitas uzņēmumi *EVR Infra* un *EVR Cargo*, kas izveidoti 2009.gadā. Meitas uzņēmumu rašanās saistīta ar jau minēto tirgus liberalizāciju, kad *EVR Infra* tika nodota dzelzceļa infrastruktūra, savukārt, *EVR Cargo* sniedz dzelzceļa kravu pārvadājumu pakalpojumus.

Šobrīd Igaunijas dzelzceļa kravu pārvadājumu veikšanai brīva pieeja ir dota jebkuram operatoram, kurš vēlas veikt kravu pārvadājumus, izmantojot dzelzceļa infrastruktūru. Nākamais solis tirgus liberalizācijas ietvaros ir brīva pieeja pasažieru pārvadājumiem, kas nostiprināts Igaunijas dzelzceļa likumā. Šobrīd un līdz 2015.gadam ekskluzīvas tiesības veikt pasažieru pārvadājumus ar dīzeļvilcieniem un elektrovilcieniem pieder KS *Elektriraudtee Ltd.*¹⁸⁸

Igaunijā 2009.gadā veiktā infrastruktūras un pārvadājumu nodalīšana norādītajos līmeņos ir uzskatāma par pietiekamu, lai Igaunija dzelzceļa liberalizācijas ietvaros tiktu novērtēta kā valsts, kas šobrīd ir izpildījusi nepieciešamās prasības, bet tirgus pilnībā liberalizēts vēl nav. Ja pieeja dzelzceļa infrastruktūrai kravu pārvadājumu veikšanai ir brīvi pieejama, tad pasažieru pārvadājumi ir tirgus daļa, kura liberalizācija vēl jāveic.¹⁸⁹

¹⁸⁵ <http://www.varul.com/zinas/jaunumi/jauns-posms-baltijas>

¹⁸⁶ Pieejams: http://www.deutschebahn.com/site/shared/en/file_attachments/position_papers/study_rail_liberalisation_index_2011_complete_version.pdf

¹⁸⁷ IBM Global Business Services. Rail Liberalisation Index 2011. Market opening: comparison of the rail market of the Member States of the European Union, Switzerland and Norway

¹⁸⁸ Turpat

¹⁸⁹ Turpat

Igaunija, liberalizējot dzelzceļa pakalpojumu tirgu, ir nodalījusi infrastruktūras uzturēšanu no pārvaldājumu veikšanas. Infrastruktūras pārvaldītājs ir valsts KS, bet kravu pārvaldījumus ir tiesīgs veikt jebkurš pretendents, kas atbilst drošības jomā izvirzītajām prasībām. Nav liberalizēta dzelzceļa pakalpojumu tirgus daļa pasažieru pārvaldājumiem, kur ekskluzīvas tiesības piešķirtas valsts KS meitas uzņēmumam.

Pasta pakalpojumu tirgus liberalizācija. Igaunijas pasta liberalizācijas statuss šobrīd līdzvērtīgā stadijā kā Latvijas un Lietuvas pasta pakalpojumu liberalizācija – ir liberalizēta tirgus daļa pasta pakalpojumu sniegšanai sūtījumiem smagākiem par 50 gramiem. Pasta sūtījumus līdz 50 gramiem joprojām ekskluzīvas tiesības piegādāt ir Igaunijas pastam *Eesti Post*, kas ir arī 50.86% kapitāla daļu turētājs *Estonian Electronic Post* un 50,1% kapitāla daļu turētājs *Estonian e-Invoicing Centre*.¹⁹⁰ Norādīto KS ietvaros Igaunijas pasta pakalpojumu sniedzējs papildus tradicionālajiem pasta pakalpojumiem piedāvā arī citus pakalpojumus, piemēram, loģistikas pakalpojumus, naudas pārvedumus, rēķinu apmaksas pakalpojumus, citus pasta bankas pakalpojumus, digitālos pasta pakalpojumus, dokumentu digitalizēšanu juridisko personu vajadzībām, kā arī virkni citu pakalpojumu, kas nav tieši pasta pakalpojumi to klasiskā izpratnē.

Pārskatā par KS darbību 2010.gadā *Eesti post* norāda, ka 2010.gadā ir bijis vēstuļu piegādes apgrozījuma kritums salīdzinot ar 2009.gadu, kas nozīmē arī ienākumu kritumu attiecīgajā jomā. Igaunijas pasta nozarē strādājošā KS ir pievērsusies citu klientiem nepieciešamu pakalpojumu sniegšanai un līdz ar to spēj nodrošināt savu darbību un apgrozījumu arī neskatoties uz to, ka tirgū ir ienākuši arī citi dalībnieki.

Secināms, ka Igaunija ir veikusi visus ES noteiktos pienākumus un pasta pakalpojumu tirgu liberalizējusi tiktāl, ciktāl to šobrīd par obligātu nosaka tiesību akti. Neliberalizēta ir tirgus daļa pasta sūtījumiem līdz 50 gramiem.

Pasta pakalpojumu liberalizācija ir ietekmējusi Igaunijas valstij piederošās KS darbības rādītājus. Tirgus šobrīd Igaunijā vēl nav pilnībā liberalizēts un tajā, tāpat kā dažās citās šajā ziņojumā aplūkotajās dalībvalstīs, tikai valsts KS ir tiesības piegādāt sūtījumus svarā līdz 50 gramiem.

Vācija

Valsts atbalsts. Vācijai tāpat kā visām pārējām ES dalībvalstīm tiek piemēroti tie paši valsts atbalsta nosacījumi, kas paredzēti LESD, kā arī tajā paredzētais izņēmums attiecībā uz īpašiem Vācijas reģioniem.

¹⁹⁰ http://www.post.ee/failid/EP_aastaraamat_2010_eng_web.pdf

Nacionālā līmenī valsts atbalsta sistēmas jautājumu regulēšana atšķiras no pārējās Eiropas noteikumiem dēļ Vācijas īpašā administratīvā dalījuma federālajās zemēs. Vācijas normatīvajos aktos katras federālās zemes valdībai ir noteikta sava kompetence un tas attiecas arī uz valsts atbalsta jautājumiem.¹⁹¹

Valsts līdzdalība KS (*market economy investor principle*)

Attiecībā uz valsts rīcību saskaņā ar tirgus ekonomikas investora principu jānorāda, ka Vācijas normatīvajos aktos šāds princips nav nostiprināts. Tomēr Vācijas praksē ir bijuši gadījumi, kad šāds princips tomēr ir ticis piemērots.

Daudzos gadījumos, skaidrojot tirgus ekonomikas investora principa piemērošanu, tiek norādīts uz Vācijas praksi *Landesbanken* gadījumā.¹⁹² Deviņdesmito gadu sākumā Kapitāla un maksātspējas direktīva uzlika par pienākumu bankām palielināt to kapitālu. Lielākā daļa banku piederēja pavalstīm un, izpildot direktīvas prasības, pavalstis sev piederošajās bankās ieguldīja valsts īpašumus, tādējādi izpildot norādītās prasības. Šāda situācija neapmierināja Vācijas privātās bankas, kurām jauno prasību dēļ pašu spēkiem bija jārisina jautājums par kapitāla palielināšanu, pretējā gadījumā tās tiktu atzītas par maksātnespējīgām. Rezultātā tika iesniegta sūdzība EK, kas izskatīja lietu un pieņēma lēmumu, ka bankām, kas saņēmušas federālo zemu investīcijas, tās jāatdod atpakaļ federālajām zemēm. EK lēmums tika apstrīdēts Eiropas Savienības Tiesā un 2003.gadā tas tika atcelts, norādot, ka EK lēmumā nav norādīti atgūstamā nelikumīgā valsts atbalsta apmēra aprēķini. 2004.gadā EK attiecībā pret Vāciju pieņēma jaunu lēmumu par nelikumīga valsts atbalsta atgūšanu no Vācijas bankām, šoreiz lēmumā norādot atgūstamo summu aprēķinus, kuros tika ņemts vērā tirgus ekonomikas investora princips, aprēķinot to ieguldījumu daļu, kuru ieguldītu jebkurš investors, kā arī nosakot to ieguldījumu daļu, kādu privāti investori neieguldītu. Atšķirībā no iepriekšējā lēmuma un aprēķinātā nelikumīgā valsts atbalsta apmēra, šoreiz EK nepieprasīja līdzekļu atgūšanu no trīs iepriekšējā lēmumā iekļautajām bankām, atzīstot, ka investīcijas veiktas atbilstoši minētajam principam.¹⁹³

Noteiktu tirgu liberalizācija

Elektroenerģijas un gāzes tirgus liberalizācija. Vācijas elektrības un gāzes tirgus ir viens no lielākajiem Eiropā, kas nozīmē arī daudz lielāku infrastruktūru, piegādātāju un klientu loku un daudz lielāku konkurenci tirgū.

¹⁹¹ <http://eu.vlex.com/vid/germany-455452>

¹⁹² Applying the Market Economy Investor Principle to State Owned Companies – Lessons Learned from the German Landesbanken Cases. Hans W.Friederiszick, Michael Tröge. Competition Policy Newsletter No.1, 2006.

¹⁹³ Applying the Market Economy Investor Principle to State Owned Companies – Lessons Learned from the German Landesbanken Cases. Hans W.Friederiszick, Michael Tröge. Competition Policy Newsletter No.1, 2006.

Vācijas elektrības piegādes un gāzes tirgus tika pilnībā atvērts konkurencei 1998.gadā. Vācijā vēsturiski izveidojušies vairāki lieli pakalpojumi sniedzēji, kuros arī valstij pieder kapitāla daļas un kuras sniedz minētos pakalpojumus un ieņem tirgus līderpozīcijas. Vācijas elektroapgādes industrijā dominē četri komersanti – *RWE*, *E.ON*, *Vattenfall* un *EnBW*, kuri kopā kontrolē 90% tirgus. Pēc elektrības un gāzes tirgus liberalizācijas, tajā ienāca daudzi jauni dalībnieki, tomēr nespējot nostiprināties, daļa no tiem tirgu pameta.

Gāzes piegādes tirgus liberalizācijas rezultātā gāzes piegādes infrastruktūra tika nodalīta no gāzes piegādes. Gāzes piegādes infrastruktūra pieder dažiem infrastruktūras turētājiem, savukārt, gāzes piegādi gala lietotājiem nodrošina vairāki desmiti piegādātāju, kas konkurē savā starpā.

Tirgus liberalizācijas ietvaros Vācijā ir veikta ražošanas, piegādes un tirdzniecības nodalīšana. Ņemot vērā, ka Vācijas elektrības un gāzes tirgus ir viens no lielākajiem Eiropā un tam ir būtiska loma daudzu saistīto Vācijas tautsaimniecības jomu pastāvēšanā, valsts saglabāja savu ietekmi tirgū. Atvērtais tirgus ieinteresēja daudzus piegādātājus, tomēr valsts līdzdalība tirgū un tās ietekme šo interesi mazināja un daudzi piegādātāji, kas bija nolēmuši iesaistīties tirgū, to pameta, tādējādi aplicinot valsts būtisko lomu tirgū.

Dzelzceļa liberalizācija. Vācijas dzelzceļa liberalizācija IBM indeksā novērtēta kā atbilstoša augstākajai pakāpei.

Vācijā dzelzceļa infrastruktūras pārvaldība un dzelzceļa pakalpojumu sniegšana organizācijas, grāmatvedības uzskaites, darbības tiesiskā pamata un funkcionālā ziņā ir nodalīta. Funkciju nodalīšana ir veikta Vācijas uzņēmuma *Deutsche Bahn AG* ietvaros ir izveidotas atsevišķas kompānijas – *DB Schenker Rail AG* (kravu pārvadājumi), *DB Regio AG* (reģionālie pasažieru pārvadājumi), *DB Fernverkehr AG* (tālsatiksmes pasažieru pārvadājumi) un infrastruktūras kompānija *DB Netz AG* (dzelzceļa infrastruktūra), *DB Energie GmbH* (vilces strāvas padeve) un *DB Station&Service AG* (pasažieru stacijas).¹⁹⁴

Vācijā ārvalstu un vietējiem operatoriem tiek nodrošināta brīva piekļuve pasažieru pārvadājumiem. Vietējie uzņēmumi var piedāvāt kā reģionālos, tā arī starptautiskos pasažieru pārvadājumus, savukārt, ārvalstu pasažieru pārvadātāji var piedāvāt tikai starptautiskos pasažieru pārvadājumus.

Tālsatiksmes pasažieru pārvadājumu sniegšanai ieinteresētās personas var piecikties bez īpašām procedūrām un tiesības sniegt šādus pakalpojumus tiek piešķirtas uz komerciāliem principiem. Reģionālo pasažieru pārvadājumu veikšanas tiesības tiek piešķirtas divējādi –

¹⁹⁴IBM Global Business Services. Rail Liberalisation Index 2011. Market opening: comparison of the rail market of the Member States of the European Union, Switzerland and Norway

gan tieši nododot to pasažieru pārvadājumu pakalpojumu sniedzējiem, gan rīkojot iepirkuma procedūru.¹⁹⁵

Dzelzceļa pakalpojumu tirgus Vācijā ir liberalizēts, izņemot vietējos pasažieru pārvadājumus. Liberalizācijas ietvaros Vācijai piederošā KS tika sadalīta atsevišķās struktūrās, kā rezultātā infrastruktūra un dzelzceļa pakalpojumi tik funkcionāli nodalīti, nodrošinot tirgus atvērtību citiem pretendentiem.

Pasta pakalpojumu liberalizācija. Tāpat kā daudzās citās ES valstīs arī Vācijā pasta pakalpojumu tirgus ilgu laiku bija monopolizēts un tajā darbojās tikai viens tirgus dalībnieks – *Deutsche Post*. Tā lielākais kapitāla daļu turētājs bija Vācijas valdība. Papildus tam Vācijas pasta uzņēmums, darbojoties kā holdinga sabiedrība, ir lielākā loģistikas kompānija pasaulē, piedāvājot savus pakalpojumus gandrīz visās pasaules valstīs.¹⁹⁶

Šobrīd *Deutsche Post* daļēji pieder valstij, daļēji – privātiem investoriem. Valsts īpašumā ar *KfW Banke* starpniecību pieder viena trešdaļa akciju, pārējo akciju lielākie turētāji ir investori Vācijā, Lielbritānijā un ASV.¹⁹⁷

Attiecībā uz ES tiesību aktu ieviešanu tirgus liberalizācijas jomā, Vācija šīs prasības izpildīja jau pirms noteiktā termiņa un 2008.gadā, kad tirgus tika atvērts visiem operatoriem, Vācijā darbu uzsāka vairāki pasta operatori.¹⁹⁸

Vācija ir liberalizējusi pasta pakalpojumu tirgu un darbību tajā ir uzsākuši citi pasta pakalpojumu sniedzēji,

Lielbritānija

Valsts atbalsts. Lielbritānijā attiecībā uz valsts atbalsta jautājumiem nav nacionālā tiesiskā regulējuma. Valsts atbalsta jautājumi nacionālā līmenī tiek koordinēti atbilstoši ES tiesību aktos sniegtajam valsts atbalsta definījumam, izņēmumiem, piešķiršanas un atgūšanas nosacījumiem. Atbildīgā institūcija par valsts atbalsta politikas izstrādi un komunikāciju ar EK par valsts atbalsta jautājumiem ir valdības Komercedarbības investīciju un prasmju departaments (*Department for Business Innovations and Skills*). No Komercedarbības investīciju un prasmju departamenta kompetences valsts atbalsta jautājumos izdalīti valsts atbalsta jautājumi lauksaimniecības jomā, par kuriem atbildīgs ir valdības Vides, Pārtikas un Lauksaimniecības departaments (*Department for Environment, Food and Rural Affairs*),

¹⁹⁵IBM Global Business Services. Rail Liberalisation Index 2011. Market opening: comparison of the rail market of the Member States of the European Union, Switzerland and Norway

¹⁹⁶Consumer Postal Council. Index of Postal Freedom. Germany overview

¹⁹⁷ http://www.dp-dhl.com/en/investors/shares/shareholder_structure.html

¹⁹⁸Consumer Postal Council. Index of Postal Freedom. Germany overview

un transporta jomā, par kuriem atbildīgs ir Transporta departaments (*Department for Transport*).

Tā kā valsts atbalsts Lielbritānijā netiek regulēts nacionālā līmenī, bet tiek piemēroti ES tiesību akti par valsts atbalstu, Lielbritānijā nav regulēti jautājumi par valsts atbalsta piešķiršanu valsts KS. Atbilstoši ES tiesiskajam regulējumam valsts atbalsts KS piešķirams uz tādiem pašiem noteikumiem, kā valsts atbalsts jebkuram citam komersantam.¹⁹⁹

Valsts līdzdalība KS (*market economy investor principle*). Valsts atbalsta regulējuma neesamība nacionālā līmenī norāda arī uz to, ka valsts atbalsta piešķiršana, valstij rīkojoties kā privātam investoram, nav atrunāta nacionāla līmeņa normatīvajos aktos un piemērojami ES noteiktie pamatprincipi.

To, ka šāds princips Lielbritānijā tiek piemērots, apliecina *British Energy* gadījums, kurā Lielbritānija, pamatojoties uz minēto principu, vēlējās piešķirt valsts atbalstu *British Energy* restrukturizācijai. Lielbritānijai neizdevās pierādīt, ka investīcijas nav uzskatāmas par valsts atbalstu, jo investīcijas atbilda atsevišķām valsts atbalsta pazīmēm, kā arī neizturēja iepriekš minēto tirgus ekonomikas investora testu.²⁰⁰

Noteiktu tirgu liberalizācija

Elektroenerģijas un gāzes tirgus liberalizācija. Lielbritānijas elektroenerģijas tirgus liberalizācija sākās jau kopš pagājušā gadsimta astoņdesmitajiem gadiem, kad valsts nolēma nodot privatizācijai tai piederošo *British Energy*. Liberalizācija notika pakāpeniski, sākotnēji liberalizējot elektrības apgādi lielajiem patērētājiem un pamazām tirgu atverot arī parējām elektroenerģijas piegādēm. Privatizācijas iniciatīva bija saistīta ne tikai ar mērķi atvērt tirgu jauniem dalībniekiem, bet arī glābt bankrota priekšā nonākušo KS. Lai gan privatizācijas rezultātā KS tika atsavināta, valsts tajā saglabāja īpašas pilnvaras, kas saistītas ar enerģijas drošības politiku.²⁰¹

Līdzīgs liberalizācijas process tika piemērots arī gāzes tirgus liberalizēšanai Lielbritānija. Kopš astoņdesmitajiem gadiem pakāpeniski, sākot ar gāzes vairumtirdzniecību liberalizāciju, tirgū tika mazināts *British Gas* monopolstāvoklis un šobrīd tirgū darbojas vairāki komersanti gan gāzes piegādes jomā, gan tās vairumtirdzniecībā un mazumtirdzniecībā.²⁰²

Valsts elektroapgādes un gāzes apgādes jomā darbošos valsts KS ir privatizējusi, paturot ekskluzīvas tiesības *British Energy*, lai nepieciešamības gadījumā varētu attiecīgi rīkoties, ja

¹⁹⁹ <http://www.concurrences.com/stale-aid-thesaurus-reports-question.php?id-question=963#ancre19>

²⁰⁰ Restructuring aid for British Energy: Issues for the European Commission. A Report for Greenpeace UK. Nera.2004

²⁰¹ <http://www.decc.gov.uk/assets/decc/consultations/emr/1041-electricity-market-reform-condoc.pdf>

²⁰² <http://www.decc.gov.uk/assets/decc/11/about-us/economics-social-research/2935-decc-gas-price-projections.pdf>

tiktu apdraudēta valsts energoapgādes drošība. Tīrgus ir pilnībā liberalizēts un tajā darbojas vairāki citi pakalpojumu sniedzēji. Bijušās valsts KS darbojas saskaņā ar komerciāliem principiem tāpat kā pārējie tīrgus dalībnieki.

Dzelzceļa liberalizācija. Lielbritānijas dzelzceļa tīrgus ir pilnībā sadalīts un infrastruktūras pārvaldītāja funkcijas no pakalpojumu sniegšanas funkcijām ir nodalītas jau kopš 1994.gada, kad tā brīža vienīgais infrastruktūras pārvaldītājs un pasažieru pārvadājumu sniedzējs *British Rail* tika sadalīts vairāk kā 100 sabiedrībās.²⁰³

Vietējiem un ārvalstu dzelzceļa uzņēmumiem Lielbritānijā ir neierobežota un brīva pieeja kravu un pasažieru pārvadājumu veikšanai Lielbritānijā. Pasažieru pārvadājumi sabiedriska pakalpojuma veidā tiek piešķirti atklātas iepirkuma procedūras ietvaros kā plaši ekskluzīvas tiesības.²⁰⁴

Dzelzceļa pakalpojumu tīrgū Lielbritānijā var darboties jebkurš pretendents, kas atbilst izvirzītajām prasībām.

Pasta pakalpojumu liberalizācija. Par pasta pakalpojumu tīrgus liberalizācijas sākumu var uzskatīt 1981.gadu, kad tika pārtraukts valstij piederošās KS *Royal Mail* monopols attiecībā uz vēstulēm, kuru piegāde bija lētāka par vienu mārciņu. Tā rezultātā parādījās virkne jaunu dalībnieku un *Royal Mail* tīrgus daļa ievērojami saruka. Ar 2006.gadu pasta pakalpojumu tīrgus Lielbritānijā tika atvērts pilnībā.²⁰⁵

Tīrgus atvēršanas rezultāts faktiski neatbilda gaidītajam un klasiskajam tīrgus liberalizācijas rezultātam – lai gan tīrgū izveidojās virkne jaunu uzņēmumu, daļa pasta pakalpojumu sniegšanā aprobežojas ar pasta saņemšanu un piegādi, bet faktisko sūtījuma vai vēstules piegādi nodrošina *Royal Mail*, kas piedāvā šādu pakalpojumu, piemēram, 2009.gada fiskālajā gadā nogādājot 6,4 miljonus šādu sūtījumu.²⁰⁶

Papildus tam Lielbritānijas valdība normatīvajos aktos ir paredzējusi valsts kapitāla daļu pārdošanu 90% apmērā, paturot 10 % kapitāla daļu valstij, bet pārējās nodod privātiem investoriem, tādējādi nodrošinot KS funkcionālu neatkarību no valsts pārvaldes.

Pasta pakalpojumu tīrgū darbojas valsts KS *Royal Mail*, tomēr tīrgus ir liberalizēts un tajā brīvi var piedalīties jebkurš pretendents. Atsevišķos gadījumos pasta pakalpojumu sniedzēji sūtījumus nepiegādā paši, bet piegādes pakalpojumus iegādājas no valsts KS *Royal Mail*.

²⁰³IBM Global Business Services. Rail Liberalisation Index 2011. Market opening: comparison of the rail market of the Member States of the European Union, Switzerland and Norway

²⁰⁴Turpat

²⁰⁵Torsten Brandt. Liberalisation, privatization and regulation of postal services in Europe – First international experiences in the run-up to new European regulations.2007

²⁰⁶Consumer Postal Council. Index of Postal Freedom. Britain overview

Zviedrija

Valsts atbalsts. Zviedrijai tāpat kā pārējām ES dalībvalstīm ir saistoši ES tiesību aktu noteikumi par valsts atbalstu, tā pieļaujamību, saskaņošanu un izņēmumiem. Zviedrija attiecībā uz valsts atbalsta jautājumiem ir izvēlējusies ES tiesību aktu prasības neieklāvēt nacionālajos tiesību aktos, bet šīs prasības piemērot tieši. Tāpat Zviedrija nav noteikusi vienu valsts institūciju, kas būtu atbildīga par valsts atbalsta piešķiršanu, administrēšanu un atgūšanu. Katra valsts iestāde, kura piešķir valsts atbalstu, ir atbildīga par sekām, kas izriet no piešķirtā valsts atbalsta, kā arī tā atgūšanu. Komunikāciju valsts atbalsta jautājumos ar ES no Zviedrijas valsts puses uztur Uzņēmumu, Enerģijas un Komunikāciju ministrija (*Ministry of Enterprises, Energy and Communications*).²⁰⁷

Ņemot vērā minēto, valsts atbalsta jautājumu regulējuma trūkumu nacionālajos tiesību aktos, secināms, ka attiecībā uz valsts atbalstu, kas piešķirams valsts KS, izņēmumiem Vispārīgā grupu izņēmuma regulas ietvaros, *de minimis* valsts atbalsta un citiem valsts atbalsta jautājumiem piemērojami vispārīgi ES tiesību aktos noteiktie principi.

Valsts līdzdalība KS (*market economy investor principle*). Zviedrijas nacionālā līmeņa normatīvie akti neregulē valsts atbalsta jautājumus, līdz ar to iztrūkst arī tirgus ekonomikas investora principa regulējums Zviedrijas nacionālajos normatīvajos aktos. Ievērojot ES tiesību aktos un praksē noteikto, kā arī to, ka ES tiesību akti tiek piemēroti tieši, secināms, ka Zviedrijā valsts atbalsts KS var tikt piešķirts, ja valsts investīcijas KS tiek veiktas ar tādiem pašiem nosacījumiem, kādi būtu piemērojami jebkuram citam investoram, kas veiktu ieguldījumus KS.

Noteiktu tirgu liberalizācija

Elektroenerģijas un gāzes tirgus liberalizācija. Zviedrijas energoapgādes tirgus pamatā tika liberalizēts jau laika posmā no 1996. līdz 1999. gadam. Liberalizācija saistīta ar vienoto Skandināvijas energoapgādes tirgu, kurā līdzdarbojas Zviedrija, Dānija, Norvēģija un Somija.²⁰⁸

Zviedrijas elektroenerģijas tirgus daļa 88% apmērā pieder dažiem elektroenerģijas ražotājiem *Vattenfall*, *Fortum* un *E.ON Sweden*, no kurām *Vattenfall* ir pilnībā valstij piederoša KS un *Fortum* valsts ir mazākuma kapitāla daļu turētājs. Elektroenerģijas piegādes tirgus ir atvērts konkurencei un tajā darbojas 175 piegādes kompānijas, kas

²⁰⁷ <http://www.concurrences.com/state-aid-thesaurus-reports-question.php?id-question=963#ancr19>

²⁰⁸ Sweden – Internal Market Fact Sheet. Pieejams

<http://ec.europa.eu/energy/energy-policy/doc/factsheets/market/market-se-en.pdf>

nodrošina elektroenerģiju galapatērētājam un 130 kompānijas, kas nodrošina piegādi no ražotāja.²⁰⁹

Zviedrijas gāzes tirgū 2006.gadā darbojās 8 KS, kuru pamatdarbība bija saistīta ar gāzes iegūvi vai piegādi. Sešas no minētajām bija mazumtirdzniecības kompānijas. Gandrīz pusi no Zviedrijā patērētās gāzes piegādā *E.ON Sverige* un gandrīz tikpat arī *Dong Sverige*. Papildus tam *E.ON Sverige* ir arī lielākais gāzes mazumtirgotājs, piemēram, 2005.gadā pārdodot pusi no visas mazumtirdzniecībā pārdotās gāzes Zviedrijā.²¹⁰

Zviedrijas elektroenerģijas tirgus tika liberalizēts 2007.gadā un kopš tā brīža jebkurš gāzes lietotājs brīvi var izvēlēties gāzes piegādātāju.²¹¹

Piegādei nepieciešamā infrastruktūra, vairumtirdzniecība, mazumtirdzniecība un piegāde ir funkcionāli nodalītas un neatkarīgas. To apliecina arī lielais elektroenerģijas nozarē strādājošo piegādātāju skaits.

Dzelzceļa liberalizācija. No visām ES dalībvalstīm Zviedrija IBM novērtējumā ir novērtēta ar visaugstāko indeksu dzelzceļa tirgus liberalizācijā. Dzelzceļa infrastruktūru Zviedrijā līdz 2010.gada 1.aprīlim pārvaldīja *Bankvert*, kura specializācija bija dzelzceļa transports. Pēc minētā datuma *Bankvert* tika nodots *Trafikverket*, kas ir atbildīga ne tikai par dzelzceļa infrastruktūru, bet arī par aviāciju, kuģniecību un ceļiem.²¹²

Vietējiem un ārvalstu dzelzceļa pakalpojumu komersantiem Zviedrijā ir nodrošināta brīva piekļuve dzelzceļa infrastruktūrai, izņemot dzelzceļa līniju, kas savieno Stokholmas Arlandas lidostu ar Stokholmas centrālo dzelzceļa staciju, kur franšīzes līguma ietvaros uzņēmumam *A-Train* pieder ekskluzīvas līnijas izmantošanas tiesības līdz 2040.gadam. Dzelzceļa infrastruktūras izmantošanas tiesības tiek piešķirtas iepirkuma procedūras rezultātā dalījumā pa atsevišķiem reģioniem. Attiecībā uz ES tiesību aktu paketēm, kas izdotas nolūkā liberalizēt dzelzceļa tirgu, Zviedrija ir pilnībā savos nacionālajos tiesību aktos iekļāvusi pirmās un otrās liberalizācijas tiesību aktu paketes noteikumus, savukārt, trešās liberalizācijas tiesību aktu paketes noteikumi pilnībā vēl nav iekļauti.²¹³

Augsto novērtējumu liberalizācijas indeksa ziņā Zviedrija saņēmusi par brīvo un nediskriminējošo tirgu gan pasažieru, gan kravu pārvadājumu jomā. Būtisks aspekts ir pārskatāmai un viegli pieejamai informācijai par nosacījumiem darbībai tirgū, infrastruktūras izmantošanas maksām un izsolēm attiecībā uz pasažieru pārvadājumiem

²⁰⁹Turpat

²¹⁰Sweden – Internal Market Fact Sheet. Pieejams

http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/doc/factsheets/market/market_se_en.pdf

²¹¹Turpat

²¹²IBM Global Business Services. Rail Liberalisation Index 2011. Market opening: comparison of the rail market of the Member States of the European Union, Switzerland and Norway

²¹³IBM Global Business Services. Rail Liberalisation Index 2011. Market opening: comparison of the rail market of the Member States of the European Union, Switzerland and Norway

un citiem jautājumiem, kas saistīti ar dzelzceļa infrastruktūras izmantošanu un pakalpojumu sniegšanu.²¹⁴

Dzelzceļa infrastruktūra un dzelzceļa pakalpojumi tika nodalīti jau 1988.gadā. Gan infrastruktūras pārvaldītājs, gan pakalpojumu sniedzēji ir pilnībā neatkarīgi no valsts. Pasažieru pārvadājumus un dzelzceļa kravu pārvadājumus nodrošina divas valsts KS, kas gan pilnībā pieder valstij, tomēr lēmumu pieņemšanā un savā darbībā ir no tās pilnībā neatkarīgas.

Pasta pakalpojumu liberalizācija. Zviedrijas pasta pakalpojumu tirgus uzskatāms par vienu no visatvērtākajiem pasta pakalpojumu tirgiem pasaulē. Zviedrijas nacionālais pasts *SwedishPost Office* monopola stāvokli vēstuļu jomā zaudēja jau 1993.gadā. Vēl pirms tam monopola stāvoklis tika atcelts paku sūtījumiem un bandrolēm.²¹⁵

1993.gadā tika atcelti ierobežojumi vēstuļu piegādei un pakalpojuma tirgū ienāca jauni tirgus dalībnieki iekarojot savu tirgus daļu. Tirgus dalībnieku skaits bija liels un konkurence sīva, katrs no jaunajiem dalībniekiem ieguva tikai nelielu daļu tirgus un par nopietniem konkurentiem *SwedishPost Office* to uzskatīt nevarēja. Tomēr neskatoties uz to, ka jaunie tirgus dalībnieki neieņēma nozīmīgu lomu pasta pakalpojumu tirgū, kopīgiem spēkiem tie piesaistīja *SwedishPost Office* klientus un pēdējam būtiska loma pasta pakalpojumu sniegšanā atlika tikai attālās vietās ārpus pilsētām.²¹⁶

Ņemot vērā, ka pasta piegāde attālās apdzīvotās vietās saistīta ar lielākiem izdevumiem nekā piegāde pilsētu robežās, un to, ka valstij ir pienākums nodrošināt attālu apdzīvotu vietu iedzīvotājus ar pasta piegādi, kopš 2006.gada privātie pasta pakalpojumu sniedzēji maksā īpašu nodokli, kuru galarezultātā saņem *Posten AB* (iepriekš *Swedish Post Office*), lai nodrošinātu pasta pakalpojumu sniegšanu attālākos reģionos.²¹⁷

Zviedrijai daļēji piederošais *Posten AB* darbojas brīvas konkurences apstākļos, izņemot nosacījumu par speciālu nodokli pasta pakalpojumu sniegšanai attālākos reģionos.

Somija

Valsts atbalsts. ES tiesību aktos noteiktais par valsts atbalstu Somijā ir iekļauts vairākos normatīvajos aktos. Somijai tāpat kā visām pārējām ES dalībvalstīm ir piemērojami tādi paši nosacījumi par valsts atbalsta paziņošanu pirms valsts atbalsta piešķiršanas, izņēmumi

²¹⁴Turpat

²¹⁵Consumer Postal Council. Index of Postal Freedom. Sweden overview

²¹⁶Turpat

²¹⁷Torsten Brandt. Liberalisation, privatization and regulation of postal services in Europe – First international experiences in the run-up to new European regulations.2007

saskaņā ar Vispārīgā grupu atbrīvojuma regulu, *de minimis* valsts atbalsts un citi nosacījumi.

Normatīvais akts, ar kuru ir ieviestas visas ES izvirzītās prasības valsts atbalsta jomā ir Likums par atsevišķu Eiropas Kopienas nosacījumu piemērošanu valsts atbalstam (*The Act on the Application of Certain State Aid Rules of the European Community*). Likumā noteikti galvenie nosacījumi valsts atbalsta piešķiršanai, tā atgūšanas nosacījumi un procedūra, kādā nelikumīgs valsts atbalsts atgūstams. Likumā ietverts deleģējums valdībai izdot tiesību aktu par nacionālām procedūrām valsts atbalsta piemērošanai.

Valdības rīkojums par nacionālām procedūrām, kas piemērojamas valsts atbalstam, pieņemts 2011.gadā un paredz detalizētus noteikumus valsts atbalsta shēmām un individuāla valsts atbalsta projektiem. Valdības rīkojumā iekļauti izņēmuma gadījumi, kuros par valsts atbalstu pirms tā paziņošanas nav nepieciešams paziņot, *de minimis* izņēmumi, kā arī izņēmumi, kas pamatoti ar Vispārīgo grupu izņēmumu regulu.²¹⁸

Somijas normatīvie akti neparedz izņēmumus valsts atbalsta piešķiršanai valstij piederošām KS, līdz ar to kārtība un noteikumi ir vienādi gan valsts KS, gan jebkuram citam KS.

Valsts līdzdalība KS (*market economy investor principle*). Somijas tiesību aktos nav nostiprināts valsts kā privāta investora rīcības princips. Šajā gadījumā tiek piemēroti vispārīgi ES tiesību aktos un praksē noteiktie principi. Minēto principu piemērošanai Somija ir dažāda pieredze. Princips veiksmīgi tika piemērots platjoslu tīkla attīstības projektā līdzīgi kā to piemēroja arī citas ES dalībvalstis, piemēram, Lietuva. Jautājums par privāta investora principa piemērošanu tika vērtēts lietā par neatļauta valsts atbalsta piešķiršanu *Componenta Corporation Oyj*. Vietējā pašvaldība bija iegādājusies pašvaldībai un *Componenta Corporation Oyj* kopīgi piederošās nekustamā īpašuma sabiedrības 50% kapitāla daļu, savukārt, nekustamā īpašuma sabiedrība, atmaksāja *Componenta Corporation Oyj* aizdevumu, kura atmaksai nepieciešamos līdzekļus aizņēmas no *Componenta Corporation Oyj*. Rezultātā kredītaistības kā jaunais un vienīgais nekustamā īpašuma sabiedrības īpašnieks ieguva pašvaldība. Šādu rīcību EK atzina par neatbilstošu *market economy investor principle*, pretēji tam, kā to norādīja pašvaldība.²¹⁹ 2011.gada 20.aprīlī EK, ņemot vērā iesniegto papildu informāciju, pieņemto lēmumu pārskatīja un atzina, ka pašvaldības rīcība tomēr atzīstama kā atbilstoša minētajam principam, jo aktīvu apjoms, ko šāda darījuma rezultātā ieguva pašvaldība, bija lielāks par veikto maksājumu un

²¹⁸ <http://www.tem.fi/index.php?l=en&cs=501>

²¹⁹ EK 2005.gada 20.oktobra lēmums C(2005)3871 par valsts atbalstu, ko Somija piešķirusi kā ieguldījumu atbalstu *Componenta Oyj*

jaunajām uzņemtajām kredītsaistībām, līdz ar to, pašvaldība īpašumtiesības ieguvusi darījuma rezultātā, kādu būtu veicis arī privāts investors saskaņā ar tirgus nosacījumiem.²²⁰

No minētās lietas secināms, ka princips par valsts rīcību kā privātam investoram Somijā ir piemērojams un investīcijas, ko valsts veic valsts KS, nav valsts atbalsts, ja tās atbilst investoru testā izvirzītajām prasībām.

Noteiktu tirgu liberalizācija

Elektroenerģijas un gāzes tirgus liberalizācija. Somijas elektroenerģijas tirgus liberalizēts jau 1995.gadā, pieņemot Elektroenerģijas tirgus likumu (*Electricity Market Act*). Kopš 1998.gada jebkurš elektroenerģijas patērētājs brīvi var izvēlēties elektroenerģijas piegādātāju.²²¹

Liberalizācijas mērķis bija palielināt esošo elektroenerģijas piegādātāju efektivitāti, palielinot konkurenci elektroenerģijas tirgū un integrēt Somijas elektroenerģijas tirgu kopējā Skandināvijas elektroenerģijas tirgū. Tā rezultātā Somijā elektrības ražošanu nodrošina vairāki uzņēmumi, piemēram, *Fortum Corporation, Helsingin Energia* u.c. Vēl vairāk tirgus dalībnieku ir elektroenerģijas piegādātāju tirgus segmentā, kas nodrošina elektroenerģijas piegādi līdz lietotājiem. Lielākais elektroenerģijas piegādātājs ir *Finnish Power Grid PLC*, kas ir atbildīgs par valsts galvenā elektrotīkla uzturēšanu. *Finnish Power Grid PLC* ir pienākums tiesības uz elektroenerģijas tīkla lietošanu izsolīt atklātas un nediskriminējošas izsoles ietvaros.²²²

Finnish Power Grid PLC pieder diviem elektroenerģijas ražotājiem, privātajiem investoriem un valstij, kurai pieder 12% KS akciju. Papildus tam valsts ir nolēmusi palielināt savu ietekmi KS, ņemot vērā tās nozīmīgumu elektrības piegādē visā valstī un no tā atkarīgo jomu skaitu. Liberalizācijas nolūkos valsts plāno iegūt vismaz 50,1 % KS kapitāla daļu, lai iegūtu balsstiesības KS. Nepieciešamās akcijas valsts plāno iegādāties no esošajiem kapitāla daļu turētājiem – elektrības ražotājiem, kas apliecinājuši, ka ir gatavi akcijas pārdot. Tādā veidā plānots nodrošināt vienu no liberalizācijas priekšnoteikumiem – ražošana nodalīta no piegādes.²²³

Somijai nav savu gāzes ieguvju, līdz ar to arī šajā jomā nav daudz tirgus dalībnieku. Nozīmīgākais tirgus dalībnieks ir *Gasum Oy*, kura kapitāla daļas pieder *Fortum, OAO Gazprom*, Somijas valstij un *E.ON Ruhrgas*. *Gasum Oy* ir ne vien gāzes piegādātājs, bet arī nacionālās gāzes piegādes tīkla īpašnieks. Otrs ievērojamākais dabasgāzes piegādātājs ir *Finnish Gas Exchange Ltd.*²²⁴

²²⁰ EK lēmums (2011.gada 20.aprīlis) par pasākumu C 37/04 (ex NN 51/04), ko īstenojusi Somija par labu Componenta Oyj

²²¹ <http://www.tem.fi/index.php?l=en&cs=170>

²²² Herbert Smith, European Energy Review 2010. Special edition on the EU Third Energy and Climate Change Packages

²²³ Herbert Smith, European Energy Review 2010. Special edition on the EU Third Energy and Climate Change Packages

²²⁴ Turpat

Ņemot vērā, ka dabasgāzi Somijai piegādā tikai viens piegādātājs, Somijai ir dotas tiesības atlikt gāzes tirgus liberalizāciju līdz brīdim, kad tā pievienosies Eiropas gāzes tīklam (*European Gas Network*).²²⁵

Somijas energoapgādes nozarē darbojošās KS ir funkcionāli neatkarīgas, jo pilnībā nodalīta ir enerģijas ražošana, piegādes infrastruktūras uzturēšana un tirdzniecība. Valstij pieder kapitāla daļa visu norādīto līmeņu KS, tomēr savā darbībā tās ir neatkarīgas.

Dzelzceļa liberalizācija. Somija atbilstoši IBM dzelzceļa tirgus novērtējumam 2011. g. joprojām atrodas tirgus liberalizācijas kategorijā, kur tirgus atvēršana noris noteiktajā laikā. Somijā dzelzceļa infrastruktūra un pārvadājumu pakalpojumi ir pilnībā nodalīti un šāda nodalīšana ir nostiprināta arī nacionālajos tiesību aktos.²²⁶ Infrastruktūras pārvaldītājs ir Somijas Transporta aģentūra (*Finnish Transport Agency*), kas izveidota ar 2010. gada 1. janvāri, apvienojot iepriekšējo infrastruktūras pārvaldītāju Somijas dzelzceļa administrāciju (*Finnish Rail Administration*), Jūras administrāciju (*Maritime Administration*) un Ceļu administrāciju (*Road Administration*). Kravu un pasažieru pārvadājumus Somijā nodrošina valstij piederoša *VR Group*, kas tika reorganizēta un kopš 2010. gada 1. janvāra ir iedalīta piecās apakšstrukturās: *Passenger Services* (VR), *Logistics* (VR Transport), *Track Construction and Maintenance* (VR Track Ltd), *Catering and Restaurants* (Avecra Ltd) un *Telecommunications Services* (Corenet Oy).²²⁷

Dzelzceļa tirgus atvērība ir noteikta Somijas Dzelzceļa likumā (*Railway Act 555/2006*). Ārvalstu dzelzceļa pakalpojumu operatori saskaņā ar likumā noteikto ir tiesīgi sniegt starptautiskos pasažieru pārvadājumus un starptautiskos un iekšzemes kravu pārvadājumus, tomēr šis noteikums attiecas tikai uz ES dalībvalstīm. Uz kaimiņos esošo Krieviju šādi noteikumi nav attiecināmi. Somijas vietējiem dzelzceļa pakalpojumu sniedzējiem brīva pieeja ir nodrošināta kravu pārvadājumiem, savukārt, iekšzemes pasažieru pārvadājumus drīkst sniegt tikai valstij piederošās *VR Group* meitasuzņēmums *VR*.²²⁸

Piešķirot liberalizācijas indeksu, IBM kā pozitīvu apstākli novērtēja to, ka informācija par dzelzceļa infrastruktūras izmantošanu un ar to saistītu pakalpojumu sniegšanu ir publiski pieejama vairākās valodās, kā arī ir izstrādāta rokasgrāmata, kas palīdz izprast šī tirgus darbību un nianšes.

²²⁵ <http://www.tem.fi/index.php?l=en&s=171>

²²⁶ IBM Global Business Services. Rail Liberalisation Index 2011. Market opening: comparison of the rail market of the Member States of the European Union, Switzerland and Norway

²²⁷ IBM Global Business Services. Rail Liberalisation Index 2011. Market opening: comparison of the rail market of the Member States of the European Union, Switzerland and Norway

²²⁸ Turpat

Dzelzceļa infrastruktūras atrašanās Somijas Transporta Aģentūras pārziņā, iepriekšējās valsts KS sadalīšana struktūrvienībās atbilstoši to kompetencei, infrastruktūras brīva pieejamība jebkurai ieinteresētajai KS apliecina funkcionālu neatkarību starp dzelzceļa infrastruktūras izmantotājiem un uzturētāju.

Pasta pakalpojumu tirgus liberalizācija. Somijas pasta pakalpojumu tirgus ir pilnībā liberalizēts un atvērts. Pirms tirgus atvēršanas tā vienīgais dalībnieks, kā arī pēc tirgus atvēršanas, tā lielākais dalībnieks ir Somijas valstij piederošā KS *Itella*.²²⁹

Neskatoties uz tirgus formālu atvēršanu un valsts monopola izbeigšanu, tirgus liberalizācija nav devusi gaidīto rezultātu, jo pasta pakalpojumu operatori, kas vēlas sniegt pasta pakalpojumus Somijā, jāiegādājas speciāla licence. Šādu licenci var iegūt tikai tad, ja pakalpojumu sniedzējs sniedz vispārēju pakalpojumu, kas nozīmē jebkādu pasta sūtījumu nogādāšanu, vai arī samaksājot speciālu nodokli, kura apmērs var būt no 5 līdz 20% no komersanta gada apgrozījuma. Šāds princips bieži tiek apzīmēts ar *play or pay*.²³⁰

Šādas rīcības rezultātā pasta pakalpojumu sniedzēju skaits Somijā pēc tirgus liberalizācijas būtiski nepalicinājās un ieguvējs no tā bija valsts KS *Itella*, saglabājot līderpozīcijas tirgū.

Dānija

Valsts atbalsts. Dānijā valsts atbalsta tiesiskais regulējums atbilst ES tiesību aktos noteiktajām prasībām un tajā nav ietverti īpaši nosacījumi, kas būtu raksturīgi tikai Dānijas valsts atbalsta regulējumam. Valsts atbalstam Dānijā nav noteiktas īpašas vai stingrākas prasības, kā tās, kas noteiktas ES tiesību aktos.²³¹

Attiecībā uz valsts KS un citām institūcijām, kas var būt valsts atbalsta subjekts, tiek piemēroti tādi paši valsts atbalsta noteikumi, kādi piemērojami jebkurai citai KS. Normatīvais akts, kas regulē valsts atbalsta jautājumus gan valsts KS, gan pārējām KS ir Dānijas Konkurences likums (*Competition Act*).²³²

Dānijas Konkurences likuma piemērojamība valsts KS precīzi tika noteikta tikai 2007.gadā, kad tā 11.pantā norādītais valsts atbalsta saņēmēju loks tika papildināts ar tādiem subjektiem, kā valsts KS un citas publiskas institūcijas.

Pirms valsts atbalsta piešķiršanas Dānijas valsts atbalsta izmaksātājam ir pienākums to saskaņot ar EK. *De minimis* valsts atbalsts Dānijā ir atļauts, ja tas attiecas uz līgumiem, kas atbilst šādiem nosacījumiem:

²²⁹Henrik B. Okholm, Ph.D., Project Manager, Marcin Winiarczyk, Anna Möller, Main developments in the postal sector (2008-2010). Part B: Country Fiche Appendix. 2010.

²³⁰EK 2008.gada 22.decembra paziņojums Padomei un Eiropas Parlamentam par Pasta direktīvas piemērošanu (Direktīva 97/67/EK, kas grozīta ar Direktīvu 2002/39/EK)

²³¹E.Bertelsen, M.Kofmann, J.M.Plum, *Competition law in Denmark*, 2011

²³²E.Bertelsen, M.Kofmann, J.M.Plum, *Competition law in Denmark*, 2011

- komersanta gada kopējais apgrozījums pasaulē ir mazāks par 1 miljardu Dānijas kronu un kombinētā tirgus daļa attiecīgajām precēm vai pakalpojumiem Dānijas tirgū vai kādā tā daļā ir mazāka par 10%, vai
- kopējais komersanta gada apgrozījums pasaulē ir mazāks par 150 miljoniem dāņu kronu.²³³

Valsts līdzdalība KS (*market economy investor principle*). Dānijas normatīvajos aktos, tāpat kā citu valstu normatīvajos aktos, nav atrodamas norādes uz valsts kā privāta investora ieguldījumiem valsts KS. Tā kā ES tiesību akti ir vispārīstāši attiecīgajai dalībvalstij un, ņemot vērā, ka Dānija, transponējot ES tiesību aktos attiecībā uz konkurenci noteikto, nav izstrādājusi nacionālo tiesisko ietvaru, kurā būtu noteikts citādāk, secināms, ka šāds princips Dānijā var tikt piemērots.

Noteiktu tirgu liberalizācija

Elektroenerģijas un gāzes tirgus liberalizācija. Pirms enerģijas sektora liberalizācijas, šo tirgu regulēja virkne noteikumu attiecībā uz tirgus dalībniekiem un vides jautājumiem elektrības un gāzes piegādei. Pastāvot šādām prasībām, konkurence tirgū bija ierobežota. Atbilstoši ES direktīvu prasībām Dānija 1999.gadā uzsāka enerģētikas tirgus liberalizāciju, atļaujot pieeju infrastruktūrai arī citiem komersantiem.²³⁴

Dānija ir kapitāla daļu turētājs vienā no lielākajiem enerģijas piegādātājiem Eiropā – *Dong Energy*, kurā tai pieder 76,49 % kapitāla daļu.

Dzelzeļš. Dānijas dzelzceļa tirgus liberalizācija šobrīd novērtēta kā atbilstoša otrajai grupai, proti, liberalizācija tiek veikta saskaņā ar plānu.

Dānijā ārvalstu un vietējiem dzelzceļa KS ir nodrošināt brīva pieeja Dānijas dzelzceļa kravu un pasažieru pārvadājumu tirgum, tomēr liela daļa pasažieru pārvadājumu sabiedriska pakalpojuma viedā vēl salīdzinoši nesēn valsts KS tika nodoti tieši, bez brīvas un atklātas iepirkuma procedūras. Saskaņā ar aktuālāko informāciju par tirgus liberalizāciju Dānijā pasažieru pārvadājumu tirgus segments ir atvērts un kopš 2010.gada tajā darbojas arī Zviedrijas pasažieru pārvadātājs. Ārvalstu kravu pārvadātājiem Dānijā pieder 100 procenti šī tirgus daļas, jo Dānija vietējo kravu pārvadātāju pārdeva ārvalstu KS.²³⁵

²³³Turpat

²³⁴E.Bertelsen, M.Kofmann, J.M.Plum, *Competition law in Denmark*, 2011

²³⁵IBM Global Business Services. Rail Liberalisation Index 2011. Market opening: comparison of the rail market of the Member States of the European Union, Switzerland and Norway

Pasažieru un kravu pārvadātāji Dānijā pieejamo informāciju par prasībām, kādas tiek izvirzītas infrastruktūras izmantotājiem un pakalpojumu operatori, atzīst par viegli pieejamu un saprotamu. Par trūkumu bieži tiek norādīta ilgstošā procedūra, kas tiek piemērota nepieciešamo sertifikātu un atļauju saņemšanai kravu un pasažieru pārvadājumiem.²³⁶

Pasta pakalpojumu liberalizācija. Dānijas pasta pakalpojumu sektors tradicionāli ir bijis valsts monopols. Liberalizācijas rezultātā tirgus tika atvērts brīvai konkurencei sūtījumiem virs 50 gramiem.

Kopš 2006.gada Dānijas valsts *KS Post Danmark* ir ekskluzīvas tiesības piegādāt iekšzemes sūtījumus, kuru svars nav lielāks par 50 gramiem.²³⁷

9.4. Kopsavilkums

1. valsts normatīvajos aktos var noteikt valsts atbalsta regulējumu, nemainot nosacījumus un gadījumus, kādos palīdzība no publiskiem resursiem tiek atzīta par valsts atbalstu atbilstoši ES tiesību normām, vai tas tiek piemērots tieši;
2. saskaņā ar ES noteikumiem valsts atbalsts publiskai personai piederošai KS piešķirams pēc tādiem pašiem nosacījumiem, kā tas piešķirams jebkurai citai KS
3. valsts atbalsts pieļaujams, ja tas atbilst LESD vai Vispārīgā grupu atbrīvojuma regulā noteiktajiem nosacījumiem;
4. atbilstoši tirgus ekonomikas investora principam (*market economy investor principle*) investīcijas valsts KS ir atļautas, ja tās tiek veiktas saskaņā ar tādiem nosacījumiem, saskaņā ar kuriem investīcijas KS veiktu arī privāts investors;
5. tirgus ekonomikas investora tests ir veids kā noteikt valsts investīciju atbilstību tādiem nosacījumiem, saskaņā ar kuriem investīcijas veiktu arī privāts investors. Testā jāatbild uz šādiem jautājumiem:
 - 5.1. Vai ir pierādāms, ka investīciju noteikumi ir līdzvērtīgi tiem, kādus pielietotu privāts investors?
 - 5.2. Vai investīcijas nerada vai nevar radīt konkurences kropļojumus?
 - 5.3. Vai netiek ietekmēta starpvalstu tirdzniecība?
6. Dažas valstis attiecībā uz noteiktu jomu liberalizāciju ir piemērojušas atkāpes, piemēram:

²³⁶IBM Global Business Services. Rail Liberalisation Index 2011. Market opening: comparison of the rail market of the Member States of the European Union, Switzerland and Norway

²³⁷Turpat

- 6.1. Somija pasta nozarē ir noteikusi *play or pay* principu;
- 6.2. Dānija pēc gāzes tirgus liberalizācijas ir veikusi strukturālas izmaiņas tirgū (apvienojot gāzes tirgus dalībniekus);
- 6.3. Zviedrija, liberalizējot pasta tirgu, ir ieviesusi īpašu nodevu, kas tiek piemērota konkrētās nozares dalībniekiem, lai nodrošinātu tādu sabiedrības interešu īstenošanu, kuras privātie tirgus dalībnieki nespēj vai nevēlas nodrošināt, piemēram, reģionālā sasniedzamība.

Nodevuma kopsavilkums

1. Publisko tiesību subjekta dalības kapitālsabiedrībās mērķis un nepieciešamība

- 1.1. valstis ir noteikušas dažādus mērķus publiskas personas dalībai KS, tomēr, visos aplūkotojās piemēros skaidri iezīmējās vienots mērķis- sabiedrības interešu īstenošana;
- 1.2. valstis, nosakot publiskai personai piederošu KS mērķus, neaprobežojas tikai ar sabiedrības interešu īstenošanu, bet pieļauj, vai pat uzliek par KS pastāvēšanas priekšnosacījumu, peļņas gūšanas elementu valstij piederošās KS mērķos. Tādējādi secināms, ka publiskas personas komercdarbības mērķis var būt arī peļņas gūšana;
- 1.3. ārvalstu prakses analīze norāda, ka valsts KS veiksmīgai apsaimniekošanai valstij ir jābūt skaidri noteiktām vēlmēm, t.i., mērķiem, kādus valsts vēlas panākt veicot komercdarbību attiecīgajā nozarē (jomā);
- 1.4. publiskai personai piederošās KS veiksmīgai pārvaldīšanai valstis izstrādā politikas plānošanas dokumentus, kuros tiek noteikti valsts mērķi, veidi kā tos panākt caur valsts iesaisti komercdarbībā, attiecīgo KS mērķi un citi jautājumi, kas veicina valstij piederošo KS veiksmīgu pārvaldīšanu.

2. Publisko tiesību subjekta dalību kapitālsabiedrībās reglamentējošie normatīvie akti, to nosacījumi, stingrība, detalizācijas pakāpe

- 2.1. valsts kā kapitāla daļu turētājs var nodrošināt pilnīgu valsts pārvaldes funkciju un valsts KS uzraudzības funkciju nodalīšanu, izveidojot īpašu holdinga sabiedrību, kurai tiek uzticēta valstij piederošos kapitāldaļu kontrole. Šāda holdinga sabiedrības „pasīvu” uzraudzību veic iestāde, kas atbild par valsts finanšu resursiem;
- 2.2. valsts KS var pastāvēt un/vai tikt dibinātas pamatojoties uz vispārējo valsti pastāvošo tiesisko regulējumu vai uz īpaša likuma pamata. Īpašā likumā var tikt detalizēti noteikti tādi jautājumi kā valsts KS dibināšanas kārtība, organizatoriskā forma, uzraudzība un citi noteikumi;
- 2.3. ja valsts KS pamatuzdevums ir komercdarbības veikšana, uz to attiecināmas visas komerc tiesību normas, tomēr izejot no valsts KS īpašā statusa, valsts var noteikt izņēmumus atsevišķās jomās, piemēram, nodokļi, iepirkumi, jautājumi par maksātspēju u.c.;
- 2.4. atzīstot valsts KS un komersantu vienlīdzību, atsevišķas valstis normatīvajos aktos ir noteikušas, ka valsts KS nav priekšrocību pret citiem komersantiem;

- 2.5. valsts KS, kuru darbības mērķis ir sabiedrības interešu īstenošana, pastāv iespēja saņemt finansējumu no valsts, savukārt, tādām valsts KS, kuru galvenais mērķis ir komercdarbības veikšana, piecīja valsts finansējumam ir tādi patī kā jebkurai citai KS, piemēram, valsts galvojumu saņemšana;
- 2.6. valsts KS, īstenojot sabiedrības intereses, peļņas gūšanas nolūkā nav aizliegts darboties citās konkrētās nozares dažādās jomās, tādējādi iegūstot papildu finansējumu;
- 2.7. normatīvajos aktos un/vai politikas plānošanas dokumentos valsts var noteikt sev piederošo KS darbības mērķus un/un intereses, kuras valsts KS ir jāīsteno;
- 2.8. atbilstoši Somijas praksei, valsts KS, kuras pamatmērķis ir sabiedrības interešu īstenošana, tiek izvirzīts arī otrs mērķis – peļņas gūšana. Gadījumā, ja šāda valsts KS nespēj realizēt vienu no tai noteiktajiem mērķiem, tiek izskatīts jautājums par konkrētās valsts KS nepieciešamību;
- 2.9. gadījumos, kad valsts KS mērķis ir noteikts peļņas gūšana, sabiedriskais labums izpaužas kā valsts ienākumi no valsts KS saimnieciskās darbības;
- 2.10. korporatīvie jautājumi valstij piederošās KS tiek regulēti ar dažādu dokumentu palīdzību, piemēram, vadlīnijas, kodeksi, labās prakses piemēri u.c;
- 2.11. šāda regulējuma esamība palīdz organizēt valsts KS darbību, iekšējo pārvaldību, lēmumu pieņemšanu procedūru un citus korporatīvos jautājumus.
- 2.12. interešu definēšana valsts KS ļauj precīzi apzināties sasniedzamo mērķi un valstij uzraudzīt mērķa sasniegšanu;
- 2.13. valsts sev piederošās KS var pārvaldīt gan kā „aktīvs”, gan kā „pasīvs” īpašnieks, atkarībā no valsts KS uzstādītajiem mērķiem:
- 2.13.1. kā „aktīvs” īpašnieks, ja par valsts KS mērķi izvirzītas sabiedrības intereses un to realizācija. Šādā gadījumā mērķu īstenošanu uzrauga attiecīgās nozares atbildīgā valsts pārvaldes iestāde;
 - 2.13.2. kā „pasīvs” īpašnieks, ja par valsts KS mērķi izvirzīta komercdarbība. Šādā gadījumā valsts KS darbību uzrauga centralizēta iestāde, kura nav saistīta ar konkrētu nozari, bet kura pārvalda finanšu un komercdarbības stratēģijas jautājumus;
- 2.14. valstij (valsts KS uzraugošās institūcijas personā) jebkurā brīdī ir tiesības pieprasīt un saņemt jebkādu informāciju par tai piederošo KS darbību. Šāds pienākums valsts KS sniegt informāciju var izrietēt no īpaša normatīvā akta, uz kura pamata valsts KS dibināta, valsts pārvaldes izdotiem noteikumiem vai cita specifiska regulējuma, kas attiecināms uz publiskai personai piederošu KS.

3. Valsts dalība KS

Valsts	Darījumu kopskaits		Darījumu kopējā vērtība (milj. USD)	
	Pārdošana	Iegāde	Ieņēmumi	Izdevumi
Lietuva**	7	1	1 918	293
Igaunija**	6	1	789	241
Vācija*	32	5	32 651	20 927
Lielbritānija*	17	3	18 701	103 698
Zviedrija*	20	7	26 286	10
Somija*	15	4	10 358	131
Dānija*	15	2	2 475	19
Singapūra***	3	7	N/A	N/A

*Darījumi no 2005.gada līdz 2010.gadam

** Darījumi no 2001. gada līdz 2010.gadam

*** Lielākie darījumi tikai par 2010.gadu

Pie iegādes skaitītas arī KS, kas nonākušas valsts īpašumā gadījumos, kad valsts nav tiešā veidā iegādājusies kapitāla daļas, bet tās valsts īpašumā nonākušas, piemēram, citai KS izmaksājot dividendes kā meitas sabiedrības akciju kapitāla daļas.

Gan privatizācija, gan pārdošana var būt gan pilnīga, gan daļēja. Darījumu kopskaitā, ja viena KS tiek privatizēta vairāk kā vienu reizi, tad tas tiek ieskaitīts tikai kā viens darījums, bet tiek ņemta vērā katra atsevišķā darījuma vērtība, aprēķinot ieņēmumus un izdevumus.

3.1. Procedūra, kādā pieņem lēmumu par valsts dalību kapitālsabiedrībā

Analizējot darījumus, var izšķirt piecus izplatītākos apsvērumus, kas ietekmējuši lēmuma par valsts dalības KS uzsākšanu vai īpašumā esošo kapitāla daļu palielināšanu.

Apsvērumi	Apraksts	Darījumu skaits pa valstīm							
		Lietuva	Igaunija	Vācija	Lielbritānija	Zviedrija	Somija	Dānija	Singapūra
1. KS strauja finanšu stāvokļa pasliktināšanās jeb finanšu krīze	Ārvalstu prakse parāda, ja finanšu krīzes apstākļos kādai finanšu sistēmu veidojošai bankai rodas finanšu grūtības, valdības pieņem lēmumus iejaukties un veikt rekapitalizāciju, lai novērstu iespējamās sistēmiskas finanšu krīzes rašanos.	1	-	5	3	-	-	-	-
2. Tirgus liberalizācija	ES normatīvo aktu ietekmē, daudzās nozarēs tiek veikta tirgus liberalizācija, kuras rezultātā valsts, veicot reformas nacionālā līmenī, iesaistās KS, kad lielākas KS tiek sadalītas. Būtībā šī procesa ietekmē valsts atkāpjas no komercdarbības.	-	1	-	-	2	-	-	-
3. Stratēģiski svarīga nozare	Ja valsts definējusi valstiski svarīgu nozari, tad mēdz būt gadījumi, kas tiek iegādāts citas KS, lai tiktu stiprināta valsts loma šajā nozarē, kas noteikta kā valstij būtiska.	-	-	-	-	1	3	1	-
4. Komerčiālais aspekts	Valsts plāno iegūt peļņu no KS veiksmīgas darbības gan dividenžu veidā, gan no akciju vērtības pieauguma.	-	-	-	-	-	-	-	7
5. Citi apsvērumi	Valstij daļēji piederoša VS dividenžu vietā izmaksā kādas meitu sabiedrības akciju kapitāla daļas, tādējādi valstij netieši kļūstot par īpašnieku jaunā sabiedrībā, u.c. gadījumi.	-	-	-	-	4	1	1	-

3.2. Procedūra, kādā pieņem lēmumu par valsts dalības pārtraukšanu vai samazināšanu kapitālsabiedrībā

Analizējot darījumus, uzskatāmi var izšķirt sešus izplatītākos apsvērumus, kas ietekmējuši lēmuma par valsts dalības kapitālsabiedrībā daļēju vai pilnīgu izbeigšanu.

Apsvērumi	Apraksts	Darījumu skaits pa valstīm							
		Lietuva	Igaunija	Vācija	Lielbritānija	Zviedrija	Somija	Dānija	Singapūra
1. Finanšu līdzekļu nepieciešamība	Infrastrukturās nepieciešamības gadījumā tiek piesaistīti privātie investori, ja valsts nav gatava ieguldīt nepieciešamos līdzekļus.	9	6	-	1	-	-	-	-
2. Privatizācijas plāns/finanšu krīze	Finanšu krīzes ietekmē vairākas valstis izveidojušas privatizācijas programmu un periodiski pārskata privatizējamo KS sarakstu, lai mazinātu valsts budžeta deficītu/palielinātu budžeta pārpalikumu.	-	-	33	-	21	-	13	-
3. Konkurence	Dabiskā monopola reststrukturizācija un konkurences izveidošana.	-	-	-	-	1	-	-	-
4. Konkurētspēja	Nemot vērā, ka privātā investora esamība bieži nodrošina KS efektivitātes uzlabošanu (ražošanas produktivitāte, pārvaldības, u.c.) valsts daļēji vai pilnībā privatizē VS, lai tās kļūtu konkurētspējīgas starptautiskajā tirgū.	-	-	-	-	-	-	2	-
5. Komerčiālais aspekts	KS pārdošana pamatota galvenokārt uz neatbilstīgu kapitāla atdevi.	-	-	-	-	-	-	-	3
6. Stratēģisks lēmums	Valsts izvērtē katras atsevišķās KS stratēģisko izdevīgumu to paturēt īpašumā. Ja nepieciešami papildu finanšu līdzekļu (kapitāla palielināšana), tad valsts izvērtē, vai pašai valstij ieguldīt vai tomēr pilnībā vai daļēji pārdot privātam investoram, kas piesaistīs nepieciešamos finanšu līdzekļus.	-	-	-	17	-	17	-	-

Kopumā, apskatot analizē iekļauto valstu darījumus ar KS, vērojama tendence, ka valstīm ir svarīgi paturēt vai palielināt kontroli tajās KS, kas valstiskā līmenī definēti kā tautsaimniecībai stratēģiski svarīgi.

Lielākajā daļā gadījumu valstis cenšas nodalīt sabiedrības, kas pilda kādu sociālu uzdevumu no tām, kuras darbojas komerciāla mērķa vadītās.

Viens no galvenajiem valsts uzdevumiem, pārvaldot kādu no kapitālsabiedrībām, ir nodrošināt nodokļu maksātājiem maksimālu vērtības gūšanu no veiktajiem ieguldījumiem un nodrošināt aktīvu un profesionālu kapitālsabiedrības pārvaldīšanu. Šī iemesla dēļ ārvalstu praksē ir izplatīta tendence regulāri pārskatīt valstij piederošo aktīvu portfeli kritiski izvērtējot, vai šis uzdevums tiek izpildīts un kapitālsabiedrības pārvalde ir pietiekami efektīva, lai sniegtu maksimālo labumu sabiedrībai.

Šādas izvērtēšanas rezultātā bieži vien tiek pieņemts lēmums samazināt vai pilnībā pārtraukt valsts dalību tajās kapitālsabiedrībās, kuras objektīvu iemeslu dēļ spētu efektīvāk strādāt privātu īpašnieku pārraudzībā. Tā rezultātā tiek paaugstināta kapitālsabiedrības konkurētspēja, kā arī tās pārdošana nodrošina nepieciešamos finanšu līdzekļus citu valstij un sabiedrībai ļoti būtisku nozaru attīstībai.

Atkarībā no valdības līmenī izlemtās stratēģijas, tās KS, kas nepilda kādu sociālo funkciju un darbojas tirgus konkurences apstākļos, tiek vai nu aktīvi pārvaldītas, ko veic kāda atsevišķa valsts institūcija, vai arī tiek pēc iespējas izdevīgāk privatizētas.

4. Kapitālsabiedrību ar valsts daļu peļņas gūšanas nosacījumi un ierobežojumi

Nosacījumus un ierobežojumus, ko valsts uzstāda KS saistībā ar peļņas gūšanu var iedalīt četrās kategorijās:

- valsts nosaka ārējos normatīvajos aktos noteiktu dividendēs izmaksājamo peļņas apjomu, nediferencējot KS pēc to saimnieciskās darbības;
- valsts atstāj jautājumu par dividendēs izmaksājamo peļņas apjomu KS kopējās pārvaldes komandas rīcībā, apstiprinot to Akcionāru sapulces laikā;
- valsts kā akcionārs ņem aktīvu dalību dividendžu politikas veidošanā, tādējādi arī peļņas nosacījumu noteikšanā;
- valsts apstiprina KS ilgtermiņa stratēģiju trim līdz pieciem gadiem, pēc kuras tiek noteikta dividendēs izmaksājamā peļņas daļa.

Ārvalstu prakse parāda, ka peļņas gūšanas nosacījumi galvenokārt ir saistīti ar KS noteikto dividendēs izmaksājamo neto peļņas apjomu. Svarīgi pieminēt arī to, ka valsts var būtiski ietekmēt peļņas gūšanu ar KS uzstādītajiem mērķiem un rezultativajiem rādītājiem.

Peļņas gūšanas ierobežojumi galvenokārt saistīti ar tarifiem, ko uzstāda sabiedriskā pakalpojumu regulētājs.

5. Kapitālsabiedrības ar valsts daļu iesaistišanās citās kapitālsabiedrībās nosacījumi un ierobežojumi

- 5.1. valstij piederošajām KS ir tiesības iesaistīties citās KS, ievērojot valstī noteikto vispārējo tiesisko regulējumu, izņemot gadījumus, kad valsts KS tas ir īpaši aizliegts;
- 5.2. pārsvarā gadījumos valstīs nav regulēts jautājums par valsts KS tiesībām (nosacījumiem un ierobežojumiem) iesaistīties citās KS;
- 5.3. valsts var izvirzīt priekšnosacījumus valsts KS dalībai citās KS, piemēram, sabiedrisku mērķu īstenošanai;
- 5.4. atbilstoši Somijas praksei valsts KS pirms lēmuma pieņemšanas par kapitāla daļu iegūšanu citā KS, jāizvērtē:
 - 5.4.1. investīciju ienesīgums;
 - 5.4.2. investīciju pamatotība ar nacionāliem mērķiem;
 - 5.4.3. kapitāla daļu turētāja iespējas ietekmēt sabiedrības darbību;
 - 5.4.4. investīciju nozīme valsts KS kopējā portfeli;
- 5.5. valsts var iesaistīties komercdarbībā, dibinot holdinga sabiedrību, kura ir kapitāla daļu turētājs citās KS. Ārvalstu praksē šādas holdinga sabiedrības iesaistās citās KS gan sabiedrības interesēs, gan peļņas gūšanas nolūkā;
- 5.6. ārvalstu prakses piemēri liecina, ka ekonomiski veiksmīgākas ir tās valstij piederošās holdinga sabiedrības, kurām ir pietiekami liela autonomija lēmumu pieņemšanā (tai skaita attiecībā uz dalību vai dalības izbeigšanu citās KS), jo tās var efektīvāk reaģēt uz izmaiņām tirgū;
- 5.7. pastāv valstis, kur gadījumos, kad valsts KS ir tiesības iesaistīties citās KS atbilstoši vispārējam tiesiskajam regulējumam, ir pienākums publiski sniegt informāciju par pieņemtā lēmuma motīviem;
- 5.8. atsevišķas valstis ir noteikušas, ka KS ar valsts kapitāla daļu ir tiesības iesaistīties vai dibināt KS tikai tādās nozarēs (jomās), kur darbojas pati KS.

6. Kapitālsabiedrības ar valsts daļu finansēšanas modelis, īpaši analizējot valsts budžeta līdzekļu un valsts garantiju piešķiršanas nosacījumus un kārtību

ES normatīvā bāze attiecībā uz valsts atbalsta sniegšanu attiecas uz visām ES valstīm. Kopējie ES tirgus konkurenci ietekmējošie valsts atbalsta sniegšanas gadījumi tiek atsevišķi vērtēti un tiek noteikta to atbilstība.

Ārvalstu pieredze kapitālsabiedrību finansēšanas modeļu izvēlē liecina par dažādību ne tikai nozaru starpā, bet arī starp līdzīgām nozarēm dažādās valstīs. (sk. Pielikumā Tabulu Nr.6.2).

Ārvalstu KS ir šādi finansēšana avoti:

- valsts piešķirti kredīti;
- nacionālais parādu fonds;
- subsīdijas;
- ES fondi;
- komerc kredīti;
- vērtspapīri;
- līzings;
- iepriekšējo periodu nesadalītā peļņa;
- dažādi finanšu instrumenti.

Finansēšanas modeļu izvēles kritēriji atšķiras ne tikai valstu valdību atšķirīgās pieejas dēļ, bet arī kapitālsabiedrību vadības stratēģijas un uzņēmumu atšķirīgo iespēju dēļ. Piemēram, parādzīmju emitēšanas iespējas ir relatīvi lielākas lielām KS. Prakse parāda, ka arī līdzīgas KS, kas darbojas vienā nozarē, bieži tiek finansētas atšķirīgos veidos.

7. Publisko tiesību subjekta dalības kapitālsabiedrībās sekas – ietekme uz tirgu, ietekme uz publisko sektoru un tā funkcijām, šo kapitālsabiedrību darbības efektivitāte

Lai izvērtētu KS darbības efektivitāti pēc tam, kad valsts uzsākusi vai pabeigusi dalību tajā, ir jāapskata laika periods, kurā tiek izvērtēta KS darbība, kā arī jāņem vērā pasaules ekonomisko procesu ietekme uz KS darbību. Jāņem vērā, ka nozares, kurā KS darbojas, pieprasījuma kritums, finanšu krīzes rezultātā, var būtiski ietekmēt rezultātu atbilstību.

Ņemot vērā, ka valsts dalības vai privātā investora dalības uzsākšana visbiežāk ir saistīta ar ilgtermiņa mērķiem, tad, lai izvērtētu KS efektivitāti, būtu jāapskata akcionāru struktūras maiņas ietekme pēc vismaz trīs līdz piecu gadu perioda.

Visbiežāk, lai tiktu novērotas būtiskas izmaiņas KS darbības efektivitātē, akcionāru struktūras izmaiņām jābūt radikālām. Privātā investora būtisks īpašumā esošais akciju palielinājums lielākajā daļā gadījumu maina KS efektivitāti ievērojamāk nekā, ja valsts pārņem KS savā īpašumā.

Saskaņā ar ārvalstu prakses pieredzes analīzi, liberalizējot vai mainot tirgus struktūru, valsts, turpinot aktīvi pārvaldīt atlikušos īpašumā esošos aktīvus, var sekmīgi konkurēt ar pārējie tirgus dalībniekiem.

8. Kapitālsabiedrību ar valsts daļu vadības principi

Kapitālsabiedrību ar valsts daļu vadības principi var būtiski ietekmēt šo uzņēmumu darbību valsts interesēs. Ārvalstu prakse liecina, ka iespējamās dažādas pieejas efektīvas vadības nodrošināšanā. Tomēr visām valstīm, kas veiksmīgi pārvalda savas KS, ir kopīga

izpratne par to, ka valsts institūcijām ir jādefinē, ko tās vēlas sagaidīt no uzņēmumiem, kuros tās ir ieguldījušas savus līdzekļus.

No trīs pārvaldības modeļu veidiem – decentralizētā, duālā, centralizētā – visbiežāk tiek izmantots duālais vai centralizētais, veicot pakāpenisku pārvaldības centralizāciju. Valstis ir izveidojušas vai nu atsevišķu institūciju, vai arī uzticējušās KS portfeļa pārvaldi kādai no ministrijām. Tomēr arī tajās valstīs, kur valsts KS tiek pārvaldītas centralizēti, specifiski uzņēmumi, kur pilda kādu sociālo funkciju tiek nodoti par attiecīgo nozari atbildīgās ministrijas pārraudzībā.

Kas attiecas uz KS iekšējo pārvaldi, tad vienlīdz izplatīta ir kopējā pārvalde un divu kārtu pārvalde, kurā nodalītas pārvaldes instances (valdes) un uzraudzības instances (padome) funkcijas.

No apskatītajiem valstu piemēriem, aptuveni pusē gadījumu valsts KS vadības atalgojums bija zemāks nekā līdzīgās sfērās darbojošos privātos uzņēmumos. Pārējos gadījumos atalgojums bija līdzīgs, lai gan tas attiecas tikai uz tirgus konkurences apstākļos strādājošajām KS. Tajās KS, kuras veica kādu sociālu funkciju (tātad – kuru darbība netiek vērtēta tikai pēc finanšu rādītājiem), vadības atalgojums bija zemāks.^{238,239}

Pielikumā pieejamās tabulās (Tabula Nr.8.1, Nr.8.2, Nr.8.3, Nr.8.4, Nr.8.5, Nr.8.6) attēlots šajā nodaļā aplūkotās ārvalstu prakses kopsavilkums.

9. Eiropas Savienības līmeņa normatīvo aktu interpretācija (ES dalībvalstu gadījumā)

- 9.1. valsts normatīvajos aktos var noteikt valsts atbalsta regulējumu, nemainot nosacījumus un gadījumus, kādos palīdzība no publiskiem resursiem tiek atzīta par valsts atbalstu atbilstoši ES tiesību normām, vai tas tiek piemērots tieši;
- 9.2. saskaņā ar ES noteikumiem valsts atbalsts publiskai personai piederošai KS piešķirams pēc tādiem pašiem nosacījumiem, kā tas piešķirams jebkurai citai KS
- 9.3. valsts atbalsts pieļaujams, ja tas atbilst LESD vai Vispārīgā grupu atbrīvojuma regulā noteiktajiem nosacījumiem;
- 9.4. atbilstoši tirgus ekonomikas investora principam (*market economy investor principle*) investīcijas valsts KS ir atļautas, ja tās tiek veiktas saskaņā ar tādiem nosacījumiem, saskaņā ar kuriem investīcijas KS veiktu arī privāts investors;
- 9.5. tirgus ekonomikas investora tests ir veids kā noteikt valsts investīciju atbilstību tādiem nosacījumiem, saskaņā ar kuriem investīcijas veiktu arī privāts investors. Testā jāatbild uz šādiem jautājumiem:

²³⁸ ICGN Global Corporate Governance Guide, 2004: best practice in the boardroom.

²³⁹ Minichilli, A., et al. Governance of State Owned Enterprise: a Worldwide Review,

- 9.5.1. Vai ir pierādāms, ka investīciju noteikumi ir līdzvērtīgi tiem, kādus pielietotu privāts investors?
 - 9.5.2. Vai investīcijas nerada vai nevar radīt konkurences kropļojumus?
 - 9.5.3. Vai netiek ietekmēta starpvalstu tirdzniecība?
- 9.6. Dažas valstis attiecībā uz noteiktu jomu liberalizāciju ir piemērojušas atkāpes, piemēram:
- 9.6.1. Somija pasta nozarē ir noteikusi *play or pay* principu;
 - 9.6.2. Dānija pēc gāzes tirgus liberalizācijas ir veikusi strukturālas izmaiņas tirgū (apvienojot gāzes tirgus dalībniekus);
 - 9.6.3. Zviedrija, liberalizējot pasta tirgu, ir ieviesusi īpašu nodevu, kas tiek piemērota konkrētās nozares dalībniekiem, lai nodrošinātu tādu sabiedrības interešu īstenošanu, kuras privātie tirgus dalībnieki nespēj vai nevēlas nodrošināt, piemēram, reģionālā sasniedzamība.

Pielikumi

Tabula Nr.3.1

Valstu darījumi ar kapitālsabiedrībām

Valsts	Darījuma gads	Kapitālsabiedrības nosaukums	Darījuma vērtība (miljoni USD)	Privatizētais kapitāla daļu apmērs (%)
Lietuva	2001	<i>LISCO</i>	47,60	76,36%
Lietuva	2001	<i>Lietuvos Taupomasis Banka</i>	37,47	90%
Lietuva	2002	<i>Agricultural Bank of Lithuania</i>	17,91	76,01%
Lietuva	2002	<i>AB Lietuvos Dujos</i>	38,18	35,80%
Lietuva	2003	<i>Klaipedos Smelte</i>	6,99	94,21%
Lietuva	2004	<i>AB Lietuvos Dujos</i>	35,40	34%
Lietuva	2006	<i>Mazeikiu Nafta</i>	880,00	30,66%
Lietuva	2006	<i>Mazeikiu Nafta</i>	852,00	30,66%
Lietuva	2008	<i>Vilniaus Sigma AB</i>	2,00	15,21%
Igaunija	2001	<i>Tallinna Vesi</i>	83,28	50,40%
Igaunija	2001	<i>Parnu Soojus</i>	1,80	99,95%
Igaunija	2001	<i>Estonian Railways</i>	57,40	66%
Igaunija	2009	<i>Estonian Telecom</i>	322,82	27,17%
Igaunija	2009	<i>AS Vooremaa Teed</i>	4,62	100%
Igaunija	2010	<i>Eesti Telekom AS</i>	319,20	40%
Vācija	2005	<i>ZVO Abfallwirtschafts GmbH</i>	15,54	49,90%
Vācija	2005	<i>Kavernenanlage der Bundesrepublik Deutschland</i>	170,81	100%
Vācija	2005	<i>Fraport AG</i>	720,00	11,60%
Vācija	2005	<i>Fraport AG</i>	205,21	6,60%
Vācija	2006	<i>Hamburg-Office & Commercial Property Portfolios</i>	986,83	100%
Vācija	2006	<i>Woba Dresden GmbH</i>	2000,00	100%
Vācija	2006	<i>Berliner Bank AG</i>	860,00	100%

Vācija	2006	VVR-Berek GmbH	131,54	100%
Vācija	2006	HSH Nordbank AG	1604,87	24,10%
Vācija	2007	Hessen-Property Portfolio	986,58	100%
Vācija	2007	Beiersdorf AG	1565,70	11,11%
Vācija	2007	Ya.com	426,97	100%
Vācija	2007	Gewerbesiedlungs-Gesellschaft mbH	545,48	100%
Vācija	2007	Scandlines AG	1047,26	50%
Vācija	2007	Aurelis Real Estate GmbH & Co	2231,29	100%
Vācija	2007	Berlin-Hannoversche Hypothekenbank AG-Non-performing Loan	238,48	100%
Vācija	2007	Hamburger Hafen und Logistik AG	1692,80	27,00%
Vācija	2008	T-Systems Media&Broadcast GmbH	1343,00	100,00%
Vācija	2008	ICTS Europe Holding BV	151,93	100,00%
Vācija	2008	Luebecker Hafen Gesellschaft mbH	44,19	25,10%
Vācija	2008	LEG Landesentwicklungs gesellschaft NRW GmbH	4726,00	100,00%
Vācija	2008	Evonik Industries	3700,00	25,00%
Vācija	2008	AirIT International GmbH	0,13	50,00%
Vācija	2008	WSW Energie & Wasser AG	212,42	33,10%
Vācija	2009	Deutsche Postbank AG	6811,00	22,90%
Vācija	2009	Investitionsbank des Landes Brandenburg	162,00	25%
Vācija	2009	Regio Kliniken gGmbH	3,53	74,90%
Vācija	2009	Krankenhaus Siegburg Besitzgesellschaft mbH	29,52	100%
Vācija	2010	BF Rueckversicherung AG	27,00	N/A
Vācija	2010	evu.it	2,27	60,00%
Vācija	2010	Deutsches Institut für tropische und subtropische Landwirtschaft GmbH	N/A	N/A
Vācija	2010	DEGES Deutsche Einheit3 Fernstraßenplanungsund -bau GmbH	N/A	N/A
Vācija	2010	TUI Operettenhaus Hamburg	9,00	100%

Lielbritānija	2005	<i>BBC Broadcast Ltd</i>	303,61	100%
Lielbritānija	2006	<i>Westinghouse Electric Plc</i>	5400,00	100%
Lielbritānija	2006	<i>Qinetiq Group PLC</i>	542,28	34%
Lielbritānija	2006	<i>BNG America</i>	98,63	100%
Lielbritānija	2006	<i>Wyvern Waste Services Ltd</i>	47,41	100%
Lielbritānija	2007	<i>Exeter & Devon International Airport Ltd</i>	117,19	100%
Lielbritānija	2007	<i>British Energy</i>	4628,70	28%
Lielbritānija	2007	<i>Reactor Sites Management Company</i>	181,96	100%
Lielbritānija	2008	<i>Project Services Ltd</i>	147,11	100%
Lielbritānija	2008	<i>Defence Aviation Repair Agency-Rotary Wing & Component Businesses</i>	33,40	100%
Lielbritānija	2008	<i>BBC Resources Ltd-Outside Broadcasts Division</i>	48,25	100%
Lielbritānija	2008	<i>Qinetiq Group PLC</i>	452,80	19%
Lielbritānija	2009	<i>Plymouth Citybus Ltd</i>	33,22	100%
Lielbritānija	2009	<i>UKAEA Ltd</i>	81,35	100%
Lielbritānija	2009	<i>British Energy PLC</i>	6700,00	35,54%
Lielbritānija	2010	<i>High Speed Rail 1 (HS1) - 30-year concession</i>	3400,00	100%
Lielbritānija	2010	<i>RBS WorldPay</i>	3018,72	80%
Lielbritānija	2010	<i>Waste management activities of WSN Environmental Solutions</i>	232,5	100%
Zviedrija	2005	<i>Rezidor Hotel Group AB (SAS)</i>	73,44	25%
Zviedrija	2005	<i>Infracity AB (Vasakronan AB)</i>	179,71	100%
Zviedrija	2005	<i>AssiDoman AB</i>	443,89	100%
Zviedrija	2006	<i>Rezidor Hotel Group AB (SAS)</i>	717,42	58,3
Zviedrija	2006	<i>Rezidor Hotel Group AB (SAS)</i>	110,37	10%
Zviedrija	2007	<i>TeliaSonera</i>	2680,00	8%
Zviedrija	2007	<i>Centrum Kompaniet i Stockholm AB</i>	1532,77	100%
Zviedrija	2007	<i>Stockholms Hammentreprenad</i>	2,73	100%
Zviedrija	2007	<i>SweMaint AB</i>	12,84	100%

Zviedrija	2008	OMX	4900,00	6,7
Zviedrija	2008	<i>Vin & Sprit AB</i>	8888,03	100%
Zviedrija	2008	<i>Parkab Overvakning AB</i>	1,78	100%
Zviedrija	2008	<i>Vasakronan</i>	6880,00	100%
Zviedrija	2008	<i>Astrid Lindgrens Varld AB</i>	3,41	90%
Zviedrija	2009	<i>Svenska McDonald's Development</i>	18,78	10%
Zviedrija	2009	<i>Stockholm Lans Landsting AB-</i>	0,92	100%
Zviedrija	2009	<i>Carnegie Investment Bank AB</i>	197,77	100%
Zviedrija	2009	<i>Max Matthiessen Holding AB</i>	59,86	100%
Zviedrija	2010	<i>Nordea</i>	N/A	N/A
Zviedrija	2010	<i>Pharmacy Company Sweden 2 AB</i>	219,19	100%
Zviedrija	2010	<i>Goteborgs Galu AB-Consulting Business</i>	3,35	100%
Zviedrija	2010	<i>Jernhusen AB-Sundbyberg (properties)</i>	60,11	N/A
Zviedrija	2010	<i>Karlskrona Stuveri AB</i>	16,61	51%
Somija	2005	<i>Nord Water Ltd</i>	1,09	100%
Somija	2005	<i>Fortum</i>	952,73	7%
Somija	2005	<i>Neste Oil</i>	747,68	15%
Somija	2005	<i>Kemira Grow How</i>	65,10	15%
Somija	2005	<i>Kiinteisto Oy Lintulankulma</i>	2,53	100%
Somija	2006	<i>Kapiteeli Oyj-Hotel Portfolio (15)</i>	391,31	100%
Somija	2006	<i>Outokumpu Technology</i>	529,20	88%
Somija	2006	<i>Outokumpu</i>	379,60	7%
Somija	2006	<i>Finnlines Oyj</i>	46,80	5%
Somija	2007	<i>Sampo Bank Plc</i>	5150,00	100%
Somija	2007	<i>Outokumpu Technology</i>	297,81	12%
Somija	2007	<i>Kemira GrowHow</i>	269,38	30%
Somija	2007	<i>Kemira</i>	889,70	33%
Somija	2009	<i>Vapo Oy</i>	219,56	50%
Somija	2009	<i>Finnair-Properties(4)</i>	109,73	100%

Somija	2010	<i>Sponda Oyj</i>	238,11	19%
Somija	2010	<i>Sponda Oyj</i>	67,87	5,40%
Dānija	2005	<i>Statens Bilinspektion</i>	83,95	100%
Dānija	2005	<i>Post Danmark</i>	205,47	22%
Dānija	2006	<i>Fifth FM</i>	31,55	100%
Dānija	2007	<i>Scandlines AG</i>	1047,26	50%
Dānija	2008	<i>SAS Facility Management</i>	364,19	100%
Dānija	2008	<i>EnergiGruppen Jylland A/S- Water & District Heating Activities</i>	22,69	100%
Dānija	2008	<i>Hejre Licence</i>	48,00	10%
Dānija	2009	<i>Frederiksberg Forsyning A/S</i>	8,80	100%
Dānija	2009	<i>Roskilde Forsyning</i>	52,62	100%
Dānija	2009	<i>Gudme Raaschou Vision A/S</i>	1,62	20,45%
Dānija	2009	<i>Fiber Newco A/S</i>	84,93	100%
Dānija	2010	<i>Kommunekemi a/s</i>	52,00	100%
Dānija	2010	<i>TV2 DR-Networks</i>	211,00	100%
Dānija	2010	<i>A2SEA A/S</i>	141,84	49%
Dānija	2010	<i>Nysted Havmøllepark</i>	119,40	50%
Valsts	Dariju ma gads	Kapitālsabiedrības nosaukums		
Singapūra	2010	<i>Fraser and Neave</i>		
Singapūra	2010	<i>Hana Financial Group</i>		
Singapūra	2010	<i>Fortescue Metals Group</i>		

Tabula Nr.3.2

Valstu iegādes darījumi ar kapitālsabiedrībām

Valsts	Darījuma gads	Kapitālsabiedrības nosaukums	Darījuma vērtība (miljoni USD)	Iegādātais kapitāla daļu apmērs (%)
Lietuva	2009	<i>LEO LT AB</i>	293,00	38,30%
Igaunija	2007	<i>Eesti Raudtee</i>	N/A	66%
Igaunija	2010	<i>Elering OÜ</i>	241,00	100,00%
Vācija	2009	<i>Hypo Real Estate Holding AG</i>	164,00	47,31%
Vācija	2009	<i>Hypo Real Estate Holding AG</i>	4233,00	42,69%
Vācija	2009	<i>Hypo Real Estate Holding AG</i>	227,00	10,00%
Vācija	2005	<i>Norddeutsche Landesbank</i>	1140,00	10,00%
Vācija	2009	<i>Bayerische Landesbank</i>	8884,00	100,00%
Vācija	2009	<i>Commerzbank AG</i>	2425,00	25,00%
Vācija	2009	<i>HSH Nordbank AG</i>	3854,00	64,18%
Lielbritānija	2008	<i>HBOS Plc</i>	14739,00	58,00%
Lielbritānija	2008	<i>Northern Rock</i>	N/A	N/A
Lielbritānija	2008	<i>Royal Bank of Scotland Plc</i>	25957,00	57,90%
Lielbritānija	2009	<i>Lloyds Banking Group</i>	7764,00	31,84%
Lielbritānija	2009	<i>Lloyds Banking Group</i>	5638,00	22,00%
Lielbritānija	2009	<i>Royal Bank of Scotland Plc</i>	7688,00	N/A
Lielbritānija	2009	<i>Royal Bank of Scotland Plc</i>	41912,00	N/A
Lielbritānija	2010	<i>RBS Asset Management Ltd (Fund Assets)</i>	N/A	N/A
Zviedrija	2010	<i>TeliaSonera</i>	N/A	N/A

Zviedrija	2010	<i>Fortier Transform</i>	N/A	N/A
Zviedrija	2010	<i>Inslandsinnovation AB</i>	N/A	N/A
Zviedrija	2010	<i>European Spallation Source ESS AB</i>	N/A	N/A
Zviedrija	2010	<i>Finstashtip</i>	N/A	N/A
Zviedrija	2010	<i>Swedavia</i>	N/A	N/A
Zviedrija	2010	<i>Infranord AB</i>	N/A	N/A
Zviedrija	2010	<i>Staffanstorps Energi AB</i>	10,00	50,00%
Zviedrija	2011	<i>Ersattningsmark i Sverige AB</i>	N/A	N/A
Zviedrija	2011	<i>Metria</i>	N/A	N/A
Somija	2010	<i>Kemira</i>	N/A	0,15%
Somija	2010	<i>Tieto</i>	58,00	5,00%
Somija	2010	<i>Tieto</i>	58,00	5,30%
Somija	2010	<i>Talvivaara</i>	14,97	4,30%
Somija	2010	<i>Tikkurila</i>	N/A	N/A
Dānija	2010	<i>Finansiel</i>	N/A	N/A
Dānija	2010	<i>Naviair</i>	N/A	N/A
Dānija	2010	<i>Skaelskor Bank</i>	19,00	53,50%
Valsts	Darījuma gads	Kapitālsabiedrības nosaukums		
Singapūra	2010	<i>China Construction Bank</i>		
Singapūra	2010	<i>Shanghai Pharmaceuticals</i>		
Singapūra	2010	<i>Odebrecht Oil & Gas</i>		
Singapūra	2010	<i>Chesapeake Energy Corporation</i>		
Singapūra	2010	<i>Frac Tech</i>		
Singapūra	2010	<i>GMR Energy</i>		
Singapūra	2010	<i>Hutchison Port Holdings Trust</i>		

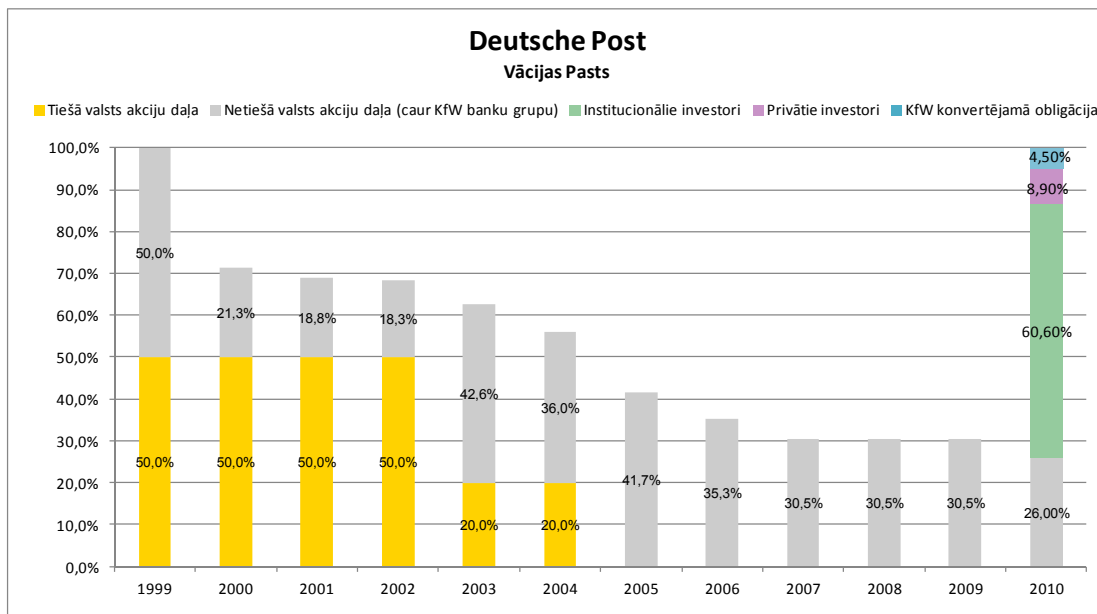
Piemēri no publiskajām Lielbritānijai piederošajām akciju sabiedrībām

<p><i>British Waterways</i> (ūdensceļu pārvaldīšana)</p>	<p>KS tiek finansēta galvenokārt no saimnieciskajā darbībā gūtās peļņas, kā arī no valsts subsidijām, jo tiek sniegts sociāls labums sabiedrībai – tiek sakārtoti iekšējie ūdensceļi un infrastruktūra ap tiem. Tomēr šis finansiālais atbalsts tiek piešķirts kompensācijas veidā pēc saimnieciskā gada. Subsidijas tiek izmantota transporta līdzekļu un iekārtu iegādei, kā arī uzturēšanas izmaksu segšanai. Tās tiek piešķirtas atbilstoši faktiski veiktajiem uzdevumiem.</p>
<p><i>Covent Garden Market Authority</i> (tirgus pārvaldīšana)</p>	<p>Šī KS, kas teorētiski atbilst publiskās akciju sabiedrības statusam, tomēr atšķiras no pārējām ar to, ka lielu daļu tai piešķirtā finansējuma jaunu projektu attīstīšanā veido publiskās un privātās partnerības modelis, kurā līdzekļus piešķir valsts kopā ar privātu investoru. Šis KS jaunākajā projektā netiks ieguldīti Valsts kases līdzekļi, jo tas tiks pilnībā finansēts no iekšējiem līdzekļiem un piesaistītā privātā investora līdzekļiem.²⁴⁰</p>
<p><i>Forensic Science Services</i> (kriminālistikas pakalpojumi)</p>	<p>KS tiek finansēta galvenokārt no valdības aizdevuma ar 6% gada likmi.</p>

²⁴⁰<http://www.propertyweek.com/covent-garden-market-authority-announces-shortlist-for-a-development-partner/5002595.article>

Attēls Nr.3.4

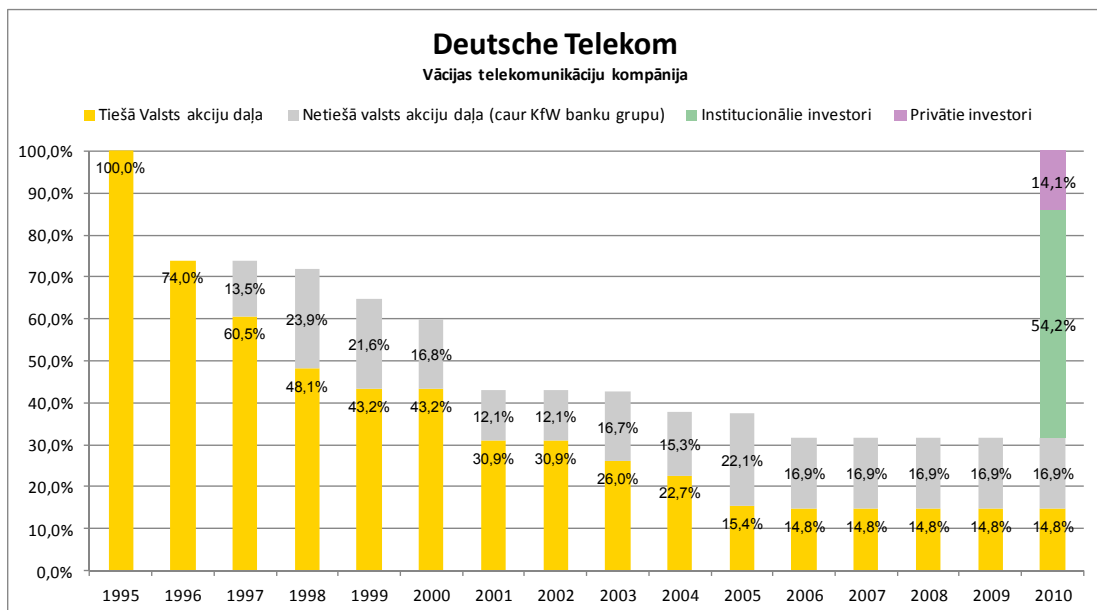
Valsts akciju kapitāla daļas izmaiņas *Deutsche Post*
un *Deutsche Post* akcionāru struktūra 2010.gadā

Avots: http://www.dp-dhl.com/en/investors/shares/shareholder_structure.html, *Beteiligungsbericht* 2009

Attēls Nr.3.5

Valsts akciju kapitāla daļas izmaiņas *Deutsche Telekom*
un *Deutsche Telekom* akcionāru struktūra 2010.gadā

Avots: <http://www.telekom.com/dtag/cms/content/dt/en/36772>, *Beteiligungsbericht* 2009

Tabula Nr.6.1

Zviedrijas kapitālsabiedrību finansēšanas piemēri

Sabiedrība	Dotāciju apjoms no apgrozījuma (%)		
	2008.gadā	2009.gadā	2010.gadā
<i>Dramaten</i> (Nacionālais teātris)	88%	88%	81%
<i>Operan</i> (Nacionālā opera)	82%	82%	85%
<i>Miljömärkning Sverige</i> (Zviedrijas-Norvēģijas kultūras biznesa centrs)	11%	24%	9%
<i>Svenska Miljöstyrelsradet</i> (vides aizsardzība)	-	10%	89%
<i>ALMI</i> (kredīti un garantijas)	18%	18%	16%
<i>Gota kanalbolaget</i> (kanālu infrastruktūras uzturēšana)	42%	42%	36%
<i>RISE</i> (zinātnes institūtu apsaimniekošana)	50%	50%	18%
<i>Samhall</i> (darbnespējīgu cilvēku iesaiste sabiedrībā)	58%	58%	64%
<i>SOS Alarm</i> (izziņu birojs)	24%	24%	-
<i>SP</i> (zinātne)	0%***	7%	-
<i>Posten</i> (pasta pakalpojumi)	0%**	-	-
<i>VisitSweden</i> (tūrisms)	57%	57%	57%
<i>Voksenåsen</i> (konferenču vieta)	24%	-	25%
<i>Teracom</i> (TV un radio)	-	-	0%*
<i>Innovationsbron</i> (inovācijas)	-	-	95%
<i>Kopējais piešķirto dotāciju apjoms, miljoni SEK</i>	5 899	5 530	5 803
<i>Kopējais sabiedrību, kurām tiek piešķirtas dotācijas, apgrozījums, miljoni SEK</i>	10 266 (Kopā ar pasta dotāciju 41 102)	11 121	14 558

Vidēji (pēc kopējā piešķirto līdzekļu apjomu pret visu sabiedrību kopējo apgrozījumu)	57%	50%	40%
---	-----	-----	-----

* 0,0005%

**0,01%

***0,07%

Zviedrijas valsts aktīvu gada pārskati par 2008.gadu, 2009.gadu un 2010.gadu.

Tabula Nr.6.2
Kapitālsabiedrību finansēšanas veidi

KS darbības joma	Lietuva	Igaunija	Vācija	Lielbritānija	Zviedrija	Somija	Dānija
Dzelzceļa kravu pārvadājumi	Starptautisku banku komerekreditu	Starptautisku banku komerekreditu, parāda vērtspapīri				Saimnieciskās darbības peļņa, komerekredits	
Mežsaimniecība		Saimnieciskās darbības peļņa			Parāda vērtspapīri		
Pasta pakalpojumi	Valsts komercbanku kredīti, dotācijas		Parāda vērtspapīri, komercbanku aizdevumi, saimnieciskās darbības peļņa	Saimnieciskās darbības peļņa, valsts dotācijas			
Naftas nozare	Saimnieciskās darbības peļņa						
Aeronavigācija	Valsts piešķirtās subsīdijas						Valdības aizdevums, komercbanku aizdevums
Lidosta	Valsts subsīdijas un Kohēzijas fonda līdzfinansējums						
Enerģētika	Valsts komercbanku kredīti	Komerekreditu, Kohēzijas fonda līdzekļi, emitētās parādzīmes				Saimnieciskās darbības peļņa, parāda vērtspapīri	
Osta		Saimnieciskās darbības peļņa, Kohēzijas fonda līdzekļi, parāda vērtspapīri					

Meteoroloģijas pakalpojumi		Valsts dotācijas		Valsts dotācijas, saimnieciskās darbības peļņa			
Nekustamie īpašumi					Parāda vērtspapīri		
Aviācija						Starptautisku banku sindicēts komerekredīts, parāda vērtspapīri, iepriekšējo periodu nesadalītā peļņa	

Tabula Nr.8.1
Pārvaldības modeļu veidi

Modelis	Priekšrocības	Trūkumi
Decentralizēts	Aisevišķo ministriju specifiskā kompetence attiecīgās KS darbībā.	Problēmas nošķirt ministrijas kā nozares politika veidotāja un īstenotāja lomu, no kā izriet iespējamā ministrijas pārlicu lielā iesaistīšanās KS ikdienas darbības procesā.
Duāls	Mazina risku, ka attiecīgā ministrija veic gan nozares politikas veidotāja lomu, gan KS, kas darbojas attiecīgajā jomā, īpašnieka lomu un zināmā mērā tiek nodrošināts kontroles un līdzsvara (<i>checks and balances</i>) princips.	Sistēma, kādā tiek sadalīta atbildība un pienākumi (attiecībā uz pārvaldību) starp ministrijām un centrālo iestādi (parasti Finanšu ministriju), bieži nav līdz galam skaidri noteikta.
Centralizēts	Skaidri nošķirtas nozares politikas veidošanas un īstenošanas funkcijas.	Šī modeļa ietvaros var rasties pārāk liela tendence uz komerciāliem mērķiem un var būt sarežģīti centralizētajai institūcijai pilnībā pārziņāt konkrētās nozares specifiku.

Tabula Nr.8.2
Pārvaldības modeļu kopsavilkums

Valsts	Dominējošais pārvaldības modelis			Pārvaldības struktūras	Izmaiņas sākot no 2005.gada
	Decentralizēts	Duāls	Centralizēts		
Lietuva	✓			Nozaru ministrijas	N/A
Igaunija	✓			Nozaru ministrijas un I peļņas organizācija	N/A
Vācija		✓		Finanšu ministrija un nozaru ministrijas	2009.gadā stiprināta duālā modeļa ietekme uz KS pārvaldību

Lielbritānija			✓	Uzņēmējdarbības, inovāciju un ierāņu departamenta izveidota sabiedrība – Akcionāra izpildinsitūcija, kā arī nozaru ministrijas	2003.gadā istenota lielāko KS pārvaldības centralizācija
Zviedrija			✓	Uzņēmumu, enerģētikas un komunikāciju ministrijas apakšstruktūra un nozaru ministrijas	2002.gadā istenota centralizēta pārvaldība pār lielāko daļu KS
Somija			✓	Īpašumu pārvaldes departaments un nozaru ministrijas	2007.gadā istenota centralizēta pārvaldība pār visām KS, kas darbojas brīvā tirgus konkurences apstākļos
Dānija			✓	Finanšu ministrijas apakšstruktūra un nozaru ministrijas	2001.gadā istenota daļēji centralizēta KS pārvaldība
Singapūra			✓	<i>Temasek Holdings</i>	N/A

Tabula Nr.8.3
Vadības struktūra un tās icelšanas kārtība

Valsts	Dominējošā vadības struktūra	Kopējās vadības komandas locekļu skaits	Vadības icelšanas kārtība	Darbinieku pārstāvniecība vadībā	CEO noteikšana	Valsts interešu locekļu pārstāvniecība vadības komandā
Lietuva	Divu kārtu	Sākot no 1	Akcionāru sapulce	Nepastāv	Akcionāru sapulce vai uzraudzības instance	Pastāv
Igaunija	Divu kārtu	Sākot no 1	<ul style="list-style-type: none"> Akcionāru sapulce Publiskis konkurss 	Nepastāv	Akcionāru sapulce vai uzraudzības instance	Nedrīkst būt ministriju pārstāvji, bet var būt citi valsts pārvaldes darbinieki

Vācija	Divu kārtu	Dažāds	Akcionāru sapulce	no 1/3 līdz 1/2 no uzraudzības instance locekļu skaita	Uzraudzības instance*	1 līdz 2
Lielbritānija	Kopējā	Dažāds	Atklāts publisks konkurss	N/A	Ministrijas pilnvarotā persona pēc apspriedes ar Ievēlēšanas (<i>Nomination</i>) komiteju	Nepastāv, ja KS 100% pieder valstij, pastāv 1 līdz 2, ja valsts nav vienīgais akcionārs
Zviedrija	Kopējā	3 līdz 10	Pirms iecelšanas vadības komandas vadītājs konsultējas ar ministriju (izveidota potenciālo vadības locekļu datu bāze)	2 līdz 3	Kopējās vadības komanda	1 līdz 2
Somija	Kopējā	5 līdz 9	Ievēlēšanas komanda (izveidota potenciālo vadības locekļu datu bāze)	1	Nosaka kopējā vadības komanda, valsts iesaistās tikai kā akcionārs	N/A
Dānija	Divu kārtu	Dažāds	Veidu nosaka kopējā vadības komanda	N/A	Nosaka kopējā vadības komanda	N/A
Singapūra	Kopējā	Dažāds	Singapūras prezidenta akcepts	N/A	Kopējās vadības komanda	Nepastāv

*mazām SIA citādāk

Tabula Nr.8.4
 Vadības atalgojuma noteikšanas principi

Valsts	Normatīvais akts, kas nosaka vai kurā norādīti ieteikumi	Kas nosaka	Atalgojuma veids	Salīdzinājums ar privātā sektora atalgojumu līdzīgās pozīcijās	Kritēriji, pēc kuriem nosaka atalgojuma apmēru
Lietuva	Komerclikums	Uzraudzības instance	Fiksēts	Zemāks	Konkrēti kritēriji nav izstrādāti
Igaunija	Komerclikums	Uzraudzības instance	Fiksēts	Zemāks	Konkrēti kritēriji nav izstrādāti
Vācija	<ul style="list-style-type: none"> • Akcionāru sapulces rezolūcija • KS statūti 	Uzraudzības instance	Fiksētā un mainīgā daļa	Līdzīgs**	<ul style="list-style-type: none"> • Līdzīgu KS vadības locekļu atalgojums • Pienākumi • Individuālais veikums • Kopējais pārvaldes instances veikums • Ekonomiskā situācija • KS darbības rādītāji un nākotnes perspektīvas
Lielbritānija	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Cadbury Report</i> • <i>Combined Code</i> 	Atalgojuma komiteja, ņemot vērā valsts sekretāra ieteikumus	Fiksētā un mainīgā daļa, kas pamatota uz darbības rādītājiem	Zemāks	<ul style="list-style-type: none"> • Laiks, kas tiek atvēlēts KS vadīšanai • Pienākumu apjoms • Līdzīgu sabiedrību attiecīgo pozīciju un visu VS galveno vadītāju algu apmērs
Zviedrija	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Guidelines for Terms of Employment for Senior Executives in state-owned Companies</i> • <i>Companies Act</i> • <i>Annual Accounts Act</i> 	Vadības komanda ņemot vērā vadlīnijas	<ul style="list-style-type: none"> • Fiksētā daļa • Mainīgā • Pensiju shēma, bonusi 	Augstāks***	<ul style="list-style-type: none"> • Darba pienākumi • Atbildības līmenis

Somija	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Guidelines by the state owner on management remuneration and pension benefits</i> • <i>Companies Act</i> 	Vadības komanda nosaka bonusus, valsts kā akcionārs nosaka mainīgo atalgojuma daļu	Galvenokārt mainīgā daļa	Nedaudz zemāks	<ul style="list-style-type: none"> • Darba uzdevumi • Laiks, kas tiek patērēts, lai realizētu noteiktos darba uzdevumus • Atbildības līmenis
Dānija	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Corporate Governance Recommendations</i> 	Kopējā vadības komandas izveidota atalgojuma komiteja	Galvenokārt fiksēts, bet ir nelieli bonusi	Zemāks	<ul style="list-style-type: none"> • Individuālā darba izpilde • KS radītā pievienotā vērtība
Singapūra	Iekšējie <i>Temasek</i> normatīvie akti	Kopējā vadības komanda	Fiksētā un mainīgā daļa, kas sastāda lielāko daļu ko kopējā atalgojuma	Līdzīgs	Galvenokārt ieguldījumu atdeve

*mazām SIA citādāk

** kapitālsabiedrībām, kas nedarbojas tirgus konkurences apstākļos - mazāks

*** lai gan vadlīnijas rekomendē vienādu ar privāto

Tabula Nr.8.5
Divu kārtu vadības struktūru vadības pienākumi

Valsts	Normatīvais akts, kas nosaka	Pārvaldes instances galvenie pienākumi	Uzraudzības instances galvenie pienākumi	Formāls izvērtējums
Lietuva	Komerclikums	<ul style="list-style-type: none"> • Komerčiālās aktivitātes • Saimnieciskās darbības organizācija 	Stratēģijas izstrāde	Nepastāv

Igaunija	Komerclikums	<ul style="list-style-type: none"> • Komerčiālās aktivitātes • Saimnieciskās darbības organizācija 	Stratēģijas izstrāde	Nepastāv
Vācija	<i>Company Law</i> <i>Public Corporate Governance Code</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Akcionāru sapulces sasaukšana • Risku vadība • Saimnieciskās darbības nodrošināšana 	<ul style="list-style-type: none"> • Regulāru ieteikumu sniegšana pārvaldes instancei • Pārvaldes instances rīcības uzņēmuma pārvaldības jautājumos pārraudzīšana • Pārvaldes instances locekļu ievēlēšana/atbrīvošana • Noteikumu, kas regulē pārvaldes instances pienākumus, izdošana 	Pastāv
Dānija	<i>Corporate Governance Code</i>		<ul style="list-style-type: none"> • Svarīgāko stratēģisko uzdevumu apspriede un izveidošana • Regulāra pārvaldes instances darbības izvērtēšana • Kopējo KS mērķu un stratēģijas veidošana un to regulāra izvērtēšana • Skaidri definētu vadlīniju tādās sadaļās kā atbildības sadale, plānošana, izvērtēšana, kā arī risku pārvaldīšana nodrošināšana • Kvalificētas pārvaldes instances ievēlēšana • Atbilstošas un konstruktīvas KS iesaistīto pušu sadarbības nodrošināšana 	

Tabula Nr.8.6

Kopējās vadības struktūras vadības locekļu pienākumi

Valsts	Normatīvais akts, kas nosaka	Iekšējo direktoru galvenie pienākumi	Ārējo direktoru galvenie pienākumi	Kopējās vadības komandas pienākumi	Formāls izvērtējums
Lielbritānija	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Cadbury report</i> • <i>Combined Code</i> 	KS līdzšinējās pozīcijas un stāvokļa atspoguļošana	<ul style="list-style-type: none"> • Neatkarīga vērtējuma par uzņēmuma stratēģiju sniegšana • Pārvaldes instances izvērtēšana • Resursu jautājumu risināšana 	KS sistēmas efektivitātes un iekšējās kontroles mehānismu izveide un KS saimnieciskās darbības organizēšana	Notiek darbs pie ieviešanas

Zviedrija			<ul style="list-style-type: none"> • Vadlīniju, pēc kurām galvenokārt tiek izveidots atalgojuma apmēra projekts, izstrāde 	<ul style="list-style-type: none"> • Būtiskāko saimnieciskās darbības mērķu un kopējās uzņēmuma stratēģijas noteikšana • Galveno uzņēmuma direktoru ievēlēšana, vērtēšana un atbrīvošana • Efektīvas KS saimnieciskās darbības regulāra izvērtēšana un kontroles sistēmas esamības nodrošināšana • Darbības atbilstības attiecināmajiem likumdošanas aktiem un citiem regulējošiem dokumentiem nodrošināšana • Ētikas kodeksa pārvaldības vadlīniju noteikšana 	Pastāv
Somija			<ul style="list-style-type: none"> • Atalgojuma sistēmas veidošana un atalgojuma apmēru noteikšana 		Pastāv
Singapūra					Pastāv